

De ziekten der kinderen in heete gewesten : een handboek voor moeders en opvoeders in de keerkingslanden / door F. A. C. Waitz.

Contributors

Waitz, F. A. C. 1798-
Bisset, Norman Grainger
Visser Smits, D. de
King's College London

Publication/Creation

Batavia : G. Kolff & Co., 1885.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/mscptxn7>

License and attribution

This material has been provided by King's College London. The original may be consulted at King's College London, where the originals may be consulted.

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

ZIEKTEN DER KINDEREN

IN

HEETE GEWESTEN.

Disciplina
Vitae
Scipio

Ex Bibliotheca

Dr. D. de
Visser
Smits

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KING'S COLLEGE LONDON
Bequest of
Prof. Norman Bisset,
1926-1993,
Pharmacy Dept.

KING'S
College
LONDON
Founded 1829

Waitz, *Library*
De ziekten der kinderen
in heete gewesten
1835
Early Science
RT 385 .
WAI

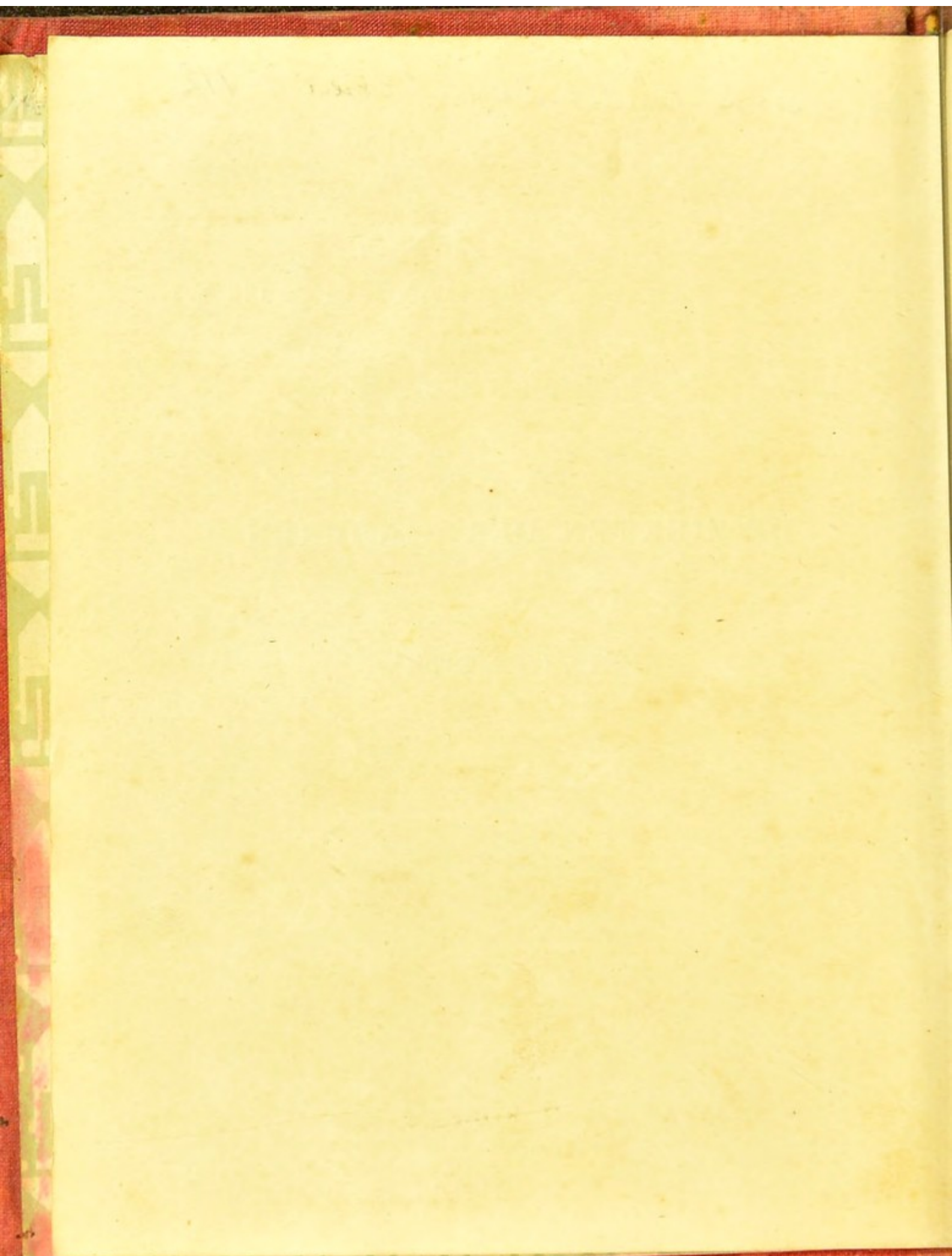
200711003 4

KING'S COLLEGE LONDON

IN

HEETE GEWESTEN.

DE ZIEKTEN DER KINDEREN

IN

HEETE GEWESTEN.

Een Handboek voor

MOEDERS EN OPVOEDERS IN DE KEERKRINGSLANDEN

DOOR

F. A. C. WAITZ. M. D.

vroeger Stadsgeneesheer, Verloskundige en Opziener der Vaccine te Samarang enz.

DERDE DRUK.

MET EEN PLAAT.

BATAVIA. — G. KOLFF & Co.
1885.

367259

Early Science
RJ385, WA1

VOORBERICHT.

De werkring van een geneesheer in de keerkrings-koloniën levert geen onaangenamer en moeilijker taak op dan de praktijk over zieke kinderen, hetgeen ik toeschrijf aan de volgende oorzaken. *Ten eerste:* er bestaat nog geen letterkundige hulpbron, geschikt om een genoegzaam helder denkbeeld te verschaffen aangaande den invloed van het keerkringsklimaat op de ontwikkeling van de verschillende organen. Vanhier dat een pas aangekomen geneesheer verscheiden ziekteverschijnselen, welke in den keerkringsdampkring eigen zijn aan jonge kinderen en gerangschikt behooren te worden onder de onschadelijke pogingen der natuur om zelve de gezondheid te herstellen, verkeerd beoordeelt. *Ten tweede:* de kinderen in de keerkringskoloniën behooren tot de meest verschillende rassen en natiën, waardoor het des te moeilijker wordt den aangeboren ziekteaanleg van den van buiten overgenomenen te onderscheiden, of wel dan aard der ziekten en hare uitwendige kenteekenen te onderkennen. — *Ten derde:* de meeste Europeesche moeders in keerkringskoloniën verplegen hare kinderen en voeden ze op volgens onjuiste, met de werking van het klimaat kwalijk strookende begrippen, en onder de Kreoolsche moeders zijn er vele, die de verpleging van hare kinderen opdragen aan inlandsche bedienden en minnen.

Hieruit komt een talloze menigte van hinderpalen voort bij het opvolgen van 's geneesheers voorschriften, hinderpalen die deze met den besten wil niet altoos kan overwinnen. *Ten vierde:* de artsenijen, welke de geneesheeren in Europa bij hun kinderpraktijk plegen voor te schrijven, leveren niet altoos dezelfde uitkomst op in keerkingsgewesten. Vele geneesmiddelen verliezen hun werking door het transport over zee, andere werken onder den invloed van het keerkingsklimaat vaak nadeelig op de organen der kinderen en mogen uit dien hoofde niet dan met de meeste omzichtigheid worden aangewend.

Daar de betrekking van stadsdokter, verloskundige, particulier geneesheer, arts van beide weeshuizen te Samarang en opziener der vaccine in de residentie Samarang, twaalf jaren lang door mij bekleed, mij de verplichting oplegde om dagelijks een aanzienlijk getal kinderen van verschillend ras in den gezonden zoowel als in den zieken toestand te zien, te onderzoeken en te behandelen, en daar ik zelden een gelegenheid heb laten voorbijgaan om natuur- en ziektekundige waarnemingen omtrent kinderen, ginds door mij gedaan, in een dagboek op te teekenen, zoo geloof ik, hoe gering voor het overige mijn bekwaamheid in het vak der geneeskundige zij, nogal menige nuttige opmerking te kunnen mededeelen nopens het ontstaan, verhoeden en genezen van de ziekten der kindsheid onder den invloed van het keeskringsklimaat. In deze vooronderstelling heb ik het onderhavige werk geschreven, dat gesplitst is in twee deelen. In het *eerste deel*, waarvan de bewerking voor mij het moeilijkst geweest is, heb ik pogen aan te toonen, welken invloed het keerkingsklimaat uitoefent op de trapsgewijze ontwikkeling van de verschillende organen, en hoe diensvolgens de verpleging

en opvoeding van blanke kinderen, die het eerste daglicht aanschouwen in keerkingsgewesten, behoort ingericht te worden. Dat boekdeel is gedeeltelijk bestemd tot onderrichting van Europeesche moeders, die naar een keerkingsgewest willen verhuizen of daar reeds gevestigd zijn. In het *tweede deel* heb ik de uitkomsten medegedeeld van mijn twaalfjarige kinderpraktijk op Java, om aan een pas uitgekomen geneesheer in keerkingsgewesten een leidraad, ware het dan ook maar een onvolledige, te verschaffen, naar welken hij zijne genees- en voorstelwijze aan het ziekbed van kinderen eenigermate zou kunnen regelen.

Voor het overige geloof ik de hoop te mogen koesteren, dat dit geschrift ook geen onwelkom verschijnsel zal wezen voor den denkenden geneesheer in Europa, want de stof, daarin behandeld, is nieuw en van algemeen belang voor de wetenschap. Doch juist omdat er op het veld, door mij betreden, geen voorganger is, wiens voetspoor ik had kunnen drukken, moet ik den genegen lezer tevens verzoeken mijn arbeid louter als een proef te willen beschouwen, welke nog veel te wenschen overlaat.

DE SCHRIJVER.

I N H O U D.

EERSTE DEEL.

OPMERKINGEN NOPENS HET LEVEN VAN KINDEREN IN DE
KEERKRINGSLUCHTSTREEK OVER HET ALGEMEEN.

EERSTE BOEK.

OVER DEN INVLOED VAN HET KEERKRINGSKLIMAAT OP DE
ONTWIKKELING VAN DE VERSCHILLENDE ORGANEN.

INLEIDING.

Bladz.

De al of niet gunstige werking van het keerkingsklimaat hangt
af van de geboorteplaats, van de afkomst, van de leefwijze en
van den ouderdom..... XIX.

EERSTE HOOFDSTUK.

De uitwendige huid.....	1.
<i>a.</i> Voorkomen van de uitwendige huid bij de geboorte.....	1.
<i>b.</i> Veranderingen van de uitwendige huid na de geboorte.....	2.
<i>c.</i> Verrichting van de uitwendige huid.....	9.
<i>d.</i> De huidziekten.....	14.
<i>e.</i> De geneeskracht en het herstellingsvermogen van de uitwen- dige huid.....	18.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De inwendige vliezen.....	20.
<i>A.</i> De slijmvliezen	20.
<i>a.</i> Het slijmvlies der ademhalingswerktuigen.....	21.
<i>b.</i> Het slijmvlies der spijsverteringswerktuigen	25.
<i>c.</i> Het slijmvlies der piswegen en teeldeelen	28.

	Bladz.
B. De weivliezen.....	29.
C. De spiervezelige vliezen.....	32.
DERDE HOOFDSTUK.	
De beenderen.....	33.
<i>a.</i> Eerste beenvorming bij de ongeboren vrucht.....	33.
<i>b.</i> Wasdom der beenderen tijdens den kinderleeftijd.....	35.
<i>c.</i> Toevallige beenziekten bij personen van middelbaren leeftijd.	38.
<i>d.</i> Verbeening van de kraakbeenderen op hooger leeftijd.....	40.
VIERDE HOOFDSTUK.	
De spieren.....	42.
<i>a.</i> Ontkiemende spierkracht.....	42.
<i>b.</i> Ontluikende spierkracht.....	43.
<i>c.</i> Spierkracht op rijpen leeftijd.....	44.
VIJFDE HOOFDSTUK.	
De vaten.....	46.
A. De watervaten.....	46.
B. De bloedvaten.....	50.
ZESDE HOOFDSTUK.	
De zenuwen.....	56.
ZEVENDE HOOFDSTUK.	
De longen en de lever.....	61.
A. De longen.....	61.
B. De lever.....	70.
ACHTSTE HOOFDSTUK.	
De tanden, de speekselklieren en het darmkanaal.....	74.
1. De tanden.....	74.
2. De speekselklieren.....	75.
3. De maag.....	76.
4. De dunne darmen.....	77.
5. De dikke darmen.....	78.
NEGENDE HOOFDSTUK.	
De nieren, de pisblaas en de teeldeelen.....	82.

	Bladz.
A. De nieren en de pisblaas.....	82.
B. De teeldeelen.....	86.

TWEEDE BOEK.

OVER DE VERPLEGING EN OPVOEDING VAN BLANKE KINDEREN IN KEERKRINGSGEWESTEN.

INLEIDING.

Het is mogelijk een gezond en sterk soort van menschen te vormen uit de kinderen der Europeanen in keerkingslanden..... 91.

EERSTE HOOFDSTUK.

De behandeling van de navelstreng en van den navel..... 95.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Baden, begietingen met koud water en wrijven met olie..... 102.

DERDE HOOFDSTUK.

Kleeding..... 109.

VIERDE HOOFDSTUK.

Slaap..... 118.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Beweging onder den blooten hemel..... 128.

ZESDE HOOFDSTUK.

Het zoogen..... 134.

A. Het zoogen door de moeder..... 135.

Leefregel voor blanke moeders, die hare kinderen zelve willen zoogen..... 136.

B. Het zoogen door een min..... 145.

Keus eener min en minnedienst in keerkingsgewesten..... 148.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Het kunstmatig opvoeden zonder de borst..... 153.

Voedsel, ten dien einde beproefd in keerkingsgewesten..... 156.

Bladz.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Het spenen en voeden van gespeende kinderen.....	166.
A. Het spenen.....	166.
B. De voeding van gespeende kinderen.....	170.
Dranken voor kleine kinderen in keerkingslanden	174.

TWEEDE DEEL.

UITKOMSTEN VAN MIJN TWAALFJARIGE PRAKTIJK OP JAVA BETREKKELIJK DE KINDERZIEKTEN, WELKE DAAR WORDEN AANGETROFFEN.

INLEIDING.

Voorwaarden voor de praktijk over kinderen in keerkingsgewesten.	176.
--	------

EERSTE HOOFDSTUK.

MEDEDEELING OMTRENT DE ZIEKTEGEVALLEN, VOOR HET DOORBREKEN DER ZOOGTANDEN.

A. Aangeboren gebreken.....	187.
1. Hazelip.....	187.
2. Vastgroeiing van de tong	188.
3. Liesbreuk	188.
4. Uitmonding van den endeldarm in de scheede.....	189.
5. Horrelveeten.....	190.
6. Moedervlekken	190.
B. Toevallen, welke zich vertoonden onmiddellijk of weinige dagen na de geboorte.....	191.
7. Zwakte ten gevolge van een te vroege geboorte.....	191.
8. Schijndood.....	192.

	Bladz.
9. Hoofdgezwel	193.
10. Hoofdbloedgezwel.....	194.
11. Verschuiving van de hoofdbeenderen	195.
12. Beenbreuk.....	195.
13. Huidwondjes door de verlossing.....	196.
14. Gezwollen borsten.....	197.
15. Navelbloeding.....	198.
16. Etterachtige uitvloeijing uit den navel	199.
17. Navelbreuk.....	201.
18. Geelzucht	202.
19. Ontvelling en smartwondjes.....	203.
20. Ontbrekende pisloozing.....	204.
C. Toevallen, welke zich vertoonden eenige weken of maanden na de geboorte	204.
21. Hardlijvigheid	204.
22. Buikpijp.....	206.
23. Braking.....	207.
24. Buikloop	211.
a) den galachtige buikloop.....	211.
b) den zuren buikloop.....	211.
c) den maagdoorloop.....	211.
d) den bloedigen buikloop.....	211.
e) den spruwloop	212.
f) den paralytische buikloop.....	212.
25. Braakloop	217.
26. Spruw.....	218.
27. Stuipen.....	227.
28. De kinnebakskramp (klem) en starkramp.....	229.
29. Periodieke longkramp.....	229.
30. Slijmerige aamborstigheid	231.
31. Roos met zuchtige zwelling over den geheelen omtrek van het lichaam.....	232.
32. Blaaruitslag.....	234.
33. Aangezichtszeer.....	234.

	Bladz.
<i>a.</i> Dauwworm.....	235.
<i>b.</i> Voortvretende aangezichtsworm.....	235.
34. Roode hond.....	237.
35. Ooglidontsteking	238.

TWEEDE HOOFDSTUK.

MEDEDEELING OMTRENT ZIEKTEGEVALLEN, BIJ UITSTEK MENIGVULDIG WAARGENOMEN TIJDENS HET DOOR- BREKEN DER ZOOGTANDEN.

A. Aandoeningen van de spijsverteringswerktuigen.....	241.
36. Ontsteking in het bovengedeelte van het darmkanaal.....	242.
37. Ontsteking in het ondergedeelte van het darmkanaal.....	244.
<i>a.</i> De catarrhale buikloop.....	245.
<i>b.</i> De roode persloop.....	246.
<i>c.</i> De witte of droge persloop.....	248.
38. Ontsteking van de lever en de galwegen.....	249.
39. Bloedige buikloop.....	251.
40. Galachtige buikloop.....	260.
41. Zwartgallige buikloop.....	261.
42. Darmscheelting.....	261.
43. Zweren in het darmkanaal.....	265.
44. Aambeien.....	266.
45. Uitzakking van den endeldarm.....	267.
B. Aandoeningen van de hersenen.....	267.
46. Eenvoudige hersenkoorts.....	267.
C. Huid- en gewrichtsaandoeningen.....	270.
47. Keerkringssteenpuisten.....	270.
48. Ontsteking van het heupgewricht.....	272.

DERDE HOOFDSTUK.

MEDEDEELING OMTRENT DE ZIEKTEGEVALLEN, BIJ UITSTEK
MENIGVULDIG WAARGENOMEN NA HET DOORBREKEN
DER ZOOGTANDEN.

	Bladz.
A. Aandoeningen van de milt, speekselklieren, luchtpijpstakken en oogen.....	276.
48. Miltonsteking.....	276.
50. Oorklierontsteking.....	278.
51. Kinkhoest.....	280.
52. Oogontsteking.....	282.
<i>a.</i> De ooglidontsteking.....	283.
<i>b.</i> De uitwendige oogappelontsteking.....	284.
<i>c.</i> Ontsteking van het tranenzakje.....	285.
<i>d.</i> Een ontsteking van den regenboog.....	286.
B. Huidziekten.....	286.
<i>a.</i> Uitslagkoortsen.....	286.
53. Koepokken.....	286.
54. Echte kinderziekte.....	291.
55. Gewijzigde kinderziekte.....	293.
56. Onechte kinderziekte.....	293.
57. Gordel.....	294.
58. Mazelen.....	294.
59. Roodvonk.....	297.
60. Roodheid van de geheele oppervlakte van het lichaam....	298.
61. Netelvuur.....	298.
<i>b.</i> Chronische uitslag.....	298.
62. Hoofdzeer.....	298.
C. Aandoeningen van de werktuigen der pisafscheiding en pislOOzing.....	299.
63. Nachtelijke pislloed.....	299.
64. Graveel en steenen der pisblaas.....	299.

	Bladz.
65. Bloedige en slijmerige pisloozing.....	300.
66. Pisblaastering.....	300.
D. Wormen in het darmkanaal.....	301.
67. De aarsmade.....	302.
68. De platkopworm.....	302.
69. De ronde worm.....	303.

VIERDE HOOFDSTUK.

MEDEDEELING OMTRENT DE ZIEKTEGEVALLEN, EVEN MENIG- VULDIG OF MENIGVULDIGER WAARGENOMEN BIJ VOLWASSENEN ALS BIJ KINDEREN.

A. Koortsige toestanden	306.
a. Tusschenpoozende koortsen	306.
70. Tusschenpoozende zinkingkoorts	307.
71. Tusschenpoozende darm- en galkoorts	308.
72. Tusschenpoozende hoofdkoorts.	309.
b. Nalatende koortsen., . . .	310.
73. Eenvoudige zinkingkoorts	310.
74. Slaapzucht verwekkende galkoorts	312.
75. Zonnesteek.	313.
B. Overtollige en gestremde afscheidingen	314.
76. Aziatische braakloop	314.
77. Braakloopachtige buikloop (choleroïde)	316.
78. Galashtige braking	317.
79. Geelzucht der volwassen	318.
C. Slepende uitslagziekten	319.
80. Ringworm	319.
81. Schurft.	322.
82. Venerische uitslag	322.
83. Aardbeipokken.	323.
84. Melaatschheid	326.

AANHANGSEL.

EENIGE FORMULIEREN TOT BEREIDING VAN GENEESMIDDELEN,
MET GOED GEVOLG DOOR MIJ AANGEWEND IN MIJN
PRAKTIJK OVER KINDEREN.

EERSTE DEEL.

OPMERKINGEN

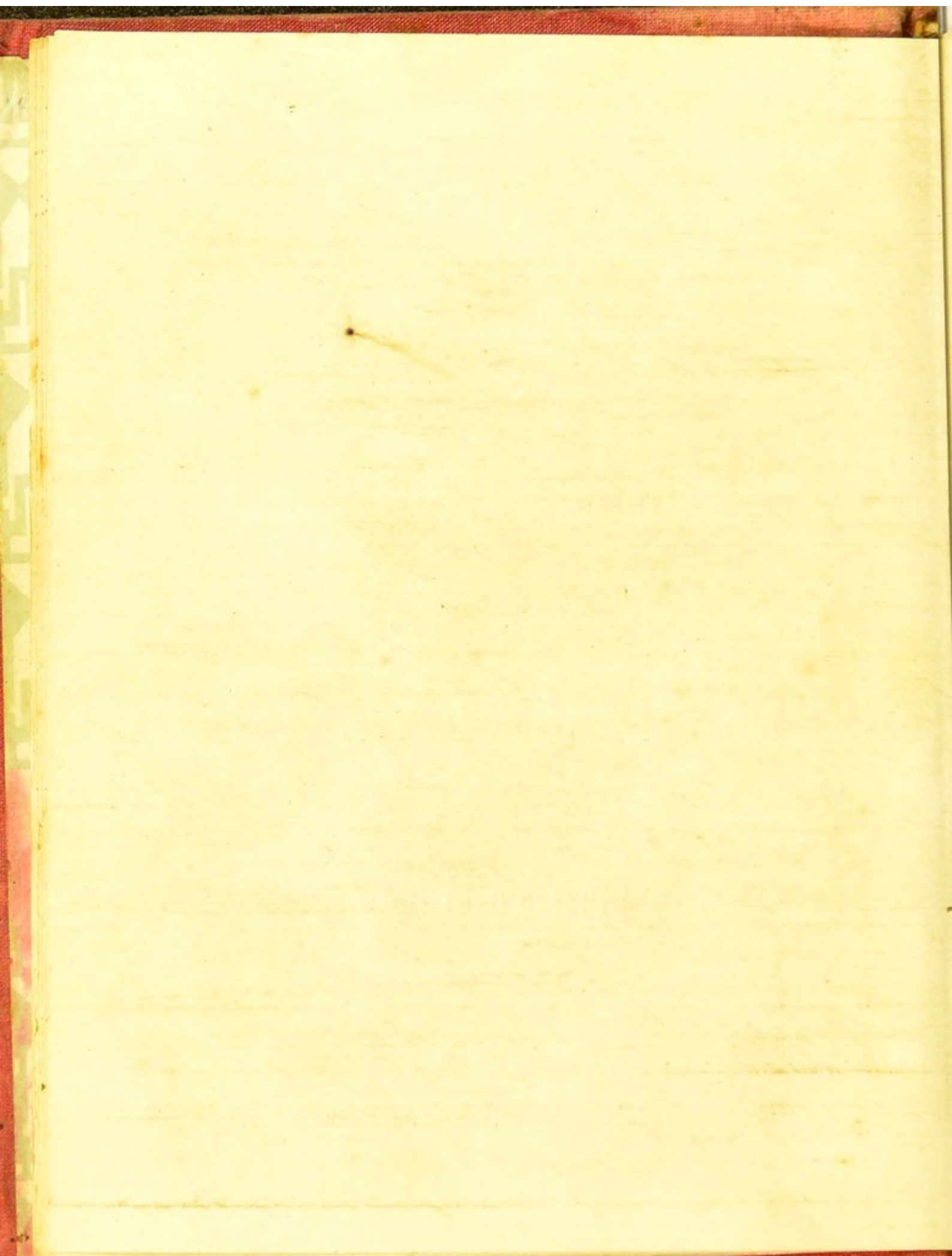
NOPENS HET

LEVEN DER KINDEREN

IN DE

KEERKRINGSLUCHTSTREEK

OVER HET ALGEMEEN.

INLEIDING.

De eigenaardigheden ten aanzien van het klimaat, waardoor de heete aardgordel (keerkringsluchtstreek) zich van den gematigden en den kouden onderscheidt, komen neder op de volgende:

1. een sterkere aantrekking der hemellichamen;
2. een sterker omwenteling van den aardbol;
3. een helderder daglicht;
4. een geregelder wederkeeren van het daglicht (een kleiner verschil van dag- en nachtlengte);
5. een helderder mane- en sterreschijn;
6. een meer tot den loodrechten stand naderende richting en meer verzengende kracht der zonnestralen;
7. een gestadig warme dampkring (een bestendige zomer binnen de keerkringslaagten en een bestendige lente binnen de keerkringshoogten);
8. een meer uitgezette (ijler) dampkringslucht;
9. een meer merkbare rijzing en daling van de electriciteit des dampkrings, van den ochtend tot den middag en van den middag tot den avond;
10. een aanmerkelijker jaarlijksch verschil van droogte en vochtigheid des dampkrings, en
11. een bij voortduring sterker uitwaseming van den grond, voornamelijk op de keerkringsstranden en eilanden.

De al of niet gunstige invloed, door die eigenaardigheden van het klimaat op de gezondheid teweeggebracht, hangt af van de geboorteplaats, de afkomst, de leefwijze en den ouderdom. Vreemdelingen, te huis behoorende op een hoogere aardrijkskundige breedte, ondervinden daarvan meer nadeel dan de inboorlingen der keerkrings-luchtstreek, omdat zij er niet aan gewend zijn. Kreolen of blanke inboorlingen van keerkringsgewesten worden er sterker door aangedaan dan kleurlingen of zulke inboorlingen, wier huid geel, koperkleurig, bruin en zwart is, omdat de eersten voortgesproten zijn uit het bloed der bewoners van kouder landen en voor een gedeelte hun gestel hebben geërfd. Nauwe kleederen, verhittend voedsel, geestrijke dranken doen meer afbreuk aan de gezondheid in de keerkringslanden dan in koudere klimaten, omdat daardoor de nadeelige werking van de dampkringshitte wordt verhoogd. Kinderen en grijsaards genieten in keerkringsgewesten naar evenredigheid beter gezondheid dan in koude en gematigde luchtstreken, omdat een gestadig warme dampkring beter strookt met de mindere bloedwarmte van den kinderen en den hoogen leeftijd dan een veranderlijk koud klimaat.

Aan kleine kinderen valt in een gestadig warmen dampkring bovendien nog het dubbele voordeel te beurt, dat zij zich dagelijks kunnen ophouden onder den blooten hemel en hunne teedere ledematen niet behoeven te buigen onder den last van pijnigende kleedingstukken. Zij ontgaan hierdoor den vernielenden invloed van de inademing eener bedorven kamerlucht en van een belemmerde beweging der spieren. Ook moeten wij het als een voordeel voor pasgeborenen beschouwen, dat zij bij een geregelder wederkeeren van daglicht

veel gemakkelijker kunnen worden verpleegd.

Zoo wij de waarde der luchtstreek van ieders geboorteplaats wilden beoordeelen naar het aantal gevaren, waardoor het leven bedreigd wordt tijdens de vroegste kindsheden, dan zouden wij den toestand van een pasgeborene des heeten aardgordels gunstiger moeten achten dan dien van een pasgeborene der gematigde en koude luchtstreek; want de eerste heeft buiten tegenspraak meer vooruitzicht het gewone eindperk van het menschelijk leven te bereiken dan de laatste. Ten einde ons van de waarheid daarvan te overtuigen, behoeven wij slechts na te gaan, hoeveel verschil er bestaat in den toestand, waarin twee vruchten ter wereld komen, van welke de eene geboren wordt in een lage landstreek, gelegen tusschen de keerkringen, de andere niet ver van den noorder poolkring bij het begin van den winter. Beiden verlaten een plaats, waar zij als soort van gewassen negen maanden hebben doorgebracht in een onafgebroken duisternis en een warmte van 96° Fahr. De eerste aanschouwt reeds op het oogenblik der geboorte of althans weinige uren daarna het daglicht en wordt overgeplaatst in een dampkring, welks warmte in de schaduw niet veel lager is dan de warmte van het bloed der moeder; de laatste daarentegen aanschouwt het daglicht eerst twee maanden na de geboorte en geraakt in een dampkring, die 60° Fahr. kouder is dan de moederschoot. De toestand, waarin de eerste door de geboorte verplaatst wordt, is dus oneindig veel gunstiger dan die van de laatste. Bijaldien er in de keerkringslanden nauwkeurige sterftelijsten werden gehouden, zou men door vergelijking daarvan met de sterftelijsten in Europa bevinden, dat de sterfte onder de pasgeborenen ginds gerin-

ger is dan hier, evenals men reeds heeft waargenomen, dat de sterfte onder de pasgeborenen in Europa gedurende den zomer geringer is dan gedurende den winter.

Kiest men de kans op een hoogstmogelijke ontwikkeling van de verstandelijke vermogens tot maatstaf ter waardeering van de geboorteplaats, dan verdient de geboorte binnen den gematigden aardgordel de voorkeur boven die binnen den verzengden. Want al bestaan er binnen genen meer kansen dat een pasgeborene sterft, alvorens hij tot het gewone eindperk van het menschelijk leven is geraakt, zoo ontmoet toch een hooger volmaking van de drie edelste organen: de hersenen, het hart en de longen, naar het mij voorkomt meer fysieke hinderpalen binnen die luchtstreek dan binnen de verzengde.

De inhoud der volgende hoofdstukken zal over de punten, hier aangestipt, een helderder licht verspreiden.

EERSTE HOOFDSTUK.

De uitwendige huid.

Op geen enkel lichaamsdeel doet zich de invloed van het klimaat zoo kennelijk gevoelen als op de uitwendige huid, weshalve ik daaraan het Eerste Hoofdstuk van dit Boek heb gewijd.

a. Voorkomen van de uitwendige huid bij de geboorte.

De huid van een pasgeboren kind is meer of min overdekt met een vernisachtige zelfstandigheid (*vernix caseosa*), welke door sommige natuurkundigen beschouwd wordt als een stof, die zich heeft afgescheiden uit het lamsvocht, door anderen als het voortbrengsel van een kort voor de geboorte beginnende huidafscheiding. Zonder mij op te houden bij dit punt van verschil, merk ik alleen op dat ik die zelfstandigheid bij geen der kinderen, door mijn hulp in Nederlandsch Indië ter wereld gekomen (hun getal bedroeg 192), geheel heb zien ontbreken; dat voldragen, sterke kinderen ruimer daarvan voorzien waren dan onvoldragene, zwakke;

dat de kleur van die zelfstandigheid altijd wit was, om het even of het kind tot het Kaukasische, Maleische, Ethiopische of Chineesch-Mongoolsche ras behoorde.

Wascht men de vernisachtige zelfstandigheid af, zoo ver-
toont zich op de huid de natuurlijke kleur, welke het
kind ter wereld medebrengt, en welke bij alle menschen-
rassen rood is met dit geringe verschil nochtans, dat
zij aan de geslachtsdeelen, den anus en rondom de borst-
tepels bij de kinderen der kleurlingen iets donkerder is
dan bij die der Europeanen. De ouden noemden dit ver-
schijnsel roodheid der pasgeborenen. ¹⁾ Wij kunnen
het aan niets anders toeschrijven dan aan den sterken
bloedsaandrang naar den omtrek van het pasgeboren
kinderlichaam, en aan de doorschijnende dunheid van
zijn opperhuid (*epidermis*). Beiden zijn gedeeltelijk te
beschouwen als de uitwerksels van het lauwwarme
lamsvocht, waardoor het kinderlichaam nog voor weinige
uren omgeven was.

b. Veranderingen van de uitwendige huid na de ge-
boorte.

¹⁾ Zie VAN SWIETEN, comment. in BOERHAVII aphor. morb. infantum
p. 575, alwaar die vermaarde schrijver zich aldus uitdrukt; Haec
cutis rubedo aequae manifesta est in Aethiope ac in Europaeo; et vulgo
creditur, eo nitidiorem ac pulchriorem cutem futuram postea, quo magis
rubicunda fuerit in recens nato, („deze roodheid der huid is even blij-
baar bij den neger als bij den Europeaan, en men gelooft algemeen,
dat de huid van een kind zooveel te glanzender en mooier zal worden,
hoe rooder zij kort na de geboorte is.”

Van het oogenblik der geboorte af geraakt de huid van het kind onder den invloed van het daglicht en van de dampkringslucht, hetgeen in haar bewerktuiging en kleur de volgende veranderingen teweeg brengt:

1. De opperhuid der pasgeborenen schilfert af en hernieuwt zich weder.

Beide veranderingen geschieden in een bestendig warmen dampkring op minder merkbare wijze en binnen een korter tijdsbestek dan in een veranderlijk koud klimaat. Derhalve lijden de pasgeborenen der keerkingsluchtstreek veel zeldzamer en in geringer mate aan smartwondjes en pijnlijke ontvelling (*intertrigo*) dan de pasgeborenen van koude landen. Volgens de waarnemingen van den Parijschen geneesheer C. Billard ¹⁾ duurt het tijdperk van huidafschilfering bij de pasgeborenen in Europa meerendeels boven de twee maanden en kenmerkt zich niet zelden door losscheuring van groote huidstukken op verschillende punten van den omtrek. Bij de pasgeborenen in Nederlandsch Indië zag ik het nooit langer duren dan drie à vier weken; ook gaf de afschilfering van de opperhuid zich daar zelden op merkbaarder wijze aan mij te kennen dan onder de gedaante van een fijn stof of van kleine, zemelachtige schubbetjes.

¹⁾ Zie zijn: *Traité des maladies des enfans nouveau-nés etc.*, Paris 1828. Art: Exfoliation de l'épiderme.

2. De hernieuwde opperhuid der pasgeborenen verdikt en verdicht zich, naarmate zij ouder worden.

De verdikking van de opperhuid wordt bij voorkeur begunstigd en bespoedigd door dampkringshitte, de verdichting door dampkringskoude. Van de eerste dezer werkingen kan men zich niet beter overtuigen dan door de opperhuid van twee- à driejarige blanke kinderen die in verschillende luchtstreken geboren zijn, oplettend onderling te vergelijken. Op dien leeftijd immers laat de opperhuid der blanke kinderen, die b. v. in Nederlandsch Indië geboren zijn, de roodheid der kleine huidvaten in het geheel niet meer of slechts op nauwelijks waarneembare wijze doorschemeren, terwijl zich gewoonlijk op den omtrek en vooral op de wangen der blanke kinderen die het eerste daglicht in Europa hebben aanschouwd, een aanvallige blos vertoont, geëvenredigd aan de gezondheid. Dat is in mijn oog een bewijs dat de opperhuid der eersten dikker is geworden dan die der laatsten of, wat het zelfde is, dat de opperhuid der laatsten dunner is gebleven dan die der eersten. Een dergelijk verschil van dikte vertoont zich tusschen de opperhuid der volwassen geacclimateerde en die der pas aangekomen Europeanen in de keerkringsgewesten. Wil men bij de eersten een bloedaflleiding uit de huid bewerkstelligen door middel van laatkoppen, zoo is men, ten einde de huidvaten te treffen, altijd verplicht de koplancetten omtrent een goede lijn te verlengen, een maatregel, die niet noodig is bij de laatsten, waaruit op onwederleg

bare wijze blijkt, dat de opperhuid der eersten een veel aanzienlijker dikte bezit dan die der laatsten.

Dat de grootere dikte van de opperhuid onder den invloed der dampkringshitte gepaard gaat met een minderen graad van dichtheid of met een losser en ijler weefsel dan onder den invloed van dampkringskoude, daarvan kan men zich mede overtuigen, wanneer men de huid van kinderen, die uit Europa naar keerkringsgewesten werden overgebracht, op het gevoel vergelijkt met die van Europeesche kinderen, die in Nederlandsch Indië werden geboren (Kreolen). De laatste is op het gevoel doorgaans zachter, leniger en rekbaarder dan de eerste of wat hetzelfde is, de eerste is doorgaans harder, ruwer en brozer dan de laatste. Neemt men een vergrootglas te baat bij zoodanig vergelijkend onderzoek, dan ontdekt men tevens dat de zweetgaatjes (poriën) der laatste ruimer zijn dan die der eerste.

3. Het slijmweefsel, in het midden liggende tusschen de opperhuid en het vel (*cutis*), naar den ontdekker verkeerdelijk genoemd »Malpighisch net,” waarvan bij de ongeboren vrucht evenmin een spoor te vinden is als van de luchtcelletjes der longen, begint na de geboorte zich van lieverlede te ontwikkelen.

Dat die ontwikkeling spoediger en volmaakter moet plaatsgrijpen onder den invloed van een bestendig hoogen warmtegraad dan in een koud, veranderlijk

klimaat, kan niet langer twijfelachtig schijnen, wanneer men in aanmerking neemt wat zooëven gezegd is over de werking der dampkringshitte op de opperhuid, waarvan het slijmweefsel immers een bloot vervolg of een onderlaag is. Hoe het echter komt, dat dit weefsel bij verschillende menschenrassen in een en dezelfde luchtstreek verschillende trappen van volmaaktheid bereikt, kan, geloof ik, alleen verklaard worden uit de snellere of langzamere kleurverandering, welke op de roodheid der pasgeborenen volgt. Wellicht zijn de volgende waarnemingen, welke ik op Java bijeenverzameld heb, in dit opzicht niet geheel zonder waarde.

Het aantal pasgeborenen uit het Mozambiëksche negerras, door mij gadegeslagen, bedraagt vier. Bij hen nam de roodheid reeds op den derden of vierden dag na de geboorte een olijfkleurige tint aan en ging met het begin der tweede levensmaand over tot het zwartbruine.

Het aantal pasgeborenen uit het Javaansch-Maleische ras, door mij gadegeslagen, belooft meer dan veertig. Bij hen nam de roodheid op den derden of vierden dag na de geboorte een geelachtige tint aan, veranderde hierdoor in lichtbruin en placht bij het einde der derde levensmaand over te gaan tot de eigenlijke taankleur der Javanen.

Het aantal pasgeborenen van Chineesch-Indische en Europeesch-Indische afkomst, door mij gadegeslagen, bedraagt bij de zeventig. Bij hen ging de roodheid op

den vierden of vijfden dag na de geboorte over tot het oranjekleurige en placht tegen de vierde of vijfde levensmaand te veranderen in een verschillend genuanceerde gele of vale kleur.

Het aantal zuiver Europeesche (Kreoolsche) pasgeborenen, te Samarang door mij gadeslagen, is ook niet gering. Men behoort hen te onderscheiden in brunetten en blonden. De roodheid der brunetten placht op den vierden, vijfden of zesden dag na de geboorte een geelachtige tint aan te nemen en veranderde hierdoor tennaastenbij in het oranjekleurige. De roode tint echter hegon tegen de zesde of zevende levensmaand, ook wel wat later, te verdwijnen, en van dien tijd af behield de huid een bleekgele kleur. Bij blonde Europeesche pasgeborenen heb ik in de eerste weken na de geboorte minder blijkbare sporen van geelzucht (*icterus*) opgemerkt, daar hun huid meerendeels tot op het tweede, in enkele gevallen tot op het derde levensjaar een zuiver bleekroode kleur behield, die echter van dien tijd af placht te veranderen in die eigenaardige glanzende bleekheid, welke sommige schrijvers bestempeld hebben met den naam van keerkringsbleekheid (*pallor tropicus*), en welke niet verwisseld moet worden met bleekzucht (*chlorosis*). De laatste is een teeken van kwijnende gezondheid, terwijl de bleeke kleur der keerkrings-Europeanen een blijk is van een betere gezondheid dan de blozende kleur aanduidt ¹⁾.

¹⁾ Een merkwaardig verschijnsel, menigmaal door mij opgemerkt op

De bovenstaande opgaven nu toonen aan, dat de aangeboren roodheid bij de kinderen van donkergekleurde ouders vroeger verdwijnt dan bij de kinderen der blanken. Dat mag men om de reden, te voren reeds opgegeven, als een bewijs beschouwen dat het Malpighische slijmweefsel zich spoediger ontwikkelt bij de eersten dan bij de laatsten. En voegt men hierbij, dat de huid der volwassen kleurlingen doorgaans een zachter en molliger gevoel verwekt onder de toppen der onderzoekende vingers dan de huid der volwassen blanken, dan bestaat er geen twijfel, dat het meergemelde slijmweefsel bij de eersten een hooger trap van volmaaktheid bereikt dan bij de laatsten, hetgeen ook bevestigd wordt door ontleedkundige onderzoekingen. Den grond hiervan verklaar ik mij op de volgende wijze:

Ik vooronderstel, dat de opperhuid benevens het daaronder liggende onzichtbare beginsel van het Malpighische slijmweefsel bij de kinderen, verwekt door gekleurde ouders, reeds voor de geboorte uit een meer koolstof bevattend (galachtiger) bloed wordt gevormd dan bij de kinderen van blanke ouders. Indien dit zoo is, mag men volgens scheikundige wetten daaruit besluiten, dat de huid der eersten meer blootstaat aan den invloed der zuurstof van den dampkring en haar reeds gedurende

Java, is dat van de kinderen, verwekt door een blonden Europeaan met eene Halfmaleische (wier vader een Europeaan en wier moeder eene Maleische was) het eerste meestal brunet, het tweede meer of min blond en het derde geheel blond is.

de eerste dagen na de geboorte in ruimer mate opslorpt dan de huid der laatsten. Hieruit zou dan een hooger graad van verdikking en uitzetting van het huidweefsel voortvloeien. ¹⁾

Op gelijke wijze verklaart de hoogleeraar J. Ch. G. Jörg de meer volmaakte of meer gebrekkige ontwikkeling van de longcelletjes ²⁾. Hij heeft namelijk opgemerkt, dat de eerste ademhalingen van een pasgeboren kind dieper plegen te zijn na langdurige en moeilijke dan na bijzonder voorspoedige verlossingen. Den grond van dit verschijnsel zoekt hij in den meer koolstofhoudenden of aderlijken toestand, waarin een kind in het eerste geval ter wereld komt, en de diepte van de eerste ademhalingen acht hij van groot gewicht voor een behoorlijke ontwikkeling van de longcelletjes en voor de uitzetting van de borstholte.

c. Verrichting van de uitwendige huid.

Tusschen den omtrek van ons lichaam en den damp-

¹⁾ Dat het huidweefsel bij kinderen van kleurlingen werkelijk dikker is dan bij blanke kinderen, daarvan heeft mij ook de koepokinenting op Java talrijke bewijzen opgeleverd. Aanvankelijk placht ik den entsteek bij alle kinderen even diep te maken. Maar toen had ik het verdriet van te zien, dat de enting bij Javaansche, Arabische en Moorsche kinderen bijna nooit vatte, terwijl zij bij blanke kinderen zelden mislukte. Later nam ik de gewoonte aan, den entsteek bij de eersten altoos wat dieper te maken dan bij de laatsten; sedert dien tijd was de uitkomst beter. ✓

²⁾ Zie zijn Handbuch zum Erkennen u. Heilen der Kinderkrankheiten etc. Leipzig, 1826 § 83.

kring die het omringt; grijpt een wederzijdsche stofwisseling plaats, waarbij de opslurpende huidvaatjes zuurstof en andere bestanddeelen uit den dampkring opnemen, de afscheidende vaatjes en kliertjes der huid daarentegen lucht-, water-, zout-, slijm- en vetdeelen afgeven. Deze verrichting is het geheele leven door vrijer en krachtiger onder den invloed van een bestendig hooge luchtwarmte en van een geregeld wederkeerend daglicht dan in een dampkring, die bij afwisseling koud en warm is en beurtelings korte en lange nachten heeft. Men bemerkt dat het duidelijkst bij zichzelf, wanneer men uit zijn Europeesch vaderland verhuist naar een keerkingsgewest. Als geneesheer ontwaart men dat verschil echter ook bij anderen, namelijk bij kinderen, wier huidafscheidingen doorgaans gebrekkiger zijn dan bij volwassenen van middelbaren leeftijd. De huid van kleine kinderen is in de keerkingsgewesten bij voortdurend glibberiger, vetachtiger, vochtiger en bezit daarenboven een sterker reuk dan in Europa, hetgeen bewijst, dat er daar meer slijmachtige, olieachtige, waterachtige en luchtvormige deelen door ontlast worden dan hier. Een dergelijk verschil ontwaart men ten opzichte van den vergevorderden leeftijd. De huid der grijsaards in keerkingsgewesten vertoont wel is waar een sterker gerimpelde oppervlakte dan in Europa, maar zij is in weerwil hiervan in den gezonden toestand daar met een grooter hoeveelheid uitwasemingsstof bedekt dan hier.

De gevolgen, uit dit klimatische verschil van de huid-

verrichting voor den toestand der inwendige levensverrichtingen voortvloeiende, zijn van geen gering belang. Ik reken daartoe in de eerste plaats bij kinderen: minder vatbaarheid voor chronische slijmvloeiingen, voor chronische opzwellingen van de watervaten en waterwaatsklieren, en een minder sterk chronisch beloop van de darmscheelstering (vergel. Hoofdst. 2, A. en Hoofdst. 5, A.); voorts bij kinderen en hoogbejaarden: minder vatbaarheid voor ziekten der weivliezen, beenderen, gewrichten, longen en nieren (vergel. Hoofdst. 2, B. — Hoofdst. 3. — Hoofdst. 7, A. en Hoofdst. 9). De mindere vatbaarheid voor longziekten in gestadig heete landen moet echter niet geheel op rekening worden gesteld van een verhoogde werking der uitwendige huid, daar zij ten deele het gevolg der inademing van een door hitte uitgezette lucht is, hetgeen ik zal trachten uiteen te zetten bij de beschouwing der longen (Hoofdst. 7. A).

Overigens levert de keerkringsdampring in weerwil van een bestendig hoogen thermometerstand aanmerkelijke warmteverschillen op voor menschen, die zich beurtelings in de schaduw en de zon moeten ophouden, waarbij nog gerekend moeten worden de dagelijksche en jaarlijksche veranderingen van de vochtigheid en de electriciteit der lucht. Deze drie invloeden geven zeer licht aanleiding tot een plotselijke stremming van de huiduitwaseming, hetgeen ik ten deele als de oorzaak beschouw, waarom de bewoners der keerkringslanden, vooral de jeugdige, zoo algemeen onderworpen zijn:

ten eerste aan hevige, meestal snel verloopende aandoeningen van de werktuigen der spijsvertering en galafscheiding; ten tweede aan lichte, oppervlakkige en snel verloopende aandoeningen van de luchtpijp, van den keelknobbel, van de raken, van de neusgaten enz. (vergel. Hoofdst. 2 A. a. N°. 2 en b. 1—4.)

Wanneer men de bewerktuiging van de uitwendige huid en de leefwijze der kleurlingen (Negers, Papoua's, Maleiers enz.) en der blanken (Europeanen en Kreolen), naast elkander in keerkringsgewesten wonende, onderling vergelijkt, zoo ontdekt men drie in het oog loopende verschillen, te weten: de eersten bezitten een dikke, ijle huid, loopen heel of half naakt en slapen onmiddellijk op den grond; de laatsten bezitten een dunnere en dichtere huid, gaan als Europeanen gekleed en slapen in hoog staande ledikanten. Hieruit schijnen de volgende wijzigingen voor de verrichting der huid voort te vloeien, waaraan intusschen ook nog andere oorzaken (b. v. een verschil van bloed, van voedsel, van woning enz.) iets kunnen toekrengeu.

1. Minder vatbaarheid voor dampkringsveranderingen bij de kleurlingen.

De huid der Negers, Papoua's, Maleiers, Hindoe's en van andere donkerkleurige natiën in keerkringsgewesten is op het gevoel gestadig koel en in geringen graad vochtig, terwijl men op de huid der blanken aldaar

menigvuldige en groote afwijkingen bespeurt ten opzichte van hitte, droogte en vochtigheid. Bekend is het, dat de laatsten in die gewesten ook meer aan catarrhale en rheumatische ongesteldheden lijden dan de eersten.

2. Ruimer doorwaseming van luchtvormige vloeistof (*perspirabile sanctorianum*) op de huid der kleurlingen.

Twee verschijnselen schijnen hiervoor te pleiten. Het eene bestaat hierin dat de eigenaardige reuk, waardoor geheele menschenrassen, ja zelfs natiën en enkele huisgezinnen zich van elkander onderscheiden, bij de kleurlingen doorgaans regelmatig over den geheelen omtrek verspreid is dan bij de blanken. Bij de laatsten geeft die reuk zich bij voorkeur te kennen onder den oksels en aan de voeten, minder op verdere oppervlakte van het lichaam. Men ontwaart dit verschil al bij kinderen. Het andere verschijnsel, dat naar mijn meening bewijst dat een gekleurde huid meer luchtdeelen uitwasemt dan een blanke, is dit: een Neger, Papoua, Javaan, Arabier enz. kunnen aanhoudend in een heeten dampkring loopen en arbeiden, zonder kortademig te worden, terwijl een European en een Kreool bij geringe krachtsinspanning in zulk een dampkring beginnen te hijgen. Ik zal nog eens op dit onderwerp terugkomen bij de beschouwing der longen (Hoofdst. 7. A.).

3. Een geregelder afscheiding van het zoogenaamde huidsmeer (*sebum cutaneum*) bij kleurlingen.

Ten bewijze hiervan strekt de gedurige vetachtige glans op de huid der Negers, Papoua's, Maleiers, enz., waarvan intusschen ook de huid der Kreolen niet geheel ontbloot is. Mijne waarnemingen aan het ziekbed in Nederlandsch Indië maken het mij waarschijnlijk, dat dit gedeelte der huidverrichting van bijzonder gewicht is voor de verrichting der lever, waarover ik meer zal zeggen bij de beschouwing van dit gedeelte van het ingewand (Hoofdst. 7. B.).

4. Een ruimer ontbinding van zout-, zuur- en waterachtige deelen op de huid der blanken.

Dat deze bewering niet zonder grond is, daarvan kan men zich in keerkringsgewesten elk oogenblik overtuigen door den smaak, den reuk en het gezicht, wanneer men de uitwasemingsstof van een blanke en een kleurling onderwerpt aan den vergelijkenden toets dier zintuigen. Of daaruit een verschil voortvloeit voor de verrichting den nieren, en waarin zoodanig verschil bestaat, is mij voor alsnog niet duidelijk genoeg gebleken (vergel. Hoofdst. 9).

d. De huidziekten.

Nadat ik heb uiteengezet, hoe de invloed van het keerkringsklimaat op de uitwendige huid zich te kennen geeft in een natuurkundig opzicht, wil ik trachten aan te toonen, hoe die invloed zich voordoet in een ziektekundig opzicht. Hierbij geloof ik drie hoofdpunten in

aanmerking te moeten nemen, te weten: aard der ziekte, ouderdom en ras.

Ten aanzien van den aard der ziekte valt het volgende op te merken.

1. Sommige huidziekten zijn bij uitsluiting eigen aan den keerkringsdampkring of worden daar bij voorkeur aangetroffen. Hiertoe behooren: de hoogere graden van melaatschheid (*lepra*); de zoogenaamde aardbeipokken, yaws, pians, Indische pokken (*framboesia s. lues indica*); de keerkringssteenpuisten en ettergezwellen (*furunculi tropici*); het zoogenaamde roode hond (*lichen tropicus*).
2. Andere huidziekten worden met weinig verschil even menigvuldig aangetroffen in de verzengde luchtstreek als daarbuiten. Hieronder tel ik: de echte kinderziekte (*variola*); de gewijzigde kinderziekte (*varioloidae*); de onechte kinderziekte of de zoogenaamde waterpokken (*varicellae*); de mazelen (*morbilli*); het roodvonk (*rubeolae*); het netelvuur (*urticaria*); de porseleinkoorts (*essera*); de roos der volwassenen (*erysipelas adultorum*); de kwaadaardige puistkool (*anthrax s. carbunculus*); den gordel (*zona*); den ringworm (*herpes*); den voortvretenden aangezichtsworm (*crusta serpigiosa*); den dauwworm (*crusta lactea*); de schurft (*scabies*); de venerische uitslagziekten.
3. Andere huidziekten behooren onder de zeldzaamheden in de verzengde luchtstreek of vertoonen zich

daar niet dan in geringe graden. Hieronder behooren behalve smartwondjes der pasgeborenen, boven reeds aangehaald, de blaaruitslag (*pemphigus*); het hoofdzeer (*tinea s. favus*); de roos der pasgeborenen (*erysipelas neonatorum*); de verharding van het cellenweefsel (waarvan ik slechts een enkel geval waargenomen heb bij een blank kind); de klierziekte en knoesterige verhardingen van de huidklieren; de kankerachtige huidzweren (waarvan mij slechts een paar voorbeelden bekend geworden zijn bij bejaarde Europeanen); de secondaire blutsvlekken (*petechiae*); de zomersproeten (*ephelides*); de likdorens en eksteroogen (*clavi digitorum*).

4. Enkele huidziekten schijnen geheel vreemd te zijn aan den keerkringsdampkring, ten minste ik heb er nooit eenig voorbeeld van gezien gedurende mijn twaalfjarige niet onaanzienlijke praktijk op Java. Hieronder behooren: de echte scharlakenkoorts (*scarlitina*); de blutsvlekkkoorts (*febris petechialis s. purpura typhodes*); de Werlhofsche vlekziekte (*purpura haemorrhagica*); het koperuitslag (*gutta rosacea*); de bloedvinnen (*vari*); de medeëters (*comedones*).

Aangaande den ouderdom geloof ik opgemerkt te hebben, dat de kinderleeftijd in keerkringsgewesten het meest overhelt tot heete huidziekten; dat namelijk de klierzieke uitslag veel zeldzamer en in geringer graden aangetroffen wordt onder de kinderen der verzengde

luchtstreek dan onder die in koude landen; dat echter de vatbaarheid voor slepende huidgebreken, met name voor de schurftige uitslagziekten (*impetigo et psoriasis*), mitsgaders voor de hebbelijke voetzweren in een heet klimaat aanmerkelijk rijst met het klimmen der jaren.

Ten aanzien van het ras heb ik het volgende opgemerkt:

1. Sommige huidziekten tasten zonder onderscheid elk menschenras aan. Hieronder behooren: de echte kinderziekte (*variolae*); de gewijzigde kinderziekte (*varioloïdae*); de mazelen (*morbilli*); de schurft (*scabies*); de venerische uitslag. Zij vertoonen zich echter bij kleurlingen onder een meer of min veranderde gedaante, zoodat een pas aangekomen Europeesch geneesheer ze niet altoos terstond herkent. Dat geldt in het bijzonder van de mazelen, welke ik, dit zij in het voorbijgaan gezegd, wel menigmaal gelegenheid gehad heb waar te nemen bij Javaansche en Moorsche kinderen, doch geen enkelen keer bij een Negerkind.
2. Sommige huidziekten tasten bij voorkeur het blanke menschenras aan, b. v. de keerkingssteenpuisten en beslissende ettergezwellen; andere bij voorkeur het gekleurde menschenras, b. v. de aardbeipokken (*framboesia*); de witte melaatschheid (*lepra alba s. leuke s. morphaeae albae*, Jav: *belang*); de kwaadaardige puistkool (*anthrax*).

3. Vele huidziekten behooren meer of min onder de onmogelijkheden bij het gekleurde menschenras, b. v. de zomersproeten (welke zich niet eens meer vertoonen bij de Kreolen); het roodvond (*rubiolae*); het netelvuur en de porseleinkoorts (*urticaria et escera*); de roos, het roode hond (*lichen tropicus*); de roode blutsvlekken.

e. De geneeskracht en het herstellingsvermogen van de uitwendige huid.

De geneeskracht en het herstellingsvermogen, van nature eigen aan de uitwendige huid, worden opmerkelijk verhoogd door den invloed van een bestendig hooge warmte. Tot staving van dit gezegde kan men een menigte verschijnselen aanhalen, welke een beoefenaar van de geneeskunde in keerkingslanden dagelijks gelegenheid heeft waar te nemen. Hieronder behooren de volgende:

1. Afgeknipt haar en verloren geraakte nagels groeien en herstellen daar veel spoediger dan in een koud klimaat.
2. Alle soorten van kwetsuren genezen en sluiten zich ginds naar evenredigheid spoediger dan hier, in het bijzonder de wonden toegebracht door snijden. ¹⁾

¹⁾ Het schielijke verkleven en sluiten van de uitwendige wondranden is evenwel een reden om steekwonden in heete gewesten altoos behoorlijk te verwijden en lang genoeg open te houden, dewijl er anders licht zenuwtoevallen op volgen. Gekneusde wonden mag men daar nimmer te vast verbinden, dewijl er anders licht het koudvuur bijkomt.

3. Het tijdperk van opdroging en afschubbing bij uitslagkoortsen is ginds van korter duur dan hier, omdat de verloren opperhuid ginds doorgaans spoediger herstelt.
 4. De keerkingssteenpuisten, een dagelijksch verschijnsel onder de blanken, onderscheiden zich doorgaans door een goedaardige ettering en zijn van een heilzame uitwerking in drieërlei opzicht: zij bevorderen de acclimatatie der volwassen Europeanen, beveiligen het lichaam der kinderen tegen inwendige ontstekingen en voltooien menigmaal de beslissing (*crisis*) van ontstekingskoortsen.
-

TWEEDE HOOFDSTUK.

De inwendige vliezen.

De ontleedkundigen verdeelen de inwendige vliezen in slijm-, wei- en spiervezelige vliezen. Van deze drie trekken de slijmvliezen het eerst onze aandacht, dewijl zij op onderscheiden punten van ons lichaam aan de uitwendige huid grenzen.

A. De slijmvliezen.

De binnenzijde der slijmvliezen is voorzien van een talrijke menigte kleine klieren, welke slijm afscheiden, een verrichting, die tijdens de kindsheid zich sterker voordoet dan op rijper jaren, en die door verschillende in- en uitwendige oorzaken kan gestoord worden.

De slijmvliezen van kinderen bezitten een bijzondere gevoeligheid voor de dagelijksche en jaarlijksche veranderingen van den dampkring ten aanzien van licht, warmte, vochtigheid, electriciteit enz. Deze veranderingen werken op de kliertjes der slijmvliezen deels recht-

streeks, deels door middel van de uitwendige huid. Want tusschen de afscheidende vaatjes van beide bestaat een wederkeerige betrekking, waaraan wij het toeschrijven dat een stremming in de verrichting der eerste gevolgd wordt door een vermeerderde werkdadigheid of verhoogde prikkelbaarheid der laatste. Om hiervan een duidelijker denkbeeld te geven, willen wij de ziekteverschijnselen, welke de slijmvliezen naar gelang van de werktuigen die er door worden bekleed, opleveren, uit het oogpunt van het klimaat beschouwen.

a. Het slijmvlies der ademhalingswerktuigen.

Men verstaat hieronder: het snotvlies, het inwendige bekleedsel van het strottenhoofd, van de luchtpijptakken en de longcelletjes. Hieraan sluiten zich nog aan als aanhangsels: het bekleedsel van den uitwendigen gehoorgang, van het verhemelte, van de Eustachische trompet, van de traanbuizen en het bindvlies der oogen. Al deze vliezen staan onophoudelijk in aanraking met de lucht van den dampkring, hetgeen aanleiding geeft tot de volgende vijf ziekte toestanden: 1. tot dieper zittende heete ontstekingen; 2. tot oppervlakkige heete ontstekingen van een drogen aard; 3. tot heete slijmvloeiingen; 4. tot slepende ontstekingen en slijmvloeiingen; 5. tot polypeuze uitwassen.

Tot den 1sten behooren: de ontsteking van de longcelletjes (*pneumonia*), van de luchtpijptakken (*bronchitis*), van de luchtpijp (*tracheïtis*) en van het strottenhoofd

(*laryngitis*). Deze ontstekingen tasten jeugdige gestellen lichter aan den oude en worden menigvuldiger aangetroffen in koude landen dan in warme. Zij bereiken in de eerste haar hoogsten graad tijdens het winterseizoen, uithoofde dat een koude lucht de longcelletjes door hare meerdere veerkrachtigheid sterker doet uitzetten dan een warme en op deze wijze den bloedsaandrang naar de longen bevordert. Van de vliezige keelontsteking (kroep) heb ik geen enkel voorbeeld in mijn kinderpraktijk op Java gezien. Het bindvlies der oogen en oogleden daarentegen lijdt in warme landen in hooger mate aan snel verloopende ontsteking dan in koude, vooral bij jeugdige blanken. Dat laat zich gemakkelijk verklaren uit den prikkel van het sterker zonlicht.

Tot den 2^{den} behoort het eerste tijdperk der gewone catarrhale aandoeningen van de oogleden, van de traanbuizen, van den uitwendigen gehoorgang, van het snotvlies, van het verhemelte, van het keelgaat, van het strottenhoofd, alsmede de aandoening van de luchtpijpjes en van de oogen gedurende het eerste tijdperk van den kinkhoest, van de mazelen en van de scharlakenkoorts. Al deze aandoeningen, met uitzondering van de scharlakenkoorts, worden menigvuldiger ontmoet in keerkringsgewesten dan in koude landen, ofschoon niet ontkend kan worden dat zij daar veel zachter verlooppen dan hier. De oorzaak van haar grooter menigvuldigheid in die gewesten schijnt gedeeltelijk gelegen te zijn in de sterke uitdamping van den grond en in

den weligen plantengroei, ten gevolge waarvan vluchtige smetstoffen (*miasmate*) zich in den dampkring ontwikkelen, welke een prikkelende werking uitoefenen op de slijmvliezen. De dampkring der keerkringsstranden is nooit vrij van zulke smetstoffen, terwijl haar aanwezigheid in de drogere binnenlanden zich grootendeels bepaalt tot het regenseizoen. Op het zeestrand der Sunda-eilanden en voornamelijk van Java, treft men catarrhale aandoeningen het geheele jaar door sporadisch aan, en tegen het einde van den regentijd vertoont zich op de eilanden jaarlijks een catarrhale volksziekte (griep of influenza), welke ras noch ouderdom spaart, zich het eene jaar nochtans algemeener verspreidt en anders gewijzigd is dan het andere.

Tot den 3^{den} rekent men behalve het tweede tijdperk der gewone catarrhale aandoeningen Wigands slijmerige aamborstigheid der pasgeborenen (*asthma pituitosum acutissimum*) en de ooglidontsteking der pasgeborenen (*blepharophthalmia neanatorum*). Van de eerste heb ik enkele gevallen, van de laatste menigvuldige op Java ontmoet.

Tot den 4^{den} telt men den stinkenden slijmvloed uit ooren en neus bij klierzieke kinderen (*otorrhoea et coruza scrophulosa*), en voorts de klierzieke lichtvrees, de klierzieke oogappel- en ooglidontsteking. Deze ziektevormen zijn te beschouwen als de voortbrengsels van een guren en vochtig kouden dampkring, alzoo zij niet worden aangetroffen in landen, welker luchtwarmte het

geheele jaar door boven 70° F. blijft ¹⁾). Daarentegen bestaat er in keerkringsgewesten een ongemak onder de geacclimateerde Europeanen, dat op Java de slijmen genoemd wordt en niets anders is dan een overtollige slijmloozing uit het bovengedeelte der luchtpijp door middel van rochelen, zonder pijn, hoest, vermagering of andere bezwaren. Dit ongemak kan jaren lang duren, zonder dat het ernstige gevolgen heeft; intusschen, wanneer het plotseling verdwijnt, volgt er een meerdere of mindere graad van aamborstigheid op.

Wat ten 5de de polypeuze uitwassen betreft welke in koude landen zich menigmaal op het slijmvlies van den neus, van de bovenkaaksholte, van het verhemelte enz. vertoonen, daarvan heb ik geen enkel voorbeeld in Oost-Indië gezien.

¹⁾ Dat sommige ziektevormen evenals planten gebonden zijn aan een bepaalde luchtwarmte, moge blijken uit de volgende aanhaling. In de stad Samarang heb ik het kwik op de schaal van Fahrenheit in den loop van twaalf jaren geen enkele maal beneden 70° zien dalen. Ik heb daar nooit een kind ontmoet, dat behebt was met een chronischen slijmvoed uit de ooren of den neus, noch heb ik in de naaste omstreken der stad een enkele plant in het wild aangetroffen, welke mij door haar gedaante herinnerde aan de een of andere vaderlandsche plantensoort. Dieper landwaarts in waar de grond bergachtig is, ben ik door eenige districten gekomen (b. v. Selokaton), waar de thermometer van Fahr. des ochtends niet hooger stond dan 50°—62°. Hier ontwaarde ik onder de ingeënte kinderen enkele met een schijnbaar chronischen slijmvoed uit den neus en de ooren. Ook trof ik hier verscheiden gewassen, beschreven door den heer BLUME, in het wild aan, welke klaarblijkelijk in betrekking stonden tot Europeesche, b. v. *Artemisia indica*; *Rubus javanicus*; *Sesymbrium indicum*; *Sambucus* et *Valeriana javanica*.

6. Het slijmvlies der spijsverteringswerktuigen.

Dit vlies, waardoor de inwendige oppervlakte van de mondholte, den slokdarm, de maag, de galbuizen en de darmen bekleed wordt, lijdt veel zwaarder en heviger aandoeningen in keerkringslanden dan het slijmvlies der ademhalingswerktuigen. Ten bewijze hiervan strekken.

1. de Aziatische braakloop en de gele koorts, welke oorspronkelijk beide te huis behooren in de verzengde luchtstreek, bij voortduring sporadisch aldaar worden aangetroffen en niet dan onder begunstiging van bijzondere omstandigheden zich naar kouder landen verspreiden.
2. De zoogenaamde darm- en galkoortsen, de galachtige braking, de persloop (*dysenteria*), de catarrhale buikloop, de galachtige buikloop, de hebbelijke buikloop. Al deze soorten van ziekte vertoonen zich in landen, gelegen buiten de keerkringen, bij voorkeur tijdens den zomer en den herfst, terwijl zij het geheele jaar door heerschende zijn tusschen de keerkringen en hare slachtoffers gaarne kiezen onder het blanke menschenras, de voorkeur gevende aan het tweede en derde levensjaar.
3. De keerkringsspruw (*aphthae tropicae*). Zoo noemt men een eigenaardige slepende ontsteking van het slijmvlies van de mondholte, den slokdarm, de maag enz., waaraan bij voorkeur de blanke bewoners van Oost- en West-Indië onderhevig zijn. Men behoort

haar te onderscheiden van de gewone spruw der pasgeborenen, welke zich in alle luchtstreken gelijk blijft en in de keus van hare voorwerpen geen onderscheid maakt tusschen kleurlingen en blanken.

4. De waarneming dat sommige huidziekten, wanneer zij onderdrukt worden door het vatten van koude of door uitwendige geneesmiddelen, bij voorkeur zich verplaatsen naar de inwendige darmoppervlakte in een warm klimaat, terwijl zij de longen plegen aan te tasten in een koud klimaat. Hieronder behooren b. v. de mazelen en de schurft. Ik heb het wel zes malen te Samarang zien gebeuren, dat blootstelling aan koude in het derde en vierde tijdperk der mazelen gevolgd werd door een snel doodenden, etterigen buikloop, welke blijkens de opening van het lijk het uitwerksel was van een ontsteking op de inwendige darmoppervlakte. Terzelfder plaatse heb ik twee kinderen behandeld, die na het gebruik van onderdrukkende geneesmiddelen tegen de schurft een slependen persloop hadden opgedaan, waarvan zij niet eer herstelden, dan nadat de uitslag op de uitwendige huid was teruggekeerd.

De reden waarom bij voorkeur de verteringswerktuigen in keerkingsgewesten aan zoo menigvuldige en zware aandoeningen onderhevig zijn, ligt aan den eenen kant in de verdunning of uitzetting van de dampkringslucht, een gevolg van de gestadige hitte, aan den anderen kant in de afwijkingen van de dampkringshitte

zelve. Het bestendige inademen van een door hitte uitgezette lucht vermindert den aandrang van het bloed naar de longen, vermeerdert daarentegen den toevloed van dit vocht naar het stelsel der poortader (vergel. het 7de Hoofdst. B). Hieruit vloeit een toestand voort van gedurige prikkelbaarheid van het aangrenzende slijmvlies der galbuizen en darmen, welke een hooger en graad bereikt bij het blanke menschenras dan bij kleurlingen. Komt hierbij nu nog een gestremde uitwasing, dan verheft zich die prikkelbare toestand door de wederkeerige betrekking die tusschen de uitwendige huid en de slijmvliesen bestaat, tot ziekte.

De uitwendige huid bevindt zich in den keerkringsdampkring over dag in een toestand van zoo sterke prikkelbaarheid, dat de plotselinge overgang van een hoogere tot een lagere temperatuur haar werkzaamheid eensklaps kan doen stilstaan of verlammen. Zulke overgangen grijpen er plaats in den keerkringsdampkring.

1. Bij het opkomen van den zeewind.

Hierdoor ontstaat er op het midden van den dag een aangename koelte, welke niet gevaarlijk wordt voor de huiduitwaseming dan na een voorafgaande buitengewone verhitting.

2. Bij het opkomen van een bergwind.

De graad van luchtverkoeling, hieruit voortvloeiende, hangt van de hoogte der naburige bergen af.

3. Bij het verwisselen van dag en nacht.

Het verschil van de schaduwwarmte op den middag en van de middernachtkoelte bedraagt tusschen de keerkringen niet boven de 8° — 16° Fahrenheit. Om de huid hiertegen te beschermen, behoort de nachtkleeding of dekking van het lichaam bij nacht in een juiste verhouding te worden gebracht tot de dagkleeding.

4. Bij het terugkeeren uit de zon in de schaduw.

Wie zich, na korter of langer blootgesteld te zijn geweest aan de middagzon in keerkingsgewesten, terugbegeeft in de schaduw, ondervindt een warmtedaling van 30° tot 40° à 50° Fahr. Tegen de nadeelige gevolgen, voorspruitenden uit een zoo groot verschil, bestaat geen beter behoedmiddel dan inwrijving met olie over den geheelen omtrek van het lichaam, wat een algemeen gebruik is onder de negers.

5. Bij het opkomen van een stortregen.

Hierdoor kan op het midden van den dag in de open lucht een warmtedaling worden veroorzaakt van 60° Fahr., binnen den tijd van een half uur.

c Het slijmvlies der piswegen en teeldeelen.

Welken invloed het keerkingsklimaat uitoefent op het slijmvlies der pisblaas, pisleiders en pisbuis, weet ik zoo bepaald niet op te geven. Want het aantal ziektegevallen, door mij op Java waargenomen, waarin dit

vlies betrokken was, is, indien ik de gevolgen van een venerische besmetting uitzonder, te gering om er een gevolgtrekking ten opzichte van het klimaat uit af te leiden. Een geval van pisblaastering (*phthisis vesicalis*) bij een vijfjarigen knaap van Europeesch-Maleische afkomst, een geval van bloedig-slijmerige pisloozing bij een achtjarigen knaap van Europeesch-Maleische afkomst en twee gevallen van slijmerige pisloozing met sporen van graveel en steen bij kinderen, die insgelijks van Europeesch-Maleischen oorsprong waren, zijn ten aanzien voormeld vraagpunt al hetgeen ik in mijn dagboek opgeteekend vind.

Op het slijmvlies der teeldeelen bij vreemdelingen heeft het keerkringsklimaat blijkbaar een opwekkenden invloed. Want de slijmafscheiding der scheede bij Europeesche vrouwen wordt doorgaans ruimer kort na haar aankomst in keerkringslanden (*fluor albus tropicus*), en in zeldzamer gevallen lijdt ook het roedehoofd der Europeesche mannen daar aan een puistachtigen uitslag, zonder dat een venerische besmetting voorafging. De klierzieke witte vloed van jonge meisjes daarentegen schijnt aan den keerkringsdampkring vreemd te zijn. Een vijfjarig en een elfjarig blank meisje op Java, die beide behebt schenen te zijn met dit ongemak, waren te voren besmet geworden door een venerische kindermeid.

B. De weivliezen.

Men rekent daaronder het borstvlies, het inwendige

bekleedsel van den hartzak, het buikvlies, het spinne-websvlies en het inwendige bekleedsel der gewrichten. Zij scheiden in den gezonden toestand een weiachtig vocht of een wasem af, welke spoed'g weder opgezogen wordt. Door middel van deze verrichting staan zij evenals de slijmvliezen in een wederkeerige betrekking tot de uitwendige huid; daarvan bekomt men een juist denkbeeld, wanneer men de ziekten, waaraan de weivliezen onderhevig zijn in verschillende klimaten onderling vergelijkt.

Een hooge graad van ontsteking kan de oorzaak zijn, dat de vochtscheiding der weivliezen zich verdikt of stremt. Ten gevolge hiervan zwellen zij op, vergroeien onderling of met naburige deelen en worden ook wel aangetast door ettering. Dergelijke veranderingen treft men in koude klimaten bij lijken menigvuldig van op het borstvlies (*pleuritis*) en op den hartzak (*pericarditis*). In den verzengden aardgordel ontwaart men ze op die punten zelden, menigvuldiger daarentegen op dat gedeelte van het buikvlies (*peritonitis*), dat de uitwendige oppervlakte der lever, darmen en overige verteringswerktuigen bekleedt.

Een geringe graad van ontsteking of een vermeerderde toevloed van vochten kan de afscheiding der weivliezen bovenmate doen aangroeien, waaruit een klasse van ziekten voortvloeit, welke wij zuchtige (*hydropes*) noemen. Deze vertoonen zich in een veranderlijken, guren dampkring, welks temperatuur jaarlijks beneden het vriespunt

daalt, buiten twijfel menigvuldiger dan tusschen de keerk-
 lingen, omdat de werkzaamheid der uitwendige huid
 aldaar geringer is dan hier. Het chronische waterhoofd,
 de ruggegraatswaterzucht (*hydrorrhachitis*) en de wa-
 terzucht der gewrichten (*hydrops articulorum*) zijn geen ✓
 enkele maal door mij op Java waargenomen. Evenmin
 heb ik aldaar een voorbeeld gezien van een volkomen
 ontwikkelde heete breinwaterzucht, bekend als een ge-
 wone ziekte onder de kinderen in Europa. Ik heb wel
 is waar een aanzienlijk getal blanke kinderen op dat
 eiland behandeld, die in den ouderdom van twee à drie
 jaren behebt waren met koorts, slaapzucht, stuipen en
 verwijden oogappel en andere toevallen, waartoe, een
 hevige bloedsaandrang naar het hoofd aanleiding pleegt
 te geven. Ja, ik was zelfs een paar malen beducht, dat
 een waterachtige uitstorting in de hersenholtten zich bij
 dien toestand zoude kunnen voegen of reeds had ge-
 voegd. Ondertusschen stierf er geen van deze kinderen,
 daar een tijdige aanwending van bloedzuigers, koude ✓
 begietingen van het hoofd en andere gepaste hulpmid-
 middelen telkenmale voldoende waren om die toevallen
 te doen verdwijnen, trouwens het beste bewijs, dat
 geen weïachtige uitstorting in de hersenholtten de oorzaak
 daarvan is, welke, zooals bekend is, meestal doodelijk
 afloopt.

Van borstwaterzucht (*hydrothorax*) levert mijn Oost-
 indisch ziektejournaal, loopende over een tijdperk van
 twaalf jaren, slechts één geval op, bij een vijftigjarigen

Europeaan; van buikwaterzucht (*ascites*) slechts vier, bij uitgediende Europeesche krijgslieden, terwijl ik te Herford in Westfalen drie gevallen binnen een jaar waargenomen heb, hetgeen nogal van belang is voor een beginnend geneesheer, zooals ik toen was.

C. De spiervezelige vliezen.

Tot de gevolgen van een gestremde huiduitwaseming behoort nog de klasse der rheumatische ziekten, welke haar zetel hebben in de spiervezelige vliezen en scheeden, waardoor de spieren, pezen en andere lichaamsdeelen worden omhuld. Men verdeelt ze in heete (acute) en slepende (chronische). De laatste worden in keerkingsgewesten schier uitsluitend ontmoet bij geacclimaateerde volwassen Europeanen en hunne afstammelingen, hetgeen naar mijn gevoelen een bloot gevolg is van de Europeesche kleederdracht, waarvan die klasse van menschen zich over dag bedient, terwijl zij des nachts met bijna even weinig kleederen slapen als de oorspronkelijke bewoners van het land. Onder de heete tel ik de rheumatische starkramp (*tetanus rheumaticus*), waarvoor de gekleurde inboorlingen van keerkingslanden meer vatbaarheid schijnen te bezitten dan de Europeanen. Ook behoort daaronder een rheumatische verlamming van de onderste ledematen, in Oost-Indië *berri berri*, in Brazilië *air* genoemd, welke ik eens als volksziekte op Java zag verschijnen. Zij neemt bij oudere personen vaak een slepend beloop aan.

DERDE HOOFDSTUK.

De beenderen.

Hippocrates zegt: »Koude werkt ongunstig op de »beenderen, tanden, zenuwen, hersenen en het rugge- »merg, warmte daarentegen gunstig ¹⁾." In hoever dit gezegde toegepast kan worden op den al of niet voor- deelingen invloed, welken het klimaat uitoefenent op den toestand van de beenderen gedurende verschillende leeftijden, zal de inhoud van dit Hoofdstuk aantonen.

a. Eerste beenvorming bij de ongeboren vrucht.

De beenwording bij de ongeboren vrucht is naar allen schijn in een gestadig warmen dampkring niet blootgesteld aan zoo menigvuldige stoornissen als in een veranderlijken kouden. Hiervoor schijnen te pleiten aan den eenen kant: de talrijke gevallen van een geheel of gedeeltelijk ontbrekend bekkeneel (*acephalus et hemi- cephalus*), aangeboren hersenbreuk (*encephalocèle*), aan-

¹⁾ Zie *Hippocratis aphor: lib. V. a. 18.*

geboren waterhoofd (*hydrocephalus*), gespleten ruggegraat (*spinabifida*), wolfsverhemelte (*palatum fissum*); ontbrekende ledematen, overtollige en kwalijk gevormde ledematen enz., welke door de genees- en ontleedkundigen in Europa opgemerkt zijn, en welke de beroemde J. C. Meckel met een zoo bewonderenswaardige nauwkeurigheid bijeenverzameld heeft in zijn onvergelykelijk werk over »ziekttekundige ontleedkunde»; aan den anderen kant: het algemeene stilzwijgen der genees- en verloskundigen, die zich in keerkingslanden lang hebben opgehouden, ten aanzien van de zoo even vermelde wanschapenheden. De weinige gevallen van dien aard, door mijzelf in Nederlandsch Indië waargenomen, bepalen zich tot de volgende: een bekkeneel, bestaande uit twee ongelijke helften bij een idiotisch Kreoolsch meisje; een wolfsverhemelte bij een knaapje van half-Europeesche afkomst; twee gevallen van overtollige vingers en toonen bij half-Europeanen; twee gevallen van vergroeiing der vingers en toonen bij half-Europeanen; een geval van uitmonding van den endeldarm in de scheede bij een Chineesch meisje; een klein aantal horrelvoeten bij Kreoolsche kinderen; een vergroeiing van Javaansche tweelingen, waarvan de eene helft een goed gevormd kind, de andere een bloot beginsel was (door mij beschreven in het Tiende Deel der Verhand. van het Batav. Genootschap van kunsten en wetenschappen) ¹⁾.

¹⁾ Ik moet hier opmerken, dat van de individu's, behebt met boven-

6. Wasdom der beenderen tijdens den kinderleeftijd.

De weeke beenderen van de pasgeborenen groeien beter in een gestadig warmen dampkring dan in een kouden. Hiervoor pleit ten eerste een aantal natuurlijke verschijnselen, als: het doorbreken der zoogtanden, dat, over het algemeen genomen, vroeger geschiedt in de verzengde luchtstreek; de geschiktheid tot zitten, kruipen, staan en loopen, die zich aldaar meestal spoediger ontwikkelt; de sluiting van de hoofdkuilen, die aldaar, over het algemeen genomen, vroeger plaats heeft; de verwisseling van de zoogtanden, die aldaar vroeger begint en spoediger afloopt; ten tweede een aantal ziekteverschijnselen, als: de zeldzaamheid van een verplaatsing der kinderziekte op de beenderen in heete gewesten; de zeldzaamheid van een ontsteking van het heupgewricht (*coxarthrocace*) bij kleine kinderen aldaar; de in vergelijking met koude landen geringe en bijna niet noemenswaardige sporen van de Engelsche ziekte (*rhachitis*), welke aldaar worden aangetroffen. Tot staving van het gezegde wil ik hier eenige bijzondere gevallen aanhalen, welke ik op Java heb opgemerkt.

Het grootste getal kinderen, die ik aldaar gezien heb, kreeg de eerste zoogtanden vóór het begin der zevende,

gemelde wanschapenheden, slechts de kleinere helft geboren werd tijdens mijn verblijf op Java, met name: het wolfsverhemelte, de horrelvoeten, de uitmonding van den endeldarm in de scheede en de vergroeiing van tweelingen, en dat er, met uitzondering alleen van het laatste geval, geen enkel behoorde tot het gekleurde menschenras.

het kleinste na afloop van de achtste levensmaand. De laatste waren zonder uitzondering kinderen van Europeesche afkomst, onder welke zich sommige bevonden, wier zoogtanden kort na het doorbreken tot bederf overgingen. Het grootste getal kinderen, die ik heb zien opgroeien op Java, kon staan en loopen met de elfde, twaalfde maand. De weinige kinderen, welke op dien leeftijd hiertoe nog niet in staat waren, behoorden gezamenlijk tot het Europeesche ras en hadden veel gesukkeld aan koorts, persloop en buikloop.

De groote hoofdkuil (*fonticulus quadrangulus*) sloot zich bij de meeste kinderen, op Java, die in den kring van mijn waarneming geraakten, op het einde van het eerste levensjaar. Het getal derzulken, bij wie deze sluiting eerst plaats vond na afloop van de vijftiende levensmaand, was zeer gering en behoorde mede zonder uitzondering tot het Europeesche ras, terwijl zij ook veel hadden te worstelen gehad met gebreken der spijsvertering. Het einde der eerste dentitie of het tijdstip, waarop de vier laatste zoogtanden doorbreken, valt op Java meestal in de eerste, zelden in de tweede helft van het derde levensjaar. Het begin der tandenverwisseling of der tweede dentitie valt daar gewoonlijk in het midden van het zesde levensjaar, en de wijsheidskiezen der individu's, aldaar geboren, kwamen gewoonlijk vóór het achttiende levensjaar te voorschijn.

Van een verplaatsing van de kinderziekte op de beenderen is mij slechts een enkel geval op Java bekend

geworden, en wel bij een Javaansch kind. Ik moet er echter bij zeggen, dat de Javanen de gewoonte hebben, hunne lijders, behebt met de kinderziekte, zonder onderscheid herhaalde malen daags met koud water te begieten gedurende het eerste en tweede tijdperk der ziekte, ten einde de koortshitte hierdoor te verdrijven.

Dat zulk een geneeswijze, indien zij niet ten koste van het leven geschiedt, hetgeen dikwijls genoeg gebeurt, aanleiding kan geven tot een ziekteverplaatsing op de beenderen, niettegenstaande de gunstigste gesteldheid van het klimaat, is gemakkelijk te begrijpen.

Van een ontsteking van het heupgewricht (*coxarthrocace*) of het zoogenaamde vrijwillige mankloopen, heb ik niet dan twee gevallen op Java waargenomen, over wier verloop iets naders zal worden medegedeeld in het tweede deel. Die twee lijders waren Kreoolsche kinderen van twee à derdehalf jaar, waarvan het eene geboren was in de Javaansche bovenlanden.

Ten aanzien van de Engelsche ziekte (*rhachitis*) valt op te merken, dat ik onder de kinderen van Europeesche afkomst op Java wel is waar eenige heb opgemerkt, die niet geheel vrij waren van de kenmerken van het zoogenaamde rhachitische voorkomen, b. v. een uitpuilend voorhoofd, een dofbleeke kleur, slapheid der willekeurige spieren, waarvan ook tusschenbeide het gevolg was dat zij iets later dan op het gewone tijdstip begonnen te loopen; maar nooit heb ik aldaar het geval waargenomen dat de armen, de dijbeenderen, de

ruggestreng en het bekken van een kind, aldaar geboren, opzwollen, zich verweekten, verdunden, verdikten, verbogen en kromden, of dat de hoofdkuilen, eens gesloten zijnde zich weder openden ten gevolge van een tot haar toppunt geklommen Engelsche ziekte. Integendeel, er zijn mij vijf gevallen bekend, dat kinderen van twee à drie jaren, die uit Nederland kwamen met dusdanige toevallen, zonder het toedienen van eenig geneesmiddel binnen een tijdvak van acht à veertien maanden na hun aankomst op Java herstelden.

c. Toevallige beenziekten bij personen van middelbaren leeftijd.

Tot de gebreken der beenderen, welke minder hun grond hebben in een aangeboren aanleg dan in toevallige oorzaken, en welke menigvuldig worden aangetroffen bij personen van middelbaren leeftijd, behooren: beenbreuken (*fracturae*); het beenbederf der tanden (*caries dentium*); de witte gewrichtsopzwellingen (*tumor albus*); de beenopzwellingen na het verdwijnen der aardbeïpokken (*exostoses framboesiacae*); de beenaandoeningen die de secondaire venusziekte vergezellen.

Beenbreuken genezen volgens de waarnemingen, door mij gedaan, in de verzengde luchtstreek gemakkelijker en spoediger dan in de gematigde, indien men slechts den regel in het oog houdt om nimmer een al te vast verband aan te leggen, want anders loopt men ginds

gevaar, dat er weldra het koudvuur bijkomt (z. Aanmerk).

Aan beenbederf der tanden en tandpijn, daaruit voortvloeiende, sukkelen in de keerkringsgewesten schier uitsluitend de Europeanen, evenwel zeldzamer en in minder hevigen graad dan in hun vaderland.

De witte gewrichtsopzwellingen (*tumor albus*) heb ik nooit waargenomen tusschen de keerkringen; of echter de gewrichtsopzwellingen, welke men hier en daar aantreft bij kleurlingen van middelbaren leeftijd en welke sommigen voor een bijzondere soort van melaatschheid houden, niet eenigszins in betrekking staan tot het voorschreven kwaad, laat ik daar.

De opzwellingen der pijpbeenderen, menigmaal opgedaan door gekleurde inboorlingen in de keerkringsgewesten, na het verdwijnen van de aardbeipokken, zijn volgens mijne waarnemingen nooit een uitwerksel van koude, maar altijd van uitwendige onderdrukkende geneesmiddelen (op Java van het kopervitiool).

De secondaire venusziekte vertoont zich, zooals bekend is in heete gewesten onder een goedaardiger gedaante dan in koude. Ondertusschen doet zich nogal een belangrijk verschil voor ten aanzien van haar beloop bij Europeanen en kleurlingen. Ik heb onder de eersten op Java vijf lijders ontmoet, die geplaagd waren met een hoogen graad van nachtelijke venerische beenpijn, gepaard met opzwellings van de scheenbeenderen, de bovenarmen en het bekkeneel. Drie van hen herstelden

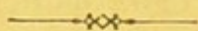
nochtans door een veertigdaagsche hongerkuur, ondersteund door het gebruik van het roode praecipitaat, waarvan een opklimmende gift werd toegediend om de achtenveertig uren. Onder de Javanen, die de gewoonte hebben den primairen chancker uit te roeien door kopervitriool, en den druiper op te stoppen door samen-trekkende geneesmiddelen, treft men alom een groot getal personen aan, die den neus zijn kwijtgeraakt ten gevolge van een *ozaena syphilitica*. Hierbij blijft zich echter het kwaad gewoonlijk bepalen. Ik durf zeggen, meer dan honderd Javanen gezien te hebben, die na zoodanig verlies van den neus weder volkomen hersteld waren, zonder eenig gebruik van inwendige geneesmiddelen, zoodat het schijnt alsof de venusziekte bij hen zich opgelost had in een neusverzwering bij wijze van natuurrhulp.

d. Verbeening van de kraakbeenderen op hooger leeftijd.

Tot de gevolgen, voortspruitende uit een beginnende verbeening van de kraakbeenderen op hooger en ouderdom, behooren: de stijfheid der gewrichten, vergroeiing der gewrichten (*anchylosis*) en een moeilijke ademhaling (*asthma senile*). Deze gebreken ontstaan in keerkingsgewesten volgens mijne waarnemingen later en bereiken aldaar op verre na een zoo hoogen graad niet als in koude en veranderlijke luchtstreken. De grond

hiervan schijnt gelegen te zijn in een ruimere huiduitwaseming en hiermede in verband staande mindere voorbeschiktheid tot jichtige kwaadsappigheid. Ik heb gedurende mijn verblijf op Java niet meer dan tweemaal een aanval van ware jicht (*arthritis vera*) waargenomen. De beide lijders waren geacclimateerde Europeanen. Andere geneesheeren, die over de ziekten in keerkringsgewesten geschreven hebben, maken zoo goed als in het geheel geen melding van de jicht, een bewijs dat zij aldaar zulk een groote rol niet speelt als in koudere klimaten. Er bestaat wel is waar een andere kwaadsappigheid onder de bewoners der keerkringsstreken, welke tegen de jicht ruimschoots opweegt, ik meen de melaatschheid (*lepra*). Intusschen tast deze de gewrichtseinden der beenderen niet zoo menigvuldig aan als gene en is ook, als ik mij niet bedrieg, niet zoo algemeen verspreid onder de bewoners der verzengde luchtstreek als de jicht onder de bewoners van den gematigten en kouden aardgordel.

VIERDE HOOFDSTUK.

De spieren.

Om juist te oordeelen over den invloed van het klimaat op het samentrekkend vermogen der spieren, behoort men het spierleven te verdeelen in drie tijdperken, te weten: in het tijdperk van ontkieming bij zuigelingen, van ontluiking bij oudere knapen en van rijpheid bij mannen.

a. Ontkiemende spierkracht.

Het gaat met de teedere spiervezels van een pasgeboren kind bijna evenals met de jonge kiemen van planten. De laatste groeien, de eerste ontwikkelen haar kracht spoediger onder den invloed van een bestendig hooge luchtwarmte dan in een veranderlijken, kouden dampkring. Wanneer men in aanmerking neemt, dat de meergemelde invloed ook gunstig is voor de eerste beenvorming, waarvan de spiervorming ten deele afhangt, en dat daardoor tevens de behoefte aan kleeding

vermindert en aan de pasgeborenen vergund wordt aanhoudend onder den blooten hemel te vertoeven, waardoor de vrije beweging en oefening van hunne werkelooze spieren ongemeen verlicht worden, dan zal men geen bedenking maken om al vooraf geloof te schenken aan de uitspraak van zooeven. Ik kan echter ook bewijzen bijbrengen, waaruit van achteren blijkt, dat die uitspraak aan geen den minsten twijfel onderhevig is. Hieronder behooren ten eerste op het gebied der natuurkunde: de verbazende kracht, waarmede de pasgeborenen der keérkringsluchtstreek reeds in de eerste dagen na de geboorte zich van den rug op den buik kunnen wentelen; het vroegtijdige rechthouden van het hoofd; de spoedige vorderingen in het kruipen en loopen; ten tweede op het gebied der ziektekunde: de lichtgeneesbaarheid van de aangeboren horrelvoeten en de zeldzaamheid van den St. Vitusdans (*chorea St. Viti*). Ik heb op Java van de laatste ziekte slechts een enkel geval waargenomen bij een Kreoolschen knaap van acht jaren, die zich schuldig had gemaakt aan zelfbevelekking. ✓

6. Ontluikende spierkracht.

De buigzame spiervezels van oudere knapen kunnen vergeleken worden met de scheuten van planten kort voordat zij bloeien. Zij voleinden onder den invloed van een onafgebroken warmte haar wasdom te spoedig en bereiken derhalve een zoo hoogen graad van samen-

trekkend vermogen niet als onder den invloed van een bij afwisseling kouden en warmen dampkring. Dat deze uitspraak op geen ijdele vooronderstelling berust, toonen de geschiedenis zoowel als de hedendaagsche onder-vinding. De Scythen, Germanen en andere volken van het noordelijk gedeelte van Europa en Azië waren vóór deze, toen zij nog in den ruwen natuurstaat verkeerden, de schrik der zuidelijke natiën, en wel om geen andere reden dan om hun rijzige gestalte en hun overwicht aan spierkracht. In enkele streken van Europa, b. v. in Zwitserland, Tyrol en Pommeren, treft men onder de klasse der landlieden nog heden ten dage buitengewoon sterke menschen aan, die in het klimaat van hun vaderland zwaarder lasten kunnen tillen en aanhoudender vermoeienissen uitstaan dan de negers, aan welke men de meeste spierkracht toekent onder de keerkringsbewoners, een voorrecht, dat zij waarschijnlijk te danken hebben aan de meerdere droogte van het Afrikaansche klimaat.

c. Spierkracht op rijpen leeftijd.

Met de volkomen ontwikkelde spiervezels der volwassenen gaat het evenals met rijpe vruchten. Deze verrotten, gene verslappen vroeger onder den invloed van een hooge luchtwarmte dan van een lage. Het bewijs hiervan leveren:

1) de algemeen voorkomende luiheid der keerkringsbe-

woners bij het begin van den middelbaren leeftijd, een verschijnsel dat alom bekend is.

- 2) Het spoedige verminderen van de spierkracht der volwassen Europeanen, die zich komen nederzetten in keerkingslanden, een verschijnsel dat mede alom bekend is.
 - 3) Het vroegtijdig beven der handen (*tremor manuum tropicus*) bij volwassen Europeanen, die een aantal jaren geleefd hebben in keerkingslanden, waarvan mij talrijke voorbeelden bekend geworden zijn op Java, zonder dat de personen, met dit ongemak behebt, verslaafd waren aan den drank of het voorkomen hadden van een zenuwachtig gestel.
 - 4) Het verergeren van de liesbreuken (*herniae inguinales*) bij Europeanen, die met dit ongemak aankomen in heete gewesten, waarvan mij eveneens een aantal voorbeelden bekend zijn geworden.
 - 5) De vatbaarheid der vrouwen in heete gewesten, bovenal der Europeesche, die eenige malen gebaard hebben, voor verzakking van de baarmoeder, waarvan ik talrijke gevallen op Java heb waargenomen, ofschoon ik niet wil ontkennen, dat de ruwe verloswijze der inlandsche vroedvrouwen het hare hieraan toebrengt.
 - 6) De vatbaarheid van de ledematen voor wederinstorting in verrekking (*luxatio*), zoodra dit ongemak eens heeft plaats gevonden, waarvan ik op het meergemelde eiland voorbeelden gezien heb, zoowel bij Europeanen als bij inlanders.
-

VIJFDE HOOFDSTUK.

De vaten.

De vaten van het menschelijk lichaam worden verdeeld in twee hoofdklassen: in water- en bloedvaten.

A. De watervaten.

De verrichtingen van het watervaatstelsel bestaan in: opslurping (*resorptio*) en afscheiding (*secretio*). Een geregelde voortgang van die dubbele verrichting maakt den grondslag van de gezondheid der kinderen tijdens de eerste maanden na de geboorte uit, daar het hart en de longen, die de hoofddrijfraderen van een vrijen bloedsomloop zijn, op dien leeftijd nog zeer onvolkomen zijn bewerktuigd.

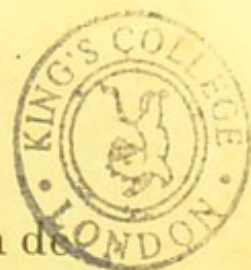
Het natuurlijk evenwicht tusschen de opslurpende en de afscheidende watervaten bij de kleine kinderen kan echter zeer licht verbroken worden, nl. door een gebrek- kige huiduitwaseming, door het inademen van een onge- zonde lucht en door een verkeerde voeding. Dat wordt

dan een aanleidende oorzaak van allerlei ophoopingën, opzwellingen, verhardingen, verweekingen, ontbindingen en tegennatuurlijke afscheidingen, welke zich doen kennen deels in de watervaten zelve, deels in de klieren die daartoe behooren (*glandulae conglobatae*), deels in de werktuigen, die ruim bedeed zijn met watervaten. In de ziektekunde wordt zulk een toestand bestempeld met den naam van klierziekte (*scrophutosis*), en om nu aan te toonen, hoeveel het klimaat er toe bijbrengt om dien toestand te doen ontstaan, wil ik de verschillende graden en wijzigingen daarvan hier terloops opnoemen en daarbij kortelijk aangeven, welke daarvan aangetroffen worden in keerkringsgewesten, en welke niet. Men telt daaronder de volgende:

- 1) Het klierzieke voorkomen (*habitus scrophulosus*) of een vereeniging van een aantal uiterlijke teekenen met betrekking tot gedaante en kleur, waaruit blijkt dat een kind een bijzondere voorbeschiktheid bezit voor de klierziekte, te weten: een tenger lichaam, een fijne blanke huid, gepaard met een aanvalligen blos, een schrander geestig gelaat, blauwe oogen, blond haar, een dikke bovenlip, een korten dikken hals, een naar evenredigheid dik hoofd, breede kaken, een opgezetten buik, slappe hangende spieren enz. Onder het nakroost der Europeanen in de keerkringsgewesten ontmoet men tusschenbeide een kind, waarbij dergelijke teekenen zichtbaar zijn. Onder de gekleurde kinderen echter zoekt men te vergeefs naar

een individu, waarop de stempel van het klierzieke voorkomen op volledige wijze gedrukt is.

- 2) Een buitengewone vatbaarheid van het spijsverteringskanaal tot voortbrenging van zuur, winden, taai slijm en wormen. Aan deze gebreken sukkelen de kinderen der verzengde luchtstreek, naar het mij toeschijnt, even menigvuldig als de kinderen van den gematigden aardgordel, en wel ten gevolge van een verkeerde voeding, waaraan de kinderen op den geheelen aardbol genoegzaam in gelijke mate zijn blootgesteld. Onder tusschen meen ik opgemerkt te hebben, dat de voorbeschiktheid voor het zuur bij blanke zuigelingen over het algemeen genomen grooter is dan bij gekleurde.
- 3) De darmscheeltering (*atrophia mesenterica*). Ook deze ziekte hebben de kinderen der verzengde en gematigde luchtstreek met elkander gemeen, met het wezenlijke verschil nochtans, dat zij daar een korter beloop heeft en van een meer ontstekingachtigen aard is dan hier. De gewone oorzaak daarvan is een verkeerde voeding en te vroege spening.
- 4) De klierzieke uitslagziekten, in het bijzonder het hoofdzeer (*tinea s. favus*). Deze uitslag is in heete gewesten zeldzamer en veel minder hardnekkig dan in koude.
- 5) De klierzieke slijmvloeiingen (*blennorrhoeae scrophulosae*) uit de ooren, den neus en de scheede. Van deze kwalen heb ik nooit een spoor kunnen ontdekken onder de kinderen te Samarang (z. de Aanm.)

- 6) De chronische opzwellingen en verhardingen van de hals-, oksel- en liesklieren (*indurationes scrophulosae*). Hiervan heb ik niet dan zeldzame en geringe sporen ontwaard onder kinderen van Europeesche afkomst op Java, echter volstrekt geene onder de kinderen der kleurlingen.
- 7) De klierzieke zweren (*ulcera scrophulosa*). Dit eigenaardige ziekteverschijnsel schijnt geheel vreemd te zijn aan den keerkingsdampkring. Ten minste heb ik nooit een verschijnsel op het eiland Java opgemerkt, dat daarmede gelijk te stellen was. Want de steenpuisten en ettergezwollen van blanke kinderen hebben aldaar meestal een heet beloop en onderscheiden zich steeds door een goedaardige ettering, en de zweren, die voortspruiten uit de aardbeipokken (*ulcere framboesiaca*) zijn bij den eersten oogopslag te herkennen, ofschoon meer overeenkomst hebbende met de klierzieke zweren ten opzichte van haar slepend beloop.
- 8) Klierzieke been- en gewrichtsopzwellingen (*paedarthrocace*). Dat deze ziekteverschijnselen zeldzaamheden zijn in den keerkingsdampkring, is reeds aangeeteekend in het derde Hoofdstuk.

Aldus geloof ik op overtuigende wijze te hebben bevestigd, dat de verrichtingen van het watervaatstelsel in den kinderleeftijd onder den invloed van een bestendig hooge luchtwarmte niet blootgesteld zijn aan zoo menigvuldige en belangrijke storingen als onder een veranderlijken kouden hemel.

B. De bloedvaten.

Wanneer men zich herinnert, welke verschijnselen door den invloed van uitwendige warmte in het ei tweegebracht worden, mag men vooronderstellen dat een onafgebroken hooge dampkringswarmte een opwekkende werking heeft op de bloedvaten zoowel als op het bloed van kinderen, en dat bijgevolg het leven van kinderen in de verzengde luchtstreek bij voorkeur zulke ziekteverschijnselen moet opleveren, welke het gevolg zijn van een verhoogde werkdadigheid der bloedvaten. De ondervinding toont dat op sprekende wijze aan.

Het gezamenlijk aantal zieke kinderen, op Java door mij behandeld, d. i. der lijders van één tot vijftien jaren, om het even of zij behebt waren met een bepaalde ziekte dan wel met een bloote ongesteldheid of met een plaatselijk gebrek, bedraagt blijkens mijn dagboek omtrent 1600. Hieronder bevonden zich 550 gevallen van heete koorts (de tusschenpoozende koorts niet medegerekend), en 106 gevallen van werkzame (actieve) bloedstorting. Van de 550 kinderen, behebt met koorts, waren 19 beneden de zes maanden, 211 boven de zes maanden en beneden de drie jaren en de rest boven de drie en beneden de vijftien jaren. Van de 106 kinderen met werkzame bloedstorting waren 5 beneden de zes maanden, 47 boven zes maanden en beneden drie jaren, 54 boven drie en beneden vijftien jaren. De menigvuldigheid der voornoemde ziekten was dus naar evenredig-

heid het grootst tijdens de eerste dentitie, hetgeen ten bewijze kan strekken, dat de prikkelbaarheid van de bloedvaten in de verzengde luchtstreek op dien leeftijd grooter is dan op elken anderen.

De ontleedkundigen splitsen het bloedvaatstelsel in drie afdeelingen, welke een meer of min afgesloten geheel uitmaken. Zij zijn: 1) het vaatstelsel van den grooten omloop, bestaande uit de takken der groote slagader (*aorta*), benevens de daartoe behoorende aderen (*venae*); 2) het vaatstelsel van den kleinen omloop, bestaande uit de takken der longslagader, benevens de daartoe behoorende longaderen; 3) het vaatstelsel der poortader (*vena portarum*), waardoor de adertakken der chijlbereidende werktuigen vereenigd worden tot een stam. Nu ontstaat de vraag: welke dezer afdeelingen van het bloedvaatstelsel bezit de meeste vatbaarheid voor den prikkel van dampkringshitte? Hierover zullen de volgende opgaven eenig licht verspreiden.

Van de 550 gevallen van heete koorts, boven vermeld, waren: 279 darmkoortsen (*febres gastricae*), d. i. koortsen, gepaard met een verhoogde prikkelbaarheid of een ontstekingachtigen toestand der chijlbereidende werktuigen (maag, darmen, lever, galbuizen, speekselklieren, milt); 123 zinkingkoortsen (*febres catarrhales*), d. i. koortsen, verzeld van een oppervlakkige ontsteking van het bindvlies, de traanbuizen, het snotvlies, den gehoorgang, de raken, het strottenhoofd, de luchtpijp, de luchtpijpstakken (de ontstekingachtige aandoening duurde

meestal slechts eenige dagen en strekte zich hoogst zelden uit tot op de longcelletjes); 106 uitslagkoortsen (*febres exanthematicae*), d. i. koortsen, verzeld van ontstekingachtigen uitslag (buiten de koepokkoorts); 41 hoofdkoortsen (*febres cephalicae*), d. i. koortsen, gepaard met een ontstekingachtigen of prikkelbaren toestand der hersenen. Van de 106 gevallen van werkzame bloedstorting bestonden: 86 in bloeding uit den anus (persloop, bloedigen buikloop, aambeïën); 9 in late navelbloeding; 4 in bloedbraking; 3 in neusbloeding; 2 in bloedspuwing; 2 in bloedige pislóozing.

De bovenstaande opgaven nu maken het waarschijnlijk, dat de opwekkende kracht der dampkringshitte haar werking bij voorkeur uitoefent: 1) op de vereenigingspunten van de poortader en van den grooten omloop, en 2) op de kleine vaattakjes van den omtrek. De laatste dezer werkingen begrijpt zich vanzelf, wanneer men nagaat, dat er een onmiddellijke aanraking plaats grijpt tusschen de vaateinden van de uitwendige huid en de aangrenzende slijmvliezen aan den eenen kant, en tusschen de verwarmende lichtstralen van den dampkring aan den anderen kant. Hoe het echter mogelijk is, dat de wortel- en eindtakjes van de poortader, welke verscholen liggen in het binnenste van de buksingewanden, door dien invloed tot een hoogere werkzaamheid worden opgewerkt, laat zich minder gemakkelijk begrijpen en zal breedvoeriger worden uiteengezet in het zevende Hoofdstuk bij de beschouwing van de longen.

Voor het overige mogen wij niet uit het oog verliezen dat het werkingsvermogen der bloedvaten (*irritabilitas vascularis*) onder dezelfde wet staat als het samentrekkend vermogen der spieren, d. i. dat het gedurende den kinder- en jeugdigen leeftijd allengs opklimt tot zekere hoogte, een tijd lang op die hoogte staan blijft en vervolgens weder begint te dalen. Het rijzen van de vaatwerkdadigheid wordt bespoedigd, zooals wij gezien hebben, door den invloed der dampkringshitte. Hieruit mogen wij afleiden, dat ook het tijdperk van dalende vaatwerkdadigheid vroeger begint onder dien invloed dan onder den tegenovergestelden. Mijne waarnemingen in Indië leveren hiervan overtuigende bewijzen op, daar zij mij hebben doen inzien, dat de vatbaarheid van het kind voor ontsteking der ingewanden en voor werkzame bloedstortingen bij het blanke menschenras aldaar opmerkelijk vermindert en bij het gekleurde zoo goed als verdwijnt op het einde van de eerste dentitie, dus reeds vóór het begin van het vierde levensjaar. Een daarmede overeenstemmend rijzen en dalen van de vaatwerkdadigheid wordt opgemerkt bij de volwassen Europeanen, die naar heete gewesten verhuizen en die bij voorkeur worden aangetast door heete koortsen gedurende de eerste jaren na hun aankomst, later daarentegen meer door slepende gebreken. ¹⁾

¹⁾ Zie mijne: Levensregelen voor Europeanen in heete gewesten. 1829. Bij C. G. SULPKE. § 20.

Het tijdperk van dalende vaatwerkdadigheid in de verzengde luchtstreek wordt gekenmerkt door een menigte begeleidende verschijnselen, welke ten bewijze strekken, dat de teruggang van het bloed uit de onderste ledematen naar het hart aldaar naar evenredigheid moeilijk is. Ik tel hieronder de volgende:

- 1) Het algemeen gebruik onder de gekleurde inboorlingen om met gekruiste beenen vlak op den grond te zitten, waarmede de geliefkoosde gewoonte der keerring-Europeanen om bij het zitten van een tafel of van een tweeden stoel zich te bedienen tot steuning van de beenen, op eigenaardige wijze overeenstemt.
- 2) De menigvuldigheid der zuchtige voetgezwollen (*oedema pedum*). Reeds gedurende de kindsheid vertoont zich dit verschijnsel in de keerringsgewesten als een gewoon toeval in het tweede tijdperk van heete ziekten, ofschoon het nog menigvuldiger wordt opgemerkt bij volwassenen, met een periodieke verergering ten tijde van volle en nieuwe maan.
- 3) De menigvuldige en hardnekkigheid der voetzweren (*ulcera pedum*) onder de volwassen keerringsbewoners van elk ras.
- 4) Het vroegtijdig begin der aambeijen (*haemorrhoides*) onder de blanke bewoners, alsook de menigvuldigheid der gebreken, die daaruit voortspruiten of daarmee in verband staan, te weten: haemorrhoidale buikverstopping; haemorrhoidale buikloop; aderlijke knoopjes of verhevenheden aan den anus (*haemorrh.*

coecae); aderlijke gezwellen (*varices*) langs de dijen en kuiten; periodieke ontsteking van den endeldarm (*proctitis*); aarspijpszweren (*fistulae ani*); moeilijke pisloozing (*dysuria haemorrhoidalis*); ongeregelde, te vaak wederkeerende maandstonden enz.

ZESDE HOOFDSTUK.

De zenuwen.

De invloeden van het klimaat, waaraan een bijzondere werking op het zenuwgestel wordt toegekend, zijn: het daglicht, de aantrekking der hemellichamen, de electriciteit van den dampkring en de wisseling van jaargetijden. Ik reken daaronder nog de ronddraaiende beweging van den aardbol.

De opwekkende invloed van het daglicht deelt zich rechtstreeks aan de hersenen mede door middel van de oogzenuwen, alsook aan de zenuwknoopen (*ganglia*) en het ruggemerg door middel van de huidzenuwen. Vermits het daglicht der keerkringsstreken helderder is en geregelder terugkeert dan op hoogere breedten, zoo is het aan te nemen, dat de terugwerking, daardoor tewegg gebracht op de bovengenoemde lichaamsdeelen, ginds vroeger en duidelijker zich openbaart dan hier, hetgeen mijne waarnemingen aan het ziekbed van kleine kinderen op Java schijnen te bevestigen. Ik heb namelijk bevonden, dat de kinderen aldaar gedurende hun

eerste levensjaar bij schijnbaar geringe aanleiding worden aangetast door hevige stuipen, welke het leven schielijk dreigen uit te blusschen. De uitkomsten van de geneeswijze, door mij daartegen aangewend, zoowel als een klein aantal lijkopeningen ¹⁾ schijnen te bewijzen, dat een vluchtige prikkeling of ontsteking van de hersenen de naaste oorzaak daarvan is. Van de 31 kinderen, door dusdanige heete stuipen aangetast, waren niet minder dan 26 nog geen volle zeven maanden oud.

De vatbaarheid voor chronische stuipen bij oudere kinderen en volwassenen schijnt daarentegen grooter te zijn in koude landen. Den St. Vitusdans heb ik maar éens op Java waargenomen, bij een achtjarig knaapje, welk voorbeeld reeds aangehaald is in het Hoofdstuk over de spieren, en de vallende ziekte (*epilepsia*) maar tweemaal bij kinderen, die niet ver af waren van het tijdperk van geslachtsrijpheid. Ondertusschen mag ik niet onopgemerkt laten, dat ik de aanvallen der vallende ziekte menigvuldiger en heviger zag worden bij eenige jonge, pas op Java aangekomen Europeanen, die haar uit het moederland hadden medegebracht.

De aantrekking der hemellichamen, namelijk van zon, maan en planeten, is sterker, zooals men weet, tusschen de keerkringen dan naar de aspunten van de aarde toe, doordien die gesternten ginds in het zenith staan. Men schrijft daaraan een bijzondere werking toe op de mede-

¹⁾ De geneesheer op Java krijgt zelden verlof lijken te openen, hetgeen ik bij meer dan één gelegenheid reden had ten hoogste te betreuren.

lijdende zenuw, daar men opgemerkt heeft, dat tusschenpoozende koortsen in keerkringsgewesten met hernieuwde hevigheid terugkeeren ten tijde van volle en nieuwe maan, van maans- en zonsverduisteringen en van den doorgang van planeten ¹⁾. Dat deze koortsen aldaar ook kinderen niet sparen, blijkt uit mijn ziekenjournaal van Java. Van de 73 kinderen, die ik aldaar aan tusschenpoozende koorts te behandelen had, waren 11 tusschen zes en twaalf maanden oud, 10 tusschen één en drie jaren, 52 boven drie en beneden vijftien jaren.

Welken indruk de ronddraaiende beweging van den aardbol, welke nabij de evennachtslijn natuurlijk veel sterker is dan naar de aspunten toe, op het zenuwgestel van den mensch teweeg brengt, daarover heeft, voor zoover mij bekend is, nog nooit een schrijver zijn gevoelen geopperd. Zou de werking daarvan niet meer of min dezelfde wezen als van een snel zeilend schip? Ten minste geraakt men onwillekeurig op dit denkbeeld, wanneer men de zeeziekte, die algemeene plaag van de nieuwelingen op zee, vergelijkt met de galachtige ongesteldheden, waaraan de pasgeborenen niet alleen, maar ook de pas aangekomen Europeanen zoo algemeen in keerkringslanden onderworpen zijn.

De electriciteit van den dampkring werkt onmiddellijk op de huidzenuwen en verhoogt, naar het mij voorkomt, den prikkel van de dampkringshitte. Want op het zelfde tijdstip, waarop de keerkringsdampkring het heetst en

¹⁾ Zie: *Balfour* on sol-lunar influence in fevres. Londen, 1795.

droogst is, dus op den middag, schijnt ook het electrisch vermogen daarvan zijn toppunt te bereiken. De indruk, hierdoor teweeg gebracht op het zenuwgestel, is in den hoogsten graad drukkend en vermoeiend. Daarvan getuigt de onwederstaanbare trek tot slapen van alle levende schepselen tijdens den keerkringsmiddag, van den bedelaar op straat tot den tijger in het diepst van de bosschen.

De wisseling van jaargetijden eindelijk vermenigvuldigt en verandert het getal van 's menschen behoeften en is uit dien hoofde van onberekenbare gevolgen voor de ontwikkeling van de lusten, begeerten en verstandelijke begaafdheden. Wie dit in het oog houdt, dien kan het niet bevreemden, dat weetgierigheid, vlijt en naarstigheid zoo zeldzame deugden zijn onder de bewoners der keerkringslanden. Immers heeft de natuur die landen beschonken met een gestadigen zomer, waardoor de mensch grootendeels ontslagen wordt van de drukkende zorg voor zijn toekomstig bestaan. Wonderbaar nochtans is het, dat men bij een diepere ontleding van het karakter der keerkringsbewoners bijna doorgaans twee tegenovergestelde uitersten ontmoet, als: trage onverschilligheid naast ontembare hartstochtelijkheid; ongeveinsde hartelijkheid naast doortrapte boosheid; een aan onnoozelheid grenzende zwakte van het geheugen naast onverzoenlijke wraakgierigheid; stompe gevoelloosheid naast woedende razernij enz.

Overigens valt de ongunstige werking op de verstan-

delijke vermogens, voortvloeiende uit den onafgebroken zomer der keerkingsstreken, eerst recht in het oog met het begin van het zevende of achtste levensjaar. Want tot op dien tijd merkt men ten aanzien van de gewone vorderingen in het spreken, zingen, lezen, schrijven, rekenen en wat dies meer zij, weinig verschil op tusschen de kinderen, die aldaar, en die welke in Europa opgroeien. Ja, het schijnt mij zelfs toe dat de laatsten tot op voormelden leeftijd in menig opzicht overtroffen worden door de eersten, b. v. ten opzichte van een vroeg ontwikkeld muzikaal gehoor, een vroeg ontwakende levendige verbeeldingskracht enz. Maar na afloop van het achtste levensjaar beginnen de eersten meestal vadsig en lui te worden; hun begeerte naar zingenot, van dag tot dag sterker wordende en nog bovendien aangewakkerd door slechte voorbeelden, bluscht het het laatste vonkje van weetgierigheid van lieverlede uit en boezemt hun een onverwinlijken afkeer in van alle inspanning van den geest. Vandaar dat de kinderen der Europeanen in Oost- en West-Indië meerendeels opgroeien tot hoogst middelmatige, zoo al niet geheel onbruikbare leden van de maatschappij.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De longen en de lever.

A. De longen.

De bestemming van de longen is: van het oogenblik der geboorte af dampkringslucht in te ademen, het bloed door middel daarvan te ontkolen (decarboniseeren) en tevens den omloop van het bloed te bevorderen door de beurtelingsche verwijding en vernauwing van de borstholte, die daarbij plaats grijpt. De vraag is dus: kunnen de longen dit werk even goed verrichten in een heeten dampkring als in een kouden? — Mijn antwoord hierop is: neen, om de twee volgende redenen. Vooreerst is een lucht, uitgezet door hitte, ijler, minder veerkrachtig dan koude lucht. Zij zet gevolglijk de luchtcelletjes van de longen bij haar intrede in dat gedeelte van het ingewand minder uit en brengt dus ook minder toe tot verwijding van de borstholte. Ten tweede: hoe meer de lucht van den dampkring uitgezet wordt door hitte, des te minder samengedrongen is haar gehalte aan zuurstof, en des te

geringer bijgevolg haar vermogen om het bloed der eindtakjes van de longslagader van koolstof te ontdoen. De omvang van de longen blijft dus, om mij kort uit te drukken, kleiner, en het bloed wordt door dit ingewand langzamer van koolstof gezuiverd bij het ademen in een gestadig heeten dampkring. Hieruit nu vloeien de volgende belangrijke veranderingen en wijzigingen voor het gestel voort.

1. Een verminderde bloedsaandrang naar de borst.

Het is bekend, dat het bloed bij het begin van de ademhaling, op het oogenblik der geboorte, met meer aandrift uit de navelvaten en poortader naar het hart stroomt. Hoe meer nu de longcelletjes uitgezet worden door het inademen, zooveel te meer bloed neemt de longslagader bij elken ademtucht op, en zooveel te meer wordt hierdoor de toevloed van het bloed bevorderd uit de holle aderen naar de rechterhartkamer. Keeren wij dit gezegde om, zoo onstaat het vermoeden dat ziekten, welke haar oorsprong hebben in een al te hevigen en ontstuimigen bloedsaandrang naar het hart en naar de longen, zeldzamer moeten zijn in heete landen dan in koude. De ondervinding heeft dit vermoeden gestaafd:

a) ten opzichte van de blauwzucht (*cyanosis s. morbus coeruleus*), een bekend verschijnsel onder de pasgeborenen in Europa, waartoe het openblijven van het eironde gat der slagaderlijke buis en onderscheiden

andere gebreken in de bewerktuiging van het hart aanleiding geven. Deze ziekte schijnt in heete gewesten, zoo zij daar al bestaat, geen ongeneesbare hoogte te bereiken, hetgeen trouwens altoos het geval is in koude landen. Ten minste zag ik de toevallen van verstikking, waaraan een aantal pasgeboren blonde knaapjes op Java onderhevig waren en welke beschreven zullen worden in het Tweede Deel onder den naam van periodieke longkramp, altoos vanzelf ophouden tegen het tweede of derde levensjaar, in weerwil van hun overeenkomst met de blauwzucht. Indien ik nu al toegeef, dat een onvolmaakte, langzame sluiting van de fetus-openingen ¹⁾ de oorzaak daarvan kan geweest zijn, zoo is het toch buiten kijf, dat de natuur onder den invloed van de keerkringswarmte in staat is zoodanigen hinderpaal te overwinnen.

¹⁾ G. BILLARD, in zijn „*Traité des maladies des enfans nouveau-nés*” etc. Paris, 1828. Art. Oblitérations des ouvertures du fœtus, heeft ons belangrijke waarnemingen medegedeeld aangaande het tijdstip, waarop de fetus-openingen zich gewoonlijk sluiten. Het eironde gat (*foramen ovale*) en de slagardelijke buis (*duct. arteriosus Batalli*) zijn volgens hem meestal eerst op den achtsten of tienden dag na de geboorte volkomen gesloten, de navelvaten en de aderlijke buis (*ductus venosus Arantii*) iets vroeger. Het ware te wenschen, dat de geneesheeren in de verzengde luchtstreek geen gelegenheid lieten voorbijgaan om overleden pasgeborenen te openen, ten einde na te gaan of de sluiting van de fetus-openingen daar over het algemeen wat langzamer wordt volbracht dan in koude gewesten.

- b) Ten opzichte van tegennatuurlijke vergrooting van het hart (*hypertrophia cordis*), van de verbeening der klapvliezen en van de gezwellen der groote slagaderen (*aneurisma aortae, arteriae pulmonalis* etc.). Van al deze ziekteverschijnselen wordt geen melding gemaakt door de geneesheeren, die lang in keerkingsgewesten geleefd en over de aldaar voorkomende ziekten geschreven hebben; ook ik zelf heb daarvan geen sporen in Nederlandsch Indië ontdekt.
- c) Ten opzichte van de longontsteking (*pneumonia*), bloedspuwing (*haemoptysis*), longberoerte (*apopteria pulmonalis*) verettering en knobbelachtige ontaarding van de longen (*phthisis pulmonalis purulenta et tuberculosa*). Deze soorten van ziekte behooren juist niet tot de onmogelijke dingen in den keerkingsdampkring, maar worden aldaar zelden aangetroffen in vergelijking met de koude klimaten, hetgeen door mij gedeeltelijk is opgemerkt in de voorafgaande hoofdstukken en door vele andere geneesheeren bevestigd wordt.

2. Een verminderde bloedbereiding en bloedwarmte.

De longen zijn naar het eenparig gevoelen der natuurkundigen een hoofdsteun voor de bloedbereiding en de dierlijke warmte. Wanneer dus de verrichting van dit gedeelte van het ingewand trager en langzamer is in een gestadig warmen dampkring dan in een kou-

den, zoo moet een vermindering van bloed en bloedwarmte het gevolg daarvan zijn. Dat dit werkelijk zoo is, blijkt uit een vergelijkend onderzoek van het gestel der Europeanen in keerkringsgewesten aan den eenen, en der volwassen inboorlingen aan den anderen kant. Bij de eersten ontwaart men kort na hun aankomst altijd teekenen van ware of schijnbare volbloedigheid, als: een vollen pols, een sterke klopping van de hoofdslagaderen, sterk opgezette aderen, een brandende huid, beterschap of welstand na ruime aderlatingen, enz. Hebben zij zich een aantal jaren in de verzengde luchtstreek opgehouden, dan beginnen de zoo-even vermelde teekenen meer of min te verdwijnen; de pols en de klopping van de hoofdslagaderen worden zwaker en het branden van de huid minder; ruime aderlatingen worden zoo goed niet meer verdragen. Bij de gekleurde inboorlingen ontbreken de teekenen van volbloedigheid om zoo te zeggen geheel; hun pols is naar evenredigheid klein en zacht, de opgezetheid der aderen van weinig belang, de huid voortdurend koel; na ruime aderlatingen vervallen zij meestal tot onherstelbare zwakte.

3. Een veranderde samenstelling in het bloed.

Het bloed der keerkringsbewoners schijnt meer galachtige deelen te bevatten dan het bloed der bewoners van koude landen. Dat blijkt niet alleen uit het algemeen karakter der keerkringsziekten, maar ook uit de herhaalde

waarnemingen, en door anderen en door mij gedaan, dat het door aderlating verkregen bloed der gekleurde inboorlingen en geacclimateerde Europeanen in keérkringslanden minder hoogrood van kleur en minder stolbaar is dan het bloed der pas aangekomen Europeanen. Bij gelegenheid dat ik bij eenige jonge Javanen een aderlating deed, zag ik het bloed gemakkelijk uit de ader vloeien, maar, aan de lucht blootgesteld, stolde het niet dan zeer langzaam tot een weeke koek, die klein van omtrek was en weldra weder opgelost werd in een onevenredige hoeveelheid geel bloedwater. Bij gelegenheid van eenige aderlatingen, door mij gedaan bij oudere Javanen, die hun veertigste of vijfenveertigste jaar bereikt konden hebben, zag ik het bloed langzaam uit de ader vloeien en na verloop van eenige uren veranderen in een donkerroode pap, waarvan niet het minste water zich had afgescheiden.

4. Een vermeerderde bloedophooping in de navelstreek en in het stelsel der poortader.

Wanneer de ademhaling in een heeten dampkring gepaard gaat met minder bloedsaandrang naar de longslagader en de rechter-hartkamer, zooals ik aangetoond heb onder N°. 1, dan moet het bloed zich meer ophoopen in de navelstreek en poortader; met andere woorden, een volbloedige toestand van den onderbuik moet daaruit geboren worden. Dat dit werkelijk gebeurt, blijkt:

- a) uit de verschijnselen bij den schijndood der pasgeborenen (*asphyxia neonatorum*), waarbij de klopping der navelslagaderen niet ophoudt, alvorens de ademhaling behoorlijk in gang is gekomen of het leven geheel en al is uitgeblusht;
- b) uit den langen duur van de klopping der navelslagaderen bij de blanke pasgeborenen der verzengde luchtstreek, waarover ik uitvoeriger zal spreken in het Eerste Hoofdstuk van het Tweede Boek;
- c) uit de bloedige afscheiding van den navel tijdens de eerste maanden na de geboorte, waarvan ik in Indië meer dan één voorbeeld bij blanke zuigelingen gezien heb, en waarop ik in het Tweede Deel zal terugkomen;
- d) uit de talrijke gevallen van ontsteking der buiksingewanden en van bloeding uit den endeldarm, welke men alom kan waarnemen in keerkingsgewesten, inzonderheid bij blanke zuigelingen en pas aangekomen Europeanen.

5. Een ruimere galafscheiding of vermeederde bloedontkoling door de lever bij blanken.

Dit punt maakt een splitsing van het onderhavige Hoofdstuk noodig (Vergel. B.). Alvorens ik daartoe echter overga, moet ik nog melding maken van een klimatisch verschijnsel betrekkelijk de ademhaling, dat buiten twijfel reeds menig Europeesch geneesheer in heete gewesten

vóór mij heeft opgemerkt, zonder nochtans daaraan de aandacht te schenken die het verdient.

Geen blanke namelijk is in staat lichamelijke inspanning van eenig belang te verduren in de keerkringszon, zonder na verloop van korten tijd den adem te verliezen en in een toestand van benauwdheid en krachteloosheid, grenzende aan flauwte, te verzinken. Donker gekleurde menschen, b. v. negers, Papoea's, Javanen enz., kunnen uren lang in de keerkringszon rondloopen en daarbij zware lasten dragen, zonder iets van dergelijke toevallen te weten. Hoe zal men dit verklaren? Wat mij betreft, ik zoek den grond daarvan in een verschil van bloed, van leefwijze en bewerktuiging van de uitwendige huid. De blanken zijn van natuur volbloediger, gebruiken meer verhittende spijsen en dranken, dragen zwaarder kleederen en bezitten daarenboven een dunner huid dan de kleurlingen. Hieraan schrijf ik het toe, dat hun bloed door de werking van uitwendige hitte lichter opwelt. De kleurlingen onderscheiden zich buitendien nog van de blanken door een ijler huidweefsel. Aan deze eigenschap is het mede toe te schrijven, dat hun huid gestadig een ruimer hoeveelheid van luchtvormige brand- of koolstof uit het bloed afscheidt, waarvan de natuurlijke gevolgen zijn meerdere koelheid van bloed en een bedaar-der ademhaling in een heeten dampkring.

Tot staving van het gezegde zij het mij vergund, hier een klein avontuur te verhalen, dat mij in persoon

gebeurd is in het district Oenarang op Java, bij gelegenheid van een inspectiereis voor de vaccine. Op zekeren achtermiddag begaf ik mij met een aantal Javanen te voet op weg om den berg van gelijken naam als het voornoemde district te beklimmen. De thermometer van Fahrenheit wees 122° aan in de zon. Ik werd onder het gaan weldra kortademig, ofschoon ik een zeer goede borst had, en dit noodzaakte mij van tijd tot tijd stil te staan, terwijl mijne bruine leidslieden, die nog bovendien mijn reisgoed te dragen hadden, hun wandeling vervolgden tot aan den voet van den berg, zonder de minste vermoeidheid bij het ademen te gevoelen. Toen wij den anderen ochtend weder opbraken, had het omtrent halfvijf geslagen en de thermometer van F. wees 66° aan. Wij zullen wel tweeduizend voet geklommen zijn, toen de Javanen de een na den ander begonnen te hijgen, terwijl mijn adem vrij en licht bleef. Ik weet dit verschijnsel op geen natuurlijker wijze te verklaren dan door het bezit van ruimer longcelletjes aan mijn kant en van een ijler (poreuzer) huidweefsel aan den kant der Javanen. Want ruime longcelletjes zijn, naar ik geloof, van meer waarde in een kouden dampkring, doordien zij de bloedwarmte bevorderen; een ijl huidweefsel daarentegen beantwoordt beter aan een heeten dampkring, doordien het de bloedwarmte doet verminderen.

B. De lever.

Ubi irritatio ibi affluxus, et v. v. ubi affluxus ibi irritatio (»waar prikkeling is, daar is ook een vermeerderde toevloed van vochten, en omgekeerd, waar een vermeerde toevloed van vochten is, daar is ook prikkeling.») Deze leerstelling, in verband gebracht met hetgeen gezegd is bij de beschouwing van de longen, onder No. 4, verklaart op eenvoudige en natuurlijke wijze de verschijnselen van een verhoogde werking der lever, zoowel kort na de geboorte als na verhuizing uit koude naar heete gewesten.

Bij de ongeboren vrucht is de lever, zooals wij weten, het eenig werktuig, dat koolstof afscheidt, want de longen en de uitwendige huid, beschouwd als bloedontkolende werktuigen, bevinden zich vóór de geboorte in een toestand van volslagen werkeloosheid. De afgescheiden koolstof deelt een pikzwarte of donkergroene kleur mede aan de gal der vrucht, hetgeen naar alle vermoeden aanleiding heeft gegeven tot de uitdrukking »kinderpek,” (*meconium*). De bron, waaruit deze zwarte gal wordt afgescheiden, is het bloed der poortader, dat vóór de geboorte in veel ruimer mate naar de lever stroomt dan later, aangezien de longslagaderen volstrekt geen bloed opnemen vóór het begin van de ademhaling. Van hier dan ook de onevenredige grootte, waardoor de lever der vrucht zich onderscheidt boven de longen zoowel als boven het overige gedeelte van het ingewand.

Door de eerste ademhaling bij de geboorte krijgt de bloedsomloop, zooals reeds aangehaald is, een andere richting. Van dit oogenblik af begint niet alleen de toevloed van het bloed naar de lever, en bijgevolg ook de onevenredige grootte van dit ingewand allengs te verminderen, maar de gal neemt ook een lichtere kleur aan. Intusschen heb ik opgemerkt, dat er in dit opzicht een in het oog vallend verschil bestaat tusschen kinderen van blanke en van zwarte ouders in keerkringsgewesten, dat is te zeggen: de eersten behouden langer een onevenredig groote lever, ontlasten langzamer hun darmpek en blijven langer overhellen tot den groenen buikloop dan de laatsten. Men mag vaststellen, dat zij die bijzondere vatbaarheid niet verliezen, alvorens de roodheid van hun huid (*rubedo neonatorum*) veranderd is in bleeke geelheid of keerkringsbleekheid of, wat hetzelfde is, alvorens hun huid dikker, ijler en onvatbaarder geworden is voor den invloed van den dampkring.

Dergelijke verschijnselen ontwaart men bij volwassen Europeanen, die zich in keerkringsgewesten komen nederzetten. Zij hebben in het begin een blozend en bloeiend gelaat. Hun huid bedekt zich reeds weinige dagen na hun aankomst met het zoogenaamde roode hond (*lichen tropicus*), en hierbij voegt zich weldra een zwartachtige of donkergroene stoelgang als voorlooper van allerlei galachtige ongesteldheden en plaatselijke gebreken der lever, te weten: van galachtigen buikloop, persloop, lever- en miltuitzetting, lever- en

miltontsteking (*hepatitis et splenitis*), lever- en miltverharding, leverontaarding en leververettering (*phthisis hepatica*). Hoe meer echter de Europeesche bloes verandert in keerkingsbleekheid, zooveel te meer vermindert ook de vatbaarheid voor gal- en leverziekten. Dit kenteken schijnt inderdaad een tamelijk zekere maatstaf te zijn om te beoordeelen, of een Europeaan zich goed heeft geacclimateerd. Ik durf ten minste verzekeren, dat ik het gestel der verbleekte Europeanen in Nederlandsch Indië doorgaans duurzamer en minder sukkelende gevonden heb dan dat der blozenden en in de lijken der eersten nooit zoo blijkbare sporen heb ontdekt van ontsteking der chijlbereidende werktuigen als bij lijkopeningen van de laatsten.

Maar in weerwil van de beste acclimatatie schijnt toch het bezit van een blanke huid in den keerkingsdampkring levenslang gepaard te gaan met een prikkelbaren toestand der lever, die zich te kennen geeft deels door een ongeregelde galafscheiding, deels door een donkerder kleur en scherper hoedanigheid van de afgescheiden gal. Ten gevolge hiervan hebben de drekstoffen der blanken, ook wanneer zij niet ziek zijn, bestendig een ongelijkvormig, groenachtig of donkerbruin aanzien, terwijl aan de drekstoffen der kleurlingen, zoolang zij zich wel bevinden, dezelfde lichtbruine kleur eigen is als aan den stoelgang der Europeanen in hun vaderland. Dit teeken van verschil is zoo karakteristiek, dat men door middel daarvan bijna

met dezelfde zekerheid als waarmede een ervaren jager de uitwerpselen van verschillende diersoorten weet te onderscheiden, ook ten opzichte van een kleurling en een blanke kan oordeelen. Men vergelijke hiermede hetgeen in het Eerste Hoofdstuk gezegd is over het verschil tusschen blanken en kleurlingen ten aanzien van het huidsmeer (*sebum cutaneum*).

ACHTSTE HOOFDSTUK

De tanden, de speekselklieren en het darmkanaal.

1. De tanden.

Dat de kinderen der verzengde luchtstreek hun twintig zoogtanden, over het algemeen genomen, vroeger krijgen en ook vroeger beginnen te verwisselen dan de kinderen der gematigde luchtstreek, is reeds aangehaald in het Hoofdstuk over de beenderen. Hier wil ik nog een paar woorden zeggen over de orde, waarin de zoogtanden te voorschijn komen, wat tevens kan worden beschouwd als een richtsnoer om den leefregel der kinderen kort vóór en na het spenen juister te bepalen.

De twee middelste voortandjes der benedenkaak breken in Europa gewoonlijk het eerst door tusschen de zevende en achtste, op Java tusschen de zesde en zevende levensmaand. Hierop volgen gewoonlijk de twee middelste voortandjes der bovenkaak, op deze de twee buitenste voortandjes der benedenkaak, en op deze de twee buitenste voortandjes der bovenkaak. Ziedaar de acht

voorstes of snijtandjes, welke een kind gewoonlijk al bezit op het einde van het eerste levensjaar. Bij het begin van het tweede levensjaar breken de vier voorste zoogkiezen door, een paar maanden later de vier oogtandjes, welke intusschen menigmaal vóór de eerste zoogkiezen verschijnen, en tegen het einde van het tweede of het midden van het derde levensjaar de vier achterste zoogkiezen, waarmede alsdan het tijdperk van de eerste dentitie is afgelopen.

2. De Speekselklieren.

Kort vóór het doorbreken van den eersten zoogtand beginnen de kinderen te kwijlen, hetgeen een bewijs is dat de speekselklieren, te weten de oorklieren (*parotides*), de onderkaaksklieren (*glandulae submaxillares*) en de ondertongklier (*glandula sublingualis*) een hooger trap van organische volmaaktheid hebben bereikt. Men kan vaststellen, dat bovengenoemd verschijnsel zich in heete gewesten, over het algemeen genomen, één of twee maanden vroeger vertoont dan in koude. In Indië zag ik het gaarne dat een zuigeling sterk kwijlde; ik meende opgemerkt te hebben, dat de eerste zoogtandjes in dat geval gemakkelijker doorbraken niet alleen, maar dat de mondholte ook vrij bleef van spruw. De alvleeschklier (*pancreas*) begint haar werkzaamheid waarschijnlijk op hetzelfde tijdstip als de speekselklieren der mondholte, naardien beide onderling de meeste overeenkomst heb-

ben ten aanzien en van bewerktuiging en van verrichting. Nog valt er op te merken, dat de speekselklieren van drie à vijfjarige kinderen in keerkingsgewesten sterk schijnen over te hellen tot ontsteking en dat dusdanige ontstekingen niet altoos afloopen zonder levensgevaar, een onderwerp, waarop ik zal terugkomen in het Tweede Deel.

3. De Maag.

De verrichting der maag bestaat hierin: het gekauwde en met speeksel vermengde voedsel te veranderen in een soort van moes (*chymus*). Hiertoe is zij door de natuur uitgerust met drieërlei krachten, een hoogen graad van innerlijke warmte, een zeepachtig oplossend vocht, het zoogenaamde maagsap, en een wormswijze beweging (*motus peristalticus*), welke haar grond heeft in het samentrekkend vermogen van den spiervezeligen maagrok.

Wat de maagwarmte der pasgeborenen aangaat, zoo mag men aannemen, dat deze van meer belang is in de verzengde dan in de koude luchtstreek, uithoofde dat het opwekkend vermogen van een bestendig hooge luchtwarmte zijn werking bij voorkeur op de vereenigingspunten van de poortader en den grooten omloop te kennen geeft (zie Hoofdst. 5. B.). De maagwarmte der volwassenen daarentegen bereikt zonder twijfel een hooger en graad in een koud klimaat; want een even groote hoeveelheid robbespek en walvischtraan te verte-

ren als waartoe de poolbewoners in staat zijn, zou wel te veel zijn geverg'd van de maag eens keerkringbewoners.

De afscheiding van het maagsap schijnt in een heet klimaat aan menigvuldiger stoornissen en afwijkingen onderhevig te zijn dan in koude luchtstreken, hetgeen verklaard kan worden uit hetgeen gezegd is in het Tweede Hoofdstuk over den prikkelbaren toestand van het slijmvlies der darmen en galbuizen in den keerkringsdampkring.

De spierkracht der maag ontwikkelt zich buiten tegenpraak vrijer bij de pasgeborenen der verzengde luchtstreek dan in een koud en veranderlijk klimaat, deels uit hoofde van den weldadigen invloed van uitwendige warmte op de spiervezels van kinderen in het algemeen, deels uit hoofde van de onnoodigheid der nauw sluitende luiers, waarmede de bewoners van koude landen den buik der pasgeborenen gewoonlijk omwikkelen. Bij personen van middelbaren leeftijd begint echter de spierkracht der maag vroeger te verslappen onder den invloed van een gestadig heet klimaat, waarvan de algemeene gewoonte der keerkringbewoners om hunne spijsen op buitensporige wijze te kruiden het sprekendst bewijs oplevert.

4. De dunne darmen.

De chijlopslurping in de dunne darmen gedurende den kinderleeftijd schijnt begunstigd te worden door damp-

kringswarmte. De verschijnselen die mij dat doen gelooven, zijn: ten eerste de snelle wasdom, waardoor de kinderen der verzengde luchtstreek zich onderscheiden van de kinderen van koude gewesten; ten tweede het heeter beloop van de darmscheelstering (*atrophia mesenterica*) bij de eersten. De gevallen van deze ziekte, door mij op Java waargenomen, schenen nooit een gevolg te zijn van oorspronkelijke werkeloosheid (*torpor*) der chijlvaten, maar telkens voort te spruiten uit een voorafgaande ontsteking.

5. De dikke darmen.

Hetgeen de dampkringslucht voor de longen is, is de gal voor het onderste gedeelte van het darmkanaal, dat is te zeggen een prikkel tot verhoogde werking (wormswijze beweging), ten einde door den anus te ontlasten wat niet meer bruikbaar is voor de dierlijke economie. De behoefte aan dagelijksche buikontlastingen is voor kleine kinderen veel grooter dan voor volwassenen, dewijl zij van het genoten voedsel naar evenredigheid minder verteren, minder in hun bloed opnemen en minder uitwasemen (wellicht ook minder uitademen). Wij moeten het derhalve als een doelmatige inrichting beschouwen, dat de natuur de ontlasting van het darmkanaal van kinderen tracht te bevorderen door een naar evenredigheid ruime galafscheiding. Hetzelfde kan gezegd worden van het blanke menschenras in de verzengde lucht-

streek. Een geregelde dagelijksche stoelgang is daarvoor grooter behoefte dan voor het gekleurde ras, omdat de meerdere bloedsophooping in de buikholte, voortspruitende uit de tragere bloedontkoling in de borstholte bij blanken naar evenredigheid minder opgewogen wordt door een bij voortduring ruime bloedontkoling door de uitwendige huid. De volgende opgaven mogen dienen om aan moeders zoowel als aan beginnende geneesheeren een algemeen denkbeeld te geven van hetgeen als een natuurlijke regel kan beschouwd worden betreffende het aantal en de hoedanigheid der dagelijksche buikontlastingen in den keerkingsdampkring.

Gedurende het ontlastingstijdperk van het darmpek, dat bij de gekleurde pasgeborenen gewoonlijk duurt tot op den derden, bij de blanke tot op den vierden dag na de geboorte, bedraagt het aantal dagelijksche buikontlastingen tusschen zes en drie. Hetgeen daarboven of beneden is wijst een meer of min ziekelijken toestand aan. De kleur en vastheid der drekstoffen gedurende dit tijdperk hebben veel overeenkomst met gesmolten pek.

Van den derden of vierden dag na de geboorte tot op de vierde of zesde levensmaand toe is goudgeel, bij blanke zuigelingen menigmaal ook geelachtig groen de natuurlijke kleur der ontlaste drekstoffen, terwijl de vastheid tennaastenbij overeenkomt met die van een eidoor, maar minder gelijkvormig gemengd is, en het aantal dagelijksche ontlastingen tusschen zes en drie

bedraagt. Deze regel is alleen toepasselijk op zulke zuigelingen, wier voedsel zich gedurende dat tijdperk tot zog bepaalt. Een zuigeling, die vóór de vierde maand begint te eten, sukkelte in de verzengde luchtstreek aan tweeërlei gebreken der spijsvertering: hij wordt óf hardlijvig, d. i. hij heeft te weinig ontlasting, de ontlastingen zijn te dik, te schraal en te weinig gekleurk; óf hij wordt loslijvig, d. i. hij krijgt periodieke aanvallen van buikloop en raakt daarbij veel groene gal kwijt. Het eerste gebrek vermeerdert de vatbaarheid voor ontstekingsachtige aandoeningen van de maag, darmen, lever en hersenen en is derhalve meer te vreezen voor een blank kind dan voor een gekleurd.

Gedurende het tijdperk dat de kinderen de eerste tanden krijgen, d. i. van de zesde levensmaand af tot op het einde van het derde levensjaar, vermindert het aantal buikontlastingen van vijf tot op drie bij blanke kinderen, en van vier tot op twee bij gekleurde kinderen; de drekstoffen blijven nog week; haar kleur verandert van het gele in het lichtbruine. Ondertusschen blijven de blanke kinderen overhellen tot periodieke ontlastingen van aanmerkelijke hoeveelheden groene gal, waarbij zij zich evenwel beter bevinden dan wanneer zij hardlijvig zijn, aangezien hun vatbaarheid voor hersen-, lever- en darmontsteking niet weinig verminderd wordt door galachtige ontlastingen,

Nadat de eerste tanden zijn doorgekomen, vermindert het aantal dagelijksche buikontlastingen van drie

allengs tot op twee bij blanke kinderen, en niet zelden tot op één bij gekleurde, terwijl de drekstoffen ten aanzien van kleur en vastheid meer overeenkomst beginnen te krijgen met den afgang der volwassenen.

Gedurende den middelbaren leeftijd schijnen de dikke darmen in de verzengde luchtstreek te vervallen tot een dieper graad van traagheid (*torpor*) dan in koeler luchtstreken, bovenal bij vrouwen, die dikwijls zwanger zijn geweest. Er zijn mij een menigte voorbeelden bekend van dergelijke vrouwen, die in weerwil van een sterken eetlust eenmaal 's weeks afgingen en desniettemin jaren lang welvarend bleven, mits zij behoorden tot het gekleurde of tot het halfblanke ras.

NEGENDE HOOFDSTUK.

De nieren, de pisblaas en de teeldeelen.

Ik vereenig deze werktuigen onder één Hoofdstuk, omdat al hetgeen gezegd kan worden over den invloed van het klimaat op hun ontwikkeling zich met weinige woorden laat uitdrukken.

A. De nieren en de pisblaas.

Er grijpt tusschen de nieren en de uitwendige huid ten opzichte van den invloed van het klimaat een omgekeerde tegenwerking (*antagonismus*) plaats als tusschen de lever en de longen, dat wil zeggen: hoe hooger de de warmte van den dampkring rijst, van zooveel te minder belang wordt de verrichting der nieren, en wel ten gevolge van een vermeerderde stofwisseling door de uitwendige huid.

Het eerste levensjaar levert minder bewijzen tot bevestiging van deze stelling dan de volgende jaren. Van de 192 kinderen, die ik te Samarang ter wereld hielp komen,

loosden de meesten hun water binnen de eerste zes uren van hun leven; slechts twee waren er onder, die eerst na afloop van vierentwintig uren urineerden, gerekend van het oogenblik der geboorte, en gedurende het tijdperk der zooging bedroeg het aantal dagelijksche pisloozingen, over het algemeen genomen, tusschen tien en zes. Vergelijkt men hiermede de aantekeningen der geneesheeren in Europa, zoo schijnt er gedurende het eerste levensjaar nog geen groot verschil plaats te grijpen tusschen de verrichting der nieren in de verzengde en de gematigde luchtstreek. Maar van het tweede levensjaar af gerekend, ontbreekt het niet aan overtuigende bewijzen dat dit orgaan ginds minder werkzaam is dan hier. Ik reken daaronder de volgende:

1. De onwillekeurige pisloozing onder het slapen houdt vroeger op in heele gewesten dan in gematigde.

In Europa gebeurt het somtijds, dat jongelieden van zestien jaar nog in het bed wateren. In Indië zag ik dat ongemak bij de meeste kinderen reeds verdwijnen bij het begin van het derde levensjaar, en in weerwil van al mijn navragen is mij daar slechts één enkel geval bekend geworden, dat het voortduurde tot het twaalfde jaar.

2. De behoefte aan pisloozing wordt merkelijk geringer na het verwisselen van een koud klimaat tegen

een warm, en omgekeerd: zij wordt merkkelijk grooter bij het terugkeeren uit een warmen dampkring in een kouderen.

Ik heb vele Europeanen gekend (ik zelf behoor onder dat getal), die kort na hun aankomst op Java in weerwil van een ruim genot van verkoelende dranken slechts een enkele maal waterden in de zesendertig uren en later slechts tweemaal in het etmaal, terwijl ik bij mijn terugkomst in Europa tijdens den winter van 1829 aan mijzelf, mijne kinderen en een aantal bekenden opgemerkt heb, dat het getal van onze pisloozingen meer beliep dan twaalf in het etmaal, ofschoon wij veel minder dronken dan in Indië,

3. De nierontsteking (nephritis), het nierkoliek (colica nephritica), de niersteen (calculus renum) en andere pijnlijke aandoeningen van de nieren zijn verschijnselen, welke, te oordeelen naar het stilzwijgen der geneesheeren in keerkringsgewesten, aldaar zeldzamer zich vertoonen dan in koude landen.

Ik zelf heb op Java niets kunnen ontdekken van die gebreken, ofschoon ik moet bekennen, dat het aantal nieren, door mij ontleed, niet groot is. Daarentegen komt het mij voor, dat het slijmvlies der pisblaas onder den invloed van het keerkringsklimaat eenigszins overhelt tot ontsteking, vermoedelijk ten gevolge van meerdere

bloedophooping in de vaten van den enkeldarm (*vasa haemorrhoidalia*), waaraan de pisblaas meer aandeel neemt dan de nieren. De verschijnselen, welke aantoonen, dat zulk een ontsteking voorhanden is, en welke op Java enkele keeren door mij waargenomen zijn bij kinderen, menigvuldiger echter bij volwassen blanken, zijn: een belemmerde pisloozing (*dysuria*), een pijnlijke pisloozing (*stranguria*), sporen van bloed, slijm, etter enz. in de pis.

4. Den waren pislloed (*diabetes*), in het bijzonder den honigachtigen (*d. mellitus*), een ziekte welke in koude gewesten geen leeftijd geheel spaart, heb ik op Java geen enkele maal ontmoet.

In Bengalen zou deze ziekte niet geheel onbekend zijn luidens de berichten van Engelsche geneesheeren; men behoort echter ook in aanmerking te nemen, dat dit land op een veel hooger breedte ligt en bijgevolg een veel veranderlijker klimaat heeft dan Java.

5. De kenteekenen van een beslissende pisloozing (*crisis sper urinam*) bij koortsachtige ziekten loopen minder in het oog in de verzengde luchtstreek dan in de gematigde.

Over dit punt bestaat een eenparig gevoelen onder de geneesheeren, die de praktijk hebben uitgeoefend in bei-

de luchtstreken. Of er echter geen wezenlijk verschil bestaat tusschen blanken en kleurlingen ten aanzien van de bestanddeelen der pis, en of hierop niet wellicht een verschil in vatbaarheid voor de steenziekte (*lithiasis*) berust, is een vraag welke zich alsnog niet laat oplossen wegens gebrek aan scheikundige onderzoekingen en ziektekundige waarnemingen. De weinige gevallen van graveel en steenen der pisblaas, door mij op Java waargenomen, behooren zonder uitzondering tot het bastaard-ras, d. i. tot lijders van half Europeesche en half Maleische afkomst. Men vergelijke hiermede mijne aantekeningen in het Eerste Hoofdstuk betrekkelijk het verschil van huidafscheiding bij blanken en kleurlingen.

B. De teeldeelen.

Dat de ontwikkeling van de teeldeelen bespoedigd, en de geslachtsdrift bevorderd wordt door dampkringswarmte behoeft geen wijdloopig betoog, daar het algemeen bekend is, dat de natiën, die nabij de evennachtslijn wonen, vroeger huwen, vroeger kinderen voortbrengen en, over het algemeen genomen, wellustiger zijn dan de bewoners van hoogere breedten. Intusschen wil ik hier toch iets zeggen over het verschil, dat te dezen aanzien opgemerkt wordt tusschen het ras der kleurlingen en der Kreolen of der blanken, geboren tusschen de keerkringen. De laatsten blijven, voor zoover de rijpheid van hunne teeldeelen betreft, doorgaans om-

streeks één of twee jaren ten achteren. Bestaan er voorbeelden aan den eenen kant, dat een negermeisje op haar tiende, een Maleisch meisje op haar elfde jaar de maandstonen krijgt en moeder wordt, zoo heeft men bij Kreoolsche meisjes, voor zoover mij bekend is, dusdanige voorbeelden toch niet opgemerkt vóór het twaalfde jaar. Gebeurt het, dat een negerknaap op zijn twaalfde, een Maleische op zijn dertiende jaar vader wordt, zoo heb ik dat geval bij jonge Kreolen toch niet opgemerkt vóór het veertiende jaar. Ondertusschen zoeken de Kreoolsche jongelingen in Indië door goeden wil vaak te vergoeden wat hun ontbreekt aan fysieke krachten. Ik wil er niet van spreken, dat zij meerendeels al op hun veertiende jaar naar publieke meisjes loopen en op hun vijftiende, zestiende niet zelden bijzitten houden, want zoo iets verwekt daar in het geheel geen opzien en kan niemand bevreemden die bekend is met de Oostersche zeden. Wat zal men echter denken van mijn waarheidsliefde, wanneer ik zeg, dat er onder de kinderen der Europeanen daar te lande tienjarige knaapjes worden gevonden, die behebt zijn met een venerischen druiper? Loop ik geen gevaar, dat men dit voor een fabel zal houden? En toch heb ik zulk een geval viermalen waargenomen in mijn praktijk te Samarang. Eens was het zelfs niet ver af, of ik had mij van den kant der moeder de bitterste vijandschap op den hals gehaald door de welgemeende tijding, dat haar zoontje zich had ingelaten met een onrein vrouwspersoon. Haar

toorn nam intusschen weldra een andere richting, toen het jongetje beleed, dat een van de zwarte huismeiden hem vrijheden had toegestaan, welke mijn verdenking boven allen twijfel verhieven.

Hetgeen men verteld en geschreven heeft over het vroegtijdig ophouden van de vrouwelijke vruchtbaarheid en van het mannelijk teelvermogen in keerkingsgewesten levert nogal menige uitzondering op met Nederlandsch Indië, ofschoon het, over het algemeen genomen, gegrond is. Ik heb meer dan één vrouw van zuivere of bastaard-Europeesche afkomst op Java gekend, die nog kinderen kreeg op haar tweeënveertigste jaar, en onder de mannen van Europeesche, Arabische en zelfs Maleische afkomst ontbreekt het daar niet aan geloofwaardige voorbeelden, dat zij nog kinderen kunnen verwekken op hun zestigste jaar. Veel hangt er in dit opzicht van af, hoe een man geleefd heeft gedurende zijn jeugd,

De drielinggeboorte is tweemaal door mij gedurende mijn verblijf op Java waargenomen. De ouders waren beide keeren Javanen.

OVER DE VERPLEGING EN OPVOEDING
VAN
BLANKE KINDEREN
IN
KEERKRINGSGEWESTEN.

INLEIDING.

Ik acht de vraag ten eenemale onoplosbaar, of het menschelijk gestel door verhuizing naar een andere luchtstreek, bij een onvermengde voortplanting, na een reeks van meerdere geslachtsopvolgingen in diervoege kan verbasteren, dat b. v. een Europeaan in een Maleier of Neger overgaat, en omgekeerd. Vóór of tegen de mogelijkheid van zoodanige verbastering toch zijn geen voldoende bewijsgronden aan te voeren. Zij, welke die mogelijkheid ontkennen, beroepen zich altijd daarop, dat de afstammelingen der Europeanen in kèerkringsgewesten nooit zwart worden, en hun voorkomen in het algemeen weinig verandert, zonder vermenging met de inboorlingen. Daartegen kan men echter aanvoeren, dat de kinderen der Europeanen in die gewesten te zeer op Europeesche wijze worden opgevoed, d. i. geheel worden onttrokken aan sommige invloeden van het klimaat. Een Europeesch kind b. v. in Oost- en West-Indië bewoont met zijne ouders een steenen gebouw, terwijl een Indiaansch kind gehuisvest is in een tochtige hut, uit bamboes en loofwerk vervaardigd. Het eerste wordt van den dag der geboorte af aan verzorgd

met Europeesche kleeding, met een bed, met dekens, met een ledikant, met bedgordijnen enz., terwijl het laatste naakt op een biezen mat slaapt, waar het in een hoogen graad is blootgesteld aan de uitwaseming van den grond en aan de beten der insecten. Als het eerste gespeend is, krijgt het gewoonlijk reeds krachtige vleeschspijzen te eten, terwijl het laatste zich met meelachtige wortels en vruchten behelpen moet. Tot knaap opgegroeid, verlaat het eerste het ouderlijk huis niet zonder hoed, buis, vest, das, hemd broek, kousen, schoenen en tevens niet zonder het geleide van een bediende, die het een scherm boven 't hoofd nadraagt, terwijl het laatste bij regen en zonneschijn moeder-naakt in de open lucht rondkruipt, loopt en speelt, of wel zoo dikwijls het er behagen in vindt, in een beek of sloot springt, ten einde zich af te koelen. De Europeesche jongeling in Oost-en West-Indië werkt meestal als schrijver op een kantoor en begint al vroeg grog, wijn, bier enz. te drinken; het Europeesche meisje houdt zich daar voornamelijk bezig met borduren, harp- en kaartspel, terwijl zij zich tevens het genot van koffie, thee en chocolade veroorlooft. Beiden zitten veel binnenshuis en worden van den morgen tot den avond bediend, terwijl de Indiaansche jongelieden van beiderlei kunne op het veld in de open lucht arbeiden, water drinken, eenvoudigen kost eten, barrevoets loopen en zichzelf bedienen. Hoe kan men nu bij dusdanig verschil in opvoeding en leefwijze verwachten, dat de Europeaan in Oost- en West-Indië in een volmaakt Indiaan zou overgaan, en welken grond

heeft men om, bijaldien deze gedaanteverandering na ettelijke geslachtsopvolgingen niet verwezenlijkt wordt, te zeggen: zij is onmogelijk?

Ondertusschen ligt het niet in mijn plan, hier de grondheid der bewijzen te onderzoeken, waardoor twee tegenovergestelde partijen onder de natuurkundigen meer dan een halve eeuw lang getracht hebben hun gevoelen betreffende bovengenoemd vraagpunt staande te houden. Dat zou tot niets dienen. Mijn poging zal zich niet verder uitstrekken dan om te betoogen, dat het mogelijk is uit de kinderen der Europeanen in de keerkingsgewesten een stam te vormen, die reeds na weinige geslachtsopvolgingen grootendeels in staat is dezelfde lichamelijke vermoeinissen te verduren als de oorspronkelijke bewoners dier gewesten. Want hiertoe wordt geenszins vereischt, dat het nageslacht der Europeanen van lieverlede bedeed worde met het wollige haar, de vooruitstekende kaken, de uitpuilende lippen en den stompen neus der negers, of met de breede wangen, den platten neus en den wijden mond der Maleiers; maar wel degelijk wordt er vereischt 1) dat de huid der Europeanen haar dunheid, dichtheid en bloos verruile tegen een zekeren graad van dikte, uitgezetheid (poreusheid) en geelheid; en 2) dat de vol- en warmbloedigheid der Europeanen daal tot een zekeren graad van bloedleegte en bloedkoelte. Dan zal de prikkelbare toestand van de huidvaten, van de lever en van de inwendige darmoppervlakte, mitsgaders de gevallen van kortademigheid, waaraan de Europeaan onderhevig is

bij de minste lichamelijke inspanning in een heeten dampkring, vanzelf ophouden.

Vraagt men, welke de middelen zijn om dit doel het best te bereiken, dan antwoord ik: alleen een getrouwe en stipte opvolging van de wenken, welke wij van de natuur ontvangen. De natuur zelve poogt in keerkringsgewesten: 1) de bewerktuiging van de huid van Europeanen te veranderen door verdikking en uitzetting, door een ruime uitwaseming, door verbleeking, door de keerkringssteenpuisten; 2) de vol- en warmbloedigheid van Europeanen te doen verminderen door een tragere werkzaamheid van de longen, door menigvuldig bloedverlies uit het stelsel der poortader, door een trapswijze verlapping van de vaatrokken en door een ruimer ontlasting van gal. Worden deze heilzame natuurspogingen nu tijdens de vroegste kindsheid tegengewerkt door een verkeerde opvoeding en verpleging, dan zijn zij vaak zonder gevolg of leiden slechts ten halve tot het doel. Dragen wij echter zorg, dat zij geen hinderpalen ontmoeten, zoeken wij ze van den dag der geboorte af op een doelmatige wijze te bevorderen, dan leert de onderzinding, dat zij meestal een gunstige uitkomst opleveren. De punten, waarop een Europeesche moeder behoort acht te slaan, zullen in de volgende Hoofdstukken breedvoeriger worden uiteengezet.

EERSTE HOOFDSTUK.

De behandeling van de navelstreng en van den navel.

Men haaste zich in keerkringsgewesten buiten noodzaak niet met het afbinden van de navelstreng van blanke pasgeborenen!

Nademaal de gemeenschap tusschen het bloed van moeder en kind niet ophoudt, alvorens de bloedsomloop van den pasgeborene zelfstandig geworden is, waartoe een aantal schreeuwende ademhalingen wordt vereischt, zoo kan het overhaaste doorknippen en afbinden van de navelstreng de toekomstige gezondheid van het kind buiten kijf benadeelen. Derhalve hebben verstandige geneesheeren in Europa er reeds lang op aangedrongen, dat men met het afbinden van de navelstreng zoolang zou wachten, totdat de klopping der navelslagaderen begint op te houden en de pasgeborene behoorlijk ademhaalt.

Het vermoeden, dat het overhaaste afbinden van de

navelstreng in den keerkingsdampkring meer nadeel toebrengt aan de kinderen der blanken dan aan die der kleurlingen, is bij mij op de volgende wijze ontstaan. In mijn verloskundige praktijk te Samarang gebeurde het niet zelden, dat ik Europeesche en Javaansche vrouwen kort na elkander moest verlossen. Bij zulke gelegenheden merkte ik al aanvankelijk op, dat de navelslagaderen der Europeesche pasgeborenen op een in het oog loopende wijze sterker en langer klopten dan die der Javaansche. Ik liet nu geen gelegenheid meer voorbijgaan om den duur van die klopping nauwkeurig te bepalen met behulp van een horloge, de uitkomst in een dagboek op te teekenen en daarbij telkens aan te geven tot welk ras de pasgeborene behoorde. Op die wijze vond ik, dat de klopping in het boven-einde der navelstreng bij de pasgeborenen van echt Javaansche of Maleische afkomst gewoonlijk niet langer duurde dan acht á tien minuten, gerekend van de eerste ademhaling af; bij de pasgeborenen van Europeesche ouders daarentegen niet minder dan vijftien á twintig minuten. Bij sommige Europeesche pasgeborenen, die sterk gebouwd waren en bijzonder volbloedig schenen te zijn, duurde die klopping langer dan een half uur. Bij dusdanige placht er ook na het afbinden van de streng (met een dubbelen band) nog eenige dagen wat bloed uit de navelvaten door te zijpelen. Deze verschijnselen nu, vergeleken met de waarneming, reeds vroeger door mij gedaan, dat de kinderen der blanken in Indië veel menigvuldiger wor-

den aangetast door ontstekingsachtige koortsen, persloop en stuipen dan de kinderen der kleurlingen, brachten mij van lieverlede op het denkbeeld, dat men reeds op het tijdstip der geboorte door een gepaste behandeling van de navelstreng wellicht iets zou kunnen toebrengen tot verbetering van de toekomstige gezondheid van een blank kind in keerkingslanden. Met dit oogmerk nam ik bij verlossingen van Europeesche vrouwen de volgende gewoonte aan, waarvan ik gedurende het latere tijdperk van mijn verblijf op Java nooit ben afgeweken, tenzij dringende omstandigheden, b. v. schijndood van den pasgeborene, bloedstoringen uit de baarmoeder enz., dat geboden:

Reeds onder het verlossen draag ik zorg, dat het kraamvertrek door het openstaan van een raam of deur voorzien blijve van zuivere en frissche lucht. Zoodra intusschen het kind geboren is, laat ik die openingen voor korten tijd weder sluiten, om het naakte wicht aan geen tocht bloot te stellen. Toont het nu door zijn schreeuwen dat het ademhaalt, dan laat ik het een goede tien minuten lang onder een katoenen spreij tusschen de dijen der moeder liggen, alleen acht slaande dat de toegang van de lucht tot het mondje niet worde gestremd en het geen overlast doe aan de moeder. Na afloop van dit tijdstip knip ik (de nageboorte moge verschenen zijn of niet) de navelstreng door op twee handbreedten afstand van den buik van het kind, terwijl ik een matigen eetlepel vol bloed uit het bovineinde laat uitlo-

pen, bijaldien het kind sterk gebouwd is, en daarna beide einden met een koordje afbind. Vervolgens breng ik het kind in een lauw bad, waarin het 15 à 20 minuten moet vertoeven. Het oogmerk, waarmee ik de streng zoo lang afknip, is om aan de natuur vrijheid te laten, desverkiezende nog een kleine hoeveelheid overtollig bloed door middel van de navelslagaderen uit den omloop te verwijderen en den buik van het kind hierdoor te vrijwaren tegen bloedophooping. Zoodra het kindje het bad heeft verlaten, wikkel ik het in een katoenen spreij en leg het op een matras of mat, ten einde het eerst goed af te drogen. Alsdan onderzoek ik het bovineinde van de navelstreng. Heeft alle klopping daarbinnen opgehouden, hetgeen thans meestal het geval is, daar er ruim een half uur is verlopen sedert de eerste ademhaling, zoo bind ik het op de gewone wijze, d. i. op omtrent twee centimeter afstand van den buik van het kind dubbel af en knip het vervolgens door. Duurt echter de klopping na het baden en afdrogen nog voort in weerwil van een goede ademhaling, en is het kind buitengewoon sterk van lichaam, zoo laat ik vóór het afbinden nog twee of drie vingerhoeden bloed uit de streng wegvloeien, waarna zulke kinderen zich gewoonlijk bij uitstek wel bevinden gedurende de eerste daarop volgende levensmaanden.

Op den vierden dag na de geboorte valt op Java de afgebonden rest van de navelstreng meestal af. Tot zoo-

lang behandel ik den navel op de wijze, welke in Europa gebruikelijk is, uitgezonderd dat ik op het kompresje, dat vlak boven de streng komt te liggen, geen vet of olie aanbreng, hetgeen onder den invloed van de keerkingshitte altijd een zeer onaangename reuk op den tweeden dag na de geboorte doet ontstaan. In stede van olie was ik gewoon eenigen tijd het navelkompresje met wat brandewijn met water te bevochtigen, doch nadat ik later mij overtuigd had dat dit tot niets kon baten, verbond ik den navel droog en zag daarvan dezelfde goede uitkomst. Overigens was het mijn vaste gewoonte in de gevallen, waarin de zorg voor den leefregel van den pasgeborene geheel aan mijn oppertoezicht werd toevertrouwd, hem reeds vóór het afvallen der navelstreng dagelijks een lauw bad te geven, waarvan ik niet dan goede gevolgen gezien heb. Na het bad onderzocht ik de rest van de navelstreng, voorzag haar, zoo noodig, van een derden band, knipte van het opgedroogde benedeneinde ook wel een stukje af, verwisselde het oude kompres met een nieuw en omsloot het geheel met een gewonen navelband.

Na het afvallen van de streng zijpelt er bij de blanke pasgeborenen in Oost-Indië nog eenige dagen lang wat kleverig vocht (*lymph*a) uit den navel, waarna hij zich eerst volkomen begint te sluiten. Men behoeft hiertegen in gewone gevallen verder niets te doen dan den navel te bedekken met een handvol droog pluksel, dat dagelijks vernieuwd moet worden na het baden, en waarover

behalve een kompres nog een goed aansluitende navelband komt te liggen. Zoodra die vochtscheiding ophoudt, mogen pluksel en kompres worden weggelaten; de navelband behoort echter nog zes of acht weken lang gedragen te worden, deels om een navelbreuk te voorkomen, deels om de teedere buksingewanden te beveiligen tegen het vatten van koude.

Het is hier misschien de rechte plaats om iets te zeggen over de doelmatigste inrichting van een navelband voor pasgeborenen in de verzengde luchtstreek. Dit verbandstuk dient de volgende twee eigenschappen te bezitten om aan het beoogde doel te beantwoorden. Ten eerste moet het vervaardigd zijn uit een stof, waardoor de buik van het kind niet verhit wordt. Hiertoe beveelt zich bovenal een stukje dubbel batist aan. Ten tweede moet het fatsoen in diervoege worden gesneden, dat daardoor een zachte en gelijkmatige drukking op den omtrek van den bolronden buik van het kind wordt voortgebracht. De navelband die in Indië in gebruik is, brengt een te ongelijkmatige drukking teweeg en verschuift licht, waardoor in de eerste dagen na de geboorte een heen- en wedertrekking en bloeding van den navel kan worden veroorzaakt. Veel aanbevelenswaardiger in dat opzicht is de navelband, door den hoogleeraar J. CH. G. JÖRG ¹⁾ voorgeschreven, waarvan het midden een aan den buik van het kind geë-

¹⁾ Zie zijne: *Belehrungen für Schwangere*. Leipzig 1826, bl. 190.

venredigde breedte en holligheid bezit, en de smal toeloopende einden van bandjes voorzien zijn, welke op de linkerzijde worden vastgebonden. Men vindt daarvan een afbeelding op de bij dit werk gevoegde plaatje. (Fig. 1).

Wat er gedaan moet worden, wanneer de vochtscheiding uit den navel na het afvallen van de navelstreng te lang duurt of gepaard gaat met bloeding en verzwering, zal aangetoond worden in het Tweede Deel, waarin ik tevens een gunstige gelegenheid zal vinden om melding te maken van de wijze, waarop de inboorlingen der Sunda-eilanden de navelstreng der pasgeborenen behandelen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Baden, begietingen met koud water en wrijven met olie.

Men verzuime in keerkingslanden niet om de kinderen dagelijks te baden of over den geheelen omtrek van het lichaam met koud water te begieten!

Deze regel wordt door de Europeesche moeders in Indië over het algemeen genomen, tamelijk goed opgevolgd; evenwel valt daaromtrent nog wel het een en ander te zeggen, wat niet elke moeder weet, en dat echter van belang is voor de gezondheid van het kind.

Het eerste bad moet voornamelijk dienen om de huid van het kind te reinigen en voor te bereiden tot haar nieuwe verrichting. Hiertoe beveelt zich niets meer aan dan zuiver rivier-, wel- of regenwater. Alle bijmengsels, welke men heeft verzonnen om dat oogmerk beter te bereiken of om de huid van het kind spoediger te versterken, zijn meer of min schadelijk, wanneer het kind gezond ter wereld komt. Zeep b.v. is veel te bijtend voor de teedere huid van een pasgeborene en buitendien gevaarlijk voor de oogen. Wijn, arak, azijn en dergelijke

middelen werken te prikkelend op de hersenen. Het eenige onschadelijke middel, dat men bij het baden mag aanwenden om de huid van den pasgeborene schielijk te ontdoen van de vernisachtige zelfstandigheid (*vernix caseosa*), waarvan men haar soms zoo ruim voorzien vindt, is een weinig zoete olie of ongezouten boter. Intusschen behoeft men hiermede geen zoo groote haast te maken, vermits die stof, eens droog geworden door de lucht, gewoonlijk van zelf losgaat bij het volgende bad. Aan de keerkringsstranden dient men er nog bijzonder acht op te slaan, dat het badwater voor pasgeborenen helder en zuiver zij. Want men heeft daar gedurende het droge seizoen meestal niets anders ter zijner beschikking dan rivierwater. Dit is gewoonlijk op eenigen afstand van de zee zoo ruim met aarddeelen en verrotte zelfstandigheden uit het plantenrijk bezwangerd, dat men er geen gebruik van kan maken, alvorens het een tijdlang in aarden vaatwerk gestaan heeft. Wordt het, versch geschept, tot baden gebruikt, dan loopt de pasgeborene gevaar een langdurige ooglidontsteking op te doen.

De warmte van het bad behoort in de allereerste dagen na de geboorte meer of min overeen te stemmen met de warmte van het bloed bij den mensch. Te dien einde giete men bij het koude badwater zooveel heet water, dat het aangenaam lauw is of den thermometer van Fahr. tot 96° doet rijzen, hetwelk gelijkstaat met 28° Réaumur en 35° Celsius.

Later echter behoort men de warmte van het badwater te verminderen, ten einde de huid van het kind te versterken en minder vatbaar te maken voor dampkringskoude. Dit vereischt in gewesten, gelegen op een grooten afstand van de evennachtslijn, veel geduld en omzichtigheid, omdat de temperatuur van het water aldaar, die gedurende negen maanden van het jaar bij uitstek laag is, de moeders in de verplichting brengt, het bad- en waschwater voor hare kinderen nog lang na de geboorte te verwarmen. In keerkringslanden houdt die verplichting veel vroeger op, dewijl het water daar het geheele jaar door denzelfden graad van warmte bezit als in Europa tijdens de heetste zomerdagen. De oorspronkelijke bewoners der keerkringsstreken zijn gewoon reeds den eersten of tweeden dag na de geboorte hunne kinderen in koud water te baden, zonder dat ik heb kunnen opmerken, dat daaruit eenig nadeel voortvloeide voor de gezondheid. De ondervinding heeft mij evenwel geleerd, dat het voor Europeesche pasgeborenen beter is, wanneer het koude bad zoolang wordt uitgesteld, totdat zij de geelzucht hebben doorgestaan, waarmede in gewone gevallen drie of vier weken verloop. Gedurende dit tijdperk schijnt de natuur een ernstige poging te doen om de bewerktuiging van een blanke huid te veranderen op een met het heete klimaat strookende wijze, en hierin kan zij licht worden gestoord door de werking van een koud bad. De Europeesche moeders in keerkringsgewesten doen derhalve

wel, als zij de kunstmatige badwarmte voor hare kindertjes niet verminderen vóór het begin van de tweede levensmaand, maar van dat tijdstip af haar doen dalen tot op dien graad van koelte, welke aldaar eigen is aan het rivierwater. Hiermede zou aan de keerkringsstranden omtrent een week tijds verlopen, dewijl daar de middelbare temperatuur van het rivier- en regenwater tusschen 75° en 80° Fahr. bedraagt, terwijl een langer tijdsbestek daartoe vereischt zou worden in de keerkringsbergstreken, waar het water kouder is.

Gedurende de vijf of zes eerste levensmaanden is één goed ingericht bad in het etmaal, naar ik geloof, voor een blank kind in keerkringsgewesten voldoende. Het beste tijdstip van den dag is hiertoe de ochtendstond, omdat de natuurlijke temperatuur van het water alsdan het meest overeenstemt met de temperatuur van den dampkring, iets dat bijzonder voordeelig werkt op de regelmatigheid der huidverrichting. Dat het kind buitendien nog telkenmale behoort afgewasschen te worden, wanneer het zich verontreinigd heeft, spreekt vanzelf.

Zoodra de eerste zoogtanden doorbreken, begint in de keerkringsgewesten de leeftijd, waarop een kind het vatbaarst is voor koorts en ontsteking. Die vatbaarheid is bij blanke kinderen doorgaans sterker dan bij gekleurde, weshalve ik het nimmer verzuimde Europeesche moeders aldaar te vermanen, dat zij hare kinderen van dien tijd af aan, behalve het regelmatig gebruik van een morgenbad, 's middags of 's avonds nog eens over den geheelen

omtrek van het lichaam doen begieten met koud water. Dat heeft een weldadige verdamping van inwendige warmte ten gevolge en is een uitmuntend middel zoowel om plaatselijke bloedophooping en te voorkomen, als om het lichaam te harden en onvatbaar te maken voor tocht en plotselijke daling van dampkringswarmte. Oudere kinderen mogen ook des ochtends worden begoten, in stede van hen te doen baden in een kuip, waardoor veel tijd en moeite uitgewonnen wordt in huizen, die geen vlietend water in de nabijheid hebben. Het begieten geschiede tijdens de drie of vier eerste levensjaren met een theekopje, later met de helft van den door-gesneden dop eener kokosnoot of met een kleinen put-emmer. Het volgeschepte voorwerp behoort telkens boven het hoofd van het kind langzaam te worden uitgestort, en wel tien à vijftien keeren achtereen, ten einde de bedoelde werking te verkrijgen.

De gewoonte van dagelijks ten minste éens het lichaam met koud water te overgieten (Maleisch: *siram*) of naakt in een stortregen te gaan staan, is sedert onheuglijke tijden algemeen in zwang onder de bewoners van den Oostindischen Archipel. Zij is ook niets minder dan heroisch, wanneer men in het oog houdt, dat het water daar te lande bestendig een zachte temperatuur heeft, daar het des ochtends vroeg ten naasten bij even warm is als de lucht van den dampkring en tegen den avond slechts eenige graden Fahr. koeler dan de schaduw-warmte van den dampkring. Ik maak derhalve niet de

minste bedenking om aan de jonge nakomelingen der Europeanen in keerkingsgewesten aan te raden, dat zij die gewoonte geregeld opvolgen. Dat catarrhale en rheumatische ongesteldheden zoowel als koortsige huidziekten een beweegreden kunnen worden om daarvan een tijdlang af te zien, spreekt vanzelf; ook behoef ik niet te zeggen, dat oude lieden wegens de meerdere koelte van hun bloed niet zooveel heil meer kunnen verwachten van koude begietingen.

De gewoonte der negers en van enkele Oostindische natiën om den omtrek van hun lichaam van tijd tot tijd in te wrijven met kokosolie, verdient mede in aanmerking te komen bij de opvoeding van blanke kinderen in heete gewesten, met het oogmerk om daardoor de werking van de zonnestralen op de huid te verzachten, het overtollige zweeten te matigen en zodoende verkoudheden te voorkomen. Het nut, hieruit voortvloeiende, zou zich wellicht nog verder uitstrekken voor de huid van het kind van een Europeaan. Haar weefsel zou leniger en ijler worden, en haar vermogen om overtollige galdeelen uit het bloed te helpen afscheiden zou zich waarschijnlijk beter ontwikkelen. De huid der Europeanen bezit dit vermogen slechts in geringen graad, hetgeen ik als de oorzaak beschouw, waarom het Europeesche menschenras in de verzengde luchtstreek meer aan leverziekten sukkelst dan de oorspronkelijke inwoners. De onaangename reuk, door de kokosolie verspreid, zoodra zij wordt blootgesteld aan de open lucht,

is wellicht de oorzaak dat de Europeesche moeders een algemeenen afkeer hebben van die gewoonte. Intuschen kan ik haar de verzekering geven, dat goede olijfolie of gewone pomade, naar verkiezing vermengd met een of andere welriekende zelfstandigheid, denzelfden dienst zou doen als de kokosolie.

DERDE HOOFDSTUK.

Kleeding.

Men late de kinderen in keerkringsgewesten naakt loopen tot hun vijfde of zesde jaar!

Het nut van kleeding voor de gezondheid van den mensch houdt op, zoodra hij geen behoefte meer gevoelt zich te beschermen tegen den onaangename indruk van de dampkringskoude. De bewoners der keerkringsstreken gevoelen deze behoefte niet dan in een zeer geringen graad, want zij loopen bestendig naakt of dragen toch niet meer kleederen dan juist noodig is om hun schaamte te dekken en hun hoofd te beveiligen tegen de loodrechte stralen der zon. Ook de Europeanen daar te lande, wanneer zij ongestoord en vrij van den dwang der *étiquette* een ledig tusschenuur op hun kamer kunnen slijten, ontdoen zich gaarne van hunne kleederen, een bewijs dat zij hun tot last verstrekken.

Een onnoodige en overtollige kleeding brengt op den duur de volgende nadeelen teweeg:

- 1) zij belemmert het vrije gebruik van de ledematen en legt hierdoor den grond tot spierzwakte;
- 2) zij verhoogt de warmte van de huid boven den vereischten graad en is oorzaak dat de huid overtollig zweet, in stede van gestadig door op onmerkbare wijze uit te wasemen, waaruit van lieverlede een onherstelbare zwakte der huidvaten en een bestendige vatbaarheid voor catarrhale en rheumatische aandoeningen geboren wordt;
- 3) zij berooft de huid van den invloed van zuurstof en daglicht en belet hierdoor het volkomen acclimateren van het blanke menschenras in de verzengde luchtstreek.

Het laatste punt is van bijzonder gewicht voor de opvoeding van blanke kinderen in die luchtstreek en vereischt derhalve nadere toelichting.

Wanneer men nagaat, welke wijzigingen ten opzichte van kleur, specifieke dichtheid (zwaarte) en scheikundige verwantschap voortvloeien uit de verschillende graden van verzuring (oxydatie) der metalen, en welke rol hierbij de invloed van licht en warmte speelt, komt men onwillekeurig op het denkbeeld dat de eigenaardige kleur van verschillende menschenrassen en de graad van uitgezetheid of dichtheid, dikte of dunheid, uitwasemings- en opslurpingsvermogen van het huidweefsel berusten op een verschillenden graad van huidverzuring. Volgens deze wijze van zien nu zou de zwarte, dikke, fluweelachtige, koele huid der negers den hoogsten graad

van verzuring bezitten; hierop zou volgen de donkerbruine, zachte, koele, maar reeds wat minder dikke huid der Maleiers; op deze de koperkleurige huid der oorspronkelijke Amerikanen; dan de gele, dunnere, nog eenigszins zachte, maar minder koele huid der Chineezen; daarop de bleeke, nog dunnere, ruwe, warme huid der geacclimateerde Europeanen, en eindelijk op deze de gloeiende, dunne, straffe huid der ongeacclimateerde Noord-Europeanen.

De ondervinding heeft geleerd, dat de hoogste graad van huidverzuring (zwartheid) gepaard gaat met den hoogsten graad van lichaamskracht en onvermoeidheid in een heeten dampkring, de laagste graad van huidverzuring (blos) daarentegen met de grootste zwakte en vatbaarheid voor lever- en galziekte. Wien is het niet bekend, dat de negers alle andere keerkringsnatiën overtreffen in het verrichten van moeilijken veldarbeid; dat de donkerbruine Maleiers in dit opzicht den voorrang hebben boven de gele Chineezen, dezen weder boven de verbleekte geacclimateerde Europeanen en dezen eindelijk boven hunne pasaangekomen blozende landslieden?

Wijders heeft de ondervinding geleerd, dat verhuizingen naar een heeter klimaat altoos worden gevolgd door een hooger graad van huidverzuring, mits de huid worde blootgesteld aan de vrije werking van het daglicht en van de zuurstof des dampkrings. De Arabieren, oorspronkelijk bruin van kleur, hebben van lieverlede

in het heetere Afrika een zwarte kleur aangenomen, zonder doorgaans zich te vermengen met negers, en hun gestel heeft daardoor aan duurzaamheid en onvermoeidheid in de zonnehitte gewonnen. De zwarte Portugeezen in Oost-Indië wil ik hier tot staving van mijn gezegde niet aanhalen, omdat zij in verdenking staan, hun stamboom niet zuiver te hebben bewaard. Onder de naar Java verhuisde Chineezzen heb ik meer dan één persoon leeren kennen, wiens geelheid tennaastenbij veranderd was in Javaansche bruinheid. Onder de Europeanen op Java en onder hunne onvermengde afstammelingen heb ik enkele personen ontmoet, wier huid even geel was als die der pas aangekomen Chineezzen, en enkele wier kleur over den geheelen omtrek in het koperachtige begon te spelen. Dit waren intusschen alleen zulke personen, die zich veel ophielden in de open lucht, zich veel blootstelden aan de zon en zich vaak ontdeden van hun Europeesche kleederen, b. v. zee-
lieden, jachtliefhebbers en uitgediende soldaten. De Europeanen daarentegen, die door hun betrekking in keerkingslanden verplicht worden zich over dag volgens het bestaande gebruik te kleeden en daarbij een zittend leven te leiden, brengen het niet verder dan tot den tweeden graad van huidverzuring, d. i. zij verwisselen den Europeeschen blos hoogstens tegen keerkingsbleekheid en behouden hun geheele leven lang de zwakte en de neiging tot vermoeidheid, verbonden aan het bezit van een blanke huid in een heeten dampkring.

Het bovenstaande hetoog neemt allen twijfel weg ten aanzien van de vraag, hoe een blank kind in de verzengde luchtstreek moet worden gekleed om er een sterk mensch van te maken. Men verwijdere van zijn lichaam al hetgeen onnoodig en overtollig is, dan zal men dat oogmerk op de gemakkelijkste en veiligste wijze bereiken.

Gedurende de twee of drie eerste levensmaanden heeft het kind behalve den navelband niets noodig dan een dun, luchtig, tot op de voeten hangend hemdje van katoen (*kabaar*). Wil men tusschen dat kleedingstuk en het lichaam nog een doek schuiven, ten einde de uitwerpselen op te vangen, men zal dat veilig kunnen doen. Tot dekking bij nacht aan de keerkringsstranden voldoet een eenvoudige katoenen spreij, terwijl het in de keerkringsbergstreken, waar het verschil van dag- en nachtwarmte grooter is, noodig kan worden hiertoe een wat zwaardere deken te bezigen. Ziedaar de garderobe voor een voldragen pasgeborene der verzengde luchtstreek! Het zwachtelen is daar even onnoodig als het verderfelijk zou wezen, en ik heb er mij, God dank, nooit ernstig tegen behoeven te verzetten. Kousen en mutsen zijn, wel is waar, onder de Europeesche pasgeborenen aldaar nog niet geheel in onbruik geraakt, intusschen hoop ik, dat ook deze kleedingstukken door de Europeesche moeders zullen worden afgeschaft, wanneer ik haar de verzekering geef, dat beide niet alleen geheel overbodig zijn, maar dat ook de onaangename reuk der

voeten vermeerderd wordt door de eerste, en de aanleg tot stuipen door de laatste.

Met het begin van de derde of vierde levensmaand is een blanke zuigeling van het keerkringsstrand zoover gevorderd, dat hij over dag het bovengenoemde katoenen hemdje kan missen, en bij nacht zelfs de spreij. De navelband mag alsdan worden verruild tegen den kinderbuikband, zooals hij in Indië in gebruik is en bekend onder den naam van *oto*. Men vervaardigt hem uit een dubbel stukje katoen volgens het model, afgebeeld op het bij dit werk gevoegd plaatje (fig. 2). Hij zit gemakkelijk en beveiligt den buik van het kind tegen bezeeren onder het kruipen en tegen de onmiddellijke aanraking van de koude vloersteen der Europeesche woonhuizen.

Zoodra het kind begint te loopen, dient men op te passen, dat het tusschen negen uren 's morgens en vijf uren 's namiddags zijn ongedekt hoofd niet blootstelt aan de zon. Want op dat tijdstip van den dag bezitten de stralen der keerkringszon al te veel kracht. Wie alsdan buitenshuis vertoeft, behoort ten minste een licht hoofddeksel te dragen om het gevaar van den zonnesteek te ontgaan. Hals, borst en rug, ook armen, beenen en voeten late men van de derde of vierde maand af tot aan het vijfde of zesde jaar toe over dag geheel bloot. Men stelt hierdoor de huid van het kind in de gelegenheid een ruime hoeveelheid licht en zuurstof op te slurpen, hetgeen, zooals boven gezegd is, de weldadigste

gevolgen heeft voor den volgenden leeftijd. Tot verwarming van het lichaam bij nacht aan de keerkringsstranden voldoet van de derde levensmaand af het bovengenoemde hemdje (kabaai); in de bergstreken kan er nog een deken worden bijgevoegd.

Met het zesde jaar gaat een blank kind in keerkringsgewesten gewoonlijk naar school en komt meer onder menschen. Dan gedooft de welvoeglijkheid niet langer, dat men het buitenshuis naakt en barrevoets laat loopen. Evenwel kan ik het in geenen deele goedkeuren, dat men het lichaam van het kind reeds op dien leeftijd aan de omslachtige en lastige kleederdracht onderwerpt, welke tot hiertoe in gebruik is onder de Europeesche bevolking van de verzengde luchtstreek. Dassen b. v. kunnen daar tot niets dienen dan om de vatbaarheid voor catarrhale keel- en speekselklierontsteking te vermeerderen. Vesten, buisjes, jassen en rokken belemmeren de ademhaling en luchtvormige huiduitwaseming en verzwakken daarenboven nog langzamerhand het geheele spierstelsel. Kousen en laarzen deelen een onaangenamen reuk mede aan de voeten. Rijglijven of korsetten leggen den grond tot lever-, milt- en darmontsteking, ontsteking en verharding van de eierstokken, ongeregelde maandstonden, moeilijke verlossingen en kankerachtige ontaarding van de baarmoeder. Ouders, wien de gezondheid hunner kinderen lief is, doen derhalve wel, wanneer zij al deze overtollige kleedingstukken op zijde leggen en in de keus van de kleeding der

kinderen van het zesde levensjaar af zich bepalen bij een eenvoudigen en verstandigen middelweg, die niet minder strookt met de gezondheid dan met de welvoeglijkheid. Daartoe acht ik de volgende stukken voldoende:

a) Voor knapen:

- 1) twee stel lichte katoenen hemden, het eene wit, fijn en netjes gewerkt, om over dag te dragen, het andere van bonte, grovere stof voor de nachtrust;
- 2) twee stel lange wijde katoenen of nanking broeken van een kleur naar verkiezing, het eene voor den dag, het andere voor den nacht;
- 3) een Indische stroohoed om het hoofd tegen de zon te beschutten;
- 4) een paar lichte schoenen voor buitenshuis en een paar sloffen voor binnenshuis.

b) Voor meisjes:

- 1) twee stel wijde kleedjes met korte mouwen, welke te gelijk voor hemden dienen, het eene van gewoon katoen voor den nacht, het andere van uitgezochter stof (naar verkiezing van zijde) en sierlijker gewerkt voor den dag;
- 2) een lichte zijden doek of shawl van de kleinste soort om buitenshuis om te doen;
- 3) een lichte zijden hoed of in plaats daarvan een scherm om op wandelingen het hoofd tegen de zon te beschutten;
- 4) een paar lichte schoenen en muilen.

Ten slotte merk ik nog op, dat de nachtkleeding of

dekking van het lichaam gedurende de nachtrust, onder den keerkringshemel altoos in evenredigheid behoort te staan met de kleeding, waarvan men zich over dag bedient. Wie ginds over dag met overtollige (lakensche) kleederen rondloopt, geraakt daardoor in de verplichting om ook gedurende den koeleren nacht een meer dan gewone dekking te gebruiken. Dat wordt door de meeste Europeanen in keerkringsgewesten over het hoofd gezien, waaruit een tallooze menigte van catarrhale, rheumatische en galachtige ongesteldheden voortvloeit.

VIERDE HOOFDSTUK.

Slaap.

Men gewenne de kinderen in keerkingsgewesten om nacht en dag met open ramen en deuren te slapen!

Voor een zeer jong kind geldt aangaande den tijd en duur van het slapen op den geheelen aardbol de regel: men late het zoo dikwijls en zoo lang slapen als het verkiest, en vermijde alles, waardoor zijn trek tot slapen op eenigerlei wijze zou kunnen worden onderdrukt. Eerst met het tweede levensjaar mag het slaapuur voor een kind wat vaster worden bepaald, zoodat b.v. een gedeelte slaap op den voormiddag, een tweede op den achtermiddag en de rest in den nacht valt. Van het einde van het derde jaar af tot op het begin van het zesde blijft het een behoefte voor de kinderen der verzengde luchtstreek dat zij, behalve des nachts, ook op het midden van den dag een uurtje of twee rusten. Intusschen is dit later niet meer noodig, en men kan het dan aan het believen der kinderen overlaten, of zij

op het midden van den dag willen wakker blijven of gaan liggen. Sommige kinderen, inzonderheid Europeesche, verkiezen het eerste, wanneer zij spelen kunnen. Men behoort in dat geval zorg te dragen, dat zij buiten niet in de zon rondloopen en des avonds wat vroeger naar bed gaan.

Om zeker te zijn, dat de slaap van jonge kinderen niets van zijne weldadige eigenschappen verlieze, en dat hun gezondheid onder het slapen op geenerlei wijze worde benadeeld, houde men de volgende punten in het oog:

1. Men verwijdere alle onnoodig geluid uit de nabijheid van een slapenden pasgeborenen.

Want een pasgeboren kind schrikt licht op, en dat laat een ongunstigen indruk op zijne teedere zenuwen achter.

2. Men bescherm een slapend kind tegen de uitersten van koude en hitte.

Een hooge graad van koude werkt onder het slapen rechtstreeks onderdrukkend en vernielend op den voortgang der levensverrichtingen, vooral bij pasgeborenen, wier inwendige warmte nog bij uitstek gering is. Een hooge graad van hitte daarentegen onderhoudt een toestand van te groote opgewektheid der hersenen, waardoor de slap zijne verkwikkende en kalmeerende eigen-

schappen verliest, inzonderheid bij kinderen, wier zoogtanden beginnen door te breken. De verwarming van het lichaam van het kind onder het slapen in landen, gelegen buiten de keerkringen, vooral tijdens den winter, maakt het moeilijkste gedeelte uit van alle moederlijke voorzorgen. De benoodigdheden daartoe zijn: een verwarmde kamer, een warm bed, warme dekens, warme kleedingstukken, warme luren, warme kruiken en wat dies meer zij. In de altijddurende lente van de keerkringshoogten is die zorg veel minder dringend, daar zij zich bepaalt bij het gebruik van een lichte kleeding over dag en een lichte dekking bij nacht. In den altijddurenden zomer van de keerkringslaagten dient men het lichaam van het kind onder het slapen te verkoelen in stede van te verwarmen. De vereischten daartoe zijn:

- a) ontblooting van het lichaam of verwijdering van alle overtollige kleeding en dekking;
- b) een koel bed;
- c) een koel slaapvertrek.

Hoe men zich te gedragen heeft ten aanzien van het eerste punt, heb ik reeds aangetoond in het vorige Hoofdstuk.

Voor een koele legerstede in keerkringsgewesten beveelt zich een matras en een hoofdkussen aan van korte boomwol (Mal. *kapok*, *Bombax pentandrum*, LINN.), een voortbrengsel, waaraan beide Indiën geen gebrek hebben. Ook brengt het iets toe ter verkoeling van het beddegoed, als men gedurende de middaghitte, wanneer

het kind soms niet slaapt, een dekken er over spreidt.

De koelste en luchtigste slaapvertrekken in keerkringslanden worden opgeleverd door ruime en vrijstaande tuinwoningen, welke voorzien zijn rondlopende, overdekte galerijen. Bamboeshuizen zijn koeler dan kleine en nauwe steenen gebouwen. In huizen met twee verdiepingen is het op het midden van den dag beneden koeler dan boven, bij nacht echter omgekeerd boven koeler dan beneden.

Zoodra de thermometer van Fahr. binnenshuis 85° ($= 23^{\circ}$ R. $= 27^{\circ}$ Cels.) aanwijst, wat de gewone middagwarmte der huizen op alle, en de gewone nachtwarmte op sommige strandetablissemmenten van den verzengden aardgordel is, wordt het zaak, dat men onder het slapen een raam en een deur schuins tegenover de legerstede voortdurend openhoude. Zodoende blijft men niet alleen in het onafgebroken genot van een zuivere lucht, maar men wint tevens het voordeel van meerder koelte, voorondersteld dat er buitenshuis geen volslagen windstilte heerscht. 's Middags waait er aan de keerkringsstranden gewoonlijk een zeebries, die twee à drie graden Fahr. koeler is dan de lucht in de schaduw der huizen. Deze is een uitmuntend middel ter bevordering van den slaap en stelt het ontbloote lichaam van een kind niet aan het minste gevaar van kouvatten. 's Nachts verheft zich gewoonlijk een landbries, die van geen mindere waarde voor den slaap is en vrij haar intrek in het slaapvertrek mag nemen, zoolang haar

verkoelende kracht niet meer bedraagt dan vijf of zes graden Fahr. Bedraagt zij meer, doet zij b.v. een kamerwarmte, die kort na zonsondergang gelijk is aan 85° , lager dalen dan tot op 75° , hetgeen nogal vaak gebeurt in de nabijheid van hooge bergen, dan is het beter, dat men, om de gemeenschap met den open dampkring te onderhouden, een opening maakt aan de overzijde van den windkant van het slaapvertrek, of dat men, bijaldien dat niet doenlijk mocht zijn, een schut plaatst tusschen het ledikant en het open raam of de deur. Het volstrekt afsluiten van alle openingen, welke uit het slaapvertrek naar buiten leiden, hetzij bij nacht, hetzij gedurende de middagrust, is eerst dan goed te keuren, wanneer de temperatuur van de buitenlucht lager is dan 70° Fahr. Tralievensters of blinden verdienen in keerkingsgewesten in elk opzicht de voorkeur boven glazen ramen, omdat zij gelijktijdig beschutting verleen tegen regen, zonneschijn en stormwind, zonder voor de buitenlucht den toegang tot het slaapvertrek af te snijden.

Intusschen schieten al de verkoelingsmiddelen, boven door mij aanbevolen ter bevordering van den slaap, te kort, zoodra een buitengewone hitte van den dampkring (b. v. van 90° — 100° F. in de schaduw) gepaard gaat met windstilte. De lucht is dan overal zoo drukkend en benauwend, dat men in plaats van te slapen in een onrustigen, halfslapenden, bedwelmenden toestand geraakt, waardoor het gestel meer wordt afgemat dan

versterkt. In dusdanige omstandigheden blijft het begieten met koud water (vergl. Hoofdst. 2) de eenige afdoende toevlucht. De huid verliest onmiddellijk daarna haar brandende hitte, de omloop van het bloed wordt bedaarder, er verspreidt zich een aangename geaardwording van koelte door het geheele lichaam, en hierop volgen, zoo er geen ander beletsel voorhanden is, doorgaans eenige uren verkwikkelijke rust.

3. Men drage zorg, dat een slapend kind geen bedorven of onzuivere lucht inademe, hetgeen voor zijn gestel zooveel te noodlottiger gevolgen zou hebben. daar kinderen veel meer tijd doorbrengen met slapen dan volwassenen.

Bedorven en hoogst ongezond is de besloten lucht der woonhuizen en vertrekken, waarin een aantal levende wezens lang heeft geademd en uitgewasemd. Zij werkt verzwakkend op het geheele gestel en kan zelfs besmettelijke ziekten teweeg brengen, reden te meer om in keerkingsgewesten de ramen en deuren van de slaapvertrekken gestadig open te houden, hetgeen tijdens den winter in koude gewesten niet dan vóór en na het slapen mag geschieden. Ongezond is voorts een lucht, bezwangerd met rook, houtskolendamp, stank en geuren, daar zij aanleiding geeft tot toevallen van benauwdheid, bedwelming en verstikking. Het verdient derhalve afkeuring, als er in de slaapkamer der kinderen spijzen

worden gekookt, strijkijzers heet gemaakt, nachtlampen aangestoken, bloempotten, reukwerk en vuil waschgoed worden bewaard, de uitwerpselen der kinderen te lang blijven staan, het afschrobben van de vloersteen wordt verzuimd, enz. Zelfs het berooken van de slaapkamer mag niet geschieden, wanneer daar een kind ligt te slapen.

Het slapen op den grond stelt in keerkringsgewesten de longen bloot aan het inademen van een lucht, die ruim bedeed is met koolzuur, waarvan nochtans de gekleurde inboorlingen veel minder nadeel schijnen te ondervinden dan de Europeanen, hetzij uit hoofde van minder vatbaarheid om het koolzure gas in hun bloed op te nemen, hetzij uit hoofde van een bijzonder vermogen hunner huid om het spoedig weder uit den omloop af te scheiden. Een blanke bevindt zich zelden wel, wanneer hij een geheelen nacht door vlak op den grond heeft geslapen. Hij klaagt anderendaags gewoonlijk over duizeligheid, hoofdpijn, misselijkheid, loomheid enz. Hij doet derhalve beter zich van een ledikant te bedienen, dat eenige voeten boven den grond verheven is, aangezien het koolzure gas zich in de benedenlucht het meest opeenhoopt. Voor kinderen is het noodig, zoodanig ledikant te voorzien van een hekwerk, om te beletten dat zij er uitvallen.

Nog valt er op te merken, dat een vertrek op de tweede verdieping voor de nachtrust in heete gewesten altoos verkieslijk is boven een benedenvertrek, door het

een zuiverder lucht bevat en des nachts ook koeler is dan het laatste. Een vertrek, dat gelegen is boven een vochtigen, modderigen grond, deugt volstrekt niet tot slapen, dewijl het aanleiding geeft tot kwaadaardige koortsen. Hetzelfde nadeel wordt teweeg gebracht door een slaapvertrek, dat gelegen is aan de windzijde van naburige poelen, uitgestrekte rijstvelden en moerassen.

4. Men tempere het daglicht ter plaatse, waar een kind ligt te slapen, echter zonder het te vervangen door een volslagen duisternis.

Een zacht schemerlicht of halfdonker is het best ter bevordering van het inslapen en brengt veel toe tot veraangenaming van den slaap, terwijl een al te helder licht, inzonderheid de ongehinderde toegang der zonnestralen tot het slaapvertrek, den slaap ongerust doet worden en behalve hoofdpijn, oogpijn en duizeligheid nog andere onaangename gewaarwordingen verwekt. Het schitterende licht van den keerkringshemel op het midden van den dag is een onverdraaglijke plaag in dusdanige woonhuizen, waar geen krachtige maatregelen daartegen genomen zijn. Het kan plotselijke blindheid doen ontstaan. Tot verzachting daarvan behooren alleen zulke middelen te worden aangewend, die den doortocht van de open lucht tot de woon- en slaapvertrekken niet belemmeren. Men rekent daaronder:

- a) overdekte galerijen, welke, de zijdelingsche licht-

stralen opvangende, rondom het huis een verkoelende schaduw verspreiden;

- b) bamboezen afdaken of luifels, geplaatst aan de zonzijde van het huis, recht tegenover de ramen der slaapkamers;
- c) tralievensters of tralieblinden, welke zóo zijn ingericht, dat zij half geopend wel lucht, maar geen zonnestralen binnenlaten;
- d. een tien voet hoog vouwscherm of schutsel, aan de lichtzijde van het ledikant geplaatst.

Buitendien zou het goed zijn, als de Europeanen in keerkringsgewesten hunne slaapkamers van binnen geel, lichtblauw of lichtgroen lieten schilderen, in plaats van wit, zooals nog algemeen in Oost-Indië geschiedt. Want de witte kleur van de muren verleent daar aan het daglicht in de vertrekken, zelfs wanneer de zon er niet onmiddellijk binnenschijnt, een stekenden glans, welke oorzaak is dat menig Europeaan al vroeg blind wordt of langzamerhand zwakke en gevoelige oogen krijgt. Van Java keeren bijna jaarlijks een aantal Europeanen naar het vaderland terug, behebt met de zwarte staar of met een andere oogziekte, hetgeen voor een groot gedeelte moet worden toegeschreven aan de daar heerschende gewoonte om de Europeesche woonhuizen van binnen zoowel als van buiten doorgaans wit te doen schilderen

- 5. Men bescherm een slapend kind tegen den beet van insecten, inzonderheid van de muskieten, welke

nergens grooter plaag zijn dan in keerkringsgewesten.

De beste beschutting daartegen zijn bedgordijnen van groen of blauw gaas, welke den doortocht van de lucht niet belemmeren en tevens het daglicht verzachten. Bedgordijnen van linnen, welke men in Indië nog veel in gebruik ziet, zijn ten hoogste af te keuren, omdat zij den slapende van alle verkoeling en luchtverversching berooven, een nadeel, waarmede het geringe ongemak, door den beet der muskieten veroorzaakt, in geen vergelijking kan worden gebracht.

Aan het slot van dit Hoofdstuk kan ik niet nalaten, de aandacht der Europeesche moeders te vestigen op de verfoeilijke gewoonte, welke aan sommige kindermeiden in keerkringsgewesten eigen is, van namelijk een jong kind aan de schaamdeelen te kittelen, ten einde het spoediger te doen inslapen. De gevolgen die hieruit voortvloeien èn voor het moreel, èn voor het lichamelijk welzijn der kinderen, zijn al te verderfelijk om niet door de meest onvermoeide waakzaamheid en de strenge bedreiging en straf van den kant der moeders te worden tegengegaan.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Beweging onder den blooten hemel.

Men gewenne een jong kind in keerkingsgewesten reeds vroeg aan het gebruik van zijne handen en voeten!

De onafgebroken warmte der verzengde luchtstreek vergunt ons niet alleen een klein kind van den dag der geboorte af aan dagelijks in de open lucht te brengen, maar doet tevens, zooals reeds vroeger is opgemerkt, het gebruik van nauw sluitende kleedingstukken onnoodig worden. Beide omstandigheden hebben de weldadigste gevolgen en voor den wasdom, en voor de ontwikkeling van de lichamelijke krachten. Want niets verstrekt in zoo ruime mate tot versterking van de spieren, zenuwen, gewrichtsbanden en longen, tot bevordering der spijsvertering, van den omloop der vochten, van de regelmatigheid der afscheidingen en van den slaap als een onbelemmerde beweging van de ledematen onder den blooten hemel.

Het behoort derhalve tot de plichten der moeder

zorg te dragen, dat een kind dagelijks eenige uren in de open lucht doorbrengt, en er acht op te slaan, dat het zijne ledematen leere bewegen en het zijne krachten leere inspannen. Het laatste wordt, helaas! meer dan al te veel door de blanke moeders in Oost- en West-Indië verzuimd. De kinderen der blanken daar te lande nemen nagenoeg hetzelfde standpunt in tegenover de kinderen der kleurlingen als de kinderen der aanzienlijken in Europa tegenover die der geringen, dat wil zeggen: zij worden te wekelijks opgevoed, te vroeg gewend aan bediening, gemak en weelde, en te weinig opgeleid tot nuttige werkzaamheid. Hieraan is het inzonderheid toe te schrijven, dat er zooveel krachtelooze, slappe, vatsige, ontzenuwde en voor de maatschappij geheel onbruikbare personen worden aangetroffen onder de afstammelingen der Europeanen in Oost- en West-Indië.

Men kan in keerkingsgewesten reeds weinige dagen na de geboorte nuttige lichaamsoefeningen bij een kind in toepassing brengen. Men spreide te dien einde een mat op een overschaduwde en droge plaats naast de huisdeur uit, legge het kindje des morgens en des namiddags, wanneer het wakker is, daarop neder en late het daar met zijn armpjes en beentjes zooveel werken als het wil. Zoolang het stil is, late men het op den rug liggen; begint het te huilen, dan neme men het niet telkens dadelijk op, maar legge het ter afwisseling eens op den buik. Het bedaart dan gewoonlijk weder en vermaakt zich met allerlei vergeefsche pogingen ter uit-

voering van de een of andere lichaamsbeweging, totdat het vermoeid raakt en in slaap valt. Daar de bovengenoemde wijze van liggen het kindje tegen alle uitwendige beleediging beveiligt, behoeft men de vrijheid van zijne bewegingen op geenerlei wijze te beperken, maar slechts op te passen, dat het tegen iets stoote of afglijde.

Op het midden van den dag en bij regenachtig weder is het intusschen beter dat een pasgeboren kind in huis blijft, waar de genoemde lichaamsoefeningen bij open ramen en deuren kunnen worden hervat. Er bestaat in Oost-Indië een soort van bijgebouwen, bekend onder den naam van *pandoppo*, welke, ofschoon aan al de vier zijden open, niettemin beschutting verleenen tegen de rechtstandige zonnestralen door middel van een afhellend biezendak, dat op vier stijlen rust. Daar ademt men op het midden van den dag een aangename, koele en gezonde lucht in, weshalve deze gebouwen bij uitstek geschikt zijn tot een verblijf voor kinderen gedurende de heete middaguren, hetzij om aldaar te slapen, hetzij om er te spelen.

Het rijden in een overdekten rolwagen buiten het huis is voor een pasgeboren kind in keerkringsgewesten ter afwisseling een gezonde en nuttige beweging, vooral wanneer het ten gevolge van een bijzonder spoedige verlossing en zwakke ademhaling heeft.

Het dragen op den arm komt eerst tegen het einde van de tweede levensmaand te pas, omdat een kind vóór

dien tijd zelden het vermogen heeft het hoofd rechtop te houden. Intusschen behoort men geen te aanhoudend en te vaak herhaald gebruik daarvan te maken, omdat kleine kinderen onder den invloed van de keerkringswarmte licht daardoor worden verwend en alsdan allen lust verliezen tot eigen krachtsinspanning.

Tegen de zesde of zevende maand begint een kind gewoonlijk achteruit en iets later vooruit te kruipen. Dan moet men het op een ruim, luchtig, overschaduwde en droog terrein brengen, waar het, zonder zich te bezeeren, op zijne handjes en knietjes zoo dikwijls en zoo lang kan rondkruipen als het verkiest. Het kruipen is de beste vooroefening voor het staan en loopen, dewijl het kind daarbij niet is blootgesteld aan het gevaar van te vallen, weshalve men er niet met zoo angstvallige zorg op behoeft acht te slaan als ten tijde dat het pas is begonnen te loopen.

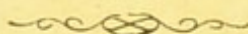
Nadat kleine kinderen pas hebben leeren loopen, blijven zij nog geruimen tijd in een staat van volslagen afhankelijkheid verkeeren, daar zij nog niet alleen kunnen eten, zich wasschen, baden, verschoonen, kleeden, ontkleeden, naar bed gaan en wat dies meer zij. Zij zouden echter al die kleine bezigheden weldra zelve leeren verrichten, als zij er slechts toe werden opgeleid en door de overdreven gedienschtigheid der inlandsche dienstboden niet werden verwend. Men zou b. v. nimmer moeten gedoogen, dat een kind van drie jaar nog gevoerd werd met behulp van een vreemde hand. Een

kind van vijf à zes jaren zou reeds een aanvang moeten maken met zich zelf te wasschen, te kammen en te kleeden. Een jaar later behoorde het zoover gevorderd te zijn in het zwemmen, dat het zich zonder gevaar alleen kon baden. Van zijn zevende jaar af behoorde het ook alleen, en wel te voet, naar school te gaan, vooral wanneer de weg van huis niet lager is dan een kwartier of een half uurtje gaans. Niets verdient meer berispt te worden dan dat men een kind in keerkingsgewesten reeds op dien leeftijd gewend aan het gebruik van rijtuigen en palankins, dewijl 's menschen aangeboren neiging tot luiheid daar vanzelf al groot genoeg is. Ook staat het zonderling en verwekt zeer licht een hoogen graad van verwaandheid, als men een achtjarig jongetje bij het uitgaan telkens doet geleiden door een inlandsch bediende, die hem een zonne- of regenscherm boven het hoofd houdt. De zon behoeft na het zevende levensjaar zoo angstvallig niet meer vermeden te worden als vóór dien tijd, indien het hoofd tegen hare stralen slechts door een gepast bedeksel beschut wordt, en een regenbui in de verzengde luchtstreek is voor een kind van dien leeftijd als een weldadig bad te beschouwen, waaruit ik geen enkelen keer nadeelige gevolgen heb zien voortvloeien.

Tot de lichaamsoefeningen, die bijzonder geschikt zijn voor het kind op verder gevorderden leeftijd, behooren dansen, springen, klimmen, werpen, slingeren, rijden, schermen enz. Al deze oefeningen, met uitzondering

alleen van het dansen en rijden, worden door de zonen der blanken in Oost- en West-Indië verzuimd, hetgeen mijns inziens een hoofdoorzaak is dat de afstammelingen der Europeanen daar te lande, over het algemeen genomen, een gestel bezitten, dat zwakker en lichter vermoeid is dan dat der inboorlingen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Het zoogen.

Men geve aan een kind in keerkringsgewesten buiten noodzakelijkheid geen vaste spijs vóór den afloop van de derde of vierde levensmaand!

Dat de moedermelk het natuurlijkste en dus ook het gezondste voedsel is voor een pasgeboren kind, dat alle andere voedsel meer of min de maag van het kind bezwaart tijdens de eerste levensmaanden, is een waarheid, waaromtrent onder de geneeskundigen in Europa geen verschil meer bestaat ¹⁾ en waarvan men zich door de dagelijksche ondervinding in heete gewesten kan overtuigen. De vergelijkingen, door mij in Oost-Indië gemaakt ten aanzien van den gezondheidstoestand der zuigelingen, die gedurende de eerste maanden van hun leven alleen werden gezoogd, en van die, aan welke behalve zog nog ander voedsel werd toegediend, vielen alle ten nadeele van de laatsten uit.

¹⁾ I. CH. G. JÖRG, Handbuch der Kinderkrankheiten. Leipzig 1826. § 90—100.

A. Het zoogen door de moeder.

De moeder heeft van de natuur twee borsten ontvangen om haar pasgeborene daarmede te zoogen, en als zij dien plicht buiten noodzaak opdraagt aan eene vreemde persoon, stelt zij zich en haar kind aan groote ongemakken en gevaren bloot. Zij zelve kan opnieuw zwanger worden, alvorens zij van de gevolgen der laatste verlossing genoegzaam op haar verhaal is gekomen. Dat zou haar gestel meer verzwakken dan het zoogen en buitendien aanleiding kunnen geven dat zij dan een onvoldragen, zwak kind ter wereld bracht. Maar al wordt het weigeren van de zooging juist niet telkenmale gevolgd door een nieuwe bevruchting, zoo brengt evenwel het vroegtijdig opdrogen van het zog der moeder in heete gewesten doorgaans een nadeeligen aandrang van vochten naar de baarmoeder en aangrenzende deelen teweeg, waardoor veelal de eerste grond wordt gelegd tot aambeïën, ongeregelde maandstonden, verhardingen en kankerachtige opzwellingen.

De gevaren, welke een kind bedreigen, dat zonder noodzaak beroofd wordt van de moedermelk, zijn naar evenredigheid nog grooter, daar het altijd onzeker blijft of men een min zal vinden, die ten opzichte en van haar fysieke, en van haar moreele gesteldheid datgene is wat zij zijn moet. Ik zal dit onderwerp breedvoeriger behandelen, nadat ik zal hebben aangetoond, in welke gevallen het voor de moeder onmogelijk is zelve haar

kind te zoogen, wanneer men dat voor bedenkelijk moet houden, en welken leefregel vooral blanke moeders in keerkringsgewesten moeten opvolgen, om den plicht van het zoogen op behoorlijke wijze te kunnen vervullen.

Onmogelijk is het zoogen bij ontbrekende zogafscheiding; bij wanschapenheid van de borstepels (b. v. buitengewone grootte, te diepe ligging van deze, vergroeiing van de zogbuizen); bij pijnlijke opzwellings, ontsteking en verzwering van de borsten; bij plaatselijke gebreken van den mond des zuigelings, waardoor intusschen ook het zoogen door een min belet wordt, (b. v. een wolfsverhemelte, hooge graden van spruw enz.).

Bedenkelijk is het zoogen *a)* voor de moeder: als zij zwaar ziek ligt, vele krachten heeft verloren door bloedverlies en voorafgaande verlossingen of van jongs af een teringachtig en voor aandoeningen vatbaar gestel bezit; *b)* voor het kind: als de moeder behebt is met een besmettelijke ziekte, (b. v. venusziekte, melaatschheid, schurft), buitengewoon driftig van aard is, door haar betrekking verhinderd wordt een gepasten leefregel te volgen, boven de veertig jaren oud is, hare regels teruggekregen heeft of opnieuw zwanger is geworden.

Leefregel voor blanke moeders in keerkringsgewesten, die hare kinderen zelve willen zoogen.

Het geval dat een moeder een van de aangehaalde hinderpalen als oorzaak opgeeft, waarom zij haar kind

niet kan of mag zoogen, komt misschien nergens ter wereld zoo menigvuldig voor als onder de blanke moeders in de keerkingskoloniën, weshalve velen gemeend hebben, dat achter zoodanig voorwendsel meestal niets dan kwaadwilligheid of liefdeloosheid schulde, met andere woorden, dat die moeders hare kinderen niet wilden zoogen. Dit verwijt is trouwens niet van allen grond ontbloot. Ik heb onder de blanke moeders in Indië, vooral onder de Kreoolsche (aldaar geborene) meer dan één gekend, die in weerwil van een bloeiende gezondheid en van het bezit van twee welgevormde, van zog zwellende borsten haar zuigeling overgaf aan een min. Intusschen zijn mij aldaar nog meer voorbeelden bekend geworden, dat blanke moeders door gebrek aan zog, ongezond zog lichaamszwakte en ontsteking der borsten verhinderd werden het zoogen op zich te nemen of vol te houden tot het einde toe. Den grond hiervan zoek ik eensdeels in het klimaat, anderdeels in de verkeerde leefwijze. Zooveel is zeker, dat blanke vrouwen, om de geschiktheid tot zoogen niet te verliezen, zich anders behooren te gedragen onder den invloed van een heet, dan van een koud klimaat, en dat zij veel moeten ontzien of vermijden, wat geen kwaad doet aan vrouwen van het gekleurde ras. De voornaamste zorg in dat opzicht vereischen: 1) de borsten; 2) de huiduitwaseming; 3) de kraamvloed; 4) de spijsvertering, en 5) de bloedsomloop.

1) De borsten der aanstaande moeder behooren van

het begin der zwangerschap af vrij te blijven van alle nadeelige drukking, waartoe korsetten en andere nauwsluitende kleedingstukken gewoonlijk aanleiding geven, omdat hierdoor belet wordt dat zij zich uitzetten en dusdoende zich voorbereiden op een ruime zogafscheiding. De tepels der borsten, welke bij blanke vrouwen gedurende het tijdperk van het zoogen sterk overhellen tot ontsteking, behooren tijdens de laatste maanden van elke zwangerschap dagelijks eenige malen gebet te worden met brandewijn of arak. In geval de borsttepels zoo diep liggen, dat het zuigen daardoor ongemakkelijk zou kunnen worden, dient men reeds vóór de verlossing dagelijks een herhaalde poging te doen om ze te lichten door middel van zuiging met een zuigglaasje of met een aarden pijp. Reeds op den eersten dag na de verlossing behoort de zuigeling gestadig aan de borst gelegd te worden, daar dat het beste middel is om een soms te trage zogafscheiding spoediger op te wekken.

Een geringe graad van ontsteking of ontvelling van de borsttepels is, hoewel pijnlijk voor de zoogster, gedurende de zes eerste maanden na de verlossing niet altoos een voldoende reden om het zoogen te staken, dewijl het kwaad daardoor vaak wordt verergerd. Beter is het, als men de lijdende borst nu en dan doet uitzuigen en de genezing van den aangetasten tepel zoekt te bewerkstelligen door hem meermalen daags te bestrijken met een mengsel, bestaande uit:

- 1 gewichtsdeel Peruaanschen balsem;
- 2 gewichtsdeelen Arabische gom;
- 1½ gewichtsdeel beste olijfolie, en
- 8 gewichtsdeelen rozewater.

Dat geneesmiddel behoort echter telkenmale voorzichtig weder afgewasschen te worden, voordat de zuigeling de borst krijgt. Ter verzachting van de pijn onder het zuigen heeft men nog een eigenaardig soort van zuigglaasjes uitgevonden, door middel waarvan de zuigeling het zog uit de borst moet trekken, een proefneming, welke echter niet altijd gelukt.

2) De huiduitwaseming in den keerkingsdampkring wordt op den duur door niets meer bevorderd dan door een lichte, luchtige kleeding en door geregeld te baden of het lichaam te begieten met koud water. Deze leefregel geldt ook voor zwangere en zoogende vrouwen, met uitzondering nochtans van de eerste twaalf of veertien dagen na de verlossing, gedurende welk tijdperk zij bijzonder vatbaar zijn voor het vatten van koude, weshalve het raadzaam is het baden in koud water zoolang uit te stellen.

3) De kraamvloed, welke gewoonlijk zeer ruim is bij blanke vrouwen in keerkingsgewesten, vereischt het zorgvuldig vermijden van al zoodanige oorzaken, waardoor hij kan worden gestoord of onderdrukt, en waaronder door mij vooral worden gerekend: te vroeg baden in koud water, barrevoets loopen, het wasschen van de schaamdeelen met samentrekkende vochten en het ge-

bruik van bloeddrijvende of kraamzuiverende drankjes.

Wat het baden in of het begieten met koud water betreft, dit is gedurende de eerste dagen na de verlossing een waagstuk, waarop het spreekwoord past: »de kruik gaat zoolang te water totdat zij breekt.» Ik heb Kreoolsche vrouwen gekend, die het na drie, vier op elkander volgende verlossingen telkens ongestraft hadden beproefd, maar bij de vierde, vijfde proef een gevaarlijke kraamvrouwenkoorts zich op den hals haalden.

Het loopen met bloote voeten op de koude vloersteen der Europeesche woonhuizen, dat vaak uit louter onachtzaamheid geschiedt, brengt bij blanke kraamvrouwen, voor welke die gewoonte vreemd is, zoo al geen erger gevolg, dan toch licht een verminderden kraamvloed teweeg, waaruit een scherpe, voor de gezondheid van het kind nadeelige zogafscheiding voortvloeit. Hetzelfde nadeel heeft men te vreezen, wanneer de schaamdeelen onmiddellijk na de verlossing worden afgewaschen met azijn of een ander samentrekkend waschmiddel, in plaats van met lauw water, hetgeen in Indië veelal geschiedt met oogmerk om de scheede spoedig weder te vernauwen.

Niets echter is nadeeliger voor een blanke kraamvrouw in keerkingslanden dan het inwendig gebruik van bloeddrijvende geneesmiddelen ter bevordering van den kraamvloed, een maatregel, welken de Javaansche vroedvrouwen voor volstrekt noodwendig houden, uit vrees dat er anders een hoeveelheid overtollig en bedorven bloed

in de baarmoeder zou terugblijven. Ik heb te Samarang een vroedvrouw gekend, die met dat doel een drankje aanwendde, bereid uit het volgende mengelmoes van kruiden:

Kmoekus (*piper Gubeba*);

Djinten itum (*sem. Nigellae Indicae*);

Adas manis (*sem. Anisi vulgaris*);

Kambang tapping (kleine ronde bloemknopjes van een bitteren, samentrekkenden smaak);

Kambang adilawe (langwerpige katjes van een zacht samentrekkenden smaak — van *Rottlera tiliaefolia*?);

Djonggrahab (de blaadjes van een boom uit de familie der *coniferae*);

Moesi (*sem. Carvi*?);

Katoembar (*sem. Coriandri*);

Kajoe oelis (smakelooze samengerolde zaadhuisjes);

Sprantoe (platte, stekelige zaadhuisjes van een bitteren samentrekkenden smaak);

Poelas ari (*cort. Alyxiae stellatae*);

Sintok (*cort. Cinnamomi Sintoc*);

Massooi (*cort. Cinnamomi Burmanni*);

Palla (*nux moschata*);

Kajoe manis tjina (*rad. liquiritiae*);

Kajoe manis djangan (*cort. Cinnamomi Javanici*);

Kajoe anjin (een geelachtig, smakeloos, vezelachtig gewas);

Kajoe setjang (*lign. Caesalpiniae*);

Kentjoer (*rad. Curcumae Zedoariae*);

Tjinkee (Caryophylli);

Sidowaya (een samentrekkende bloesem);

Kajoe rappet (een slijmachtige bast);

Tommo-lawa (rad. *Kaempferiae Galangae*.)

De gekleurde kraamvrouwen, die ik dat verhittende drankje zag innemen, ondervonden daarvan geen merkbare bezwaren, een gevolg, zooals ik vooronderstel, van haar meer koudbloedig gestel, terwijl de blanke kraamvrouwen, die zich tot het gebruik daarvan lieten overhalen, doorgaans de geschiktheid tot zoogen verloren, hetzij de zogafscheiding geheel ophield, hetzij het zog een vergiftige scherpte aannam en zij aangetast werden door hevige zenuwtoevallen, ontsteking van de baarmoeder en andere gevaarlijke kwalen.

Wanneer het soms gebeurt, dat de kraamvloed van een blanke vrouw niet ruim genoeg is of te vroeg ophoudt, zijn lauwe pappen op de schaamdeelen, lauwe verzachtende lavementen, bloedzuigers aan de binnenzijde der dijen, een ruime gift kastorolie of bruispoeder (*pulvis aërophorus*) benevens een warme voetdekking de middelen, waarvan men het meeste nut te verwachten heeft.

4) Ten aanzien van 'de spijsvertering valt voor blanke zoogsters in keerkingsgewesten het volgende op te merken. Gedurende de twee of drie eerste weken na het kramen doen zij wel, als zij zich bepalen bij het genot van licht verteerbare, voedzame, het bloed niet verhittende spijzen, als: rijst, sago, kassava, arrowroot, gort,

beschuit, jonge groenten, gestoofde vruchten, voornamelijk bananen en pisangs, welke intusschen ook rauw mogen worden genuttigd, voorts ongekruid vleeschnat en verse visch. Later mogen zij overgaan tot krachtiger spijzen, b. v. zachtgekookte eieren, gebraden vleesch, jong gevogelte, wild, enz. Het genot van zout, Spaansche peper, uien, klappermelk en zacht-aromatische kruiden, zooals men in Indië gewoonlijk bezigt tot bereiding van kerri en sambal, is geoorloofd, terwijl de heetere specerijen: peper, foelie, muskaatnoot, kaneel, kruidnagelen enz., schadelijk zijn. Kropsalade doet minder kwaad dan men gewoonlijk vooronderstelt, mits daarbij onbedorven olie en goede, niet te scherpe azijn worden gebruikt. Verouderde, uit Europa aangebrachte, gerookte of in pekkel gelegde, gistende en vette spijzen geven licht aanleiding tot een kwade zogafscheiding. Dit geldt inzonderheid van Hollandsche boter, kaas, ham, worst, rolpens, zuurkool, snijboonen, stokvisch, haring, ansjovis, pasteïën, gebak en dergelijken,

Tot drinken gedurende de drie eerste weken na het kramen is niets aanbevelenswaardiger dan zuiver water, suikerwater, rijstwater, gortwater, orsade en thee; voor jonge volbloedige kraamvrouwen ook verse limonade en jong klapperwater wegens de verkoelende en kalmeevende eigenschappen. Later mag ook een kopje ongekruidde chocolade en koffie gedronken worden, mits de laatste niet te sterk zij. Het genot van bier, wijn en likeur daarentegen is altijd bedenkelijk voor blanke zoogsters.

5) Aangaande den bloedsomloop eindelijk valt op te merken, dat alles, waardoor het bloed in sterke beweging wordt [gebracht en de vaatwerkdadigheid van enkele organen te veel wordt opgewekt, een nadeelige werking heeft op de zogafscheiding van blanke vrouwen in keerkringsgewesten. Dat geldt voornamelijk van het te vroeg opstaan na het kramen; van het gebruik van verhittende spijsen en dranken; van hevige gemoedsaandoeningen; van een bij voortduring verdrietige en verbitterde zielsstemming; van hevige lichamelijke inspanning, met name dansen; van het inademen eener bedompte lucht; van alle noodelooze verstoring der nacht- en middagrust. Rust van het lichaam en kalmte van het gemoed zijn onder alle omstandigheden een hoofdvereischte voor een gezonde zogafscheiding, vooral gedurende het eerste tijdperk van de zooging. Daarom is een stille, luchtige en koele slaapkamer van zoo groote waarde voor blanke kraamvrouwen in heete landen. Daarom is het ook raadzaam voor de moeders aldaar, dat zij haar zuigeling reeds vroeg gewennen om niet dan op bepaalde uren te zuigen, bij voorbeeld aanvankelijk om de twee, iets later om de drie uren en zoo vervolgens, met toenemende verlenging van de tusschenpoozingen. In het latere tijdperk der zooging wordt nochtans een matige lichaamsbeweging voor de moeder een behoefte. Daarin kan een wandeling te voet of een rijtoertje gedurende de ochtend- en namiddagkoelte voorzien.

B. Het zoogen door een min.

Wanneer een zuigeling om de een of andere reden verstoken is van het zog zijner eigen moeder, is het zog van een min het beste middel om dat gemis te vergoeden, doch slechts op voorwaarde dat de daartoe gekozen persoon beantwoorde aan de volgende vereischen:

- 1) Zij mag niet te jong en niet te oud zijn. Een ouderdom van tusschen de 20 en 30 jaren is de beste.
- 2) Zij mag niet te lang vóór of te lang na de moeder zijn bevallen. Het verschil bedrage hoogstens zes weken.
- 3) Zij mag in het geheel niet boven de drie kinderen hebben gehad.
- 4) Zij behoort afkomstig te zijn van gezonde ouders en grootgebracht op het land.
- 5) Zij behoort voorzien te zijn van twee gezonde, welgevormde, van zog ruimschoots zwellende borsten. De borsttepels in het bijzonder behooren ongedeed te zijn en het zog ongehinderd te doen doorvloeien.
- 6) Zij behoort alle uiterlijke blijken te dragen van een gezond en krachtig gestel, te weten: welgemaakt, niet te zwaar, niet te lang en niet te tenger van lichaam te zijn; zuivere lippen te bezitten, goede tanden, een gezond tandvleesch, een zuivere tong, een reinen adem, een gezond verhemelte, zuivere neusgaten, zuivere ooren, gezonde oogleden en oog-appels, een zuiver hoofd, een van het hoofd tot de

voeten zuivere, ten opzichte van kleur, warmte en uitwaseming gezonde huid, een gezonde okselholte, gezonde liezen, zuivere schaamlippen, een zuivere scheede, een zuiveren moedermond, een gezonde pisbuis, een gezonde *anus*, zuivere teenen, gezonde beenderen en gewrichten. Nergens mag zich een spoor hoegenaamd vertoonen van een besmettelijke, hetzij nog op het oogenblik heerschende, hetzij voorafgegane ziekte, meer in het bijzonder van de venusziekte, melaatschheid, aardbeipokken en schurft. Verzweringen, puisten, witte vloed, vlekken, litteekens enz. moeten in dit opzicht altoos worden beschouwd als verdachte verschijnselen. Nimmer mag het nauwkeurig onderzoek van den moedermond worden verzuimd, waartoe een bijzondere handigheid vereischt wordt in het aanleggen van moederspiegels.

- 7) Het kind der min behoort een gezond en bloeiend voorkomen te hebben, na alvorens een tijdlang te hebben gezogen. Het behoort in het bijzonder vrij te zijn van spruw, ontsteking van het fundament, opgezetheid van den buik, braking, buikloop en uitslag. Bovenal echter mogen er geen geloofwaardige getuigenissen ontbreken dat het kind, door de min vertoond, werkelijk het hare is, en dat zij gevolglijk geen vreemd gezond kind heeft ingeruild tegen haar eigen ziek of overleden kind, een geval, dat ik eenige malen op Java bijgewoond heb.

8) De min behoort eenigermate aan onze wenschen te beantwoorden ten opzichte van haar zedelijke en verstandelijke beschaving. Want ofschoon het niet uitgemaakt is, zooals velen gelooven, dat een zuigeling de inborst van een vreemde moeder met haar zog kan inzuigen, is door de ondervinding toch zooveel gebleken, dat domme, bijgeloovige, kwaad-aardige, opvliegende, jaloersche, wellustige, gulzige en snoepzieke minnen altoos veel onheil stichten.

Hoe kunnen wij echter weten, of een vrouw voldoet aan de bovenstaande vereischten? Daartoe bezitten wij slechts twee hulpmiddelen: wij zoeken geloofwaardige berichten in te winnen ten aanzien van het 1ste, 2de, 3de, 4de en 8de punt, en wij raadplegen een kundig geneesheer ten aanzien van het 5de, 6de en 7de punt. Onder-tusschen is dat niet uitvoerbaar zonder veel omslachtigheid en moeite. Het inwinnen van geloofwaardige berichten, voornamelijk ten opzichte van het 4de en 8ste punt, is vaak geheel onmogelijk. De geneesheer behoort het onderzoek, aan hem opgedragen, meermalen te herhalen, ten einde zich niet te vergissen, vooral ten aanzien van de vraag, of er niet wellicht eerst onlangs nog een venerische besmetting heeft plaats gevonden. Zoolang de vrouw onderzocht wordt, dient zij onder vertrouwde oppassing te worden gesteld. Zonder eenige weken tijdverlies loopt zulk een onderzoek niet af, en het is de vraag, of de zuigeling zoolang kan wachten.

Maar gesteld eens, wij vinden vroeg genoeg een min,

omtrent wie de ingewonnen berichten zoowel als de verklaring van den geneesheer gunstig luiden, dan stelt ons dat nog geenszins volkomen gerust aangaande de qualiteit van het zog. Het blijft altijd nog twijfelachtig, of het zog van zoodanige vrouw geen nadeelige eigenschappen bezit, voortspruitende uit een in haar gestel schuilende kwaadsappigheid, waardoor de gezondheid van den aan haar toevertrouwd en zuigeling voor het geheele leven zou kunnen worden ondermijnd. Dat zulk een geval kan plaats grijpen, zonder dat daarvan uitwendig iets blijkt bij de min of bij haar kind, hebben meer dan te veel voorbeelden, helaas! aangetoond. Bestond er een onfeilbaar middel om gezond zog te onderscheiden van ongezond, dan zouden wij het in onze macht hebben alle onheil, uit die onzekerheid voortvloeiende, te voorkomen. Maar zulk een middel ontbreekt ons tot dusver. Ten minste zijn de kenteekenen, door oudere schrijvers hiervoor opgegeven, (b. v. dat gezond zog blauwachtig wit van kleur behoort te zijn, in een glas water geschud, een licht wolkje behoort te vormen enz.) te bedrieglijk, en of het onderzoek van het zog door middel van een vergrootglas, onlangs aanbevolen door Alex. Donné ¹⁾, voldoende uitkomsten oplevert, moet eerst worden beslist door een langdurige ondervinding.

Keus eener min en minnedienst in keerkingsgewesten.

¹⁾ Zie zijn geschrift: *Du lait et en particulier de celui des nourrices*. Paris 1837.

De gevaren, waaraan een zuigeling blootstaat, die het zog der moeder, onverschillig om welke reden, verruilen moet tegen dat van een min, zijn in keerkingsgewesten buiten tegenspraak veel grooter dan elders. Want de keus van minnen bepaalt zich aldaar uitsluitend tot vrouwen van het gekleurde menschenras, die, zooals bekend is, nimmer aan onze wenschen voldoen ten aanzien van hare moreele eigenschappen en verstandelijke begaafdheden en daarenboven ons meestentijd in volslagen onwetendheid laten aangaande hare betrekkingen en afkomst. Hoe licht kan het onder zulke omstandigheden gebeuren, dat men in weerwil van de meeste omzichtigheid bij de keus een vrouw aantreft, die de kiem in zich draagt van aanstekende ziekten, vooral in de sterker bevolkte steden aan de keerkingsstranden, waar het zedenbederf onder de gekleurde inwoners zulk een hoogte bereikt, dat men er nauwelijks een huisgezin aantreft, waar niet kort geleden melaatschheid, venusziekte, aardbeipokken (*framboesia*) of ten minste schurft heeft geheerscht!

Ik kan derhalve aan blanke moeders, die in een keerkingsstrandgewest wonen, geen beter raad geven dan: ten eerste buiten dringende noodzakelijkheid nimmer de toevlucht te nemen tot een min, en ten tweede, om in die gevallen, waarin deze maatregel onvermijdelijk is, haar zuigeling over te geven aan een vrouw, die ontboden is uit de verder afgelegen- binnen of bovenlanden, en na haar vooraf te hebben doen onderwerpen aan een

omzichtig onderzoek. Maar dewijl ik ondervonden heb, dat gekleurde minnen hetzij uit domheid en bijgeloof, hetzij uit opzettelijke boosheid den blanken zuigeling, die haar werd toevertrouwd, menigmaal leed doen, acht ik mij verplicht bij dien raad nog eenige waarschuwingen van anderen aard te voegen, en wel de volgende:

Nog voordat de min in dienst is genomen, stelle men haar tot een onverbreekelijke wet:

ten eerste, dat zij den zuigeling drie à vier maanden lang uitsluitend moet voeden met den inhoud van haar borst; dat zij hem gedurende dat tijdperk nimmer iets te eten mag geven, en dat zij ook later zich niet moet inlaten met zijn voeding; immers een rechtgeaarde moeder zal niet in gebreke blijven, dit werk altijd zelve te verrichten als een gering blijk van haar moederliefde; ten tweede, dat zij nimmer het huis mag verlaten, zonder daartoe een bijzonder verlof verkregen te hebben, en ook in geval van verlof zich niet verder mag verwijderen dan de vergunning luidt.

Nadat de min in dienst is genomen, late men haar terstond een bad nemen en vervolgens hare oude klederen verruilen tegen nieuwe; eerst dan geve men den zuigeling aan haar over. Dat het eigen kind der min terstond na het sluiten der overeenkomst naar huis moet worden teruggezonden, zal ik wel niet behoeven te zeggen.

Ten aanzien van eten en drinken is een gekleurde min niet aan zoo strenge voorschriften gebonden als de moeders van Europeesche afkomst doordien haar maag

schier alles beter verteert, en haar bloed minder licht in opwelling geraakt. Het sta haar vrij, zoo dikwijls zij verkiest, aan haar eetlust te voldoen met de gewone spijzen van het land, als: rijst, kassawa, Turksch koren, versche visch, versch vleesch, Spaansche peper, meelachtige vruchten en wortels, thee, koffie enz. Zelfs bier kan een gekleurde min in matige hoeveelheid verdragen, daar mij voorbeelden bekend zijn dat de zogafscheiding daarna ruimer werd zonder nadeel voor den zuigeling.

Aangaande de kleeding doet men het best een min in keerkringswesten bij de kleederdracht van haar landaard te laten, welke doorgaans beter strookt met het natuurlijk gevoel dan de Europeesche wijze van kleeden.

Wat de zuivering van het lichaam betreft, valt verder niets aan te merken dan dat zij nimmer mag verzuimd worden, een aanbeveling, welke onnoodig is voor gekleurde vrouwen in Indië, daar dezen de loffelijke gewoonte hebben zich dagelijks te baden of te begieten.

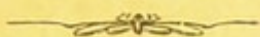
Van slapen mogen de gekleurde minnen nimmer worden teruggehouden, daar zij hiertoe van nature een sterken trek hebben. Evenwel mag men van haar verlangen, dat zij geregeld elken ochtend en achtermiddag een wandeling in de open lucht doen. Nimmer echter gedooge men, dat zij met den zuigeling zich ver van huis verwijderen, ten minste nimmer zonder bijzijn van een vertrouwd persoon, dewijl het anders te vreezen staat, dat zij zich naar de inlandsche bazars begeven, waar gewoonlijk alle oorzaken te vinden zijn, welke een teeder

kind hinnenkort van zijn gezondheid kunnen berooven.

Men verbiede aan de min voorts allen omgang met vreemde personen van haar landaard, zelfs dientboden en minnen niet uitgezonderd, omdat daardoor veelal aanleiding gegeven wordt tot heimelijke kwakzalverijen, krakeel en onaangenaamheden van allerlei aard, waarvan de blanke zuigeling telkens de lijdende partij is.

Eindelijk houde men steeds een waakzaam oog op den gemoedstoestand van gekleurde minnen, vermits de ondervinding mij geleerd heeft, dat zij vatbaar zijn voor hevige aanvallen van wrok, jaloerschheid, ergernis en innerlijke woede. Het vereischt geen geringe oplettendheid, haar bij zulk een aanval te betrappen, naardien zij de kunst verstaan haar gelaat op het oogenblik van de hevigste drift in zulke plooiën te zetten, dat het schijnt alsof er niets gebeurd ware. Evenwel doet elke hevige gemoedsaandoening van dien aard het zog veranderen in een vergift en noopt ons het zoogen twee- à drie-maal vierentwintig uren lang te doen staken, aan de min een buikzuiverend zout voor te schrijven, hare borsten te doen uitzuigen door een volwassen persoon en den honger van den zuigeling inmiddels met iets anders te stillen, een punt, dat breedvoeriger behandeld zal worden in het volgende Hoofdstuk.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Het kunstmatig opvoeden zonder de borst.

Welk voedsel is hiertoe het verkieslijkst in keerkringsgewesten?

Een pasgeboren kind kunstmatig opvoeden heet: het in leven te houden tot op het gewone tijdstip van spinning door middel van ander voedsel dan het zog der vrouw. De ondervinding heeft geleerd, dat zulk een poging wel is waar zelden naar wensch slaagt, uithoofde dat het gebrek aan zog door geen enkel voedsel volkomen kan vergoed worden. Er bestaan echter twee gevallen, waarin ons geen andere keus overblijft, als wij het kind niet onvermijdelijk van honger willen laten sterven, en die zijn: 1. volslagen gebrek aan zog en 2. onvermogen om te zuigen. Het eerste geval vindt plaats, wanneer de moeder overleden is of niet kan zoogen en er tevens geen min kan worden gevonden of in dienst genomen; het tweede, wanneer den zuigeling door een mondgebrek belet wordt het zog uit de borsten te trekken.

De geneesheeren in Europa hebben veel moeite aangewend om uit te vorschen, welk voedsel het beste is ter vervanging van het zog. Eertijds bediende men zich daartoe algemeen van een meelpap, aangemengd met dierlijke melk. Men bevond echter weldra, dat dit voedsel menigvuldige aanleiding gaf tot hardnekkige buikverstopping, geelzucht, wormen, zuur, braking, darm-scheelstering, ja zelfs tot stuipen, en daarom verwierp men het. Later deden eenige geneeskundigen het voorstel een geit te bezigen bij wijze van min. Maar ook dat vond geen algemeene goedkeuring, daar men zich overtuigde, dat geitemelk te vet is voor een pasgeborene, en dat niet alle geiten haar melk gewillig aan een zuigend kind afgeven. Men was derhalve genoodzaakt nog ander voedsel te beproeven, waartoe inzonderheid behooren: beschuitpap, pap van wittebrood, een afkooksel van salep, een oplossing van arrowroot, rijst- en gortwater, zoete wei, slappe bouillon van duiven, versche eidooren, aangengelgd met water en suiker, en afgekookte versche koemelk. Dunne beschuitpap heeft hier en daar den naam verkregen van een bruikbaar voedsel te zijn voor een kind, dat reeds twee of drie maanden oud is, ofschoon [het door vele geneeskundigen als te zwaar wordt beschouwd voor een jonger kind. Zoete wei is nuttig bevonden voor de twee of drie eerste levensweken, maar niet voedzaam genoeg voor oudere kinderen. Verdunde eidooren hebben mede de goedkeuring verworven van enkele geneeskundigen. Het

bruikbaarst oordeelde men de koemelk, weshalve ik hier een beknopte opgave wil laten volgen van de regels, welke bij het aanwenden van dit voedsel behooren in acht genomen te worden.

Men kieze de melk van een gezonde, niet te oude koe, welke eerst kort geleden gekalfd heeft. Men voorzie het dier, zoo mogelijk, van versch gezond voedsel (gras). Men late de koe drie nog beter vier keeren per dag melken en lette er op, dat de uiers onder het melken altijd schoon zijn. Men zette de versche melk in zuiver aarden of vertind vaatwerk op het vuur, schuime ze onder het koken herhaaldelijk af, ten einde ze zooveel mogelijk te ontdoen van hare roomdeelen, en giete ze hierop in een schoone flesch, welke gesloten moet worden met een glazen stop en bewaard op een koele plaats. Wanneer nu het tijdstip nadert, waarop de zuigeling voedsel moet ontvangen, giete men een toereikende hoeveelheid van die melk, vermengd met wat fijne suiker, in een zuigglas, waarvan het bovineinde voorzien is van een ivoren knopje, waaraan een stukje uitgekookte spons is bevestigd. Het laatste moet dienen als tepel, en terwijl de zuigeling het nu met zijne lippen omvat om te zuigen, brenge men het benedenwaarts gebogen einde van het zuigglas in heet water om aan de melk, die er in is, den benoodigden graad van warmte te verschaffen. Dit herhale men ongeveer even dikwijls in het etmaal als een moeder gewoon is haar kind de borst te geven. Intusschen moet men daarbij eenige voorzorg nemen om

te beletten, dat het kind de hem aangeboden portie melk te schielijk opzuigt, dewijl het anders licht de maag kan overladen. Ook dient men er acht op te slaan, of de ontlastingen van het kind in evenredigheid staan tot de hoeveelheid van de genoten melk om, des vereischt, de grootte van de portiën te verminderen en den duur van de tusschenpoozingen te verlengen. Vele geneesheeren houden het voor goed, de moemelk één of twee maanden lang te verdunnen door bijvoeging van een derde gedeelte drinkwater. Koemelk, welke langer gestaan heeft dan een kwart etmaal, behoort afgekeurd te worden. Het stukje spons, dat als tepel dient, moet iederen keer nadat het kind heeft gezogen, met de meeste zorgvuldigheid worden uitgewasschen.

Ziedaar de uitkomsten van de proefnemingen, in Europa in het werk gesteld om te ontdekken, welk voedsel het best is ter vervanging van het zog der vrouw, wanneer men in het geval komt een pasgeboren kind kunstmatig te moeten opvoeden.

Voedsel, dat in keerkingsgewesten ten behoeve van een kunstmatige opvoeding in aanmerking verdient te komen.

De vraag, welk voedsel in keerkingsgewesten de voorkeur verdient om het zog der vrouw te vervangen, kan voor alsnog op geen beslissende wijze worden beantwoord, daar het ons ontbreekt aan proefondervindelijke

bewijsgronden, welke niet kunnen worden bijeengezameld door een enkel beoefenaar van de geneeskunde, dewijl een blank zuigeling aldaar zeer zelden in het geval komt, volslagen gebrek aan zog te moeten lijden van den dag der geboorte af tot aan het gewone tijdperk van spening toe. Want aan de betrekking van min bij een Europeesch huisgezin op de strandetablissemten der keerkringskoloniën is doorgaans zulk een behaaglijk, luilekker leven verbonden, dat het daar nooit aan gekleurde moeders ontbreekt, die met achterstelling van haar eigen kind zich bereidwillig daartoe aanbieden. Hiervan maken dan ook de blanke moeders en zij, die niet zoogen willen of kunnen, helaas, maar al te gaarne gebruik. Ik heb echter in het voorgaande Hoofdstuk aangetoond, dat men bij het kiezen van een min in de strandsteden der verzengde luchtstreek in weerwil van de meeste omzichtigheid aan het gevaar blootstaat een vrouw in dienst te krijgen, in wier aderen besmettelijk bloed vloeit. Zulk een geval heeft de noodlottigste gevolgen voor den zuigeling, en derhalve ware het zeer te wenschen, dat men in keerkringsgewesten door middel van proefneming evenzeer een voedsel had uitgevonden, dat hoop gaf een pasgeboren kind in het leven te houden zonder dat het gezoogd wordt.

De Koemelk.

De meeste aanspraak op dusdanige proefneming heeft

zonder twijfel de koemelk, omdat de geneeskundigen zich uit ondervinding reeds ten haren gunste hebben verklaard in gematigde luchtstreken. Wellicht bestaan er ook reeds voorbeelden van een goed geslaagde proef met koemelk op het een of ander keekringsetablissement, waarvan echter tot heden toe in Nederlandsch Indië niets bekend is geworden. En zoolang dit het geval niet is, zal men hier een blanke moeder niet gemakkelijk kunnen overhalen om met haar kindje de eerste proef te nemen. Een enkele maal nochtans was mij dit bijna gelukt met een Kreoolsche moeder te Samarang, die haar zog ten gevolge van lichaamsverhitting plotseling had verloren en niet dadelijk een bruikbare min kon krijgen. Zij schafte zich op mijn raad zonder tijdverlies een gezonde melkkoe aan, en wij kwamen overeen het dier viermaal in de vierentwintig uren te doen melken, ten einde het verzuren van de melk onder den invloed der dampkringshitte te voorkomen. Eenige dagen lang ging dat goed. Toen echter ontving ik de onverwachte tijding dat de zuigeling de koemelk herhaalde malen had uitgespuwd en ze thans weigerde, weshalve men de koe had afgedankt en reeds vervangen door een min, die zich gelukkig had aangeboden. Ondertusschen lekte een paar dagen later uit, dat de zwarte dienstmeid, die belast was met de bereiding van de koemelk, te lui om de koe geregeld te gaan melken, meermalen de vrijheid had genomen den zuigeling van de gewone koffie- en theemelk te doen drinken, welke de

huisgezinnen op Java dagelijks aankopen, een melk, die, zooals ieder Europeaan daar weet, zelden versch en meestal vervalscht is.

Ik heb dat feit hier verhaald om het bewijs te leveren, dat proefnemingen met versche koemelk ten behoeve van een kunstmatige voeding in sommige keerkingsstreken mogelijk zijn. Het is waar, de koeien geven daar minder melk dan in het moederland, vooral op het einde van het droge seizoen, als het gras menigmaal zeer schaarsch is en uit de bosschen gehaald moet worden. Maar even goed als dat geschieden kan voor de rij- en wagenpaarden, welke door de meeste Europeesche huisgezinnen op Java gehouden worden, zou het ook kunnen plaats hebben tot onderhoud van een melkkoe. Ik ben derhalve zoo vrij de geneesheeren in de keerkingskoloniën uit te noodigen, voortaan geen gunstige gelegenheid meer te laten voorbijgaan om proefnemingen van bovengemelden aard in het werk te stellen; zij zouden zodoende het geluk der Europeesche vrouwen helpen bevorderen, die door een onvermijdelijk lot verplicht worden haar vaderland te verwisselen met een verblijf in de verzengde luchtstreek.

Beschuitpap.

In het jaar 1814 verscheen er in de »Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen» (D. VII. St. I.), een bekroond antwoord op de

prijsvraag: »Welk is het beste voedsel om pasgeboren kinderen zonder borst of moedermelk op te voeden?

De schrijver van dat belangrijk opstel, de Heer Corn. Terne, geneesheer te Leiden, beveelt tot dat doel pap aan, bestaande uit beschuit, hersthoornwater en suiker. Hij meldt ons echter niet, of hij met dat voedsel proefnemingen gedaan heeft in heete gewesten zelve, en hierop komt het mijns inziens toch het meest aan, nademaal één en dezelfde spijs gezond en ongezond kan zijn onder den invloed van twee tegengestelde klimaten. Uit des schrijvers bewoordingen op bl. 17, r. 10 v. b., aldus luidende: »Menigvuldige malen heb ik met deze pap zeer vele kinderen zeer goed zien opgroeien, en daaronder verscheidene een half jaar lang, zonder dat zij door zuur en andere ongemakken gekweld werden,» blijkt ten minste niet, waar die kinderen hebben te huis behoord, te Batavia, dan wel te Leiden. Evenmin blijkt dat uit den verderen inhoud van het opstel, en dus blijven wij geheel in het onzekere ten aanzien van het werelddeel, waar het bedoelde voedsel het eerst werd aangewend.

Ik zelf heb gedurende mijn twaalfjarig verblijf op Java menigmaal gelegenheid gehad de beschuitpap van den Heer Terne te zien aanwenden bij blanke zuigelingen, doch geen enkele maal zonder het gelijktijdig gebruik van zog. In vereeniging met het laatste bleek zij mij een nuttig en aanbevelenswaardig voedsel te zijn voor zuigelingen boven de drie maanden, voornamelijk ter

tegemoetkoming aan zwakke zoogsters. Of het echter mogelijk is, jongere zuigelingen van blanke afkomst in heete landen enkel door middel van dit voedsel zonder zog zoolang in het leven te houden, totdat zij de derde levensmaand voorbij zijn, waag ik niet te beslissen. Zooveel nochtans geloof ik te kunnen verzekeren, dat zulk een proefneming in de meeste gevallen niet zonder ongestelheid en gebreken der spijsvertering zou afloopen.

Wat de wijze van toebereiding van meergemelde beschuitpap betreft, zij is met weinige woorden de volgende: Men neme goed gegiste en tweemaal gebakken beschuit van het beste tarwemeel, stampe haar, zette ze in een porseleinen of aarden pannetje op het vuur en giete er onder gestadig omroeren zooveel hertshoornwater bij, dat daaruit een zachte pap ontstaat, omtrent ter dikte van stroop. Hiervan doe men eene matige hoeveelheid op een theeschoteltje, voege er suiker bij en geve daarvan in lauwen toestand, langzaam met een theelepeltje op den bepaalden tijd den zuigeling te eten. De beste beschuit, welke men in Indië vindt, is fijne Amerikaansche scheepsbeschuit. Hiervan moet men een goede hoeveelheid zoeken op te koopen, en om ze voor bederf te bewaren, moet men ze gestadig luchten en eens in de maand blootstellen aan de werking van een gestookten bakoven.

Aangaande het hertshoornwater valt op te merken, dat niet alle kinderen een gelijke hoeveelheid daarvan onder de pap lusten. Om die reden en ook gemakshalve houd ik het voor beter, het volgens een bepaald voorschrift

te doen bereiden in een apotheek in plaats van te huis, en een verkieslijke hoeveelheid daarvan onder elke portie pap te mengen, nadat de laatste vooraf met gewoon drinkwater aangemengd is. Het voorschrift, door mij aangewend, is:

Rec. *Subcarbon. ammoniae pyro-animalis*
liquidi Ph. belg. 3j.
Aquae depuratae 3 xij.

M. D. S. Hertshoornwater.

Melk van eidooren.

Uit de rauwe dooren van versch gelegde kippeneiren kan men, door ze samen te roeren met een toereikende hoeveelheid koud gekookt drinkwater en tevens door bijvoeging van wat fijne kandijsuiker, een melk bereiden, welke op het oog veel overeenkomst heeft met zog. Deze kunstmelk verdient mijns inziens voor blanke zuigelingen in heete gewesten, die het zog der moeder moeten ontberen, gedurende de drie of vier eerste levensmaanden de voorkeur boven de beschuitpap en het overige voedsel, dat ik gelegenheid gehad heb te beproeven. Zij is zeer voedzaam, licht verteerbaar, veroorzaakt geen hardlijvigheid en vermindert daarenboven de vatbaarheid der kindermaag voor het zuur.

De door van het ei strekt, zooals wij weten, tot voedsel aan een teeder kuiken, dat daarin wordt uitge-

broed. Om deze reden reeds verdient de daaruit bereide melk in aanmerking te komen als voedsel voor pasgeborenen, al ware het ook, dat beroemde mannen, zooals b. v. een Van der Haar, een Jörg, haar tot dat doeleinde nog niet hadden aanbevolen. Hierbij komt uog, dat de bereiding daarvan zeer weinig moeite en kosten veroorzaakt, aangezien versch gelegde kippeneieren het geheele jaar door alom in keerkingsgewesten gemakkelijk te verkrijgen zijn. Ik heb daarom ook nooit gearzeld te Samarang het gebruik van dat voedsel aan moeders, die zich in verlegenheid bevonden wegens gebrek aan zog, aan te raden. Het is waar, mijn raad vond slechts hier en daar ingang en werd zelden langer opgevolgd dan twee of drie weken achtereen, vermits de moeders, er geen genoegzaam vertrouwen in stellende, telkens weder omzagen naar een min. Onder tusschen hielp de eidoormelk haar uit de eerste verlegenheid, en de zuigelingen bevonden zich onder het gebruik daarvan altoos wel. Ja, eens heb ik het zelfs zien gebeuren, dat een zuigeling van drie maanden, die het vermogen om te zuigen had verloren door een hoogen graad van spruw, zeven weken lang in leven werd gehouden louter door het gebruik van dat voedsel.

Nog iets over de wijze van toediening der eidoormelk. Men kan haar evenals de koemelk uit een zuigglas langzaam doen opslurpen door middel van een stukje uitgekookte spons (vergel. bl. 176); doch men behoort ze in dat geval genoegzaam te verdunnen met water, opdat

de zuigeling niet te veel voedsel op eens bekome; vierentwintig eetlepels water zijn niet te veel op een einoor gedurende de eerste levensmaand. Later moet men deze hoeveelheid water trapsgewijze verminderen, door b. v. op het einde van elke levensweek een eetlepel water weg te laten. Voert men het kindje met een theelepel, dan mag men al aanvankelijk een paar eetlepels water minder nemen. Het is in den keerkringsdampkring onnoodig de warmte van de eidoormelk onder het toedienen kunstmatig te verhoogen. Wil men het nochtans doen, dan mag men niet boven de 96° Fahr. gaan, dewijl dat vocht anders zijn lichtverteerbaarheid zou verliezen. Dat men tot het bereiden telkens een verschen door, en wel van een kortelings gelegd ei behoort te nemen; dat men het ongebruikte overschot behoort weg te werpen en den door, voordat men hem met water vermengt, behoort te ontdoen van den hanetred en het eiwit, zijn dingen, welke vanzelf spreken. De hoeveelheid kandijsuiker ter verzoeting, bepale men naar den smaak van het kind. Voor oudere zuigelingen mag er behalve de suiker ook een korreltje zout worden bijgevoegd.

Gort- en sagowater.

Dit voedsel heb ik te Samarang meermalen met goed gevolg aangewend, wanneer een aanval van drift of een voorbijgaande ongesteldheid der moeder of der

min mij in de verplichting hadden gebracht het zoogen te verbieden voor den tijd van één à drie dagen. Beide, het gortwater zoowel als het sagowater, behooren door bijvoeging van suiker verzoet en voor het gebruik verwarmd te worden. Ter bereiding van het eerste neme men fijne onbedorven geparelde gerst, welke kortelings uit Europa is aangebracht; ter bereiding van het laatste de beste en fijne soort van sago. Dat de borsten der moeder of der min herhaalde malen door een volwassen persoon dienen uitgezogen te worden, alvorens zij opnieuw aan den zuigeling mogen worden aangeboden na het tusschengebruik van het bovenvermelde voedsel, is reeds vroeger opgemerkt.

Suikerwater.

Ten einde een onrustige zuigeling, die op den eersten of tweeden dag na de geboorte nog geen zog in de borst der moeder vindt, tot bedaren te brengen, neemt men in Indië veelal zijn toevlucht tot honig of apothekerstroop. Deze zelfstandigheden zijn echter, wanneer zij een tijdlang bewaard zijn, altoos meer of min bedorven en maken een pasgeboren kind zeer licht ongesteld. Daarom keur ik ze geheel af en beveel in plaats daarvan lauw suikerwater aan, dat men elk oogenblik versch kan bereiden. Wanneer intusschen het gebrek aan zog langer duurt, dan twee of drie dagen na de geboorte, begrijpt men vanzelf, dat dit voedsel verwisseld moet worden met een voedzamer vocht.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Het spenen en voeden van gespeende kinderen.

A. Het spenen.

Men spene een blanken zuigeling in keerkringsgewesten, als het mogelijk is, niet te vroeg!

Een zuigeling, wiens moeder of min sterk van gestel en ruim van zog voorzien is, heeft geen ander voedsel noodig tot op het tijdstip, dat de eerste zoogtandjes doorbreken, hetgeen in heete gewesten meestal geschiedt tusschen de zesde en zevende levensmaand. Ook heeft de ondervinding mij geleerd, dat die kinderen, welke tot dien tijd met louter zog zijn gevoed, zich meestal onderscheiden door voorbeeldige gezondheid. Er zijn echter vele blanke moeders, die onder den invloed van een heet klimaat het zoogen zoolang niet kunnen volhouden, bijaldien zij niet reeds vroeger het een of ander voedsel te baat nemen. De tijd, wanneer dat mag geschieden, kan niet stipt worden bepaald, daar het spijsverteringsvermogen zich niet even spoedig bij alle zuigelingen

ontwikkelt. Intusschen mag men, gerekend van de vierde levensmaand af, elfmaal van de twaalf gevallen op een goed gevolg rekenen, mits de vereischte omzichtigheid bij het voeren in acht worde genomen.

Het beste hulpvoedsel voor een zuigeling in keerkingsgewesten, die zijn vierde levensmaand heeft bereikt, is: dunne beschuitpap met hertshoornwater, ei-doormelk met 16 à 12 eetlepels drinkwater op elken door; gesuikerd gort-, sago-, arrowroot- en rijstwater. De twee eerste verdienen de voorkeur bij tengere, bleeke en voor het zuur vatbare zuigelingen, de vier laatste bij volbloedige en zwaarlijvige zuigelingen. Ondertusschen hangt er voor de keus ook iets af van den smaak van het kindje. Het rijstwater mag geen gave korrels bevatten, daar deze volstrekt onverteerbaar zijn voor de maag van een zuigeling.

Maar welk van voornoemde soorten van hulpvoedsel men ook kiese, men blijve altijd bij een soort, daar de ondervinding geleerd heeft, dat dikwijls verwisselen zoowel als het gelijktijdig gebruik van verschillende soorten van voedsel ten hoogste nadeelig is voor de verteringswerktuigen van een ongespeend kind.

Wat de hoeveelheid der portie betreft, welke op eens toegediend mag worden, doet men het best, er acht op te slaan, hoeveel een zuigeling, die voor de eerste maal eet, met graagte gebruikt, en daarbij zich een tijdlang te bepalen. Men zal op die wijze niet licht gevaar loopen, meer te geven dan de zuigeling verteren kan.

Om dit gevaar echter nog beter te vermijden, behoort men de ontlastingen van tijd tot tijd te vergelijken met de hoeveelheid van het gebruikte voedsel en, wanneer men de eerste te schraal vindt, het laatste nog wat te verminderen of meer te verdunnen.

Aanvankelijk mag de zuigeling niet meer bekomen dan een enkele portie hulpvoedsel dagelijks. Heeft hij deze echter veertien dagen of drie weken achtereen genuttigd zonder ongesteld te worden, dan mag men er een tweede portie bijvoegen. Hierbij blijve men zich vervolgens zes of acht weken bepalen. Het geschikste tijdstip van den dag, waarop men die beide portien moet toedienen, is de voormiddag tusschen acht en twaalf, en de achtermiddag tusschen vier en acht uren. De tijd der nachtrust mag nimmer gekozen worden tot voeding van een klein kind!

Zoodra er een paar zoogtandjes te voorschijn zijn gekomen, moet men de spijs, welke de zuigeling tot dusverre genoten heeft, wat voedzamer maken, b. v. door de beschuitpap wat dikker te bereiden of er de helft van een eidoor bij te mengen, of door het sago-, arrowroot- en rijstwater trapsewijze te veranderen in een zachte, lijmige pap. Ik zeg »trapsewijze»; want geschiedt deze overgang te schielijk, dan gebeurt het licht, dat men door een bijkomende ongesteldheid verplicht wordt, van het dikkere tot het dunnere voedsel terug te keeren, iets waartegen de zuigelingen zich gewoonlijk halsstarrig verzetten.

Van de achtste levensmaand af voege men er weder een nieuwe (derde) portie hulpvoedsel bij en geve daarvoor een portie zog minder. Hetzelfde doe men vijf of zes weken later, en zoo ga men voort, totdat de zuigeling de dertiende levensmaand heeft bereikt en het aantal van zijne maaltijdjes geklommen is tot zes of zeven in het etmaal. Dan mag men hem, wanneer hij welvarende is, de borst der moeder geheel onthouden.

Dat periodiek vermeerderen van het voedsel en verminderen van het zog heet spenen of ontwennen. Geschiedt dit op die langzame wijze, welke ik zooëven beschreven heb, dan heeft hetgeen nadeelige gevolgen voor de gezondheid van het kind. Gebeurt het echter te plotseling, b. v. wordt het getal van de dagelijksche maaltijdjes met twee tegelijk vermeerderd in plaats van met één, of is de tijd, welke tusschen elke nieuwe vermeerdering behoort te verloopen, te kort, dan kan de zuigeling er zich niet aan gewennen, en zijne teedere verteringsingewanden geraken zeer licht in groote wanorde.

Onder de zuigelingen van Europeesche afkomst in de verzengde luchtstreek zijn er vele, die tijdens het spenen beginnen te sukkelen aan hardnekkige buikverstopping, spruw, maagdoorloop, galachtigen buikloop en persloopachtige toevallen. Al deze kwalen komen echter grootendeels op rekening van de te groote haast, waarmede de maaltijdjes vermenigvuldigd zijn, of van het zware en verhittende voedsel, dat men daartoe gekozen heeft. Ten einde nu dezen misslag weder goed te maken en

te voorkomen dat zulke sukkelende zuigelingen vervallen tot een ongeneeslijke tering, is het volgens mijn ondervinding het best, dat men hun drie portiën zog in het etmaal laat behouden tot op het tijdstip, dat de vier oogtandjes zijn doorgebroken, waarmede in gewone gevallen vijftien maanden na de geboorte verloopen, zoo lang kan driemaal zoogen dagelijks zeer goed worden volgehouden, zelfs door tengere moeders en minnen.

B. De voeding van gespeende kinderen.

Men geve geen vleesch te eten aan blanke kinderen in keerkingsgewesten, voordat alle twintig zoogtanden zijn doorgebroken!

De gevaarlijkste vijandin van twee- en driejarige blanke kinderen op den heeten aardgordel is ontsteking van de buksingewanden, en het eenige middel om haar te ontwijken, een geregelde, in elk opzicht doelmatig ingerichte voeding gedurende de twee eerstvolgende jaren na het spenen. Daaronder reken ik de volgende drie hoofdpunten:

Ten eerste: men voede het kind op den behoorlijken tijd;
ten tweede: men overlade het niet;
ten derde: men vermijde alle zwaar verteerbare, verhittende en te prikkelende spijsen.

Nadat een zuigeling van de borst der moeder verwijderd is, behoort hij de zeven dagelijksche maaltijdjes, welke hij van dat oogenblik af ontvangt, nog twee à drie maanden lang te behouden. Dan mag het getal

daarvan worden teruggebracht op zes, iets ruimer, en een jaar later op vijf, nog ruimer. De eerste maaltijd behoort plaats te vinden tusschen vijf en zeven uren van den ochtend, de laatste tusschen zes en acht uren van den avond, terwijl de overige verdeeld worden over den voor- en achtermiddag. Evenwel mag een kind, dat pas gespeend is en nog geen geheelen nacht doorslaapt, een uurtje vroeger op den ochtend eten, en een uurtje later in den avond. Maar van negen uren 's avonds tot vier uren 's ochtends mag het kind niets worden aangeboden dan drinken.

De eerste en de laatste maaltijd van een kind in de verzengde luchtstreek moeten altoos de lichtste en schraalste, de tweede en de voorlaatste daarentegen de ruimste zijn. Voor het overige behoort de hoeveelheid van het voedsel gewijzigd te worden naar het verschil in ouderdom, gestel en leefwijze. Een driejarig kind mag meer voedsel op eens tot zich nemen dan een tweejarig, een tenger maar overigens gezond kind meer dan een zwaarlijvig ¹⁾, een gekleurd meer dan een blank, een kind dat ruime ontlastingen heeft, meer dan een hardlijvig, een kind dat naakt loopt en veel beweging heeft, meer dan een gekleed en stilzittend kind.

Voor den eersten en den laatsten maaltijd kieze men een theeschoteltje dunne pap van beschuit, arrowroot,

¹⁾ Deze zonderlinge bewering zal geloofwaardiger schijnen, wanneer ik er bijvoeg, dat de af- en uitscheidingen bij tengeren kinderen in de verzengde luchtstreek onder overigens gelijke omstandigheden minder traag zijn dan bij zwaarlijvige.

sago of gestampde rijst met bijvoeging van suiker en een weinig zout. Kan men versche en zuivere koemelk bekomen, dan verdient deze 's ochtends de voorkeur boven pap. Voor den tweeden en den voorlaatsten maaltijd zijn aan te bevelen beschuit- en rijstpap, vermengd met een eidoor of met wat dunne kippe- of duivebouillon, waarvan het bovendrijvende vet afgeschept is. Ter aanvulling der overige maaltijden dient beurtelings een van de bovenvermelde dunne pappen of een matige portie gestoofde pisang (*Musa paradisiaca* L.).

De keerkringsluchtstreek levert een menigte vruchten op, die een voedzaam, licht verteerbaar en smakelijk moes bevatten, waarvan een pas gespeend kind kleine hoeveelheden ook rauw mag nuttigen, bij voorbeeld de Ambonsche pisang, Westindische banaan (*Musa sapientum* L.). de Amerikaansche zuurzak (*Anone muricata* L.). de *boa nona* (*Anona reticulata* L.), de *sirikaije* (*Anona squamosa* L.) enz. Al deze vruchten behooren echter volkomen rijp te zijn en eenige dagen gelegen te hebben.

Op het einde van het tweede levensjaar mag een kind ook licht verteerbare groente beginnen te eten, bij voorbeeld: gekookte peen, spinazie, aardappels, *bataten* (*Convolvulus batatas* L.), *ktelaas* (*Plectranthus tuberosus* Bl.). Kool, erwtjes, boontjes echter en andere soorten van groente, wier voedende bestanddeelen doorweven zijn met draadjes of omhuld door vliezen, kunnen door een kind van dien leeftijd niet behoorlijk worden verteerd.

Op het einde van het derde levensjaar zijn gewoonlijk alle twintig zoogtanden doorgebroken. Van dat tijdstip af mag men rekenen, dat een blank kind in keerkingslanden de gevaren van ontstekingsachtige buikziekten grootendeels te boven is. Men behoeft derhalve van dien tijd af zoo angstig niet meer bij het voeden te werk te gaan als te voren. Het kind mag thans zoo tamelijk alles medeëten, wat op tafel komt, uitgezonderd: sterk gekruide, zeer zware en zeer vette spijzen, b. v. pasteiën, gepeperde kerri, boterhammen, kaas, enz. Het aantal dagelijksche maaltijden mag van vijf teruggebracht worden op vier. Voor den eersten en den laatsten kieze men een bord rijstebrij of wittebrood met goede melk; voor den tweeden en den derden een gedeelte van het gewone huisontbijt of middagmaal, bestaande uit licht gekruide kerri, soep, rijst, *yams kas-sava*, aardappellen, gestoofde groenten en vruchten, zacht gekookte eieren, gebakken visch, frikkadellen van jong gevogelte, gehakt van mager varkensvleesch en wat dies meer zij. De visch- en vleeschportiën behooren evenwel nog een tijdlang zuinig toegemeten te worden, niet omdat deze spijzen moeilijk te verteren zijn, maar omdat zij den opwekkenden invloed van de dampkringshitte verhoogen. Het tegendeel doen rijpe verkoelende vruchten, weshalve het zeer goed is, als men een matige hoeveelheid gezonde vruchten laat volgen op de beide middelste maaltijden, of als men ze tusschenbeide doet nuttigen.

Dranken voor kleine kinderen in keerkingslanden.

Zoodra een zuigeling twee- of driemaal per dag begint te eten, is de moedermelk, welke bij buitendien ontvangt, niet meer voldoende om zijn dorst te lesschen. Wij zijn derhalve verplicht hem van dien tijd af nu en dan iets te drinken aan te bieden, en dit moet zooveel te meer worden herhaald, hoe dikker het voedsel is, dat wij hem toedienen.

De gezondste dranken voor een halfjarigen zuigeling is heete gewesten zijn, voor zoover ik ondervonden heb, zuiver koud drinkwater, koud suikerwater, slappe koude thee zonder melk, een koud geworden aftreksel van de blaadjes van *Abrus precatorius* L. (Mal. *daun saga*). Na afloop van het tweede levensjaar verdient aanbeveling: jong klapperwater, limonade en sobet. Het gebruik van koffie, bier, wijn en likeur is ten hoogste af te keuren voor alle jonge kinderen in de verzengde luchtstreek. Minder schadelijk is ongekruidde chocolade, welke nochtans meer beschouwd kan worden als voedsel dan als een middel om den dorst te lesschen.

TWEEDE DEEL.

UITKOMSTEN

VAN MIJN

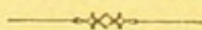
TWAALFJARIGE PRAKTIJK OP JAVA

BETREKKELIJK DE

KINDERZIEKTEN,

WELKE DAAR WORDEN AANGETROFFEN.

INLEIDING.

Voordat ik mijne bevindingen nopens de ziekten van kinderen op Java mededeel, wil ik iets in het algemeen zeggen over de voorwaarden, waaraan een Europeesch geneesheer in keerkringsgewesten aan het ziekbed van kinderen moet zoeken te voldoen, bijaldien hij aanspraak wil maken op den naam van bekwaam kinderarts. Zij komen op de volgende neder:

Eerste voorwaarde.

Hij lette op het eigenaardig beloop der keerkringsziekten!

De heete ziekten, met name de inwendige ontstekingen bij jonge kinderen, hebben onder den keerkringshemel over het algemeen een sneller beloop, hare tijdperken zijn daar korter, en de beslissing ten goede, zoowel als ten kwade volgt daar spoediger dan in de gematigde luchtstreek. Hieruit vloeien twee regels voort voor de praktijk in keerkringslanden:

- a) De geneesheer neme reeds bij het eerste begin van een heete ziekte dusdanige maatregelen als strekken kunnen om het ontstaan van een in-

wendige ontsteking zooveel mogelijk te voorkomen, om de hevigheid daarvan zoo spoedig mogelijk te breken, wanner zij soms reeds voorhanden is.

- b) Hij bevordere bijtijds de natuurhulp (*crisis*). De beslissing van een heete ziekte in keerkingsgewesten is nooit gunstig zonder ruime ontlastingen van ongebonden galachtige drekstoffen naar beneden en zonder een gelijkmatige, over den geheel en omtrek van het lichaam verspreide huiduitwaseming. Bij inwendige ontstekingen voegen zich daarbij menigmaal nog heilzame steenpuisten, heilzame ettergezwollen onder de huid en somtijds een heilzaam bloedverlies uit de vaten van den endeldarm. Zinkingachtige (catarrhale) aandoeningen vereischen behalve de natuurhulp door middel van het darmkanaal en van de uitwendige huid nog een beslissende fluimenloozing of snotafscheiding.

Tweede voorwaarde.

De geneesheer lette op den invloed van het regenseizoen.

Om dezen invloed juist te begrijpen, behoort men niet te vergeten, dat hij gewijzigd wordt door ouderdom, door huisvesting, door de hoedanigheid van den grond, van de winden en van andere plaatselijke gesteldheden. De meerdere vochtigheid en koelte van den dampkring tijdens het regenseizoen hebben, over het

algemeen genomen, een minder schadelijken invloed op personen van middelbaren leeftijd dan op kleine kinderen en hoogbejaarden. De meerdere vochtigheid van den grond gedurende dat jaargetijde doet menigmaal een grooter aantal ziekten ontstaan onder de gekleurde inboorlingen dan onder de Europeanen, niet omdat de eersten vatbaarder zijn voor de werking van dit nadeel, maar omdat zij er veel meer aan blootgesteld zijn in hun lage huizen en bij hun gewoonte om vlak op den grond te slapen.

Hiermede stemmen ook overeen de opgaven van den graaf Van Hogendorp, vroeger resident te Batavia, aangaande de sterfte onder de inwoners dier stad. Naar zijn berekening sterft daar, dooreen genomen, één van de zestien menschen per jaar; tijdens het regenseizoen is er de sterfte het grootst onder oude lieden en kinderen beneden de zeven jaren, vooral van Indische afkomst; tijdens het droge seizoen daarentegen is er de sterfte aanzienlijker onder personen van middelbaren leeftijd. 1)

Aan de keerkringsstranden nemen vele ziekten een kwaadaardiger karakter aan met het begin van den regentijd, bij voorbeeld: de gele koorts, de Bataviasche koorts, de Bengaalsche koorts en de persloop. Evenwel kan de bijzondere ligging van een bosch, berg, moeras, rijstveld enz. oorzaak zijn, dat de een of andere

1) C. S. W. GRAAF VAN HOGENDORP. Beschouwing der Nederlandsche Bezittingen in Oost-Indië. Uit het Fransch vertaald door J. OLIVIEN Bl. 384.

soort van ziekte kwaadaardiger is tijdens het droge seizoen. Het is de plicht van elk geneeskundige, die de praktijk wil uitoefenen in keerkringslanden, zich zoo spoedig mogelijk bekend te maken met dergelijke plaatselijke gesteldheden, daar zij van geen minder belang zijn voor de beoordeeling en behandeling der keerkringsziekten in het algemeen, dan in het bijzonder met betrekking tot kinderen.

Derde voorwaarde.

De geneesheer richte zijn *materia medica* naar het klimaat in.

De Europeesche apothekersboeken bevatten een groot aantal artikels, welke van geen de minste waarde zijn voor de geneeskundige praktijk in de keerkringen, eendeels omdat zij derwaarts verzonden, hun werking spoedig verliezen, anderdeels omdat zij licht kunnen worden vervangen door verscher en krachtiger inlandsche geneesmiddelen. Hieronder behooren:

- a) De aromatische en narcotische kruiden en bloemen, b. v., *de herba menthae, origani; serpylli, hyoscyami, cicutaë, digitalis' floreë lavandulae, arnicae, sambuci* enz.
- b) De waterige uittreksels, b. v. *extractum hyoscyami, belladonnae, cicutaë* enz.
- c) Het grootste getal van de stropen, bereid in Europa, in het bijzonder de zuurhonige, b. v. de *oxymel squillae*, die door mij op Java doorgaans zonder kracht werd bevonden.

d) Vele zaden tot bereiding van zaadmilk (*emulsio*) strekkende, b. v. de amandelen, welke spoedig rans worden en waarvan de bereidingen zeer goed kunnen worden vervangen door versche kokosmelk en versch uitgekookte kokosolie.

Als een overtollig artikel verdient ook nog aangehaald te worden het manna, in plaats waarvan ik de palmsuiker (op Java: *goela areng*) aanbeveel, waardoor tevens niet zoo licht winden bij kleine kinderen worden verwekt.

Sommige geneesmiddelen, welke een belangrijke rol spelen in de kinderpraktijk in Europeesche gewesten, werken licht nadeelig onder den invloed van de keerkingshitte en behooren om die reden zooveel mogelijk vermeden te worden. Dit geldt onder anderen van de braakmiddelen, daar zij onder dien invloed niet zelden de maag te sterk aantasten; voorts van rabarber en zwavel, die te opwekkend zijn voor het stelsel der poortader, welk nadeel het meest te vreezen is tijdens het doorbreken der zoogtanden.

Vierde voorwaarde.

De geneesheer lette op het karakter en de gewoonte der moeders!

De moeders tusschen de keerkringen laten zich met betrekking tot de praktijk over zieke kinderen in vier klassen verdeelen, te weten: Europeesche, Kreoolsche, bastaard-Europeesche en gekleurde.

De eersten stellen het meeste vertrouwen in een Europeesch geneesheer en volgen zijne voorschriften, over het algemeen genomen, het stipts op. Zij moeten nochtans menigmaal vermaand worden een ziek kind niet te warm te kleeden en meer zorg te dragen voor versche lucht in het ziekenvertrek, twee vereischten, welke van het grootste belang zijn voor het genezen van vele keerkringsziekten.

Onder de Kreoolsche moeders zijn er vele, die de verpleging van hare zieke kinderen opdragen aan gekleurde dienstmeiden. Dezen laten de helft van des geneesheers voorschriften onvervuld en volvoeren de andere helft op een verkeerde wijze. Onder zulke omstandigheden mag de laatste door geen schaamte zich laten terughouden, menige verrichting, welke geen uitstel lijdt, b. v. het zetten van bloedzuigers, het begieten van het hoofd met koud water, het zetten van lavementen enz.. met eigen hand ten uitvoer te brengen, opdat het gunstige tijdstip niet ongebruikt voorbijga. In bedenkelijke gevallen behoort hij over dag drie á vier keeren en bij nacht ten minste eens den lijder te bezoeken, indien hij zeker wil zijn dat de voorgeschreven geneesmiddelen worden ingenomen, en de aanbevolen leefregel vooral aangaande het eten, niet worde overtreden. Bij het vertrek behoort hij telkenmale te herinneren, dat de ontlaste stoffen van het kind bewaard moeten worden tot aan zijn terugkomst, daar dit anders wordt vergeten, waardoor een van de gewichtigste onderschei-

dende en voorspellende ziekte tekenen verloren gaat.

Nog moeilijker is de toestand van den kinderarts ten huize van de bastaard- of half-Europeesche moeders. Want dezen laten niet alleen evenveel werk voor hem over als de dienstmeiden van de Kreoolsche moeders, maar zij verbeelden zich ook vele dingen beter te weten dan hij, en brengen nog daarenboven zijn goeden naam door haar lasterzucht in gevaar. Wanneer zij hem bij het begin van een ziekte ontbieden, en er niet reeds binnen weinige dagen eenige beterschap volgt, mag hij verwachten, dat zij in het geheim zullen beginnen te kwakzalven; wanneer zij daarentegen later zijn hulp inroepen, mag hij zich overtuigd houden, dat zij reeds allerlei inlandsche kwakzalverijen hebben beproefd, hoewel zij zich wachten hem het minste hiervan te zeggen. Tegenover zulke moeders nu is het wijs, als de geneesheer zich gedraagt naar de volgende drie grondstellingen.

- a) Nimmer, behalve wanneer er gevaar is bij het uitsstel, enig recept voor te schrijven, alvorens hij weet of de ziekte, waarmede hij te doen heeft, eerst pas ontstaan is, dan wel of zij reeds een aantal dagen geduurd heeft. Om dat na te gaan, kan het noodig wezen den leider drie of vier keeren vooraf te bezoeken.
- b) Nimmer een gunstige voorspelling te doen zonder voorwaarde, behalve wanneer het geval van dien aard is, dat er geen ongelukkige afloop als mogelijk kan voorondersteld worden.

- c.) Nimmer naijverig te zijn op de inlandsche kwakzalvers, maar integendeel hen vriendelijk te naderen, met oogmerk om bekend te worden met hun geneeswijze en geneesmiddelen, en zodoende voor het vervolg beter in staat te zijn het heimelijke kwakzalven te beletten.

De gekleurde moeders roepen een Europeesch geneesheer niet dan zelden te hulp, eensdeels omdat zij de kosten niet kunnen betalen, anderdeels omdat zij geen zeer hoog denkbeeld hebben van de Europeesche geneeskunde. Wat zij het minst begriipen, is: hoe men toch den raad kan geven, een aantal achtereenvolgende dagen een kind alle stevig voedsel te weigeren, ten einde het spoediger en zekerder te doen herstellen. Volgens hare bekrompen begriipen kan zoodanige maatregel alleen strekken om zwakte en doodelijk verval van krachten te doen geboren worden. Haar van het tegendeel te willen overtuigen door middel van een ernstig betoog zou een vergeefsche, ja dwaze onderneming zijn, want zij zouden er in het geheim om lachen. Het eenige, wat een geneesheer aangaande den leefregel van haar mag vergen, is: dat zij het voedsel voor een ziek kind wat meer verdunnen dan haar gewoonte is, en dat zij de tusschenpoozingen van de maaltijdsjes wat meer verlengen.

Vijfde voorwaarde.

De geneesheer lette op de zogafscheiding der gekleurde minnen!

Het gebeurt in keerkringsgewesten niet zelden, dat de min van een blanken of halfblanken zuigeling haar zog begint te verliezen, voordat het kind mag worden gespeend en, ten einde niet afgedankt te worden, haar toestand zoo lang mogelijk zoekt geheim te houden, door den zuigeling zeldzamer aan de borst te leggen en heimelijk vol te proppen met grof voedsel. Zoo doende slaagt zij er somwijlen in, het oog der moeder een tijdlang te misleiden, ofschoon zelden zonder kwade gevolgen voor de gezondheid van den zuigeling, die onder zulke omstandigheden gewoonlijk tot een teringachtigen toestand vervalt, waarvan niemand de oorzaak weet op te geven en waartegen dus ook geen geneesmiddelen kunnen baten. Dergelijke gevallen bewijzen de noodzakelijkheid voor den geneesheer om de borsten van een gekleurde min, wier voedsterling ziek is geworden, dikwijls en oplettend te onderzoeken, ten einde in geval van gebrekkige zogafscheiding er op aan te dringen, dat zij verwisseld worde tegen een betere, alvorens het te laat zij. Verzuimt de geneesheer dezen maatregel, dan kan hij verwachten, dat men, ingeval de zuigeling later komt te overlijden, de schuld aan hem alleen geeft en de min onschuldig verklaart.

Zesde voorwaarde.

De geneesheer lette op de afkomst van een ziek kind!

De kinderen der blanken, in het bijzonder van de-
zulken, die zich onderscheiden door een blozend gelaat

en volsappig gestel, worden het lichtst ziek onder den invloed van een heet klimaat; ook zijn hunne ziekten, over het algemeen genomen, van een meer ontstekingsachtigen aard dan die der kinderen van gele, bruine en zwarte ouders. Hieruit vloeien drie verschillende bepalingen voor de keerkringspraktijk voort, te weten:

- a) De verkoelende en ontlastende geneeswijze komt menigvuldiger te pas bij blanke kinderen dan bij gekleurde.
- b) Opwekkende en versterkende (tonische) geneesmiddelen zijn naar evenredigheid minder schadelijk voor de laatsten dan voor de eersten.
- c) Een omzichtige voorspelling is zelden overbodig, wanneer men een blozend kind van het blanke ras te behandelen heeft.

Zevende voorwaarde.

De geneesheer lette op het tijdperk van het leven van het kind!

Geen leeftijd is voor een kind in keerkringsgewesten zoo gevaarlijk als het tijdperk van het krijgen der eerste tanden. Tegen het begin daarvan sterft aldaar een groot aantal kinderen aan stuipen, en gedurende het verder verloop een nog grooter aantal aan ontsteking der buiksgewanden.

Dat moet voor den kinderarts een beweegreden zijn om geen ziekte, welke binnen dat tijdperk valt, uit een

al te licht oogpunt te beschouwen, maar zijn hoop op herstel bij voorkeur te vestigen op een verzachtende en ontsteking werende geneeswijze.

Thans wil ik overgaan tot een omstandiger beschrijving van de ziektegevallen, door mij bij kinderen waargenomen en behandeld gedurende mijn twaalfjarig verblijf op het eiland Java. Die beschrijving zal worden gesplitst in vier afdeelingen. De eerste afdeeling zal die ziektegevallen behelze, welke door mij waargenomen zijn vóór het doorbreken der zoogtanden; de tweede die, welke bij uitstek menigvuldig waren tijdens het doorbreken der zoogtanden; de derde die, welke bij uitstek menigvuldig waren na het doorbreken der zoogtanden, en de vierde die, welke even menigvuldig of menigvuldiger door mij waargenomen zijn onder volwassenen dan bij kinderen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Mededeeling omtrent de ziektegevallen voor het doorbreken der zoogtanden.

A. Aangeboren gebreken.

1. Hazelip (*labium leporinum*).

Ofschoon deze wanschapenheid geen zeldzaamheid is onder de op Java gevestigde menschenrassen, heb ik toch niet meer dan tweemaal gelegenheid gehad, ze door middel van snijding te heelen. de eerste maal alleen, de andere maal gemeenschappelijk met dokter H. De kunstbewerking geschiedde hij twee bastaard-Europeesche kinderen van drie á vier maanden met goed gevolg. Het eene geval was een eenvoudige hazelip, het andere vergezeld met een kraakbeenachtig uitwas op den rand der bovenkaak, dat weggenomen werd door middel van een scherpe nijptang onmiddellijk vóór het verrichten der kunstbewerking. Opmerkelijk was de schielijke verkleving van de wondranden, welke toeliet, dat de bovenste hechtnaald reeds uitgetrokken werd op

den morgen van den eerstvolgenden dag, en de onderste op den morgen van den tweeden dag na de kunstbewerking. Ik hield dezen maatregel voor noodig, uit vrees dat de naaldsteken onder den invloed van de keerkingshitte vroeger tot verzwering zouden kunnen overgaan. De hechtpleister bleef liggen tot op den vierden dag na de kunstbewerking.

2. Vastgroeiing van de tong (*ancyloglossum*).

Het geval, dat een pasgeborene door een al te smal of te ver naar voren zich uitstrekkend tongriempje verhinderd wordt te zuigen, is driemaal door mij waargenomen: eens bij een bastaard-Europeesch kind en tweemaal bij Kreoolsche kinderen. De hinderpaal werd zonder moeite en zonder belangrijke bloeding weggenomen door middel van een schaar, wier bladen van boven stomp waren.

3. Liesbreuk (*hernia inguinalis*).

Een aangeboren liesbreuk, welke zich na de geboorte weldra voorleed als een zakbreuk, is door mij waargenomen bij twee Creoolsche knaapjes. De terugplaat-sing van deze twee breuken was gemakkelijk. Ik zocht ze in den beginne terug te houden door middel van een breukband van bombazijn, waaraan een drukballetje van pluksel bevestigd was, en welke dikwijls ver-

wisseld moest worden. De werking hiervan zocht ik te ondersteunen door het uitwendig gebruik van een sterk afkooksel van den samentrekkenden bast der mangostanvrucht. Later beval ik een veerkrachtigen breukband met dijriemen aan, waarvan men altijd twee in voorraad dient te hebben. Daar het echter veel tijdverlies veroorzaakte, dien uit Europa te ontbieden, en de twee kleine lijders beide in het vervolg mijn woonplaats verlieten, is het mij onbekend gebleven, of zij ten laatste geheel zijn hersteld, of niet.

4. Uitmonding van den endeldarm in de scheede (*cloaca*).

In het laatste jaar van mijn verblijf te Samarang werd ik bij een Chinees geroepen, wiens vrouw, eene bestaard-Chineesche, eenige dagen vroeger bevallen was van een meisje zonder *anus*, dat faeces en urine gelijktijdig uit de scheede loosde. Een kunstbewerking was hier niet doenlijk, daar er uitwendig door mij geen spoor ontdekt kon worden van den endeldarm, noch van het stuitbeen, en het bij gevolg te vermoeden was, dat de buiging van het laatste naar voren te ver bovenwaarts plaats vond. De opening van den endeldarm in de scheede scheen tamelijk ruim te zijn, daar het kind niet onderhevig was aan buikverstopping en, niettegenstaande het behalve het zog der moeder dagelijks een aantal portiën rijstebrij met pisang te eten kreeg, zich wel bevond tot op de achtste levensmaand, toen ik het voor de laatste maal zag.

5. Horrelvoeten (*talipedes*).

Het aantal kinderen met horrelvoeten, door mij behandeld bedraagt vijf. Zij waren allen van Europeesche afkomst. De binnenste rand van den voet stond bij elk van hen naar boven, de buitenste naar beneden en de plant van den voet naar binnen. Het herstel had plaats binnen den tijd van anderhalf à twee jaar. Het middel, dat hiertoe werd aangewend, was het bekende verband van Brückner, bestaande in een samengevouwen zakdoek ter lengte van een meter, welke met schuinsche toeren om den voet werd gestrengeld. Ik zocht de werking van dit verband te ondersteunen door lauwe voetbaden, door verzachtende wrijvingen met olie op de gespannen zijde en door wrijving met aromatische en geestrijke vochten op de ontspannen zijde van den voet, waarbij tevens nog herhaalde dagelijksche pogingen gevoegd werden om het voetgewricht aan de natuurlijke houding te doen gewennen door middel van kunstmatige buigingen met de hand. De spiraalvormige pleisterzwachtels, onlangs aanbevolen tot herstel van de horrelvoeten, verdienen wellicht de voorkeur boven het voormelde verband.

6. Moedervlekken (*naevi*).

Het geloof, dat de moedervlekken een uitwerksel van schrik tijdens de zwangerschap zijn, heeft zich van de Europeesche moeder in Oost-Indië voortgeplant op de Kreoolsche en bastaard-Europeesche. Daar mij een

geval bekend is geworden, dat het gebruik van een brandmiddel (*causticum*) tegen een purperen moedervlek in het aangezicht de dood ten gevolge had bij een jong Kreoolsch meisje, acht ik mij verplicht te waarschuwen tegen zulk een geneeswijze en de koepokinentiug op de oppervlakte van den omtrek der moedervlek aan te bevelen tegen die soorten van moedervlekken, welke niet door het mes of door afbinding kunnen worden uitgeroeid.

B. Toevallen, welke zich vertoonden onmiddellijk of weinige dagen na de geboorte.

C. Zwakte ten gevolge van een te vroege geboorte (*partus pruematurus*)

Bij dezen toestand komt minder genees- dan natuurkundige behandeling te pas. Ik maak er alleen gewag van om op te merken, dat hij onder den invloed van het keerkingsklimaat eerder verdwijnt en met minder gevaar gepaard gaat dan in koude landen, waarvan ik een treffend voorbeeld gezien heb in tweelingen, onmiddelijk na hun geboorte alle kenmerken van onvoldragenheid vertoonden, uiterst zwak waren en desniettemin bleven leven.

Een wonderlijk begrip. dat alom ingang heeft gevonden op Java, is dit: dat een vrucht van zeven maanden of een zoogenaamd zevenmaandsch kind zeldzamer zal komen te overlijden dan een vrucht van acht maanden. Het behoeft wel nauwelijks gezegd te worden, dat het alleen kan zijn voortgesproten uit dwalingen ten opzichte van den duur der zwangerschap.

8. Schijndood (*asphyxia neonatorum*).

Menigmaal ben ik in mijn praktijk op Java geroepen, wanneer een voldragen en welgemaakt kind schijndood geboren was, weshalve ik over dat onderwerp wat breedvoeriger zal spreken.

Men onderschiet twee soorten van schijndood der pasgeborenen, te weten: den schijndood door zwakte (*asphyxia syncoptica*) en den schijndood door verstikking (*asphyxia suffocatoria*), welke ook bekend is onder den naam van beroerte der pasgeborenen. De onderscheidende kenmerken van den eersten zijn: een zwak voorkomen, een bleeke verlepte huid, een ingevallen gelaat, een hangende benedenkaak, een openstaande *anus*, koude ledematen, een ontbrekende of zwakke klopping van de navelslagaderen; de onderscheidende kenmerken van den laatsten: een robust voorkomen, een blauwe of zwartachtige kleur van de oppervlakte van het lichaam, vooral van het gelaat, roode uitpuilende oogen, sterk kloppende navelslagaderen, niet geheel verdwenen dierlijke warmte. De gewone oorzaken van den eersten zijn: een sukkelende gezondheid en menigvuldig bloedverlies der moeder gedurende de zwangerschap, scheuring van de navelstreng gedurende de verlossing door middel van de keering op de voeten; de gewone oorzaken van den laatsten: het gebruik van drijvende geneesmiddelen vóór de verlossing, een moeilijke en langdurige verlossing, een nadeelige drukking

of beleediging van het kinderhoofd onder het verlossen, een nadeelige drukking van de navelstreng gedurende de verlossing, een te korte of om den hals gestrengelde navelstreng, een sluiting van den mond of neus van het kind door slijm en vliezen.

Den schijndood door verstikking heb ik het menigvuldigst op Java ontmoet, zeldzamer ten gevolge van een langdurige en moeilijke verlossing (want de meeste vrouwen bevallen daar zeer gemakkelijk en spoedig), dan van het misbruik van drijvende geneesmiddelen, lompe handgrepen van den kant der Javaansche vroedvrouwen en bijloovige gewoonten. Twee van de laatste wil ik hier aanhalen. De eene is deze: dat een Javaansch echtgenoot in moeilijke gevallen op den buik van zijn in barensnood liggende vrouw gaat staan en met zijne voeten zoo hard mogelijk trapt, ten einde de uitdrijving van het kind door geweld te verkrijgen. De andere bestaat hierin: dat de Javaansche vroedvrouwen zonder uitzondering een knellenden strop leggen om het middelrif van elke vrouw, die in barensnood verkeert, met het oogmerk om de verlossing daardoor te bespoedigen en te beletten dat de baarmoeder bovenwaarts wijke. Dit belachelijk gebruik sticht buitengewoon veel onheil in het bijzonder op plaatsen, waar geen Europeesche vroedvrouw is. De meest gewone gevolgen, die daaruit voortspruiten, zijn: verstikking van het kind en uitzakkingen van de baarmoeder van den hevigsten aard. Derhalve moet het altoos het eerste werk zijn van een

te hulp geroepen geneesheer, die deze gevolgen wil voorkomen, dat hij de vrouw, die in barensnood ligt, van dien strop ontdoet.

Behandeling van den schijndood door zwakte.

Men binde zonder tijdverlies de navelstreng af, wan-neer zij gescheurd is. Men blaze op een kunstmatige wijze lucht in en brenge het kind schielijk (met of zonder nageboorte) in een lauw bad, waarbij wijn, arak, azijn of een aftreksel van aromatische kruiden gevoegd is. Als het in het bad is geplaatst, wrijf en borstele men het zachtjes onder de voeten en aan de ribben; men kittelle den neus met een pen, gedoopt in azijn of uiensap; men zette een lavement van lauwe kamillethee met een gering bijvoegsel van zout; men stelle de rugstreng bloot aan zwakke electrische of galvanische schokken, enz. Begint nu het kind te ademen, dan neme men het uit het bad, droge het met warme doeken af, wikkele het in een warme deken en legge het aan de borst der moeder. Wordt de ademhaling echter weder moeilijker, begint het kind te reutelen, dan herhale men het lauwe bad en brengen in den mond van het kind een stukje suiker met een druppel peper-muntolie of geest van Hoffman. Bijaldien ook dit niet helpt, beproeve men een braakmiddel, bestaande uit een theelepel *oxymel squillae* of een druppel *vinum stibiatum*.

Behandeling van den schijndood door verstikking.

Men knippe zoo mogelijk de om den hals gestrengelde of te korte navelstreng door, late er één á drie eetlepels bloed uitloopen en binde ze vervolgens af; men bevrijde den mond en de neusgaten van het kind van de aanklevende zelfstandigheden en brenge het zonder verder uitstel in een lauw bad, waarbij hoofd en borst dienen blootgesteld te worden aan de werking van een koud drup- of gietbad, terwijl men tevens een poging doet om lucht in te blazen. Wanneer deze middelen geen de minste uitwerking hebben op het hart of op de longen, en wanneer tevens de huid van het kind bleeker begint te worden, behoort men over te gaan tot de handelwijze, boven aanbevolen tegen den schijndood door zwakte.

9. Hoofdgezwel (*caput succedaneum*).

Dit gezwel, een gewoon gevolg van drukking op het vooruitliggende hoofd of aangezicht van het kind tijdens de verlossing, is op Java nooit een voorwerp van mijn geneeskundige behandeling geweest, dewijl het altoos binnen weinige dagen vanzelf verdween. Wanneer het soms een buitengewonen omvang heeft en lang duurt, bevele men lauwe aromatische stovingen daartegen aan.

10. Hoofdbloedgezwel (*cephalaematoma*).

Van meer belang dan het eenvoudige hoofdgezwel is het hoofdbloedgezwel der pasgeborenen, dat zijn oorzaak heeft in een uitstorting van bloed onder of tusschen de uitwendige bekleedselen van het hoofd, waarvan als aanleidende oorzaak moet worden beschouwd de scheuring van het een of andere bloedvat. Het gezwel ontwikkelt zich gewoonlijk eerst eenige dagen na de geboorte en onderscheidt zich van het gewone hoofdgezwel door golving (fluctuatie) en een meer bepaalden omtrek, somtijds ook door een blauwachtige kleur. Het kan niet verwisseld worden met een hersenbreuk, doordien het, gedrukt wordende met de hand, noch inzakt, noch slaapzucht teweeg brengt. Wanneer de omvang van het gezwel geklommen is tot een aanmerkelijke hoogte, hope men op geen verdeeling, maar zoeke het gevaar van bijkomend beenbederf te voorkomen door een tijdige opening met het lancet, gevolgd door aromatische omslagen en een samendrukkend verband. Men make de opening op het meest afhellende punt van het gezwel en onderhoude ze door middel van een wickje zoo lang, totdat het uitgestorte bloed behoorlijk is ontlast. Zoo doende ben ik geslaagd in het herstellen van een hoofdbloedgezwel bij een Maleisch kind op Java, het eenige geval van dien aard, door mij daar bijgewoond. Het gezwel besloeg de geheele kruin en strekte zich benedenwaarts uit tot op het schubbedeel van het rech-

terslaapbeen. De opening, welke eerst op den vierden dag na de geboorte verricht werd en een aanmerkelijke hoeveelheid dik zwart bloed deed ontlasten, moest voor de tweede maal worden herhaald, omdat zij zich te vroeg had gesloten.

11. Verschuiving van de hoofdbeenderen (*intercalatio ossium capitis*).

Een geringe graad van verschuiving der hoofdbeenderen vindt plaats bij elke geboorte, zooals men weet, en vereischt geen kunsthulp. Een hooge graad vordert die hulp alleen dan, wanneer er tevens een hoofdbloedgezwel of een groot hoofdgezwel voorhanden is. Ik heb op Java pasgeborenen gezien, wier hoofdbeenderen ten gevolge van een langdurige en moeilijke verlossing in diervoege over elkander waren geschoven, dat het hoofd verscheiden weken lang een in het oog loopende eivormige gedaante behield, welke echter naderhand vanzelf weder verdween. Eens nochtans heb ik moeten ondervinden, dat een ongunstige plaatsing en hevige drukking van het achterblijvende hoofd bij een billengeboorte nadeelige gevolgen had voor de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens.

12. Beenbreuk (*fractura*),

Een beenverzwikking (*luxatio*) bij pasgeborenen heb ik op Java geen enkelen keer waargenomen, een been-

breuk slechts eens, Het was een bastaard-Europeesch kind, dat onder de verlossing zijn linkerbovenarm gebroken had door de ruwe handgrepen van een Javaansche vroedvrouw. Men riep mij niet vóór den eerstvolgenden dag na de geboorte, maar een zorgvuldige verpleging stelde mij in staat de breuk binnen zestien dagen te heelen door middel van een eenvoudig verband, bestaande uit spalken van speelkaarten en een rondlopenden zwachtel. De spalken werden vóór het aanleggen bevochtigd met brandewijn. Tweemaal zag ik mij verplicht ze af te nemen, ten einde ze lossen aan te leggen.

Ik kan deze gelegenheid niet laten voorbijgaan zonder de Europeesche heelmeeesters in keerkingsgewesten voorgoed te waarschuwen én tegen het gebruik van overtoollige verbandstukken, én tegen het al te vast aanleggen van spalken, drukdoeken en zwachtels bij beenbreuken, verrekkingen en gecompliceerde wonden. Deze waarschuwing geldt niet alleen met betrekking tot kinderen, maar ook ten aanzien van personen van hooger leeftijd. Want de bloed- en watervaten in den omtrek van een gekwetst lichaamsdeel bevinden zich, in een gestadig heeten dampkring, bij voortdurig in een toestand van dusdanige opgewektheid, dat de drukking door te vast aanliggende en verhittende verbandstukken licht een hevige ontsteking teweeg brengt, welke spoedig overgaat te koudvuur.

13. Huidwondjes door de verlossing.

Ik wil er geen geheim van maken, dat vier van de

pasgeborenen, door mij op Java met de tang ter wereld geholpen, behebt waren met kleine huidscheuren in het aangezicht en aan het hoofd. Of deze kwetsuren een gevolg waren van mijn onhandigheid, dan wel van de slechte kwaliteit van het instrument, dat te voren sterk was aangetast door roest en een tijdlang door geen beter kon worden vervangen, wil ik hier niet onderzoeken. Genoeg, zij bestonden, doch genazen echter binnen weinige dagen zonder eenig verband en ook zonder zichtbare teekens achter te laten. Tot bevordering van de genezing schreef ik verder niets voor dan een wassching met verdunden wijn, benevens eenige voorzorg tegen schuring en wrijving.

14. Gezwollen borsten (*intumescetia mammarum*).

In Europa is het geen zoo zeldzaam verschijnsel, zooals men weet, dat kinderen van beide geslachten een opzwellling van de borsten ter wereld medebrengen, welke voortgebracht wordt door een weiachtig vocht, dat zij bevatten, en men heeft voorbeelden, dat dusdanige opzwellling kan overgaan tot een pijnlijke ontsteking en zelfs tot ettering, vooral wanneer men dat vocht met geweld zoekt uit te persen. Tegen zulk een ongemak werd ik slechts eens op Java geraadpleegd. De lijder was een Kreoolsch kind, welks opgezwollen en pijnlijke borsten bij zachte drukking met den vinger een droppel weiachtig vocht deden uitsijpelen. Ik liet

ze bedekken met een katoenen watje, waardoor zij gelijkmatig werden verwarmd en beveiligd tegen alle drukking, hetgeen voldoende was om na verloop van acht dagen elk spoor van ontsteking te doen verdwijnen.

15. Navelbloeding (*omphalorrhagia*).

De pasgeborenen van blanke ouders in keerkringsgewesten bloeden zeer licht uit den navel (vergel. D. I. B. I. Hoofdst. 7. A. 4. en B. II. Hoofdst. 1). Het getal van hen, bij wie ik dit toeval waargenomen heb, bedraagt omtrent zesentwintig. Twee verloren een aanzienlijke hoeveelheid bloed op den eersten dag na de geboorte, omdat de navelstreng niet vast genoeg was afgebonden. Het toeval had gevaarlijk kunnen worden, als men mij niet vroeg genoeg had geroepen. Acht verloren een geringe hoeveelheid bloed op den tweeden dag na de geboorte, doordien beide de koordjes, gebezigd tot afbinding van de navelstreng, losser waren geworden ten gevolge van het inkrimpen van de laatste en dus geen genoegzame drukking meer uitoefenden op de navelslagaderen. Twee kinderen bloedden op den derden en vierden dag uit den navel, hoezeer weinig, omdat de navelstreng, nauwelijks nog vastgehecht aan den navelring door middel van een dun draadje, heen en weder getrokken was door verschuiving van den navelband. Ik knipte het draadje door, strooide een weinig fijn poeder van drakenbloed (*sanguis draconis*;

Maleisch: *minjan mera*) in den navelring en verbond dien met een prop van pluksel, drukdoekje en navelband. Vijf verloren een bloedig afscheidsel uit den navel gedurende de eerstvolgende weken na het afvallen van de navelstreng, zonder dat er buitendien eenig gebrek bestond. Mijn hulp hiertegen bepaalde zich bij een dagelijksche wassching van den navel met water en rooden wijn en bij een verband met droog pluksel. Bij negen volsappige en gespierde kinderen keerde die bloedige afscheiding uit de navelvaten terug tusschen de vijfde en achtste levensweek, echter zonder de minste ongesteldheid. Ik beschouwde haar als heilzaam en beval een trouw gebruik van het koude bad aan.

16. Etterachtige uitvloeijing uit den navel (*profluvium subpurulentum umbilici*).

Bij de 192 verlossingen, door mij op Java verricht, werd de behandeling van den navel der pasgeborenen 119 keeren aan mij opgedragen en 73 keeren aan een Javaansche vroedvrouw. De 119 pasgeborenen, aan mijn zorg toevertrouwd, waren deels van zuivere, deels van gemengd Europeesche afkomst. Ik behandelde bij hen de navelstreng op de wijze, door mij beschreven in het Eerste Deel (B. H. Hoofdst. 1). Elf van hen hadden na het afvallen van de navelstreng, welke zeer dik bij hen was, een meer of min etterig uitvloeisel uit den navel, zonder blijkbare voorafgaande of begeleidende ontste-

king. De uitvloeijing, die van geen groot belang was, duurde acht à tien dagen en verdween tien van de elf malen na het instrooien van wat fijn poeder van *benzoë* (Maleisch: *minjan poeti*). Eens duurde zij tot aan de vierde levensweek en ging gepaard met een klein vleeschachtig uitwas in den navelring, benevens pijnlijke gewaarwordingen binnenslijfs. Het uitwas verdween op het tweemaal herhaalde aanraken met *lapis infernalis*, waarop de navelring zich sloot en het kind bedaarde.

De Javaansche vroedvrouwen wachten altoos het verschijnen van de nageboorte af, voordat zij iets aan de navelstreng der pasgeborenen verrichten. Blijft de nageboorte langer dan twee uren na de uitdrijving van het kind terug, dan roepen zij gaarne een Europeesch geneesheer te hulp. Nadat de nageboorte verschenen is, baden zij het kind, strijken vervolgens het buikeinde van de navelstreng eenige minuten lang met een bamboesmes, ten einde het gestolde bloed naar beneden te doen zakken, en snijden haar hierna door op een afstand van omtrent drie centimeter van den buik van het kind. Wanneer de pasgeborene een Europeesch kind is, binden zij de navelstreng van te voren af; zoo niet, dan laten zij dat achterwege. Het terugblijvende eindje van de doorgesneden streng wordt door haar met een pap bedekt, bereid uit den verschen wortel van *Kaempferia Galanga* (Maleisch *Koenjet*), vermengd met zout en tot kool gebrande kokosdoppen, waarover zij nog een *siri*- of *betelblad* en een navelband leggen. Het geheel blijft liggen, totdat de navel-

streng is afgevallen, hetwelk gewoonlijk op den vierden dag na de geboorte gebeurt. Onder dusdanige behandeling bleven de Javaansche of Maleische pasgeborenen, die ik gelegenheid had te zien, zonder uitzondering vrij van bloeding en etterige uitvloeiing uit den navel. Twee van de Kreoolsche pasgeborenen echter, die ik op dezelfde wijze zag behandelen, deden op den vierden dag na de geboorte een kleine pijnlijke verzwering op, aan den omtrek van den navelring, welke intusschen weldra genas na het gebruik van een druppel lauwe slaolie, droog pluksel en dagelijks een lauw bad.

17. Navelbreuk (*hernia umbilicalis*).

Ik heb op Java in het geheel negen kinderen ontmoet, die behebt waren met een navelbreuk. Een daarvan was een doodgeboren kind van half-Europeesche afkomst; vijf waren Javaansche kinderen, die reeds konden loopen; drie waren Kreoolsche zuigelingen, die tusschen vier en negen weken oud waren, toen zij onder mijn behandeling kwamen. Volgens het verhaal van de moeders was hun ongemak niet dan eenige weken na de geboorte zichtbaar geworden, en naar ik vooronderstel, had een nalatige, ruwe behandeling van den navel veel tot het ontstaan daarvan toegebracht. Het herstel van de grootste dezer drie breuken, welke een middellijn had van omtrent een en een kwart centimeter, vereischte een onafgebroken compressie van zeven maanden,

waartoe ik mij van een halfrond stukje kurk bediende, dat een dag lang getrokken had op rooden wijn en boven de breuk vastgehouden werd door middel van een rondom den buik loopende kleefpleister van twee vingers breedte. Daarboven kwam een plukselballetje en drukdoekje te liggen, bevochtigd met een samen-trekkend afkooksel. Het geheel werd omsloten door een goed passenden navelband, welken ik nog lang na het verdwijnen van de navelbreuk alleen liet dragen. Het verband werd dagelijks hernieuwd na het baden, terwijl het kind op den rug liggende zoog.

18. Geelzucht (*icterus*).

De geelzucht der pasgeborenen is meer als een natuurlijk verschijnsel te beschouwen dan als een ziekte. Men herleze nog eens wat daarover gezegd is in het eerste Deel (B. I. Hoofdt. I, b. 3.) betrekkelijk de afstamming.

Blijkens mijne waarnemingen op Java worden blanke pasgeborenen tijdens de drie of vier eerste levensweken, het gewone tijdperk van de geelzucht, lichter ongesteld dan gekleurde. Evenwel gebeurt dit niet, dan wanneer men hun terstond na de geboorte nog ander voedsel toedient dan het zog der moeder. Zij ontlasten in dat geval hun darmpek te langzaam, hebben een tragen, groenachtigen of donkerbruinen stoelgang, zijn gemelijk, slapen onrustig en komen minder spoedig bij dan andere kinderen. Een geneesheer kan hier verder niets doen

dan de opstopping, waaraan de galbuizen en het darmkanaal onderhevig zijn, wegnemen. Hiertoe zijn aan te bevelen: openende lavementen van lauw water, kokosolie en suiker; eenige theelepels van een mengsel van rabarberstroop, fenkelwater en magnesia; het regelmatig gebruik van één of twee lauwe baden dagelijks; herhaalde toertjes in een overdekten rolwagen onder den blooten hemel. Daarenboven behoort de geneesheer er nog op aan te dringen, dat het voedsel van het kind een tijdlang zich blijve bepalen tot zog, anders kan hij er niet voor instaan, dat de onpasselijkheid niet alle oogenblikken terugkeert en ten laatste verandert in een bedenkelijke ziekte.

19. Ontvelling en smartwondjes (*intertrigo* ; *erythema* ; *excoriatio*).

De pijnlijke ontvelling en smartwondjes, waaraan de pasgeborenen der gematigde luchtstreek zoo algemeen onderhevig zijn tijdens de afschilfering van de opperhuid (zie bl. 3 van het Eerste Deel), zijn door mij op Java slechts nu en dan bij blanke pasgeborenen opgemerkt. Intusschen was het ongemak geen enkelen keer van groot belang en vertoonde zich uitsluitend op die punten van de oppervlakte van het lichaam, welke dikwijls in aanraking komen met de uitwerpselen van het kind, b. v. op de schaamlippen, den balzak, den onderbuik, de billen. Nooit heb ik het daar ontwaard onder den

oksel of achter de ooren. Ten einde een pasgeboren kind in de verzengde luchtstreek tegen dat ongemak te beveiligen, behoort men het gestadig te wasschen, te baden en zeer luchtig te kleeden, en ten einde het daarvan te bevrijden, dient men de ontvelde plaatsen te bestrijken met versche kokosmelk of te bestrooien met bloemmeel van rijst (Maleisch: *bedak*) of ook met het poeder van de geknotste wolfsklauw *lycopodium*.

20. Ontbrekende pisloozing (*anuria*).

Het is mij niet meer dan tweemaal op Java gebeurd, geraadpleegd te worden door een moeder, die er daags na haar bevalling bevreesd over was, dat haar kindje nog niet had gewaterd. De eene dezer moeders was een Europeesche, de andere een Kreoolsche. Beiden waren uithoofde van gebrek aan zog alsnog buiten staat geweest haar kindje te zoogen, hetgeen mij gelooven deed, dat de nieren der kinderen, die voor het overige beide welvarend schenen te zijn, nog geen urine hadden afgescheiden. Ik stelde de moeders derhalve gerust zonder een recept voor te schrijven. Des anderendaags terugkomende, vernam ik dan ook, dat beide kinderen gewaterd hadden, het eene omtrent 36, het andere 48 uren na de geboorte.

G. Toevallen, welke zich vertoonden eenige weken of maanden na de geboorte.

21. Hardlijvigheid (*alvus adstricta*).

Zoodra een zuigeling in de verzengde luchtstreek hardlijvig begint te worden, heeft men te vreezen, dat hij ook weldra ernstig ziek worden zal, vooral wanneer hij tot het blanke ras behoort (zie D. I. B. I. Hoodst. 8, 5) en een volsappig gestel bezit. Ik heb op Java zuigelingen gekend, die van de tweede, derde maand af dermate sukkelde aan buikverstopping, dat zij zonder het gebruik van een zetpilletje nauwelijks eens in het etmaal afgingen. (1) Aanvankelijk liet ik mij door de moeders, die mij als huisarts hadden aangenomen, gemakkelijk bewegen om aan zulke zuigeling van tijd tot tijd een buikzuivering voor te schrijven, waartoe ik placht te kiezen: de rabarberstroop met manna of een gering bijvoegsel van wijnsteenzure potasch of in plaats daarvan een theelepeltje zuivere kastorolie. Later echter de overtuiging verkregen hebbende, dat buikverstopping bij een jongen zuigeling, die zijn darmpek zonder moeite is kwijtgeraakt, altoos het uitwerksel is van zwaar verteerbaar voedsel (b. v. een te dikke rijstebrij) en dat het vaak herhaalde gebruik van buikzuiverende middelen in dezen toestand meer schaadt dan baat, bepaalde ik mijn geneeskundige hulp tot het aanwen-

(1) De bastaard-Europeesche moeders op Java wenden veelal een opgerold met olie bestreken siri- of betelblad bij wijze van zetpilletje aan, ten einde een hardlijvig zuigeling aan te sporen tot afgaan. De Europeesche moeders gebruiken daarvoor een stukje zeep met honig. Beide gewoonten deugen niet, dewijl zij den aanleg tot buikverstopping doen toenemen en aanleiding geven tot ontsteking van den ondeldarm.

den van openende lavementen van lauw water, kokosolie en een weinig zout. Hierbij voegde ik telkens den ernstigen raad, het kind één of twee maanden lang te voeden met louter zog. Verstandige moeders, die naar mijn raad luisterden, hadden het genoeg te zien, dat hare zuigelingen van lieverlede geregeld en vanzelf weder begonnen af te gaan. Onverstandige moeders daarentegen, die van gevoelen waren, dat een zuigeling niet kan bestaan van louter zog, hadden meestal het verdriet van te zien, dat hare zuigelingen vaak ongesteld en tijdens het tanden krijgen aangetast werden door gevaarlijke buikziekten.

22. Buikpijn (*colica*).

De teekenen, waaruit men besluiten mag, dat een zuigeling aan buikpijn lijdt ga ik hier met stilzwijgen voorbij in de vooronderstelling, dat zij bekend zijn aan elk geneeskundige. De zuigelingen, welke ik op Java aan dit toeval te behandelen had, waren meerendeels blanke en halfblanke, die te vroeg te eten kregen, behebt waren met een navelverzwering, een te warme kleeding droegen, te zelden in de open lucht kwamen, of wier moeders een verkeerde leefwijze leidden (b. v. dans- en smulpartijen te vroeg bezochten). Overeenkomstig deze oorzaken en de begeleidende verschijnselen zocht ik altoos mijn geneeskundige hulp in te richten. Viel er iets te zeggen op den leefregel van het kind of van de

zoogende moeder, dan drong ik er op aan dien te verbeteren. Was het zog der moeder ongezond en kon de oorzaak daarvan niet worden weggenomen, dan beval ik een min aan en liet het kind inmiddels op kunstmatige wijze voeden. Bestond er een verzwering van den navel, dan zocht ik haar te genezen (zie N°. 16, boven). Was de buik van het kind verstopt of opgezet door winden, dan schreef ik voor: openende lavementen, wrijvingen van den buik met lauwe kokosolie, vermengd met eenige druppels pepermunt- of fenkelolie, lauwe pappen op den onderbuik, enz. Was de buikpijn de geleidster van een buikloop, dan behandelde ik den laatsten naar gelang van de verschillen, welke onder N°. 24 zullen worden aangehaald. In elk geval van pijnlijke buikziekte, door mij behandeld bij zuigelingen, verbood ik het koude bad of deed het vervangen door een lauw bad, totdat de kleine lijder hersteld was.

23. Braking (*vomitus*).

Men moet het oprispen of uitspuwen van zog bij jonge zuigelingen niet verwarren met ware braking. Het eerste is een onschadelijk verschijnsel, dat wij opmerken bij elken zuigeling, welks moeder of min een rijkelijk van zog zwellenden boezem heeft. De laatste is een toeval, dat in de verzengde luchtstreek nimmer met een onverschillig oog beschouwd mag worden. De

algemeene vereischten, waaraan ter genezing zonder tijdverlies voldaan moet worden, zoodra dat toeval plaats grijpt, zijn de volgende:

- 1) Men trachte de oorzaak weg te nemen, welke de braking heeft doen ontstaan.
- 2) Men late den zuigeling niet dan zeer weinig op eens zuigen of eten.
- 3) Men diene hem geen inwendige geneesmiddelen toe, aangezien de braking daardoor meestal wordt aangezet. Eenige soorten van zaadmilk maken nochtans een uitzondering op dezen regel, b. v. de versch uitgeperste kokosmelk, waarvan men in enkele bijzondere gevallen vier- à vijfmaal daags een theelepel mag ingeven, ten einde den prikkelbaren ziekte-toestand der maag te verzachten.
- 4) Men drage altijd zorg voor een genoegzaam ruimen stoelgang door middel van lavementen.
- 5) Men late den zuigeling lauw baden in plaats van koud.

De aanleidende oorzaken, waaruit ik de braking van jonge zuigelingen op Java heb zien voortvloeien, laten zich terugbrengen tot zeven, te weten:

- a) vergiftiging van het zog door het gebruik van bloeddrijvende geneesmiddelen tijdens het kraambed;
- b) bederf van het zog ten gevolge van een korzelig en driftig temperament der moeder;
- c) bederf van het zog ten gevolge van een ongeregelde leefwijze der moeder;

- d) bederf van het zog ten gevolge van het wederkeeren der maandstonden;
- e) overlading van de kindermaag met spijsen;
- f) verwaarloosde spruw;
- g) misbruik van inwendige geneesmiddelen voor den zuigeling.

Een vergiftiging van het zog door bloeddrijvende geneesmiddelen heb ik niet dan bij blanke moeders opgemerkt. De braking van een zuigeling, daardoor te weeg gebracht, kan doodelijk worden, als de moeder voortgaat met zoogen; zij houdt echter meestal vanzelf op, wanneer de jonge lijder tijdig genoeg van de borst der moeder wordt verwijderd. De volgende twee voorbeelden leveren hiervan een bewijs op.

Mevrouw S., een Kreoolsche, nam bij haar eerste en tweede kraam een bloeddrijvend drankje in, dat samengesteld was uit de ingrediënten, opgenoemd op bl. 159 van het Eerste Deel. Hare twee kindertjes, die zich wel bevonden hadden tot op den vierden, vijfden dag na de geboorte, begonnen van nu af aan telkens te braken, nadat zij gezogen hadden, en daar zij niet verwijderd werden van de borst der moeder, duurde dit toeval voort, totdat zij zoo zwak waren geworden, dat zij niet meer konden zuigen. De een van deze zuigelingen stierf in de vierde, de ander in de zesde levensweek. Bij de derde kraam onthield mevrouw S. zich van den bovengenoemden bloeddrijvenden drank, en haar kind bleef vrij van braking.

Mevrouw L., een Europeesche, nam bij vier achter-eenvolgende verlossingen een gelijksoortig bloeddrijvend drankje in. Zij werd telkens één of twee dagen later aangetast door hevige zenuwtoevallen, en hare zuigelingen, wien te voren niets gedeerd had, werden misselijk en begonnen te braken. Ondertusschen stierven zij niet aan dit toeval, doordien de moeder, schielijk haar zog verliezende, in de noodzakelijkheid werd gebracht een min aan te nemen. Bij de vijfde verlossing onthield mevrouw L. zich op mijn aanraden van dien drank, waarvan het gevolg was, dat zij zelve en haar kind dezen keer welvarende bleven en geen min noodig hadden.

Wanneer de braking van een zuigeling voortspruit uit zogbederf ten gevolge van een korzelig en licht opvliegend temperament der moeder (geen ongewoon geval onder de Kreoolsche moeders in keerkingslanden), dan behoort hij eveneens zoo spoedig mogelijk van de borst der moeder te worden verwijderd, anders loopt hij gevaar van aangetast te worden door doodelijke stuipen (vergel. No. 27, beneden). Dezelfde maatregel is noodwendig, wanneer de braking het gevolg is van een ongeregelde leefwijze der moeder (b. v. wanneer de laatste gaarne dans- en nachtelijke smulpartijen bezoekt), tenzij een ernstige vermaning van den geneesheer haar tot het besluit brengt, haar leefwijze te veranderen, een voornemen, dat echter zelden trouw wordt opgevolgd.

Eens heb ik ook een zuigeling zien braken na het

wederkeeren van de maandstonden. Hij was van Europeesche afkomst en werd gezoogd door een Javaansche min. Het toeval hield intusschen na weinige dagen vanzelf op, zonder dat het noodig was van min te verwisselen.

Wanneer een met spijsen overladen zuigeling aan braking lijdt, mag men hem een tijdlang geen ander voedsel geven dan zog, anders heeft men in een heet klimaat te vreezen, dat hij aangetast zal worden door spruw of door een gevaarlijke maagontsteking. Voegt de braking zich bij reeds voorhanden zijnde verwaarloosde spruw (vergel. N°. 26), of tast zij een zuigeling aan, die lang ziek is geweest en vele geneesmiddelen heeft ingenomen, dan duidt dit in de verzengde luchtstreek meestal een hopeloozen toestand of den naderenden dood aan.

24. Buikloop (*diarrhoea*).

Aan geen ziektegeval heb ik op Java zooveel zuigelingen moeten behandelen als aan buikloop. Ten einde het juist te kunnen beoordeelen in de kinderpraktijk van heete gewesten, behoort men zes bijzondere soorten van buikloop te onderscheiden, welke echter meer of min onderling vermengd kunnen zijn, als:

- a) den galachtigen buikloop;
- b) den zuren buikloop;
- c) den maagdoorloop (*lienteria*);
- d) den bloedigen buikloop;

e) den spruwloop;

f) den paralytischen buikloop.

Onderscheiding

Het onderscheidende kenmerk van den galachtigen buikloop is: ongeregelde ontlasting van kleverige, donkergroene of donkerbruine drekstoffen van een eigenaardigen galachtigen reuk, met of zonder buikpijn. Het kenmerk van den zuren buikloop: ongeregelde ontlasting van lichtgroene, zuur riekende drekstoffen, waarin onverteerde overblijfsels van zog zichtbaar zijn, en vergezeld door buikpijn en roodheid van de *anus*. Het kenmerk van den maagdoorloop: ongeregelde ontlasting van witachtige, meer of kwalijk riekende drekstoffen, met zichtbare overblijfsels van onverteerde spijsen en pijnlijke gewaarwordingen in het lijf. Het kenmerk van den bloedigen buikloop: ongeregelde ontlasting van drekstoffen, met bloed vermengd en verbonden aan een meer of min ernstigen ziekietoestand. Het kenmerk van den spruwloop: ontlasting van een geelachtig wit vocht, vermengd met stukjes van vliezen en vergezeld door meer of minder persing. Het kenmerk van den paralytischen buikloop: overtollige, plotseling losbarstende ontlasting van stinkende bruinachtige drekstoffen, vergezeld door de bekende verschijnselen van ontbinding en verval van krachten, na voorafgaande langdurige ziekte.

Oorzaken.

De buikloop der zuigelingen, om het even van welke soort, wordt volgens de onderzoekingen, in een heet

klimaat door mij gedaan, veel menigvuldiger geboren uit het te vroegtijdig en te ruim genot van spijzen dan uit een ongezond zog of uit een gestremde huiduitwaseming ten gevolge van koude. Het kan evenwel niet ontkend worden, dat het aangeboren gestel van den zuigeling en de qualiteit van de hem toegediende spijzen veel afdoen om de een of andere soort van buikloop te doen ontstaan. Indien het mij geoorloofd is een besluit te trekken uit het grootste aantal gevallen, dan is de vatbaarheid voor den galachtigen, zuren en bloedigen buikloop grooter bij blanke zuigelingen dan bij gekleurde, terwijl de aanleg tot maagdoorloop en spruw, naar het mij voorgekomen is, even groot is bij beiden. Gistend voedsel (b. v. honig, wittebrood met suiker en melk, pisang met rijst, pap van arrowroot, die een dag gestaan heeft, enz.) geeft menigvuldiger aanleiding tot spruw, maagdoorloop en zuur; zwaar, opstoppend en verhittend voedsel daarentegen (b. v. een stijve rijstpap, gekruid vleeschnat, enz.) verwekt pichter den galachtigen en bloedigen buikloop, in het bijzonder bij hardlijvige zuigelingen. De paralytische buikloop behoort in de verzengde luchtstreek tot de gewone voorloopers van den dood, vooral tijdens de eerste kindsheid en na het vaak herhaald gebruik van buikzuiverende geneesmiddelen.

Behandeling.

De geneesregels, welke opgevolgd moeten worden tegen den buikloop der zuigelingen in keerkringsgewes-

ten, laten zich verdeelen in algemeene en bijzondere. Tot de eerste reken ik de volgende:

- 1) Men voede den zuigeling, als het mogelijk is, alleen met het zog van moeder of min. Is men echter genoodzaakt gebruik te maken van ander voedsel, dan diene men het niet dan in kleine hoeveelheden en ook niet te dikwijls toe.
- 2) Men late den zuigeling vaak in de open lucht brengen, want het oponthoud in een heete besloten kamerlucht doet den aanleg tot buikloop toenemen en het herstel moeilijker worden.
- 3) Men stelle het koude bad uit, totdat de kleine lijder hersteld is.
- 4) Men onthoude zich van alle samentrekkende en bittere geneesmiddelen, aangezien de buikloop van jonge zuigelingen in een heet klimaat licht daardoor verandert in een ongeneeslijke darmontsteking.

De bijzondere geneesregels hebben betrekking op de soort van buikloop.

De galachtige buikloop is in keerkingsgewesten zeer dikwijls een weldadig verschijnsel, waardoor de natuur een ontstekingachtige aandoening van de lever, darmen, hersenen, enz. zoekt te verhoeden of te genezen. Daarom behoort men hem nimmer op voorbarige wijze te onderdrukken. Wanneer de galachtige ontlastingen ruim zijn, niet vergezeld worden door pijn of persing, gepaard gaan met een gelijkmatige huiduitwase-

ming en verlichting schijnen toe te brengen aan den zuigeling dan doet men het best zich te onthouden van alle geneesmiddelen hoegenaamd. Wanneer daarentegen de ontlastingen schraal en pijnlijk, hoezeer talrijk zijn, en wanneer tevens de ontlaste gal taai en donker is, kan het nuttig wezen, dat men een lauw lavement zet of een grein *calomel*, op drie of vier giften verdeeld of een mengsel van gom en kastorolie in de hoeveelheid van een theelepel laat innemen (zie het Aanhangsel, formulier 1)

Aan den zuren of lichtgroenen buikloop heb ik meer zwakke en teedere, dan krachtige en gespierde zuigelingen moeten behandelen. Het herstel van de eersten nam ook veel meer tijd weg dan dat van de laatsten, hetgeen de noodzakelijkheid aantoonde om voor de eersten een meer omzichtigen leefregel voor te schrijven dan voor de laatsten. Wanneer de lichtgroene buikontlastingen schraal, hoezeer talrijk waren, vond ik het nuttig, een mengsel te doen innemen, samengesteld uit gom, fenkel- of oranjeschillenwater en een weinig kastorolie (zie het Aanhangsel, formulier 1). Wanneer de ontlastingen vergezeld waren van hevige buikpijn, voegde ik bij dat mengsel een druppel *laudanum*. Wanneer echter de buikontlastingen overvloedig en uitputtend waren, liet ik één- of tweemaal daags een grein zeer fijn poeder van *lapis calaminaris* of twee grein witte *bolus* innemen en omtrent vier- of vijfmaaldaags een theelepel fenkel- of oranjeschillenwater met gom.

Naar gelang van omstandigheden voegde ik bij dit mengsel een druppel *laudanum*. Het beste voedsel tegen den zuren buikloop bleek, behalve gezond zog, de beschuitpap met hertshorenwater en de melk van eidoo-ren te zijn (zie D. I. B. H. Hoofdstuk 7). Verscheiden keeren zag ik het toeval verdwijnen na het enkel gebruik van een eidoor met wat kaneelwater.

Intusschen heb ik ook twee zuigelingen zien overlijden aan herhaalde aanvallen van den zuren buikloop. Beiden waren van een en dezelfde Kreoolsche moeder, die elfmaal van een levend kind was bevallen en buitendien een aantal miskramen had gehad. Zij sukkelden eerst aan spruw ten gevolge van schadelijk voedsel tijdens de eerste levensweek, en iets later kregen zij een overtolligen lichtgroenen buikloop. Drie à viermaal had ik het geluk het toeval te doen verdwijnen; toen het echter voor de vierde en vijfde maal wederkeerde, stierven zij door uitputting, de eene zuigeling in de zesde, de andere in de zevende levensmaand. Ik heb wel is waar het vermoeden, dat overtredingen van den voorgeschreven leefregel telkens iets toebrachten tot het wederkeeren van het kwaad, maar ik mag niet ontkennen dat beide lijdertjes een kwaadsappig voorkomen hadden reeds tijdens de eerstvolgende dagen na de geboorte, hetgeen mij gelooven doet, dat zij met een aangeboren levergebrek ter wereld waren gekomen. Als bewijs, hoe onwerkzaam hun huid was, haal ik nog aan, dat een driemaal herhaalde inenting van de

koepokken bij hen mislukte.

De maagdoorloop der zuigelingen, door mij behandeld, genas gemakkelijk en zonder bijzondere voorschriften, wanneer hij kort te voren ontstaan en niet gevolgd was op eenig ander gebrek van het spijsverteringskanaal. Hij genas echter moeilijk en dreigde tot tering over te gaan, wanneer hij verwaarloosd of verkeerd behandeld was of wanneer hij zich gevoegd had bij spruw. Het hardnekkigst was de maagdoorloop der pasgespeende zuigelingen, waarover ik nog iets bijzonders zal zeggen in het volgende Hoofdstuk (onder N°. 42).

De zuigelingen, door mij behandeld aan den bloedigen buikloop, hadden meest allen het tijdperk van de eerste dentitie bereikt, weshalve ik mijne aantekeningen daaromtrent terughoud voor het volgende Hoofdstuk (N°. 39).

Tegen den spruwloop heb ik het gele was meermalen met goed gevolg aangewend (zie N°. 26, beneden).

De paralytische buikloop zou niet in de termen vallen van geneeskundige behandeling, bijaldien een geneesheer dat doodvoorspellende toeval altijd terstond wist te onderkennen. Het is echter in sommige gevallen twijfelachtig, of een buikloop al dan niet paralytisch is, vooral wanneer de geneesheer des nachts bij een ziek kind geroepen wordt, dat hij voor de eerste maal ziet, en aangaande hetwelk geen trouw ziekteverhaal aan hem wordt medegedeeld.

25. Braakloop (*cholera*).

Ik heb gedurende mijn verblijf op Java niet meer dan twee zuigelingen te behandelen gehad aan den braakloop. Het waren blanke tweelingen van anderhalve maand. Zij werden gelijktijdig en plotseling aangetast door de voormelde ziekte, welke op dien tijd sporadisch te Samarang heerschte. Of de aanleidende oorzaak uitsluitend gelegen was in den dampkring, dan wel gedeeltelijk in het zog der moeder of in het bijvoedsel, kan ik niet zeggen; intusschen vermoed ik het laatste, omdat de moeder niet zeer ruim voorzien was van zog. De aanval was eerst kort voor mijn komst ontstaan. De tweelingen ontlastten beurtelings naar boven en beneden aanzienlijke hoeveelheden van een waterachtig, zuur riekend vocht, gepaard met lichtgroene gal en bloedstrepen, onder een aanhoudend gekerm, onder krampen en krimpelingen. Hunne handen en voeten waren koud, de stem heesch en de pols nauwelijks voelbaar. Ik verbood het zoogen, liet warme pap op den buik leggen, de ledematen met warme doeken wrijven en om de tien minuten een theelepel fenkelwater innemen, waarbij een halve druppel hertshorengeest gevoegd werd. De eene tweeling stierf reeds na verloop van twee uren, de andere herstelde.

26. Spruw (*aphthae*).

Vatbaarheid.

De spruw is voor den beoefenaar van de geneeskun-

de in de keerkringskoloniën een belangrijker ziekteverschijnsel dan in Europa. Ik zou geen slepende ziekte weten te noemen, welke aldaar niet menigmaal vergezeld gaat van bijkomende spuw, en omgekeerd, er is mij schier geen darmtoeval bekend, dat daar niet menigmaal uit spruw voorvloeit.

Het aantal lijders, door mij op Java behandeld met deels oorspronkelijke (primaire), deels opvolgende (secondaire) spruw beloopt, ruim 60. Hieronder bevonden zich 27 jonge zuigelingen, die nog geen zoogtanden hadden, 21 oudere kinderen die gedeeltelijk nog niet gespeend waren, en 12 volwassen personen. Onder de eersten bevonden zich bijna evenveel Maleische als Europeesche; het grootste getal van de tweeden waren blanke kinderen; onder de laatsten was geen enkele kleurling.

Uit deze opgaven schijnt te blijken, dat de vatbaarheid voor spruw tijdens de eerste levensmaanden meer of min gelijk is bij alle menschenrassen in de verzengde luchtstreek; dat het blanke ras echter op verder gevorderden leeftijd meer overhelt tot dat gebrek dan het gekleurde (vergel. D. I. B. I. Hoofdst. 2. A. b. 3). Hiermede wil ik echter niet gezegd hebben dat dit verschil in vatbaarheid een louter gevolg is van overerving. Want de opvoeding der blanken en der kleurlingen in de keerkringskoloniën wijkt in meer dan één opzicht te sterk af om daarin niet een grond te zoeken tot vermeerdering of vermindering van de aangeboren vatbaar-

heid voor meergemeld kwaad. De eersten b. v. houden veel van wijn, grog, bier, kaas, ham, zuurkool en andere soorten van verouderd voedsel, terwijl de laatsten zich vergenoegen met het gezonder en versche voedsel van hun vaderland. De gekleurde inboorlingen van Oost-Indië kauwen buitendien *siri* of *betel*, een gewoonte, waaraan gewis niet ten onrechte een bederfwerende invloed op de mondholte wordt toegekend.

De volgende aantekeningen hebben uitsluitend betrekking op de spruw bij kinderen.

Oorzaken.

De 27 gevallen van spruw, waargenomen bij pasgeborenen, waren meestal primair, d. i. ontstaan zonder voorafgaande ziekte of ongesteldheid. De 21 gevallen, waargenomen bij oudere kinderen, waren meestal secundair.

Het geheele aantal secundaire gevallen beliep omtrent 26. Daarvan waren 22 dusdanige, waarin de spruw zich gevoegd had bij een of ander voorafgaand gebrek van de spijsvertering, b. v. bij een hardnekkige buikverstopping, bij een zuren of bloedigen buikloop, bij een maagdoorloop, bij een darmscheeltering, bij een wormophooping in het darmkanaal, bij een maagontsteking, bij een darmontsteking (persloop); vier waren dusdanige, waarin de spruw zich gevoegd had bij een zinkingkoorts.

Het geheele aantal primaire gevallen beliep omtrent 22 en deze waren, voor zoover mijne nasporingen schijnen aan te toonen, alle voortgespruten uit oorzaken, welke gewoonlijk aanleiding geven tot een slechte spijsvertering.

Ten minste was er onder deze 22 lijdertjes geen enkel, die niet reeds in de eerste of tweede levensmaand was begonnen te eten. Sommigen van hen hadden bovendien ongezond voedsel genuttigd, b. v. verzuurde honing, oude oranjestroop, rijst met pisang, wittebrood met suiker en bedorven melk, enz. Anderen hadden een al te groote hoeveelheid voedsel bekomen. Meer dan eens heb ik het met eigen oogen gezien, met welk een haast een zuigeling, die later aan spruw kwam te sukkelen, volgepropt werd door de hand van een baboe, die hem den tijd niet liet, alles behoorlijk door te slikken, zoodat hij insliep onder het voeren en bij het ontwaken het mondje nog half vol gis-tende spijsen had. Geen enkel voorbeeld heb ik echter gezien, dat een zuigeling de spruw kreeg, wiens voedsel gedurende de vier eerste levensmaanden zich bepaalde bij louter zog.

Beloop van de spruw vóór het tandenkrijgen.

Sommige schrijvers verdeelen de spruw der pasgebo-renen in goedaardige en kwaadaardige of in verstrooide en ineenvloeiende. Zij verstaan door de eerste: kleine witachtige blaartjes op het meer of min ontstoken slijm-vlies van de tong, wangen, lippen, het verhemelte, den slokdarm enz.; door de laatste: een witachtig, naar room zwemend overtreksel van meerdere of mindere uitgestrekt-heid op het slijmvlies van die deelen (bij *Billard* »muguet’’).

Wat mij betreft, ik beschouw deze verscheidenheden als twee verschillende graden of tijdperken van een en dezelfde

ziekte. Want al de zuigelingen, die ik bij mijn eerste bezoek behebt vond met een ineenvloeiende spruw, hadden reeds een aantal weken aan dat ongemak gesukkeld; zij daarentegen, die ik behebt zag met verstrooide spruw, waren korter geleden daardoor aangetast.

Het aantal pasgeborenen, door mij behebt gevonden met ineenvloeiende of verwaarloosde spruw, bedroeg acht. Zij waren allen vermagerd, hadden een heesche stem en konden niet dan met moeite slikken. Eenigen van hen braakten het genoten voedsel terstond weder uit, anderen hadden een maagdoorloop. Zeven stierven na verloop van drie of meer weken aan verval van krachten; een enkele werd met veel moeite behouden. Onder de zeven gestorvenen waren er vijf, bij welke het roomachtige overtreksel van de mondholte zich losgaf eenige dagen voor den dood, waarop de tong een donkerroode kleur verkreeg en somwijlen bloedde.

Het aantal pasgeborenen, behebt met verstrooide of kortelings uitgebotte spruw, bedroeg 19. Dezen herstelden allen, 14 binnen één of twee weken, vijf langzamer.

Belooft van de spruw tijdens het tandenkrijgen

De spruw der kinderen, die reeds zoogtanden hadden, was nooit ineenvloeiende. Zes gevallen, waarin de spruw zich gevoegd had bij een etterigen buikloop, bij het tweede tijdperk van den persloop en bij voorafgaande toevallen van maagontsteking, hadden een doodelijken afloop; één

geval, waarin de spruw verwaarloosd was, ging over tot brandig en snel doodend mondbederf (*stomacace gangraenosa*); vijf à zes gevallen van spruw, die ook langer tijd hadden geduurd of gepaard gingen met een wormophooping in het darmkanaal of met een beginnende darmscheeltering, gingen over tot kleine, hardnekkig mondzweertjes; de overige gevallen, verbonden aan geringer gebreken, herstelden binnen acht à veertien dagen.

De spruwloop:

Behalve de bovenvermelde gevallen, waarin de spruw telkens zichtbaar was in de mondholte, heb ik nog een aantal jongere en oudere zuigelingen behandeld aan den spruwloop een ziektegeval, door mij aldus genoemd, omdat twee lijkopeningen, door mij verricht, deden zien, dat de kinderen behebt waren geweest met spruw in het ondergedeelte van het darmkanaal, zonder dat daarvan een spoor te zien was in de mondholte. Het beloop van dezen buikloop was altijd heet, enkele gevallen werden voorafgegaan door koorts, en van een dozijn kinderen, die daardoor waren aangetast, stierven er vier.

Behandeling.

In het begin van mijn praktijk op Java schreef ik aan jonge lijdertjes met spruw likkepotjes voor van *borax*, citroensap en andere empirische geneesmiddelen, terwijl ik daarbij te weinig op een doelmatigen leefregel zag. De uitkomst was, dat de ziekte, hoezeer eenvoudig en

eerst kort te voren ontstaan, uiterst langzaam genas en meermalen verergerde. Later bestond mijn geneeswijze in de volgende algemeene en bijzondere voorschriften.

a. Algemeene voorschriften.

- 1) Ik liet, als het mogelijk was, den zuigeling voeden met louter zog. Wanneer dit echter niet mogelijk, of wanneer de kleine lijder reeds boven het jaar was, stond ik kleine en geregeld toegediende hoeveelheden van een dunne en telkens versch bereide pap toe, uit sago, goede beschuit of arrowroot bestaande, zonder de minste bijvoeging van suiker, zout of andere smaak verbeterende zelfstandigheden hoegenaamd.
- 2) Ik schreef den kleinen lijder een mondwater voor van verse kruiden, waarvan ik hem na iederen maaltijd één of twee theelepeltjes langzaam deed inslikken, ten einde de mondholte te zuiveren van alle aanklevende en tot gisting overhellende spijs-overblijfselen. De kruiden, hiertoe gebezigd, waren óf zacht aromatische, óf lenigende, met name: *herba Ocymī gratissimī* L. (Maleisch: *daun selassi*); *folia Myristicae glabrae* Bl. (Maleisch: *daun kalappa tjoen*); *folia Abri precatorii* L. (Maleisch: *daun saga*); *folia Lavandulae carnosae* Pers. (Maleisch: *daun ortolan* of *djinten*). Van de drie eerste schreef ik een aftreksel voor, dat ik te huis telkenmale vóór het gebruik versch liet bereiden (z. het Aanhangsel,

formulier 2 en 3). Van het laatstgenoemde liet ik het versch uitgeperste sap, verdund met water, gebruiken. Terloops haal ik hier nog aan, dat ik de aangeduide kruiden heb leeren kennen ten deele van een Arabisch geneesheer, ten deele van een Kreoolsche vrouw op Java, die beide den naam hadden van bij uitstek gelukkig te zijn in het behandelen van spruw.

- 3) Ik liet de lippen en de tongranden van den kleinen lijder herhaalde malen daags bestrijken met een likkepotje van geel was, waarvan de bereiding te vinden is bij formulier 4 van het Aanhangsel. Een dergelijk middel, bekend onder den naam van *minjak kauwang*, wordt ook aangewend door de Javaansche *doekoens*.
- 4) Ik liet den kleinen lijder dagelijks een lauw bad geven en zooveel mogelijk blootstellen aan den open dampkring.

De bovenstaande vier maatregelen zijn altoos voldoende door mij bevonden om binnen acht à veertien dagen een zuigeling, die onderhevig was aan den eersten graad van *primaire* spruw, volkomen te doen herstellen. Van de acht zuigelingen, bij welke dit gebrek den tweeden graad had bereikt, d. i. ineenvloeiende of kwaadaardig was geworden door verwaarloozing of langen duur, heb ik niet meer dan één kunnen genezen, zooals boven reeds is aangehaald. Dat kind, na het verdwijnen van de spruw geheel en al beroofd van het vermogen

om te zuigen, werd zeven weken lang in leven gehouden alleen door het gebruik van eidooren (vergel. D. I. B. II. Hoofdst. 7.)

b. Bijzondere voorschriften.

In een paar gevallen, waarin de spruw vergezeld ging van den zuren buikloop, schreef ik een zuuropslurpend middel voor, doch zonder een gunstige werking te zien; later bepaalde ik mijn hulp in dusdanige gevallen bij de algemeene voorschriften en verkreeg een gunstiger uitkomst.

Wanneer de spruw gepaard ging met maagdoorloop of met den bloedigen buikloop, nog meer echter tegen den spruwloop vond ik een oplossing van geel was, bereid met bijvoeging van eenige greinen opgedroogde zeep (zie het Aanhangsel, formulier 5), bij uitstek heilzaam, het verzoete kwik daarentegen schadelijk.

Wanneer de spruw gepaard ging met buikverstopping en wormen, liet ik den lijder nu en dan een theelepeltje kastorolie innemen en zag daarvan meer dan eens een goede werking.

De mondzweertjes, waaraan ik een aantal gespeende kinderen onderhevig vond, die vroeger gesukkeld hadden aan spruw, heelden tamelijk spoedig na het bestrijken met zeer verdunde vloeibare chloresoda (*chlorure liquide d'oxyde de jodium*), na een tijdlang onderscheiden andere geneesmiddelen te hebben weerstaan. Tegen het eene geval van brandig mondbederf echter, door

mij waargenomen bij een bastaard-Europeesch kind van anderhalf jaar, liet dit middel mij in den steek. Wanneer ik dusdanig geval nog eens moest behandelen, zou ik geen bedenking maken, creosoot, verdund met azijn, daartegen te beproeven.

27. Stuipen (*convulsiones*).

Jonge zuigelingen plegen aangetast te worden door drieërlei soort of, beter gezegd, door drieërlei graad van stuipen. Tot den eersten of minst hevigen graad behoort het stuipachtige schrikken, lachen en trekken van de ledematen onder het slapen, een verschijnsel, dat men vaak opmerkt bij gezonde zuigelingen. Tot den tweeden of hooger en graad behooren de voorbijgaande stuiptrekkingen der ledematen, welke somtijds een stoffelijke buikziekte, b. v. een galachtigen of zuren buikloop vergezellen. Tot den derden of hoogsten graad eindelijk behooren de aanhoudende stuiptrekkingen der ledematen, vergezeld van verdraaiing der oogen, welke blijkens de ontleedkundige onderzoekingen van Fransche geneesheeren een bewijs zijn van een ontstekingachtigen toestand der hersenen of van het ruggemerg.

De aanhoudende stuipen van den derden graad gaan in de verzengde luchtstreek tijdens het eerste levensjaar gepaard met het dringendste levensgevaar, ja ik waag het zelfs staande te houden, dat zij zonder een spoedige en krachtige kunsthulp altoos een doodelijken afloop hebben (vergel. D. I. B. I. Hoofdst. 6.) De beslissing ten

leven of dood duurt daarbij zelden langer dan twaalf uren. De meest gewone opwekkende oorzaken zijn :

- a) een vergiftig zog der moeder of der min ten gevolge van een hevige gemoedsaandoening;
- b) een gestremde galachtige buikloop ten gevolge van inwendige kwakzalverijen;
- c) een onderdrukte uitslag ten gevolge van uitwendige kwakzalverij.

Blanke zuigelingen schijnen mij vatbaarder te zijn voor die oorzaken dan gekleurde. Tot de begeleidende verschijnselen behooren een droge, meer of min warme huid, ontbrekende galontlasting en ontbrekende pisloozing.

Gedurende de eerste jaren van mijn praktijk op Java placht ik zoogenaamde krampstillende middelen voor te schrijven tegen dezen ziekte-toestand, namelijk muskus, valeriana, zinkbloemen enz. Ook had ik er nooit iets tegen wanneer de moeder of de min de borst gaf aan den kleinen lijder of hem een reukmiddel, b. v. versche wijnruit (*ruta graveolens*) onder den neus hield. De uitkomst van dusdanige behandeling was, dat ik vijf lijdertjes achter elkander verloor. Later ging ik over tot de volgende geneeswijze:

Ik verbood telkens het zoogen; ik wendde spoedig een roodmakend middel (*rubefaciens*) aan op de uitwendige huid, wanneer de stuipen gevolgd waren op een verdwenen uitslag; wanneer dit echter het geval niet was, zette ik onverwijld drie, vier, ook wel zes

kleine bloedzuigers aan den slaap of aan den hartkuil; 1) ik begoot het hoofd van den kleinen lijder herhaalde malen met koud water; ik liet elk kwartier een derde of een half grein *calomel* en beurtelings een halven theelepel kastorolie innemen; ik zette om het uur een openend lauw lavement; ik droeg zorg voor frissche lucht in het ziekenvertrek en verwijderde daaruit alle sterke geuren; ik keurde allen drank af behalve koud suiker- en jong kokoswater.

De uitkomst van deze veranderde geneeswijze was, dat er van de 26 jonge zuigelingen, door aanhoudende stuipen aangetast, 17 behouden bleven.

28. De kinnebakskramp (*trismus*) en starkramp (*tetanus*)

Beide deze kramptoevallen vertoonden zich in mijn praktijk over zieke kinderen op Java niet dan als secundaire verschijnselen, en wel telkens als voorloopers van den naderenden dood, weshalve het belachelijk zou wezen, als ik daartegen een bijzondere geneeswijze wilde aanprijzen.

29. Periodieke longkramp (*spasmus pulmonum*).

Ik versta onder deze benaming een met verstikking dreigend toeval van blanke kinderen in den keerkrings-

1) De bloedzuigers op Java zuigen, als zij versch zijn, buitengewoon scherp, en wanneer zij van meer dan middelbare grootte zijn, veroorzaken zij licht een gevaarlijke nabloeding. Derhalve moet men altijd de kleinste uitzoeken voor jonge kinderen en buitendien een middel ter hand nemen om de bloeding desnoods te kunnen stuiten.

dampkring, waarbij de ademhaling 30 à 40 seconden lang geheel stilstaat en de omtrek van het lichaam, in het bijzonder het aangezicht, blauw of paars van kleur wordt. Het toeval vertoont zich eerst eenige dagen na de geboorte. De aanvallen komen altoos plotseling en verrassen het kind bij het ontwaken, hoesten, verslikken en bij den aanhef van het schreeuwen. Een diepe inademing is telkens het besluit, waarop de stem en de natuurlijke kleur wederkeeren.

Het aantal kinderen, dat ik aan dergelijk toeval onderhevig gevonden heb, bedraagt acht. Het waren louter blonde knaapjes van een sterk en volbloedig gestel. Een van hen was mijn eigen kind. De aanvallen kwamen het menigvuldigst tijdens de vier of vijf eerste levensmaanden, later werden zij zeldzamer en hielden geheel op bij vijf kinderen tegen het einde van hun eerste, bij twee gedurende hun tweede, en bij één niet vóór het begin van zijn derde levensjaar.

Ik heb nooit eenig geneesmiddel voorgeschreven tegen dat toeval, maar altoos aan de moeders den raad gegeven de kinderen, die daaraan onderhevig waren, over dag naakt bloot te stellen aan de open lucht, gestadig in een koud bad te plaatsen en te vrijwaren voor verhittend voedsel. Ook heb ik ondervonden, dat de aanval spoediger ophoudt, wanneer men het kindje een klap op de billen geeft met een dunne roede. (Vergelijk D. I. B. I. Hoofdst. 7. A. I. a. Blauwzucht.)

30 Slijmerige aamborstigheid (*asthma pituitosum acutissimum*).

Het is mij niet meer dan tweemaal op Java gebeurd, een zuigeling te behandelen, die onderhevig was aan een plotseling opkomenden aanval van aamborstigheid, die dreigde over te gaan tot verstikking en gepaard ging met een reutelende ademhaling, ten blijke van een overvloedige slijmafscheiding in de wegen der ademhaling, maar zonder waarneembare koorts. Beide zuigelingen waren van bastaard-Europeesche afkomst, de eene drie, de andere zeven maanden oud.

Ik schreef hun een braakmiddel voor van goudzwavel en braakwortel, ten einde het gevaar van verstikking weg te nemen. Vervolgens legde ik een blaarpleister op de borst 1) en zette herhaalde malen een openend lavement, ten einde den opgezetten en verstopten buik der kleine lijders te ontdoen van ophooping. Ik droeg buitendien zorg, dat de lucht van het ziekenvertrek over dag herhaaldelijk werd hernieuwd. Bij nacht echter liet ik de vensters en deuren van het ziekenvertrek sluiten om een nieuwe verkoudheid te voorkomen. Met

(1) De blaarpleister, waarvan ik mij bediend heb tijdens mijn later verblijf op Java, werd bereid van een aldaar levende keversoort, behoorende tot het geslacht *Mylabris*. Zij verdient in alle dringende ziektegevallen aldaar de voorkeur boven de gewone Spaansche vliegen, ontboden uit Europa, uithoofde van haar meerdere werking. Vergel. mijne *Waarnemingen over eenige Javaansche geneesmiddelen*. Amsterdam, 1829; C. G. Sulpke. Bl. 45.

hetzelfde oogmerk beval ik een eenigszins warmere nachtkleeding aan dan naar gewoonte en verbood het baden, totdat alle sporen van overtollige slijmafscheiding in de wegen der ademhaling waren verdwenen, waarmede omtrent acht dagen verliepen.

Daags na het gebruik van het braakmiddel ontdekte ik in de mondholte van den eenen zuigeling een lichte aandoening van spruw, welke echter spoedig en zonder kwade gevolgen weder verdween onder het toedienen van een oplossing van was en het opvolgen van een doelmatigen leefregel.

31. Roos met zuchtige zwelling over den geheelen omtrek van het lichaam (*erysipelas neonatorum oedematodes*).

Van deze zeldzame ziekte heb ik op Java niet meer dan een enkel geval waargenomen, dat doodelijk was. De lijder, een zuigeling van Europeesche afkomst, werd gezoogd door zijn eigen moeder. Hij was in het eerst tenger van lichaam, doch ging van de tweede maand af aan verbazend snel vooruit in grootte en dikte. Ik beschouwde dat als een teeken van gezondheid, te meer omdat hij bij voortduring stil was. Op het einde van de derde maand kreeg hij twee zoogtandjes, en van dat oogenblik af deden er zich teekenen op van ongesteldheid, te weten: een ongeruste slaap, een trage stoelgang en een gestadig droge huid. De warmte van de

huid was tusschenbeide koortsig, haar kleur bleekgeel, en toen ik den zuigeling ontkleeden liet, ten einde het voorkomen van de uitwendige huid oplettender te onderzoeken, ontwaarde ik een glanzige gespannen zwelling van een onbepaalden omtrek en van een geelachtige, bijna onmerkbaar naar het roode overgaande kleur op de rechterdij. Die zwelling scheen pijnlijk te zijn en verhuisde den volgenden dag opwaarts naar den rechterschouder, een verlammende stijfheid van het huidweefsel der rechterdij achterlatende. Op den derden dag verspreidde zij zich over het gezicht en de linkerzijde van den romp. Op den vierden dag had de geheele omtrek van het lichaam een geelzuchtige en gezwollen voorkomen verkregen. Het kind overleed dien dag onder krampen en toevallen van verstikking.

De geneeswijze, door mij gevolgd, bestond, om kort te gaan, in het volgende: Ik schreef den eersten dag een mengsel voor van rabarberstroop en magnesia; den tweeden dag calomel in giften van een kwart grein om de twee uren, benevens openende lavementen en een blaarpleister op het hartkuiltje; op het einde van den derden dag een lauw bad en een braakmiddel.

De aanleidende oorzaak van dien ziekte-toestand, te laat, helaas! door mij begrepen, was het ongezonde zog der moeder, die sterk geplaagd was met aambeijen, een slecht diët hield en bovendien driftig van aard was. Zij had reeds haar eerste kind, een knaapje, aan een min moeten overgeven, uithoofde dat het gedurig suk-

kelde, zoolang het bij haar aan de borst bleef, en tweemaal zelfs een aanval van stuipen kreeg. Haar tweede kind, insgelijks een knaapje, was het bovengenoemde lijdertje, dat door haar gezoogd werd tot aan zijn einde toe. Haar derde kind, een meisje, werd terstond na de geboorte overgegeven aan een min, geboortig uit de binnenlanden van Java, en bleef gezond.

32. Blaaruitslag (*pcmphigus*).

Het aantal zuigelingen, door mij op Java met den blaaruitslag behebt gezien, bedraagt drie. Twee waren van Europeesche, één van Maleische afkomst. De twee eersten waren één en vijf, de laatste was vier maanden oud. De blaren waren niet talrijk en veroorzaakten geen algemeene lichamelijke ongesteldheid. Zij verdwenen, mits onbeleedigd blijvende, zonder nablijvende sporen op den vierden, vijfden dag na de uitbotting; opengekrabd echter of gescheurd, lieten zij pijnlijk ontvellingen achter ter grootte van een dubbeltje en iets daarboven. Ik liet het dagelijksche bad om dezen uitslag niet uitstellen, (z. D. I. B. H. Hoofdst. 2). Tegen de achterblijvende ontvellingen was het bestrijken met versche kokosmelk heilzaam.

33. Aangezichtszeer (*tinea faciei*).

Men onderscheidt twee soorten van aangezichtszeer bij jonge zuigelingen: een goedaardig en een kwaad-

aardig. Het eerste is bekend onder den naam van dauwworm, het laatste onder dien van voortvretenden aangezichtsworm.

a. Dauwworm (*crusta lactea*).

Aan den dauwworm heb ik slechts twee zuigelingen op Java te behandelen gehad, beiden van Europeesche afkomst, de een vier, de ander zeven maanden oud. De uitslag verdween binnen drie à vier weken tijds, terwijl ik het voedsel in kleiner hoeveelheid deed toedienen, dagelijks een lauw bad liet gebruiken en tevens, ook dagelijks, een poeder liet innemen, bestaande uit een derde of een half grein *Aethiops antimonialis* met drie à vier grien *magnesia*. Buitendien heb ik nog een blanken zuigeling gekend, die aan stuipen overleed, doordien de genoemde uitslag bij hem onderdrukt was door uitwendige kwakzalverijen.

b. Voortvretende aangezichtsworm (*crusta serpiginosa*).

Het aantal zuigelingen, door mij behandeld aan den voortvretenden aangezichtsworm, bedraagt negen. Zij waren deels van zuiver, deels van gemengd Europeesche afkomst. Drie van hen waren niet boven een maand oud, toen de uitslag uitbotte, de zes overigen hadden een ouderdom van tusschen de drie en zeven

maanden bereikt. De drie eersten hadden hun kwaal blijkbaar te wijten aan een venerische besmetting van den kant der moeder, die deze van hare eigen echtgenooten kort vóór de verlossing hadden overgenomen; bij twee andere zuigelingen was de uitslag ontstaan uit de besmetting door een venerische min; vier schenen hem verschuldigd te zijn aan een aangeboren vatbaarheid of aan een onbekend gebrek van het zog.

Het beloop van den uitslag duurde twee, soms drie en vier maanden. De middelen, waardoor ik hem zocht te genezen, bestonden in verandering van borst, vermindering van het voedsel, lauwe baden, een door koking versterkt aftreksel van den sarsaparilwortel met rabarberstroop, waarvan ik dagelijks verscheiden theelepels liet ingeven: de *Aethiops antimonialis* of *mineralis*, waarvan ik zes weken lang om den anderen dag een zesde deel à een grein liet innemen; ten slotte, doch nooit in het begin van de kuur, een waschmiddel, bestaande uit een scrupel kopervitriool op acht oncen water. Een van de zuigelingen, wiens uitslag niet wilde wijken na het gebruik van die middelen, vond baat bij een zalf, bestaande uit een half drachme *Mercurius praecipitatus albus* op een once vet, waarvan ik dagelijks een kleine hoeveelheid liet inwrijven op den rand der puisten en korsten, die het gezicht, het voorhoofd en den hals bedekten. Twee zuigelingen, wier uitslag onderdrukt was door het uitwendig voorschrift van een kwakzalver, kregen een hevigen aanval van stuipen. Intusschen had

ik het geluk, den uitslag spoedig weder te doen uitbotten door het oogenblikkelijk opleggen van een trek-pap, samengesteld uit mosterd, den verschen Moringa-wortel en azijn, en zoodoende de twee kleine lijders te redden. 1)

34. Roode hond (*lichen tropicus*).

Deze uitslag wordt niet alleen aangetroffen bij volwassen Europeanen, die hun vaderland verwisselen tegen de verzengde luchtstreek, maar ook bij hunne kinderen, en wel voornamelijk tijdens de eerste levensmaanden. Hij valt echter nimmer onder de termen van geneeskundige behandeling. Ook moet ik de heilzame of oorzakelijke beteekenis, welke sommige schrijvers er aan toekennen, in twijfel trekken, daar ik meer dan eens ondervonden heb, dat het roode hond verdween, zonder opgevolgd te worden door een ziekte, en omgekeerd, dat blanke lijders, die te voren behebt waren met het roode hond, herstelden, zonder dat het

1) Het mosterdzaad der apotheken op Java mist vaak zijn uitwerking. Dit nu niet altoos vooruit wetende, doet men wel, de kracht daarvan te versterken door een bijvoegsel van den bovenvermelden wortel, in geval men het oogmerkt heeft, spoedig een ontstekingachtige roodheid te verwekken op de uitwendige huid. Die wortel bezit de eigenschappen van onzen mierikswortel en is afkomstig van een boompje, dat door de kruidkundigen *Guilandina Moringa* of *Moringa zeylanica* genoemd wordt en alom door geheel Oost-Indië voorkomt. De Maleische naam is *akar kelloer*.

wederkeerde, ofschoon ik niet betwisten wil, dat beide gevallen menigmaal gelijktijdig voorkomen. De beste middelen tot vermindering en voorkoming van het roode hond zijn overigens het koude bad en een luchtige kleeding.

35. Ooglidontsteking (*blepharophthalmia neonatorum*).

De ziekte, door het opschrift bedoeld, begint gewoonlijk tijdens de eerste levensweken en duurt, al naar gelang van haar mindere of meerdere hevigheid, vier, zes à acht weken. Men splitst haar beloop in twee tijdperken, een tijdperk van ontsteking en een van verslapping. Men geeft er ook verschillende namen aan naar gelang van haar mindere of meerdere uitgebreidheid, als: slijmvloed der ooglidklieren (*blepharoblennorrhoea glandulosa*), zoolang zij zich bij haar oorspronkelijken zetel, de Meiboomsche klieren bepaalt; ooglid-slijmvloed (*blepharoblennorrhoea*), wanneer de geheele inwendige vlakte der oogleden is aangedaan; oog-appelslijmvloed (*ophthalmoblennorrhoea*), wanneer tevens het bindvlies van den oogappel is aangetast.

Het aantal pasgeborenen, door mij op Java aan deze oogziekte behandeld, beloopt dertien. Zij waren deels van zuiver, deels van gemengd Europeesche afkomst. Vier hadden hunne kwaal te wijten aan een venerischen slijmvloed van de scheede der moeders (waarvan echter de vaders de schuld droegen, daar zij op verboden wegen hadden gewandeld tijdens de zwangerschap van hunne vrouwen). Deze vier lijdertjes waren het hevigst

van allen aangedaan, zoodat een van hen blind werd aan één oog, een ander aan beide oogen, doordien de geneeskundige hulp te laat kwam. Bij de overigen scheen de oorsprong van het kwaad te zijn toe te schrijven aan vuil badwater, aan het gebruik van zeep onder het baden en aan den prikkel van een sterk daglicht.

De geneeswijze, elfmaal met goed gevolg door mij aangewend, bestond in het volgende:

- 1) Ik liet zorg dragen, dat de lijdertjes nimmer gestoord werden in hun slaap.
- 2) Ik zocht hunne oogen bij voortduring te beveiligen tegen den prikkel van het licht, door middel van verdonkering van het vertrek bij dag en door een doeltreffend bedscherm bij nacht.
- 3) Ik deed de lijdertjes bij dag meermalen verwisselen van vertrek, ten einde de lucht te hernieuwen, terwijl ik bij nacht een venster liet openhouden met hetzelfde oogmerk.
- 4) Ik liet dagelijks een lauw bad gebruiken.
- 5) Ik bepaalde het voedsel der lijdertjes tot zog en zorgde, dat zij altoos open lijf hadden.
- 6) Ik liet de oogen gestadig zuiveren, terwijl de lijdertjes wakker waren, en bezigde hiertoe zuiver lauwachtig regen- of rivierwater, dat lang gestaan had en vooraf gefiltreerd was. Later voegde ik wat *laudanum* daarbij, aanvankelijk één, vervolgtwee en allengs meer droppels op een once water,

Wanneer dat middel niet voldoende was om de overvloedige slijmafscheiding van de oogleden te matigen, schreef ik een oogwater voor van één à twee grein zinkvitriool of twee à vier grein aluin op een once gezuiverd water, benevens een bijvoegsel van *laudanum*. Ik liet die oogwaters niet in de oogen spuiten, maar in den inwendigen ooghoek druppelen door middel van een zacht sponsje, dat te voren was uitgekookt en met de meeste zorgvuldigheid werd uitgewasschen voor en na elk gebruik. Wanneer de oogleden vastgekleefd waren, deed ik ze telkens zacht losweken door herhaalde aanraking met het sponsje, dat vooraf in lauw regenwater gedoopt was. Eens ontboden zijnde, nadat het horenvlies reeds overgegaan was tot verettering, bracht ik dagelijks een druppel zuiver *laudanum* in her oog met behulp van een penseel en zag daarvan een goed gevolg.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Mededeeling omtrent ziektegevallen, bij uitstek menigvuldig waargenomen tijdens het doorbreken der zoogtanden.

A. Aandoeningen van de spijsverteringswerktuigen.

De aandoeningen van het chijlbereidende stelsel, door mij op Java waargenomen tijdens het doorbreken der zoogtanden, waren meermalen heet dan slepend, en de laatste menigvuldiger periodiek dan aanhoudend. Onder de heete onderscheidden zich de ontsteking in het bovengedeelte van het darmkanaal, de ontsteking in het ondergedeelte van het darmkanaal en de ontsteking van de lever en de galwegen; onder de slepende en half-slepende behalve de spruw, waarvan reeds melding is gemaakt in de vorige Afdeeling, de bloedige buikloop, de groene galachtige buikloop, de zwartgallige buikloop, de darmscheeltering, de zweren in het darmkanaal, de aambeijen en de uitzakking van den endeldarm.

36. Ontsteking in het bovengedeelte van het darmkanaal (*gastro-enteritis*).

Men behoort twee graden van deze aandoening te onderscheiden: een minderen of een toestand van louter ontstekingachtige prikkelbaarheid, en een hooger en of een volkomen ontsteking. De kenmerken van den minderen graad zijn: koortshitte, sterke dorst, een menigvuldige pols, een droge, op de randen roode tong, een pijnlijke gevoeligheid en spanning van de bovenbuikstreek, misselijkheid, braking, buikverstopping enz.; de kenmerken van den hooger en graad zijn behalve de even aangehaalde: hevige onrust, benauwdheid, angst, periodiek opgillen, slaapzucht, stuipachtige vertrekking van de gelaatsspieren, bloedige braking enz.

Het aantal kinderen, bij welke die toevallen door mij opgemerkt zijn zoowel gedurende als na het tandenkrijgen, doch wel voornamelijk gedurende dat tijdvak, beloopt boven de vijftig. Er waren veel meer blanke en halfblanke dan gekleurde onder. Ik deed hen de navolgende behandeling ondergaan:

- 1) Zoolang de koorts duurde, verbood ik alle vast voedsel. Wanneer de kleine lijder nog ongespeend was, stond ik hem hoogetens om de vier uren eenige teugen zog toe en tusschenbeide bovendien nog een verkoelenden, verzachtende drank, theelepelsgewijze, b. v. jong kokoswater, vermengd met de versch uitgeperste kokosmelk, of in plaats

daarvan een zaadmilk, versch bereid uit de pitten van de kanarievrucht (z. het Aanhangsel, formulier 6). Was de lijder gespeend, dan werd hem dezelfde drank toegediend in wat ruimer hoeveelheid.

- 2) Ik liet bij herhaling een openend lavement zetten, en wanneer de buikverstopping van het lijdertje hardnekkig was, schreef ik hem kastorolie voor, zuiver of vermengd met gomoplossing.
- 3) Wanneer de lijder volbloedig en voor zijn ouderdom sterk gebouwd was of een hevige koorts had, liet ik terstond eenige bloedzuigers zetten op de bovenbuikstreek, en naar gelang van omstandigheden placht ik dat geneesmiddel te herhalen op den derden, vierden dag van de ziekte, waarvan ik altoos een heilzame werking zag.
- 4) Ik lette er altijd op, dat het lijdertje een gezonde, koele ligplaats had en niet te warm gedekt werd.

Dat het dagelijksch baden achterwege bleef, spreekt vanzelf.

Onder dusdanige behandeling herstelden er van die 50 jonge lijders 32 binnen vijf of acht dagen tijds; dertien, bij welke ik laat geroepen was of wier verpleegsters mijne voorschriften niet trouw opvolgden, genazen drie à zes dagen langzamer; vijf, wier ziekte van het begin af zeer hevig was, stierven. Wellicht zouden ook deze laatsten te behouden geweest zijn, zoo ik minder schroomvallig was geweest in het ont-

trekken van bloed bij het begin van de ziekte, of zoo men hun niet, naar ik vermoed, te vroeg vast voedsel had toegediend.

De verschijnselen, die de beginnende beterschap (*crisis*) vergezelden, bestonden in ruime ontlastingen van galachtige drekstoffen, in een wederkeerende huiduitwaseming en bovendien vaak nog in steenpuisten. Niet voor en al eer die verschijnselen zich begonnen op te doen, vergunde ik het gebruik van kleine hoeveelheden ongekruid pruimen- of pisangnat en een dag later kleine portieën dunne beschuit- of rijstpap, met groote tusschenpoozingen toegediend.

De lijkopening werd slechts bij twee van de vijf overleden kinderen aan mij toegestaan. Bij het eene vond ik de vaten van de maag en van den twaalfvingerdarm sterk opgevuld met bloed, en de inwendige oppervlakte van deze ingewanden bezet met talrijke zwartachtige punten en vlekken; bij het andere ontdekte ik een menigte kronkelende zweren van een aanzienlijke lengte op de inwendige vlakte van den krommen darm en van het bovengedeelte van den karteldarm.

37. Ontsteking in het ondergedeelte van het darmkanaal (*colitis et proctitis*).

Een ontstekingachtige aandoening van de dikke darmen tijdens de vroege kindsheid, met name van het ondergedeelte des karteldarms en van den endeldarm,

wordt gemakkelijker door ons herkend dan een ontsteking van de maag en van de dunne darmen. De kenmerken, welke geen twijfel overlaten dat zoodanige aandoening bestaat, zijn behalve de algemeene toevallen van inwendige ontsteking (koorts, dorst, droge huid enz.) buikpijn, roodheid van de anus en een aanhoudende persing (*tenesmus*). Ik onderscheid drieërlei graden van ontsteking der dikke darmen:

- a) Een minderen graad of den catarrhalen buikloop, waarbij de lijder menigvuldige, maar schrale hoeveelheden van galachtige, bloederige en slijmerige drekstoffen ontlast;
- b) een hooger graad of den rooden persloop, waarbij de buikontlastingen geen drekstoffen hoegenaamd bevatten, maar samengesteld zijn uit kleine hoeveelheden louter bloed en slijm;
- c) den hoogsten graad of den zoogenaamden witten of drogen persloop, waarbij òf volstrekt niets, òf niet dan een weinig slijm wordt ontlast.

a. De catarrhale buikloop (*diarrhoea catarrhalis s. lymphatica*).

Het aantal kinderen, aan deze aandoening door mij behandeld, bedraagt tusschen de veertig en vijftig, waaronder bijna evenveel gekleurde kinderen waren als blanke. Sommigen van hen hadden het doorbreken der zoogtanden reeds doorgestaan. Zij herstelden ge-

zamenlijk binnen den tijd van zes à acht dagen, met uitzondering van drie of vier, wier ziekte den tweeden graad bereikte uit hoofde van een nalatige opvolging mijner voorschriften, en dientengevolge langer duurde. De verschijnselen van beginnende beterschap waren: ruimer en minder talrijke ontlastingen van galachtige drekstoffen, een wederkeerende huiduitwaseming en menigmaal ook steenpuisten. Mijne voorschriften bestonden in onthouding van alle vast voedsel behalve zog, wanneer de lijder een zuigeling was, en afgepaste hoeveelheden rijst- of sagowater, wanneer hij een ouder kind was; voorts in kleine giften verzoet kwik met een zeer gering bijvoegsel van goudzwavel, in een blaarpleister op den onderbuik, waarvan ik nochtans geen gebruik maakte, voordat de koortshitte was verminderd, en in een matig warme dekking van het lichaam. Het dagelijksch baden werd door mij verboden.

b. De roode persloop (dysenteria sanguinolenta).

Het grootste getal der kinderen, door mij behandeld aan den rooden persloop, waren blanke. Hun geheele aantal bedraagt meer dan vijftig, waarvan de helft het doorbreken der zoogtanden nog niet had doorgestaan. Dertig, bij welke ik tijdig geroepen was en wier verpleegsters mijne voorschriften trouw opvolgden, herstelden binnen tien à veertien dagen. De verschijnselen van beginnende beterschap waren dezelfde als bij den

catarrhalen buikloop. Negen, wier ziekte reeds een aantal dagen had geduurd, toen ik geroepen werd, of wier naastbestaanden mijne voorschriften niet trouw opvolgden of in het geheim overgingen tot kwakzalverijen, stierven, en de toestand der overigen werd om dezelfde oorzaken slepend (vergel. N°. 39).

Mijn geneeswijze tegen den persloop was de volgende.

- 1) Ik sehreef denzelfden leefregel voor als bij den catarrhalen buikloop.
- 2) Ik liet om de twee of drie uren een kwart of half grein verzoet kwik innemen, oudere kinderen ook wel een geheel grein, naar gelang van omstandigheden, daarbij een inwrijving van grijze kwikzalf voegende met oogmerk om zoo spoedig mogelijk het tandvleesch aan te doen. Gelukte dit, dan begonnen doorgaans de verschijnselen van aanvangende beterschap gelijktijdig op te dagen; mislukte het, dan was de toestand zeer bedenkelijk.
- 3) Aan volbloedige blanke kinderen, die gewoonlijk een heviger koorts hadden dan gekleurde, sehreef ik vóór het gebruik van kwik eenige bloedzuigers op den onderbuik voor, bijaldien ik tijdig genoeg werd geroepen, en liet hen één of twee dagen lang een zaadmilk van kanariepitten gebruiken met wat kastorolie of een oplossing van geel was, daar het mij voorkwam, dat hierdoor een gunstiger uitwerking werd voorbereid van het verzoete kwik.
- 4) Na begonnen beterschap liet ik nog een week lang

een strengen leefregel houden, ten einde een wederinstorting te voorkomen, welke bij deze ziekte meestal een doodelijken afloop heeft.

c. De witte of droge persloop (*dysenteria alba s. sicca*).

De kinderen, door mij behandeld aan den witten of drogen persloop, allen van blanke ouders, hadden het tijdperk van de eerste dentitie nog niet achter den rug en onderscheidden zich zonder uitzondering door een gespierd lichaam en een volsappig gestel. Hun aantal beliep omtrent veertien, waarvan zes overleden op den derden, vierden, vijfden dag der ziekte, en acht herstelden. De geneesmiddelen, die het meeste vooruitzicht op herstel beloven bij deze gevaarlijke ziekte, voorondersteld dat zij tijdig genoeg worden aangewend, hetgeen niet altoos geschiedde in de bovenstaande gevallen, zijn ontlastende, te weten: bloedzuigers ten getale van drie à zes en meer, naar evenredigheid van den ouderdom, geplaatst aan de *anus* of op den onderbuik; een lauw lavement van gortwater en olie, dat echter behoedzaam gezet moet worden, ten einde geen prikkel te verwekken op den ontstoken endeldarm; inwrijvingen met grijze kwikzalf op den buik en inwendig verzoet kwik, in giften van een half à één grein om de twee à drie uren beurtelings toegediend met een mengsel, bestaande uit een gomoplossing en kastorolie. Tot drinken geve men jong kokoswater of dun gortwater zonder eenig ander

voedsel hoegenaamd, totdat het gevaar voorbij is. Aan zuigelingen mogen nu en dan ook eenige teugen zog worden toegediend.

38. Ontsteking van de lever en de galwegen (*hepatitis*).

De toevallen, welke een ontstekingachtigen toestand van de lever aantoonen, verschillen eveneens naarmate van den graad, den zetel en de verbindingen der ontsteking. Een geringe graad van leverontsteking gaat gepaard met een ongeregelde, vaak vermeederde galafscheiding, maar niet altoos met koorts; hooge graden van leverontsteking daarentegen gaan altoos vergezeld van de algemeene kenteekenen van een ontstekingkoorts, van een pijnlijke gevoeligheid en gespannen opgezetheid van de rechterbovenbuikstreek, van de teekenen van een gestremde galafscheiding (geelzuchtig voorkomen, buikverstopping, bruine pis enz.), van toevallen, voortspruitende uit een medelijdende prikkelbaarheid der hersenen (brandende hitte van het hoofd, ijlhoofdigheid, stuiptrekkingen, slaapzucht). Wanneer de ontsteking zich bepaalt bij de verheven vlakte van de lever, dan heeft de toestand eenige overeenkomst met longontsteking; heeft zij echter haar zetel op de holle vlakte van de lever of in de galbuizen (wat het meest gewone geval is in heete klimaten), dan gaat zij vergezeld van de kenmerkende toevallen van een ontstekingachtige prikkelbaarheid van het darmkanaal (braking, persing, bloed- en slijmafgang zonder drekstoffen).

Het aantal kinderen, dat uitsluitend tijdens het doorbreken der zoogtanden door mij behandeld werd aan koorts, gepaard met een vooronderstelde ontsteking der lever en galwegen, beloopt meer dan zestig, waarvan de meesten tot het blanke ras behoorden. Drie vierden van die gevallen kunnen goedaardig of eenvoudig worden genoemd, aangezien zij alleen vergezeld waren van de lichtere toevallen eener verhoogde prikkelbaarheid van het darmkanaal en zonder uitzondering tot een gelukkige beslissing geraakten binnen acht of veertien dagen. De overige gevallen, gepaard met hersen- en zenuwtoevallen (slaapzucht, stuipen enz.), duurden menigmaal drie weken en liepen vijfmaal doodelijk af. De verschijnselen van beginnende beterschap bestonden doorgaans in ontlasting van galachtige drekstoffen en in een wederkeerende huiduitwaseming, niet zelden ook in steenpuisten.

De geneeskundige behandeling was de volgende. Wanneer de toestand verbonden was aan een ontstekingsachtige prikkelbaarheid van het bovengedeelte van het darmkanaal, dan gedroeg ik mij op dezelfde wijze als boven onder N°. 36 is aangetoond. Daarenboven liet ik dagelijks nog een scrupel grijze kwikzalf, verdund met wat olijfolie, inwrijven op de leverstreek, mij echter van het inwendig gebruik van het verzoete kwik onthoudende, aangezien dit geneesmiddel, zoo gezocht bij de Oostindische geneesheeren, geen gunstige uitwerking kan doen, wanneer de inwendige vlakke van de maag en de

dunne darmen niet vrij zijn van ontsteking. Ingeval de ontsteking zich scheen te bepalen bij de lever en het ondergedeelte van het darmkanaal, wendde ik de geneeswijze aan, aanbevolen onder N°. 27, *b*. Was de toestand vergezeld van toevallen van een medelijdende prikkelbaarheid der hersenen, dan placht ik in het begin van mijn praktijk op Java zoogenaamde zenuwmiddelen voor te schrijven (b. v. *valeriana*, *serpentaria*, muskus), waardoor echter de toestand der jonge lijders geen enkelen keer verbeterde. Driemaal zag ik onder het gebruik daarvan de tong zwart worden, en het koudvuur ontstaan op de lippen en de tong. Later placht ik in dergelijke gevallen bloedzuigers te zetten, koude omslagen of begietingen aan te wenden op het hoofd en inwendig bijtijds het verzoete kwik toe te dienen, een geneeswijze, die beter uitkomsten opleverde (zie beneden, N°. 46 en 74).

39. Bloedige buikloop (*diarrhoea cruenta*).

Ik versta onder de uitdrukking »bloedige buikloop of »bloedloop» een ziekte-toestand, waarbij de lijder aanzienlijke hoeveelheden vloeibare drekstoffen kwijtraakt, vermengd met bloed, slijm en gal, echter zonder koortshitte, zonder persing en zonder een geheel onderdrukte huiduitwaseming. Ik noem dien toestand secundair, wanneer hij gevolgd is op den rooden persloop, vermeld onder N°. 37, *b*, primair, wanneer hij een kind

aantast, dat tot op dat oogenblik welvarend was. Er is naar evenredigheid een veel grooter levensgevaar verbonden aan den eersten dan aan den laatsten toestand.

Het aantal kinderen, door mij behandeld aan den secondairen bloedloop, bedraagt omtrent een dozijn, waarvan de helft stierf. Het getal van hen, bij wie de bloedige buikloop op primaire wijze zich vertoonde, beloopt iets meer dan twee dozijn, meerendeels blanke kinderen, waarvan bijna het vierde gedeelte stierf.

Uit deze opgaven blijkt, dat ik niet gelukkig was in de behandeling van den bloedigen buikloop. Hiervan lag de schuld echter, ik durf het gerust zeggen, minder aan de geneesmiddelen, door mij voorgeschreven, dan aan de kwakzalverijen, buiten mijn weten aangewend door vele moeders, in het bijzonder door bastaard-Europeesche, die zich verbeelden, dat zij elken ziekte-toestand, vergezeld van een bloedverlies uit de *anus*, beter weten te genezen dan een Europeesch arts. Het gebeurt derhalve ook niet dikwijls, dat bastaard-Europeesche moeders een Europeesch geneesheer om hulp aanspreken bij het begin van een bloedigen buikloop, en zoo het al gebeurt, worden zijne voorschriften toch weldra op zijde gesteld en in het geheim vervangen door samentrekkende en bittere geneesmiddelen, waaraan Java's grond zoo uitermate rijk is. De gevolgen van deze handelwijze zijn drieërlei:

Ten eerste, de ziekte wordt zeer licht ongeneeslijk, wanneer het een roode persloop is;

ten tweede, de ziekte wordt licht kwaadaardig, wanneer het een goedaardige of primaire bloedloop is; ten derde, de geneesheer verliest licht buiten zijn schuld zijn goeden naam; want in geval van een gunstigen uitslag matigen die moeders zich alle verdienste aan, terwijl zij in geval van een ongelukkigen afloop alle schuld op des geneesheers schouders wettelen.

Waarschuwingen aangaande de voorspelling.

- 1) De geneesheer onderzoekte altoos nauwkeurig, hoe lang een bloedige buikloop geduurd heeft, of de toestand in het begin koortsig is geweest, en of er niet reeds samentrekkende geneesmiddelen toegediend zijn. Ten einde het laatste punt beter te kunnen nagaan, behoort hij bekend te zijn met de namen, kenteekenen en eigenschappen van de inlandsche geneesmiddelen.
- 2) Wanneer koorts voorafgegaan is of het te vermoeden staat, dat de lijder reeds samentrekkende kwakzalverijen heeft ingenomen, dan voorspelle hij nimmer een gunstigen afloop als zeker.
- 3) Wanneer de ziekte langer geduurd heeft dan veertien dagen, en de jonge lijder tevens behebt is met spruw of vroeger behebt was met de aardbeipokken (*framboesia*), dan verklare hij den toestand altoos voor gevaarlijk.

Opmerkingen nopens de geneeskundige behandeling.

- 1) De primaire buikloop, welke nog niet lang geduurd heeft en tegen welken nog geen samen-trekkende geneesmiddelen gebruikt zijn, geneest dikwerf vanzelf, mits het kind een strengen leef-regel houde, dat wil zeggen, dat het niet te veel ete en zich onthoude van zwaar en verhittend, meer in het bijzonder van dierlijk en gekruid voedsel. In geval de buikontlastingen, hoezeer talrijk, niettemin schraal zijn en sporen bevatten van donkergroene taaie gal, dan doet men wel, twee à vier grein verzoet kwik, verdeeld op zes of acht giften, te laten innemen, of een gomoplossing met wat kastorolie in de hoeveelheid van een theelepjetje. Wanneer het kind tot het blanke ras behoort en een volsappig gestel heeft, werken tevens eenige bloedzuigers op den onderbuik of aan de *anus* nuttig. Ook is het bovendien goed, wanneer de jonge lijder vaak in de open lucht wordt gebracht, en men het baden niet geheel verzuimt, voorondersteld dat de kampkring en het badwater niet kouder zijn dan 80° Fahr.
- 2) Aangaande de behandeling van den secondairen bloedloop moet de geneesheer bovenal zoeken te onderscheiden, of er een slepende ontsteking aanwezig is in het ondergedeelte van het darmkanaal, dan wel een toestand van ware verslapping (*atonía*)

Het eerste geval, het meest gewone gedurende den kinderleeftijd, geeft zich te kennen door talrijke en tevens schrale buikontlastingen, door een geringen graad van persing, door pijnlijke gewaarwordingen van den onderbuik en door een schrale huiduitwaseming. Het tweede geval, een zeldzaamheid tijdens het doorbreken der zoogtanden, mag voorondersteld worden te bestaan, wanneer de buikontlastingen talrijk en tevens overvloedig zijn, de lijder vrij is van persing en buikpijn, de huid tusschenbeide ruim uitwasemt en de ziekte al aanvankelijk te keer is gegaan met ontstekingswekkende middelen.

- 3) In geval de secondaire bloedloop onderhouden wordt door een slepende ontsteking, berust het herstel:
 - a) op een strengen leefregel;
 - b) op een doelmatig gebruik van het verzoete kwik;
 - c) op het aanwenden van gepaste huidopwekkende middelen.

Veronderstelt men echter het bestaan van een toestand van werkelijke verslapping, dan beproeve men met omzichtigheid een of ander versterkend geneesmiddel.

Betrekkelijk de wijze, waarop het verzoete kwik moet worden aangewend, volgen hier nog eenige praktische opmerkingen.

- aa) Men diene het toe in giften, welke geëvenredigd zijn naar den ouderdom en het gestel van het kind, b. v. $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$ grein per gift.

- bb)* Men late de enkele giften langzamer op elkander volgen dan bij den heeten persloop, b. v. om de drie, vier of vijf uren.
- cc)* Men voege er een zeer kleine gift goudzwavel bij, b. v. $\frac{1}{24}$, $\frac{1}{12}$ of $\frac{1}{8}$ grein per gift (z. het Aanhangel, formulier 7).
- dd)* Wanneer de kleine lijder een buitengewoon teeder en gevoelig gestel bezit, dan voege men somwijlen een kleine gift *laudanum* bij het verzoete kwik, b. v. $\frac{1}{16}$ of $\frac{1}{8}$ droppel per gift (z. het Aanhangel, formulier 7).
- ee)* Men ga niet langer voort met het gebruik van het verzoete kwik dan omtrent acht dagen. Daagt er binnen dat tijdsverloop een witte aanzwelling van het tandvleesch op, dan grijpt er tweeërlei geval plaats: de buikontlastingen beginnen of natuurlijk te worden, of zij worden overtollig. In het eerste geval is een kunstmatige opwekking van de huid voldoende om het herstel te voltooien. In het laatste behoort men een versterkend geneesmiddel te beproeven. Wanneer echter de witte aanzwelling van het tandvleesch niet opdaagt, nadat het verzoete kwik omtrent acht dagen lang gebruikt is, dan is dat een zeer bedenkelijk teeken.
- ff)* In geval er een wormophooping in het darmkanaal bestaat (z. Afdeeling III. D.), geve men nu en dan een theelepeltje kastorolie met gom

onder het gebruik van het verzoete kwik.

- gg)* Men heeft geen nut meer te verwachten van het verzoete kwik, zoodra de kenmerken van een kwaadsappigen toestand zich reeds hebben ontwikkeld.
- hh)* Ik vond het verzoete kwik schadelijk, wanneer de bloedige buikloop gevolgd was op het verdwijnen van de aardbeipokken of vergezeld werd door spruw, terwijl ik in het laatste geval somtijds een nuttige werking zag van het gele was (z. het Aanhangsel, formulier, 4 en 5).

De doeltreffendste middelen tot opwekking van de uitwendige huid bij den secondairen bloedloop zijn de volgende :

- aa)* Een matig warme dekking van het lichaam en een koele lucht in het ziekenvertrek.
- bb)* Het besproeien van de uitwendige huid met warm water, dat herhaalde malen in het etmaal mag geschieden.
- cc)* Een blaarpleister op den onderbuik, welke een aantal dagen moet worden opgehouden of drie à vier keeren opnieuw gelegd, ten einde een natuurhulp teweeg te brengen door middel van steenpuisten, zoo het mogelijk is, in welk geval het zieke kind altoos als behouden mag worden beschouwd. In geval de bloedloop gevolgd is op het verdwijnen van een vlekkingen, stipachtigen of puistachtigen uitslag, verdient het aan-

wenden van mosterdpap de voorkeur boven een blaarpleister (vergel. hetgeen gezegd is over mazelen en schurft).

Hieronder volgen de versterkende (tonische) geneesmiddelen, met goed gevolg door mij aangewend tegen enkele gevallen van secondairen bloedloop bij kinderen.

- aa) De *lapis calaminaris*, als zeer fijn poeder toege- diend in giften van één, twee à drie grein, twee- maal daags, met een bijvoegsel van gom en suiker.
- bb) De Armenische bolus, op dezelfde wijze toege- diend als het vorige middel.
- cc) Een afkooksel van den samentrekkenden wortel van *Psidium pomiferum* (Maleisch: *jamboe bidje* of *gojaves*), waarvan één, twee en meer thee- lepels vier- of vijfmaal daags behooren ingenomen te worden (z. het Aanhangsel, formulier 8).
- dd) Een afkooksel van den wortel van *Corypha umbraculifera* (Maleisch: *bongol bas*), welke zachter samentrekkend is dan de vorige, en waar- van twee en meer theelepels drie- à viermaal daags moeten worden ingenomen (z. het Aan- hangsel, formulier 9),
- ee) Een zwakke oplossing van het extract van *cortex Cedrelae febrifugae* (Maleisch: *Kajoe soeren*), dat bitter en samentrekkend tegelijk is, en waar- van één à twee theelepels driemaal daags moeten worden ingenomen (z. het Aanhangsel, formu- lier 10).

Ten slotte stip ik nog aan, dat het mij raadzaam voorkomt, dat men het versterkende geneesplan tijdens de dentitie altoos spoedig weder verlaat, als het niet binnen weinige dagen eenige beterschap teweeg brengt. Het navolgende geval, door mij waargenomen op een reis van Java naar Europa, moge strekken om die waarschuwing te rechtvaardigen.

Mijn tweede kind, een volsappig meisje van 28 maanden, kreeg den rooden persloop daags na ons vertrek van Batavia. Bij ontstentenis van bloedzuigers aan boord van het schip bepaalde mijn geneeskundige hulp zich bij een strengen leefregel, een gomoplossing met een bijvoegsel van kastorolie en kleine giften *calomel*. Na verloop van twee weken verdwenen wel is waar de verschijnselen van verhoogde prikkelbaarheid of ontsteking in het darmkanaal, maar de ontlastingen van bloed, slijm en galachtige drekstoffen werden van nu af aan zoo ruim, dat ik bang begon te worden voor uitputting door te veel vochtverlies. Ik beproefde derhalve de *gom catechu*. Maar eenige giften van dit middel deden den toestand klaarblijkelijk verergeren, weshalve ik een oplossing van was liet innemen, waarop weder eenige beterschap volgde. Bij onze aankomst op Mauritius, omtrent vier weken na het begin van de ziekte, beproefde ik het bloedverlies te matigen door een afkooksel van *cortex simarubae*, echter met denzelfden ongunstigen uitslag als de eerste maal. Het kind was thans zoo zwak geworden, dat ik alle hoop ver-

loor het te zullen behouden. Het eenige, wat ik nog geloofde te moeten doen, was het te verkwikken door middel van een opbeurend voedsel. Te dien einde kocht ik honderd stuks versche hoendereieren, waarvan ik den rauwen door, verdund met een weinig water, bij theelepeltjes door het kind liet opslurpen. Op den eersten dag gaf ik het niet boven anderhalven door; toen ik echter zag, dat dit voedsel het goed deed, gaf ik er meer van. Zodoende hield ik het kind drie volle weken in het leven, waarop snel achtereenvolgens de vier alsnog ontbrekende zoogkiezen doorbraken, van welk tijdstip af de bloedige stoelgang ophield en het kind zichtbaar op haar verhaal begon te komen, na alvorens een tachtigtal rauwe eidooren te hebben gebruikt. Dat gebeurde, nadat wij tennaastenbij de hoogte van de Kaap de Goede Hoop hadden bereikt.

40. Galachtige buikloop (*diarrhoea biliosa*).

De galachtige buikloop (z. Afdeeling I., N°. 24) vertoont zich tijdens het doorbreken der zoogtanden in heete gewesten even menigvuldig primair als secundair. In het eerste geval behoort men hem als een voorbehoedende, in het tweede als een genezende natuurhulp te beschouwen, welke nimmer mag worden onderdrukt door geneesmiddelen. Tot verkorting en matiging van dezen buikloop beveel ik aan: een leefregel, ingericht volgens de voorschriften van het Tweede Boek van het Eerste

Deel, een aanhoudend genot van de open lucht, baden van 90° Fahr. en een matig warme kleeding.

De galachtige buikloop van oudere kinderen in de verzengde luchtstreek is meestal secundair en van geen minder heilzame beteekenis dan die tijdens het tandenkrijgen, hetgeen op voldoende wijze zal blijken uit den inhoud van de derde en vierde Afdeeling.

41. Zwartgallige buikloop (*diarrhoea atrabilaris*).

Het kenmerk van dezen buikloop is ontlasting van een stof, die veel overeenkomst heeft met het kinderpek, een geval, dat ik zesmaal heb waargenomen tijdens het doorbreken der zoogtanden. De lijdertjes behoorden tot het blanke ras en waren, zooals ik vooronderstel, overvuld geworden met met zwaar voedsel. Zij waren vrij van koortshitte, doch hadden een droge, werkelooze huid en begonnen langzaam te vermageren. Twee van hen herstelden binnen den tijd van twee weken bij een strengen leefregel, het gebruik van lauwe baden, openende lavementen en matige giften kastorolie. De overigen sukkelden langer, weshalve ik hun kleine giften verzoet kwik voorschreef, waarop zij eveneens herstelden.

42. Darmscheeltering (*atrophia mesenterica*).

Men verstaat onder bovenstaande benaming een lijden-

den toestand der chijlvaten en darmscheelklieren, waardoor de chijlopslurping meer of min belemmerd wordt. De hoofdkenmerken daarvan zijn een buitengewoon sterke vermagering van de ledematen, een opgezette buik, waarop soms kleine hardigheden worden ontdekt, periodieke buikverstopping, niet zelden afwisselende met een hardnekkigen maagdoorloop (z. Afdeel. I., n° 24), een slappe, verlepte, werkelooze huid, een sterke eetlust, een kwaadsappig voorkomen (al naar mate van het ras, waartoe het zieke kind behoort, vuilbleek, dofgeel, dofbruin enz.), ten laatste slepende koorts.

De gewone oorzaken van dien ziekte-toestand zijn het opvoeden zonder borst (verg. D. I. B. H. Hoofdst. 7), het te vroeg spenen en het ondoelmatig voeden na het spenen (verg. D. I. B. H. Hoofdst. 8).

Het aantal kinderen, bij welke ik de kenmerken van darmscheeltering op Java heb waargenomen, beloopt omtrent dertig. Het grootste getal van hen behoorde tot het blanke ras. Acht waren eerst tusschen drie en tien maanden oud en nog aan de borst der moeder, toen zij onder mijn behandeling kwamen; de overigen waren ouder en sedert eenige weken of maanden gespeend. Het beloop van de ziekte verschilde al naarmate zij vergezeld werd van maagdoorloop of buikverstopping. In het eerste geval duurde zij hoogstens vijf à zes weken, in het laatste verscheiden maanden, doch geen enkele maal boven de acht. Het getal van de herstelde lijdertjes bedroeg 21, dat van de overleden negen. Sommigen

van de laatsten waren reeds hun einde nabij, toen ik geroepen werd, anderen weken te vaak af van den door mij voorgeschreven leefregel.

Behandeling.

Van een onafgebroken doelmatigen leefregel hangt het meeste af, om dien ziekte-toestand weg te nemen, waaronder ik de navolgende punten reken:

- a) Een voeding, welke geëvenredigd is aan den ouderdom van het kind (vergel. D. I. B. H. Hoofdst. 6, 7, 8). Viermaal heb ik de gevallen van darm-scheelting zien verdwijnen zonder de aanwending van eenig geneesmiddel, nadat de lijdertjes, die tusschen elf en dertien maanden oud en kort geleden gespeend waren, op mijn aanraden weder aan de borst waren gelegd en nog twee à drie maanden gezoogd.
- b) Een lichte kleeding en het aanhoudend verblijf in de open lucht over dag.
- c) Het dagelijksch gebruik van een eenvoudig of aromatisch bad van 90° à 96° Fahr. Ter bereiding van het laatste placht ik een aftreksel te bezigen van aromatische, op Java in het wild groeiende kruiden, b. v. van *Baccharis indica* (Maleisch: *daun blontas*), *Vitex trifoliata* (Maleisch; *daun lagondi*), *Ocymum gratissimum* (Maleisch: *daun selassi*).

Onder de geneesmiddelen, door Europeesche genees-

heeren aanbevolen tegen de darmscheeltering, zijn er slechts weinige, welke een nuttige uitwerking schijnen te doen onder den invloed van een heet klimaat. Daartoe behooren:

- a) balsemieke inwrijvingen op den onderbuik, vermengd met grijze kwikzalf in dusdanige gevallen, waarin de darmscheelklieren onderhevig schijnen te zijn aan verharding;
- b) een afkooksel van postpapier en koemelk, bij theelepeltjes ingegeven (z. het Aanhangsel formulier II), waarvan ik een ongelooflijk weldadige werking gezien heb in een paar gevallen, waarin de ziekte vergezeld ging met een uitputtenden maagdoorloop, die andere geneesmiddelen hardnekkig had wederstaan.

De *radix Columbo* en het *extractum Cedrelae*, door mij voorgeschreven in twee à drie dergelijke gevallen, deden klaarblijkelijk een ongunstige uitwerking. — Het verzoete kwik in vereeniging met goudzwavel en rabarber, en voorts het zoutzure *baryt*, aan welke geneesmiddelen een oplossende en verdeelende werking wordt toegekend, schenen den toestand weinig of niet te verbeteren in die weinige gevallen, tegen welke ik ze beproefd heb. Van de *jodine*, welke door Fransche geneesheeren aanbevolen wordt tegen verharding van het darmscheel, heb ik geen enkele maal op Java gebruik gemaakt, uit vrees dat haar werking te opwekkend zou zijn in een heeten dampkring.

43. Zweren in het darmkanaal.

Een verzwering in het darmkanaal geeft zich te kennen door de aanwezigheid van etter in den stoelgang. Wanneer zij haar zetel heeft in het hooger gedeelte van het darmkanaal, dan bevat de stoelgang behalve etter niets dan witachtige darmvochten, welke menigmaal vermengd zijn met bloed en vliezige zelfstandigheden. Wanneer zij zich daarentegen bepaalt tot den endeldarm, dan vindt men de ontlaste etter vermengd met natuurlijke drekstoffen. De gevallen van den eersten aard, omtrent twintigmaal door mij waargenomen bij kinderen, waren alle doodelijk. Zij waren ten deele het uitwikkelen van een vooraafgegane zelfstandige ontsteking van het darmkanaal, ten deele van een verplaatsing der mazelen (z. Afdeel. III., N°. 58). De helft dezer lijders was de dentitie reeds te boven. Een van hen was een veertienjarige knaap van bastaard-Europeesche afkomst, wiens ziekte-toestand een volledig beeld opleverde van een darmtering (*phthisis intestinalis*).

De gevallen van den laatsten aard, achtmaal door mij waargenomen ten deele gedurende, ten deele na het tanden krijgen, waren alle, naar ik vooronderstellen moet, voortgesprongen uit een verwaarloosden persloop. Zij werden genezen tot op twee na, hoezeer ik niet ontkenne wil dat de genezing veel tijd en moeite vereischte. De geneesmiddelen, door mij aangewend, waren de volgende:

- a) Het gebruik van een mild en zacht voedsel, b. v. pap van sago, rijst of arrowroot, terwijl alle gekruide en dierlijke spijsen zes à acht weken lang ten strengste door mij werden verboden.
- b) Een likkepotje van geel was, waarbij ik somtijds eenige greinen fijn poeder van *lapis calaminaris* deed mengen, en waarvan ik meermalen daags een of twee theelepels in lauwen toestand liet innemen (z. het Aanhangsel, formulier 4).
- c) Een blaarpleister, bij herhaling geplaatst op onderscheiden punten van den omtrek van het lichaam, of in plaats daarvan een vloeigaatje op den arm.

44. Aambeïën (*haemorrhoides*).

Het aantal kinderen, door mij behebt gevonden met *haemorrhoidale* toevallen, bedraagt nagenoeg een dozijn, gezamenlijk behoorende tot het blanke ras. Bij twee van hen, een driejarig en een vijfjarig kind, ontdekte ik werkelijk *haemorrhoidale* knoopjes aan de *anus*. De overige, tusschen drie en zeven jaren oud, waren onderhevig aan een periodieke bloeding uit den endeldarm zonder buikloop en zonder uiterlijke opzwellings van de endeldarmsvaten. Samentrekkende geneesmiddelen waren voor zulke kinderen ten hoogste nadeelig. Vleeschspijzen veroorzaakten licht wederinstortingen. Een licht voedsel uit het plantenrijk daarentegen, in het bijzonder verkoelende vruchten, en voorts een luchtige kleeding, kou-

de baden, een paar bloedzuigers nabij de *anus* geplaatst, een theelepelt kastorolie, één- of tweemaal daags ingegeven, brachten altoos een heilzame uitwerking voort.

45. Uitzakking van den endeldarm (*prolapsus ani*).

Dit ongemak is somtijds een begeleidend verschijnsel van het tweede tijdperk van den persloop bij kleine kinderen. Wanneer het langer duurde den een week, liet ik het uitgezakte gedeelte betten met een samentrekkend afkooksel, vermengd met het geestrijke aftreksel van heulsap (b. v. *decocti radices Psidii* (ex 3 j) vj, *tincturae opii* 3 j), waarop het spoedig en zonder nadeelige gevolgen placht te verdwijnen.

B. Aandoeningen van de hersenen.

Ik heb op Java tweeërlei aandoening van de hersenen waargenomen tijdens het doorbreken der zoogtanden, een eigenlijddende, welke ik eenvoudige hoofd- of hersenkoorts wil noemen, en een medelijddende, die de lever- en darmontsteking vergezelde, waarvan reeds melding is gemaakt onder N°. 38.

46. Eenvoudige hersenkoorts (*febris cephalica simplex*).

De kenmerken van deze koorts zijn: een aanhoudend droge hitte van den omtrek van het lichaam, voornamelijk van het hoofd en het aangezicht, een sterke klopping

van de hoofdslagaderen, een verwijde oogappel, een bestendig omwentelen, ijlhoofdigheid, soms slaapzucht en voorbijgaande stuiptrekkingen. De buik is hardnekkig verstopt, doch de kenmerken van een verhoogde prikkelbaarheid van lever, maag en darmen worden gemist. De tong is droog, haar beleg witachtig, de pis schraal en rood, het witte oogvlies vurig en vrij van geelzuchtige schakeering.

Het aantal kinderen, aan dien toestand door mij behandeld, bedraagt nagenoeg achttien. Zij behoorden allen tot het blanke ras en onderscheidden zich meerendeels door een gespierd en volsappig gestel. Bij allen zonder uitzondering ontbraken nog de vier laatste zoogkiezen, en bij sommigen bovendien de oogtanden. Geen enkel van hen stierf. De geneesmiddelen, door mij voorgeschreven, bestonden in bloedzuigers, koude begietingen van het hoofd, verkoelende dranken (b. v. suikerwater en jong kokoswater), verkoelende buikzuiveringen (b. v. *cremor tartari* met *magnesia* en suiker, z. het Aanhangsel, formulier 12), en lavementen van water, olie en zout. De bloedzuigers liet ik ten getale van vier à zes aan den slaap zetten, wat ik naar gelang van omstandigheden deed herhalen. De begieting van het hoofd met koud water geschiedde na het afvallen van de bloedzuigers zoo vaak de hitte van het hoofd terugkeerde en zoolang totdat zij verdwenen was. De lavementen werden twee- à driemaal in het etmaal gezet en wel lauww, zooals vanzelf spreekt.

Veertien van die achttien lijdertjes herstelden onder deze

behandeling binnen den tijd van vier à zes dagen. De verschijnselen van beginnende beterschap waren ontlastingen van ongebonden drekstoffen en een wederkeerende huiduitwaseming. Het grootste getal van de pas herstelden kreeg later bovendien nog steenpuisten. Zij, die ze niet kregen, stortten weder in, wanneer zij te ruim werden gevoed, en ondergingen dan dezelfde geneeskundige behandeling als de eerste maal, behalve dat hun minder bloed werd afgenomen.

In vier gevallen waren bovengenoemde middelen niet voldoende om de toevallen van hoofdkoorts geheel te doen ophouden. De lijdertjes geraakten in een slaperigen, zenuwachtigen toestand, welke eenige overeenkomst had met de *febris hydrocephalica* der Europeesche schrijvers. Een van deze kinderen was echter ook verkeerd behandeld geworden, voordat ik geraadpleegd werd, en een ander had kort te voren een hevigen aanval van kinkhoest gehad. Ik liet hen eenige dagen lang verzoet kwik innemen in giften van een half à één grein, met één of twee grein jalappe, zonder nochtans veel hierdoor te vorderen. Ik schreef vervolgens een oplossing voor van salpeter in kokoswater (z. het Aanhangsel, formulier 13) en legde een blaarpleister op de voeten, hetgeen in drie gevallen een heilzame afscheiding teweeg bracht door de uitwendige huid, de nieren en den endeldarm. In het vierde geval werd het herstel voltooid door een vloeigatje op den bovenarm, dat ik tennaastenbij drie maanden lang liet openhouden.

C. Huid- en gewrichtsaandoeningen.

47. Keerkringssteenpuisten (*furunculi tropici*).

De ontstekingachtige gezwellen op den omtrek van het lichaam, welke men steenpuisten of bloedzweren noemt, hebben, zooals het mij voorkomt, hun eigenlijken zetel in de vetkliertjes van het vel. Men neemt ze in de verzengde luchtstreek veel menigvuldiger waar dan in gematigde en koude klimaten, echter uitsluitend bij het blanke menschenras. De lijders, die ik bij voorkeur daarmede behebt zag, waren blanke kinderen van tusschen de anderhalf en vier jaren en volwassen Europeanen, die eenige jaren geleefd hadden tusschen de keerkringen.

Aangaande de ziektekundige beteekenis van die gezwellen heb ik mijn gevoelen reeds te kennen gegeven bij meer dan één gelegenheid. Als een oorspronkelijk (primair) verschijnsel, beschermen zij tegen inwendige ziekten, en als een opvolgend (secondair) verschijnsel, bij koortsen en inwendige ontstekingen, overtreffen zij den galachtigen buikloop en het beslissende zweet door hun begunstigenden invloed op het herstel. Het aantal en de grootte daarvan zijn verschillend. Vaak gebeurt het, dat zij ten getale van verscheiden dozijnen kort achtereenvolgens uitbotten op onderscheiden punten van den omtrek van het lichaam, zooals borst, hals, okselholte, buik, rug, armen, beenen, gezicht en hoofd. In dat geval plegen zij niet veel grooter te zijn dan hazelnoten. Menigmaal echter stijgt hun aantal niet boven twee à drie, welke

alsdan somtijds de grootte bereiken van een duivenei.

Het beloop van een enkele steenpuist tot op het tijdstip, waarop zij de gedaante aanneemt van een rijp ettergezwel, duurt in de verzengde luchtstreek één à twee weken, bijaldien zij klein is, maar ook wel drie weken, als zij grooter is. Men mag ze alsdan openen met het lancet, als zij vanzelf niet openbreekt, hetgeen menigmaal te lang zou duren. Het rijp worden wordt bespoedigd door het opleggen van lauwe pap of van een trekpleister, hetgeen voornamelijk te pas komt bij lijders, wier steenpuisten gering zijn in getal, wat diep van ligging en traag van loop. Ingeval men ontdekt, dat de etterprop van een kunstmatig geopende steenpuist nog niet behoorlijk gesmolten is, doet men wel, eenige dagen lang er wat *unguentum basilicum* op te leggen. Zoodra de etterprop zich heeft ontlast, verdwijnt alle pijn en hardheid, en de opening sluit zich altoos vanzelf na verloop van weinige dagen.

Ik heb herhaalde malen het geval waargenomen, dat een en hetzelfde kind een half jaar en langer onderhevig was aan periodieke uitbottingen van steenpuisten, daar er altoos weder nieuwe te voorschijn kwamen, wanneer de oude begonnen te verdwijnen. Zulke kinderen genoten, wat den geregelden voortgang der inwendige levensverrichtingen betreft, doorgaans een goede gezondheid, daar zij goed sliepen, een natuurlijken eetlust en stoelgang hadden, bij voortduring vroolijk waren en goed opgroeiden.

48. Ontsteking van het heupgewricht (*coxarthrocace*).

De ziekte, eertijds genoemd het vrijwillige mankloopen, is eerst in later tijd grondig onderzocht. Zij tast bij voorkeur kinderen aan, die pas begonnen zijn te loopen, vermoedelijk uit hoofde van de menigvuldige schokken, waaraan het heupgewricht op dien leeftijd is blootgesteld door het achter- en voorover vallen. Naar het gevoelen van Europeesche geneesheeren gaat de vatbaarheid voor de klier- en Engelsche ziekte tevens gepaard met een bijzondere overhelling tot ontsteking van het heupgewricht, welke bevorderd wordt door het overladen met voedsel, en ziekteverplaatsing na koorts en huiduitslag is een van de aanleidende oorzaken, welke dat kwaad vaak doen uitbarsten.

Het beloop der ontsteking van het heupgewricht van een kind onder den invloed van het middel-Europeesche klimaat ¹⁾ kenmerkt zich door vier tijdperken, te weten: een tijdperk van beginnende ontsteking, van beginnende ontaarding en ontwrichting en van volslagen vernietiging van het heupgewricht door beenbederf en ettering. Het eerste tijdperk, dat dikwerf onopgemerkt voorbijgaat, is van een onbepaalden duur (soms van eenige weken, soms van meer dan een maand). De verschijnselen, welke opgemerkt worden gedurende die periode, zijn: een kloppende pijn in het heupgewricht, vooral bij nacht, en

¹⁾ J. CH. G. JÖRG: Ueber das physiologische u. pathologische Leben des Kindes. Leipzig. 1826. s. 527—562.

een gevoel van verstijving en zwakte in de dij van de lijdende zijde, waaruit een slepende en onzekere gang, somwijlen ook koorts geboren wordt. Het tweede tijdperk is gelijkerwijze van onbepaalden duur (verscheiden weken of maanden). De verschijnselen daarvan zijn: verlenging van de dij, inkrimping van de bil, pijn in de knie, buiging van de teenen naar binnen, mankloopen en beginnende vermagering. Het derde en het vierde tijdperk verlopen sneller. De verschijnselen van het derde zijn: verkorting van de dij, opzwellling van de bil, vermindering van de kniepijn, een kwaadsappig voorkomen, slepende koorts en volslagen onvermogen om te slaan en te loopen; de verschijnselen van het vierde een golvend gezwel omstreeks de lijdende heup enz.

De twee eerste tijdperken van de ziekte zijn vatbaar voor herstel. De geneesmiddelen, voor het eerste tijdperk aanbevolen, bestaan in volstrekte rust van het lijdende gewricht (het kind mag niet loopen), een ontstekingwerenden leefregel, bloedzuigers op de dij, lauwe baden, blaarpleisters (van één centimeter breedte en drie à zes centimeter lengte) herhaaldelijk gelegd achter den grooten dijknobbel en een tijdlang opengehouden. Het voornaamste middel voor het tweede tijdperk is een kunstmatige aanwending van het gloeiende ijzer volgens de methode van Rust.

Zoodra de ziekte hare twee laatste tijdperken heeft bereikt, is het herstel van het heupgewricht onmogelijk en het behoud van het leven twijfelachtig en onwaarschijnlijk.

In mijn praktijk op Java heb ik in het geheel slechts twee gevallen waargenomen van een ontsteking van het heupgewricht, het eene bij een Kreoolsch meisje van twee jaren, geboortig uit de bovenlanden, het andere bij een Kreoolsch knaapje van derdehalf jaar, geboortig van het strand. De ziekte van beide lijders had haar zetel in de rechterheup en was reeds gevorderd tot haar tweede tijdperk, toen ik geraadpleegd werd. Het meisje had tennaastenbij een half jaar mank geloopt, het jongetje iets langer. Volgens het verhaal der moeders hadden beide kinderen een aanval van koorts en stuipen gehad, kort vóór het begin van het mankgaan, na vooraf behoorlijk te hebben kunnen loopen.

Het meisje, dat lang overvuld was geworden met voedsel, was blijkbaar onderhevig aan verharding van het darmscheel, toen zij aan mijn zorg toevertrouwd werd. Ik schreef haar een vasten leefregel en oplossende geneesmiddelen voor, onder anderen een opklimmende gift *calomel* met goudzwavel en rabarber, om den anderen dag in te nemen. Nadat de toestand der chijlvaten hierdoor eenigszins verbeterd was, trok ik met een witgloeiend ijzer, gevormd naar het voorschrift van Rust, twee brandstrepen langs de bil en den grooten dijknobbel van de lijdende zijde. De een brandstreep was vijf, de andere bijna vier centimeter lang. Ik deed ze beide ruim drie maanden lang dragen en legde er in het eerst een eenvoudige waszalf op, welke later vervangen werd door een prikkelende. De uitwerking was gunstiger dan

ik verwacht had; want daags na het branden kon ik reeds bemerken, dat de lijdende dij iets korter was geworden. Van lieverlede verminderde ook de kniepijn, de lijdere begon de dij vrijer te bewegen en kon de plant van den voet beter op den grond zetten. Hare ouders, die Java moesten verlaten, kwamen haar echter terughalen, voordat zij geheel was hersteld en nadat zij omtrent een half jaar ten mijnen huize had doorgebracht, onder het toezicht en de zorg van mijn vrouw.

De ouders van bovengenoemd knaapje, wiens heupontsteking ook het tweede tijdperk had bereikt, toen ik hem voor de eerste maal zag, doch wiens voorkomen nog tamelijk gezond was, wilden hun toestemming niet geven tot gebruik van het gloeiende ijzer. Na verloop van omtrent anderhalf jaar zelf op het punt staande Java te verlaten, merkte ik bij gelegenheid dat ik hem nog eenige malen zag, tot mijn verwondering op, dat het kwaad, alhoewel geheel aan de natuur overgelaten, op dezelfde hoogte was blijven staan, hetgeen mij vooronderstellen doet, dat de ontsteking van het heupgewricht van kinderen in den keerkringsdampkring zoo licht niet overgaat tot beenbederf en levensgevaarlijke ettering als in koudere klimaten.

DERDE HOOFDSTUK.

Mededeeling omtrent de ziektegevallen, bij uitstek menigvuldig waargenomen na het doorbreken der zoogtanden.

A. Aandoeningen van de milt, speekselklieren, luchtpijpstakken en oogen.

49. Miltontsteking (*splenitis*).

Een miltontsteking wordt licht voorbijgezien, niet alleen uit hoofde van haar overeenkomst met een aantal dergelijke ziektegevallen van de maag, darmen en lever, maar ook uit hoofde van een niet zelden bestaande verbinding met laatstgenoemde ziekten. De aanwezigheid van een miltontsteking mag evenwel niet in twijfel worden getrokken, zoodra de algemeene kenteekenen van een ontstekingachtige darmkoorts gepaard gaan met een pijnlijke opgezetheid of gezwollenheid van de linkerbovenbuikstreek, welke zich duidelijker te kennen geeft aan het gevoel, wanneer men het lichaam onderzoekt

door middel van de percussie, bij een rechtstandig voorovergebogen houding. Het aantal kinderen, bij welke ik dat onderscheidende teeken heb kunnen opmerken, bedraagt omtrent zes. Het waren kinderen van Europeesche afkomst, tusschen vier en acht jaren oud. Hun buik was verstopt, hun huid droog, hun koortshitte echter van geen belang. Twee van hen hadden een halfanderdaagsche nalatende koorts (*hemitritaeus*), en bij een anderen jongen lijder ging de koorts vergezeld met bloedige braking. De afloop van al de zes gevallen was gelukkig, en de verschijnselen van beginnende beterschap bestonden telkens in ontlastingen van galachtige drekstoffen en een wederkeerende huiduitwaseming. De voorgeschreven geneesmiddelen waren een in elk opzicht ontstekingwerende leefregel (met onthouding nochtans van het koude bad), in het bijzonder het menigvuldig gebruik van verkoelende dranken (oranjesap, kokoswater enz.) de zaadmilk van de kanariepitten, het drankje van Riverius, bruispoeder, bloedzuigers en openende lavementen (van lauw water, kokosolie en zout). Aan twee van de lijders, wier miltopzwelling nog niet geweken was na verloop van veertien dagen, schreef ik buiten nog inwendig verzoet kwik voor en uitwendig inwrijvingen met grijze kwikzalf, benevens blaartrekken- de pleisters. Het verdeelende vermogen van het kwik scheen mij bij deze twee gevallen nochtans geringer te zijn dan bij ontstekingachtige aandoeningen van de lever.

50. Oorklierontsteking (*parotitis*).

De aandoeningen van de oorklieren, door mij op Java waargenomen, met uitsluiting van de kunstmatige oorklierontsteking, voortgebracht door kwik, zijn van drieërlei aard, te weten;

- a) Een geringe graad van pijnlijke opgezetheid of opzwelling van de oorklieren, als begeleidend geval van de gewone zinkingkoorts, welke, zooals bekend is, geen leeftijd geheel spaart en van welke ik nog eens gewag zal maken in de vierde afdeeling van dit Deel.
- b) Een zuchtige, bleeke, weinig pijnlijke opzwelling van beide oorklieren, die niet altoos vergezeld gaat van koorts en bij voorkeur jonge personen van tusschen vijf en vijftien jaren van elk ras aantast (Maleisch: *gondong*).
- c) Een dieper zittende, bleekroode (*phlegmoneuze*) pijnlijke opzwelling van beide oorklieren, meer of min zich uitstrekkende tot op de onderkaaksklieren, vergezeld door de toevallen van een ontstekingkoorts, door welke uitsluitend drie- à zesjarige kinderen werden aangetast.

De zuchtige opzwelling van de oorklieren heb ik meer dan dertigmaal waargenomen bij gekleurde en bij blanke kinderen. Zij placht in minder dan acht dagen te verdwijnen zonder geneeskundige hulp en zonder andere beperking ten aanzien van den leefregel dan onthouding

van het koude bad. Ook werd zij, voor zoover ik heb kunnen opmerken, niet opgevolgd door ziekteverplaatsingen, met uitzondering van een enkel geval bij een negenjarig knaapje van bastaard-Europeesche afkomst, die een lichte ontsteking van de zaadballen opdeed na het verdwijnen van het oorkliergezwel, welke echter spoedig weder ophield bij het gebruik van een katoenen draagzakje.

Het aantal personen, door mij behandeld aan de *phlegmoneuze* oorklierontsteking, welke zich nooit gunstig be-sliste vóór den veertienden dag, bedraagt zeven, deels blanke, deels halfblanke kinderen, waarvan vijf herstelden en twee overleden. Het herstel werd voorafgegaan door ontlastingen van galachtige drekstoffen, door een wederkeerende huiduitwasening en tweemaal door een puistachtigen uitslag van een onbepaalden aard; de dood daarentegen, welke den lijder plotseling en hij wijze van beroerte wegrukte, door neusbloeding en inzakking van de gezwollen spreekselklieren. Mijne geneesvoorschriften, te laat aangewend bij den eenen en te nalatig bij den anderen overledene, bestonden in:

Een ontstekingwerenden leefregel met uitzondering van het koude bad; bloedzuigers, welke ik bij het begin der ziekte ten getale van zes à tien op den benedenhals plaatsen deed (dus niet onmiddelijk op het gezwel); een verkoelende buikzuivering, samengesteld uit *cremor tartari* en *magnesia*, waarop ik *calomel* liet volgen in giften van een grein alle

twee of drie uren; openende lavementen, welke ik dagelijks één- of tweemaal liet zetten; een blaartrekkende pleister op één of de beide bovenarmen, welke echter eerst eenige dagen na het gebruik van de bloedzuigers gelegd werd; een los deksel op de ontstoken deelen van den hals en van het gezicht, waartoe een katoenen doek werd gebezigd.

Er valt nog op te merken, dat er onder de herstelde kinderen twee waren, van welke het eene 29, het andere 36 grein *calomel* had ingenomen, een bewijs, welk een heilzame uitwerking dit geneesmiddel heeft op de ontsteking van klierachtige lichaamsdeelen, vooral tijdens de kindsheid. Ingeval het gezwel van de ontstoken speekselklieren begint in te zakken, alvorens de beslissende verschijnselen van beterschap zich vertoond hebben op de uitwendige huid en in den stoelgang, dient men er mosterdpap op te leggen, ten einde een ziekteverplaatsing naar de hersenen te voorkomen, zoo het mogelijk is.

51. Kinkhoest (*tussis convulsiva*).

De kenmerken van den kinkhoest zijn algemeen bekend en behoeven hier niet te worden vermeld. Het aantal gevallen van deze ziekte, door mij op Java waargenomen, beloopt omtrent twee dozijn. Het grootste getal daarvan viel in de maanden Mei, Juni en Juli, het tijdstip van den laagsten zonnestand en de meeste ochtendkoelte. De aangetaste kinderen behoorden gedeeltelijk tot het blanke,

gedeeltelijk tot het gekleurde ras en hadden het tandenkrijgen reeds doorgestaan, met uitzondering van vier.

Er overleed geen enkel van hen, ofschoon de aanvallen bij sommigen zeer hevig waren en over de zes weken duurden. Als een bewijs van de hevigheid van den kinkhoest in enkele gevallen haal ik aan, dat hij tweemaal vergezeld ging van bloedspuwing (*haemoptysis*), zonder dat ik nochtans met het stethoskoop een knetterend geluid onder het ademen ontdekken kon, tweemaal door geelroode en paarse blutsvlekken in het wit van het oog, eens door toevallen van hersenschudding.

De geneeskundige behandeling was de volgende. Bij nacht en gedurende de ochtendkoelte liet ik de jonge lijders iets warmer kleeden dan naar gewoonte, verbood het koude bad, doch veroorloofde bij dag het oponthoud in de open lucht in de schaduw. In het eerste of zinkingachtige tijdperk van den kinkhoest schreef ik buitendien kleine giften goudzwavel en braakwortel voor, afwisselende met kleine giften kastorolie. Ook gaf ik den raad, nu en dan een openend lavement te zetten en verbood het gebruik van prikkelend en verhittend voedsel. In het tweede of krampachtige tijdperk heb ik meermalen muskus voorgeschreven, evenwel zonder dat ik zou kunnen zeggen dat ik er wezenlijk nut van gezien heb. Meer baat vond ik bij het inwrijven met de zalf van braakwijnsteen op het hartkuiltje, hetgeen ik zoo lang liet vervolgen, totdat er een genoegzaam aantal pokachtige puistjes was uitgeboden. Ook heb ik een heilzame uitwerking opgemerkt van

het versche uittreksel van *Datura fastuosa* en *Datura Metel* (Maleisch: *Ketjoeboeng*), twee op Java in het wild groeiende planten. Ik liet één of twee grein daarvan oplossen in een once fenkelwater, waarvan de lijder een theelepel moest innemen drie- à vijfmaal in het etmaal (z. het Aanhangsel, formulier 14), waarop de kinkhoest weldra placht over te gaan tot zijn derde tijdperk, gekenmerkt door een beslissende fluimloozing.

52 Oogontsteking (*ophthalmia*).

De oogziekten, door mij in mijn praktijk over kinderen op Java waargenomen, waren alle van een ontstekingachtigen aard en van een meer of min heet beloop, met uitzondering van eenige secondaire gebreken, voortspruitende uit een voorafgegane ontsteking, b. v. verzwering van het horenvlies, uitzakking van den regenboog, omstulping der oogleden. Het geheele aantal der aangetaste personen beloopt iets meer dan 120. Hieronder bevonden zich dertien pasgeborenen, van welke reeds melding is gemaakt (z. boven N°. 35); 47 kinderen wier zoogtanden nog niet alle waren doorgebroken en die meerendeels bestonden uit blanke; 60 oudere kinderen, van welke het grootste getal ook tot het blanke ras behoorde. De lijders der twee laatste klassen bijeengeteld, maken een aantal uit van 107 gevallen van ontstekingachtige oogziekten, waaronder ik de volgende soorten heb kunnen onderscheiden: de ooglidontsteking (*blepharophthalmia*),

de uitwendige oogappelontsteking (*ophthalmia externa*), de ontsteking van het tranenzakje (*dacryocystitis*) en de ontsteking van den regenboog (*iritis*).

a. De ooglidontsteking scheen haar oorsprong bovenal verschuldigd te zijn aan de werking van dampkrings-smetstoffen, daar zij zich niet alleen als op zichzelf staande ziekte, maar niet zelden ook als volksziekte vertoonde, vooral tijdens de kentering van den natten tot den drogen moesson. Zij duurde vaak niet langer dan acht dagen, menigmaal echter ook vier weken. Haar later beloop was doorgaans gekenmerkt door slijmvloeiing (*blennorrhoea*), ofschoon de afscheiding der Meiboomsche klieren menigmaal gestremd scheen te zijn bij het begin der ziekte. Zij placht het spoedigst te genezen, wanneer men de oogen bestendig vrijwaarde tegen de prikkeling van het daglicht ¹⁾, wanneer men een ontstekingswerenden leefregel liet houden, het gebruik van oogwaters vermeerde, een blaarpleister op den nek, achter de ooren of op de bovenarmen deed plaatsen en naar gelang van omstandigheden een tijdlang liet openhouden. In dusdanige gevallen, waarin de ooglidontsteking langer duurde dan drie weken en vergezeld ging van een ruime slijmafscheiding,

(1 Een zeer eenvoudig middel tot verzachting der prikkeling van het daglicht in keerkringsgewesten is het omwikkelen van het hoofd met een groen pisangblad bij wijze van oogscherm, waardoor tevens een aangename koelte verspreid wordt rondom de ontstoken oogen.

bleken ook oogwaters van zink- of kopervitriool met een bijmengsel van *laudanum* nuttig te zijn, insgelijks het oogwater van Conradi, bestaande uit een grein *subtimaat* op zes oncen gezuiverd water. Bijaldien deze middelen echter te vroeg werden aangewend, liep men gevaar te ooglidontsteking te doen veranderen in de ergere oogappelontsteking.

6. De uitwendige oogappelontsteking was meestal een oorspronkelijke of opvolgende geleidster van de ooglidontsteking, wier zetel zich meer of min bepaalde bij het bindvlies (*conjunctivitis*). Haar be-
loop duurde over het algemeen iets langer, nooit over de zes weken, tenware een verwaarloozing of verkeerde behandeling had plaats gevonden, in welk geval zij eenige malen acht à tien weken duurde en tweemaal blindheid ten gevolge had. Zij was haar oorsprong soms verschuldigd aan de werking van het zonlicht, van insectesteken, van stof en andere uitwendige beleedigingen, terwijl zij zich in dat geval reeds van het begin af onderscheidde door een meer droog en zuiver ontstekingachtig karakter en tot herstel vereischte: bloedzuigers, verzachtende oogwaters, (van regenwater of oplossing van loodsuiker met een bijmengsel van Arabische gom), vermijding, van het daglicht en een ontstekingswerenden leefregel. Bloedzuigers waren somtijds ook noodig voor zulke lijders, wier oogappelontsteking in het begin wel is waar gepaard ging

met slijmavloeiing, maar echter verergerd was door verwaarloozing of verkeerde behandeling. Dezen kwamen alsdan na het gebruik van de bloedzuigers vanzelf aan de betere hand of hun herstel werd voltooid door een blaarpleister of door een van de bovenvermelde oogwaters (onder a).

- c. Aan ontsteking van het tranenzakjes heb ik niet meer dan zeven of acht blanke kinderen onderhevig gezien, die tusschen twee en vier jaren oud waren en waarvan er een behebt was geweest met dauw-worm, twee andere vaak met steenpuisten. Het kwaad deed zich voor als een roosachtig gezwel op den inwendigen ooghoek, vergezeld van een scherp tranenvloed en een geringen graad van zuchtige zwelling van het bovenste ooglid. In vier à vijf gevallen verdween die aandoening binnen korten tijd onder het gebruik van een kruidenzakje van kamillebloemen en rijstzemelen, in drie anderen gevallen, welke vóór mijn komst met schadelijke oogwaters behandeld waren, ging zij over tot een boonvormig ettergezwel, dat een etterig vocht bevatte, vermengd met bloed en tranen. Na het openbreken daarvan hield de ontsteking op, doch keerde meermalen terug tot aan het achtste à negende levensjaar toe, telkens overgaande tot bovengenoemd ettergezwel, dat intusschen altoos vanzelf genas, zonder gevolgd te worden door een blijvende traanpijpzweer.

d. Een ontsteking van den regenboog heb ik niet meer dan tweemaal ontmoet bij blanke knapen van dertien à vijftien jaren. die hunne oogen te veel hadden blootgesteld aan het zonlicht. Ik behandelde hen volgens de regels der Europeesche oogheekunde, waarvan hier een uiteenzetting te wijdloopig zou zijn. Een van hen herstelde binnen een maand tijds, de ander haalde zich een blijvende zwakte van het gezicht op den hals, doordien hij nog onder mijn behandeling zijnde, verplicht was vaak op het land paard te rijden, waarbij het hem onmogelijk viel den nadeeligen invloed te vermijden van het zonlicht, van stof en van andere schadelijke dingen.

B. Huidziekten.

a. Uitslagkoortsen

Van de verschillende kenteekenen der uitslagkoortsen zal hier geen melding worden gemaakt, daar ik vooronderstellen mag, dat zij bekend zijn aan elk geneesheer.

53. Koepokken (*vacciolae*).

De koepokken zijn naar Java overgebracht uit Isle de France. Er is nu reeds het vierde deel van een eeuw sedert dat tijdstip verlopen, en van den kant van het Nederlandsche gouvernement is gedurende dat tijdvak alles geschied, wat strekken kan tot onderhouding, bevordering en verspreiding van een geregelde koepok-

inenting, maar desniettemin verschijnt de echte kinderziekte aldaar totnogtoe menigvuldiger dan in Europa. De schuld daarvan ligt, naar het mij toeschijnt, in de vijf volgende omstandigheden.

Ten eerste: in de naaktheid der Javaansche kinderen, waardoor het openkrabben der koepokken wordt begunstigd.

Ten tweede: in de overschilligheid der Javaansche moeders, die het openkrabben niet zoeken te beletten.

Men kan als regel vaststellen, dat de uitgebotte koepokken door één van de twee ingeënte Javaansche kinderen altoos worden opengekrabd, alvorens zij rijp zijn geworden. Ja, ik heb het meer dan eens beleefd, dat er van twintig kinderen, die acht dagen te voren ingeënt waren, niet meer dan twee of drie met gave puistjes terugkwamen. Ik behoef niet te zeggen, welke hinderpalen hieruit voortvloeien voor de verdere inenting en voor het verzenden van koepokstof naar elders.

Ten derde: in twee aanstekende slepende huidziekten, te weten: de schurft en de aardbeipokken (*framboesia*), welke in enkele districten van Java, vooral nabij het strand, zóo algemeen zijn verspreid, dat er van de drie gekleurde kinderen, aldaar geboren, nauwelijks één door wordt gespaard.

Omtrent de vraag of zulke kinderen mogen worden ingeënt, bestaat wel is waar geen bedenking, daar de

ondervinding heeft geleerd, dat de vatbaarheid voor de beveiligende werking van de koepokken niet altijd wordt vernietigd door een slepende huidziekte. Maar de aan hen ontleende stof deugt volstrekt niet tot overenting op andere personen, aangezien de verbastering van de koepokken daardoor zou worden bevorderd.

Ten vierde: in de aangeboren luiheid en onverschilligheid der Javaansche vaccinateurs.

Zonder een streng en waakzaam toezicht van den kant van een Europeesch ambtenaar voldoen die lieden zelden, ja, ik zou wel durven zeggen nimmer aan de plichten, hun voorgeschreven door het reglement. De misslagen, waaraan zij zich gewoonlijk schuldig maken, zijn: het inenten met een verroest of stomp lancet, het verzuimen van den vastgestelden dag, waarop de koepokstof het tijdstip van haar grootste werkzaamheid heeft bereikt, het indienen van leugenachtige berichten, waarin het aantal ingeënte kinderen is vergroot en het aantal mislukte inentingën verkleind. Ook verzwijgen zij gaarne het toevallig uitsterven van de koepokken in hun district en het toevallig verschijnen van kinderziekte op enkele plaatsen, uit vrees van zich een verwijt op den hals te halen.

Ten vijfde: in de onbekwaamheid van enkele Javaansche vaccinateurs om de onechte koepokken te onderscheiden van de echte, waarvan het gevolg is, dat er niet overal en altoos ingeënt wordt met goede stof.

Overigens komen de twee oorzaken, het laatst door mij opgenoemd, niet dan in de meer afgelegen districten van een residentie voor, omdat deze niet genoegzaam kunnen bezocht worden door den opziener der vaccine, die in het hoofddistrict woont en tevens de betrekking van praktizeerend geneesheer bekleedt. De vaccineurs van de naderbij gelegen districten, over welke de opziener bestendig een waakzaam oog kan houden, zijn doorgaans grondiger onderwezen en vervullen hun plichten met meer nauwgezetheid, weshalve daar de kinderziekte zich naar evenredigheid zeldzamer vertoont dan ginds.

De regelen, door Europeesche schrijvers aangegeven tot verrichting van de koepokinenting, kunnen voor de verzengde luchtstreek aldus worden gewijzigd:

- a) Men verrichte de inenting, als het mogelijk is, in den vroegen ochtend, omdat de vatbaarheid voor het koepokvergif op dat tijdstip van den dag grooter is dan later.
- b) De ochtend van den negenden dag na de laatste enting schijnt mij het gunstigste tijdstip te zijn voor de verdere inenting, daar ik meen opgemerkt te hebben, dat de koepokken in een gestadig heeten dampkring iets later rijp worden en toch spoediger beginnen op te drogen dan in de koude.
- c) Men make den entsteek bij gekleurde kinderen wat dieper dan bij blanke, omdat de eersten een dikere opperhuid hebben dan de laatsten.

- d) Men make bij gekleurde kinderen ook een grooter aantal entsteken dan bij blanke (b. v. vier of zes op elken arm), omdat de terugwerking bij de eersten minder sterk is dan bij de laatsten.
- e) Men late de armpjes van gekleurde kinderen een kwartier vóór het inenten met lauw water afwassen.
- f) Men vermane de gekleurde moeders dringend, er acht op te slaan, dat de uitgebotte koepokken niet worden opengekrabd.
- g) Zoo er aangaande de echtheid van de koepokstof, tot inenting gebezigd, twijfel bestaat, verzuime men nimmer, een proefenting te doen op den vijfden of zesden dag en zijn handelwijze diensvolgens in te richten. ¹⁾

De inenting, die verlangd werden ten huize van blanke ingezetenen te Samarang, zijn meerendeels door mij in persoon verricht. Vijfmaal heb ik het daar zien gebeuren, dat een drie- à viermaal herhaalde inenting met goede koepokstof bij een gezond blank kind zonder eenige uitwerking bleef, hoewel er geen spoor te zien was van voorafgegane kinderziekte; acht- à negenmaal heb ik het bijgewoond, dat de koepokken van een blank kind, behebt met een eenvoudige zinkingkoorts, niet uitbotten vóór den afloop van de tweede of derde week na de inenting, hoezeer zij overigens regelmatig verliepen;

1) Vergel. *A. Moll*, handboek tot de leer der teekenen. D. II. B. I. § 468. Gorinchem, 1821.

twee voorbeelden heb ik gezien dat er een gierstachtige uitslag, bekend onder den naam *psydracia vaccina*, opdaagde tijdens het beloop der echte koepokken bij blanke kinderen, doch reeds na weinige dagen verdween zonder afbreuk te doen aan de entpuisten op den arm en zonder eenig ander nadeel teweeg te brengen.

Ten slotte wil ik nog aanhalen, dat de koepokstof in de verzengde luchtstreek zoo lang niet bewaard kan worden als in een koel klimaat; vandaar de menigvuldige voorbeelden van vruchteloze verzending naar verafgelegen eilanden.

54. Echte kinderziekte (*variolae*).

In het district Semarang, waar de koepokken in mijn bijzijn één- of tweemaal 's weeks geregeld werden ingeënt, heb ik niet meer dan vier gevallen van echte kinderziekte waargenomen gedurende het verloop van twaalf jaren, en wel bij een bastaard-Europeesch kind van drie jaren en bij drie Indische kinderen, waarvan twee ouder waren. Een van die kinderen was in het geheel niet ingeënt geweest, en de drie andere hadden vermoedelijk geen echte koepokken gehad. Van de laatsten stierf er een in het derde tijdperk der ziekte. Mijne geneesvoorschriften waren zeer eenvoudig; zij bepaalden zich:

ten eerste bij een verkoelenden leefregel (frissche lucht in het ziekenvertrek, luchtige kleeding en ver-

koelende dranken zonder vast voedsel) gedurende het tijdperk van opwelling en uitbotting;
 ten tweede bij een buikzuivering, uit *cremor tartari* of tamarinde met manna, of bij een gewoon lavement, in geval de lijder onderhevig was aan buikverstopping bij het begin van de opdroging;
 ten derde bij eenige voorzorg tegen verkoudheid tijdens de opdroging.

In de verder afgelegen districten van de residentie Samarang, waar de koepokinenting opgedragen was aan vijftien door het gouvernement bezoldigde Javanen, over wier gedrag ik niet met de vereischte oplettendheid kon waken, vond er tweemaal gedurende mijn diensttijd een epidemische uitbarsting plaats van de echte kinderziekte, ongerekend de sporadische gevallen, welke meerendeels geheim werden gehouden. Hoezeer die twee uitbarstingen nu van geen langen duur waren, beliep niettemin het aantal aangetaste Javaansche kinderen de eene maal meer dan vijftig en de andere maal niet minder dan dertig. De verhouding van de sterfte was beide keeren tennaastenbij als één tot vijf. Zij zoude echter buiten twijfel gunstiger zijn geweest, als de Javanen niet de gewoonte hadden, de lijders zonder onderscheid met koud water te begieten of in koud water te dompelen gedurende het eerste en tweede tijdperk der kinderziekte.

55. Gewijzigde kinderziekte (*varioloïdae*),

Wanneer de kinderziekte een persoon aantast, die de echte koepokken gehad heeft, wordt zij gewijzigde genoemd, omdat zij in dat geval meestal zonder gevaar afloopt, ofschoon er slechts een zeer gering verschil tusschen beide bestaat ten aanzien van de kenmerkende verschijnselen gedurende het eerste en het tweede ziek-tetijdperk. Ook is het bekend, dat de echte kinderziekte door de gewijzigde kan worden voortgebracht bij personen, die geen echte koepokken hebben gehad.

Het aantal kinderen, door mij aan deze soort van uitslagkoorts behandeld, beloopt omtrent veertien. Hieronder bevonden zich twee halfblanke zuigelingen, bij welke de koepokken eerst eenige maanden geleden ingeënt waren, en een grooter aantal bijna volwassen kinderen van verschillend ras, bij welke de enting reeds verricht was vóór twaalf à vijftien jaren. Zij herstelden alle zonder uitzondering. Mijne geneesvoorschriften waren dezelfde als die tegen de echte kinderziekte,

56. Onechte kinderziekte (*varicellae*).

De onechte kinderziekte, ook genoemd water-, wind-, schaaap-, steenpokken enz., al naar gelang van haar uiterlijke gedaante, is tienmaal door mij waargenomen in mijn praktijk over kinderen in Oost-Indië. De aangestaste kinderen bestonden uit blanke en halfblanke van verschillenden ouderdom, van welke geen enkel overleed.

Mijne voorschriften waren tennaastenbij dezelfde als die tegen de echte kinderziekte.

57. Gordel (*zona*).

Den gordel heb ik driemaal op Java waargenomen, eens op den hals van een halfjarigen zuigeling van Europeesche afkomst, die den dauwworm had gehad en kort daarop een blaaruitslag kreeg; een andermaal in het aangezicht van een halfblank kind van anderhalf jaar, en de derde maal in het aangezicht van een halfblank kind van vierdehalf jaar. De uitbotting werd voorafgegaan door een nauwelijks waarneembare koorts. De gordelpuisten bleven omtrent twee weken lang staan, waarop zij begonnen op te drogen en overtrokken werden door bruinachtige korsten, welke van lieverlede afvielen en een tijdlang bleeke vlekken achterlieten. Mijne voorschriften bepaalden zich tot korting van het voedsel en zachte buikzuiveringen, uit kastorolie of *cremor tartari* en *magnesia* bestaande, met een bijvoegsel van goudzwavel.

58. Mazelen (*morbilli*)

De mazelen vertoonen zich in de verzengde luchtstreek even menigvuldig, wellicht menigvuldiger dan in gematigde luchtstreken, doch schijnen ginds van een zachter aard te zijn. Het aantal gevallen, door mij op Java waargenomen, beloopt 66, waarvan de meeste in de

maanden Mei, Juni, Juli en Augustus vielen, het jaargetijde, waarin ik ook de meeste gevallen van kinkhoest heb waargenomen (vergel. N°. 51). De aangetaste personen behoorden gedeeltelijk tot het blanke, gedeeltelijk tot het halfblanke en gedeeltelijk tot het bruine (Maleische) ras. Er bevonden zich onder hen twee zuigelingen, van welke de eene gelijktijdig behebt was met steenpuisten, vijf kinderen van tusschen anderhalf en drie jaar, 58 oudere kinderen en één volwassen persoon.

Verloop en behandeling.

Van bovengenoemde gevallen onderscheidden zich 51 door een zacht regelmatig verloop, dat is te zeggen de opwellingskoorts duurde niet langer dan twee à drie dagen, de begeleidende toevallen (hoest en oogontsteking) waren niet hevig, de uitslag begon na de uitbotting te verbleeken waarop de ontbladering van de opperhuid volgde, welker hernieuwing binnen vier à zes dagen zoover gevorderd was, dat de lijder als volkomen hersteld kon worden beschouwd. Mijne geneesvoorschriften in die 51 gevallen bepaalden zich:

- a) bij een ontstekingwerenden leefregel gedurende het tijdperk van opwelling en uitbotting, (d. i. ik beval aan: een koel vertrek, een luchtige kleeding, verkoelende dranken zonder vast voedsel, in het bijzonder kokoswater, oranjesap, kanariemelk);
- b) bij eenige voorzorg tegen het vatten van koude ge-

durende het tijdperk van afschubbing (met andere woorden, ik liet een week lang na het verdwijnen van de mazelen de kamer houden, de vensters van het slaapvertrek sluiten, bij nacht een eenigszins warmer kleeding dragen en het koude bad vermijden).

In drie gevallen duurde de opwellingskoorts langer, en de toevallen van het later beloop der mazelen waren iets heviger, hetgeen ik toeschrijf aan een wormophooping in het darmkanaal, welke mij bewoog nu en dan een theelepels kastorolie te laten innemen en lavementen te doen zetten van melk, honig en water.

In twee gevallen bleef er na het verdwijnen van de mazelen koorts achter, vergezeld van darmtoevallen, het gevolg van een al te ruim gebruik van voedsel gedurende de twee eerste tijdperken der ziekte. Het gebruik van openende lavementen, van een mengsel, uit kastorolie en gom bestaande, en van eenige greinen *calomel* was voldoende om die toevallen te doen ophouden.

In een ander geval, waarin een bloedige buikloop gevolgd was op het vroegtijdig verbleeken van de mazelen door blootstelling aan koude, liet ik uitwendig terstond gebruik maken van mosterdpappen en blaarpleisters, en inwendig van kleine giften *calomel* met goudzwavel, hetwelk een goede uitkomst opleverde. Dezelfde middelen liet ik aanwenden in drie andere gevallen, waarin toevallen van aamborstigheid gevolgd waren op het vroegtijdig verbleeken van de mazelen

door koude. Tweemaal werden die toevallen daardoor beteugeld eens echter liepen zij doodelijk af, nadat ik twee dagen vóór den dood nog een paar bloedzuigers had laten zetten. Dat geval vond plaats bij een vijfjarig kind.

Zes jonge lijders die een koude hadden gevat in het derde of vierde tijdperk der mazelen, werden plotse-ling aangetast door een etterigen buikloop, waartegen alle geneesmiddelen vruchteloos waren.

59. Roodvonk (*rubeolae*).

Deze uitslagkoorts is, zooals men weet, een overgangs-ziekte tusschen mazelen en scharlakenkoorts; slechts twee gevallen daarvan heb ik op Java ontmoet bij een blank kind van vier en een halfblank kind van zes jaar. De opwellingskoorts duurde iets langer dan bij de mazelen en ging vergezeld van oogontsteking en een geringen graad van keelpijn. Het roodvonk was hier en daar bedekt met kleine gierstachtige verhevenheden die een waterig vocht bevatten. De afschubbing begon op den vierden dag na de uitbotting en duurde bijna een week. Mijne voorschriften waren tennaastenbij dezelfde als tegen de mazelen. Een van de lijders, die te veel voedsel had bekomen, deed in het tijdperk van afschubbing een geringen graad van zuchtige huidaanzwelling (*anasarca*) op, welke echter weder verdween na het gebruik van kastorolie, eenige giften *calomel* met goudzwavel en een blaarpleister op den buik.

60. Roodheid van de geheele oppervlakte van het lichaam (*rubedo universalis*.)

Ik zou dat verschijnsel ook »onechte scharlakenuitslag» kunnen noemen, daar het in de twee gevallen, welke ik daarvan waargenomen heb, (namelijk bij een Kreoolsch kind van tien, en bij een bastaard-Europeesch van zeven jaren) niet vergezeld ging van koorts of keelpijn en na verloop van drie dagen weder verdween, zonder de minste ongesteldheid en zonder eenig terugblijvend spoor. Ten overvloede schreef ik een buikzuivering voor, bestaande uit *cremor tartari* en *magnesia*.

61. Netelvuur (*urticaria*).

Men onderscheidt twee soorten van netelvuur, het gewone (*urticaria vulgaris*) en de porseleinkoorts (*essera*). Van beide heb ik enkele gevallen waargenomen bij jeugdige personen van tusschen acht en vijftien jaren, doch alleen van het blanke en het halfblanke ras. De uitslag verdween meestal binnen vier dagen, zonder afschubbing of terugblijvende ongesteldheid. Het verdwijnen werd bespoedigd door een verkoelenden leefregel en door verkoelende buikzuiveringen van *cremor tartari*, *pulvis aërophorus* enz.

b. Chronische uitslag.

62. Hoofdzeer (*tinea capitis*).

Het hoofdzeer heb ik viermaal op Java waargenomen, eens bij een blank kind van derdehalf jaar en driemaal

bij halfblanke kinderen van tusschen drie en vijfjaren. Al die vier gevallen waren van zoo gering belang, dat er geen geneeskundige hulp voor gevraagd werd.

C. Aandoeningen van de werktuigen der pisafscheiding en pisloozing.

63. Nachtelijke pislloed (*enuresis nocturna*).

Het onwillekeurige pisloozen gedurende de nachtrust kan alleen bij oudere kinderen als ziekte worden beschouwd (vergel. D. I. B. I. Hoofdst. 9. A. 1.). Een Kreoolsch knaapje van drie jaar, met zijne ouders sedert kort uit Europa teruggekeerd, dat alle nachten in het bed waterde en zelfs in wakenden toestand de pis niet behoorlijk kon ophouden, vond baat bij een flanellen buikband en lange katoenen broeken, welke ik hem bij nacht liet dragen. Hetzelfde middel, ondersteund door het gebruik van lauwe halfbaden, hielp een twaalfjarig Kreoolsch meisje, dat in minderen graad aan dat ongemak leed.

64. Graveel en steenen der pisblaas (*lithiasis urinaria*).

Een vijfjarig knaapje van half-Europeesche afkomst, wiens pisloozing pijnlijk was en belemmerd werd door het graveel (*psammismus*), kwam aan de betere hand na het inwendig gebruik van kokosmelk, vermengd met jong (bijna rijp) kokoswater. Een derdehalfjarig meisje van half-Europeesche afkomst, aan een zeer pijnlijke waterloozing lijdende, werd beter na een aantal lichtbruine

steen en van een aanzienlijke grootte te hebben uitgewaterd ten gevolge van het gebruik van een aftreksel van *daun pitjitan* (de blaadjes van een op Java groeiende plant, waarvan de kruidkundige naam mij niet bekend is).

65. Bloedige en slijmerige pisloozing (*blennuria cruenta*).

Een achtjarige knaap van half-Europeesche afkomst stierf, na twee jaren gesukkeld te hebben aan een slijmerige pisloozing. De hoeveelheid van de ontlaste pis was niet buitengewoon, de reuk daarvan had niets bijzonders, de kleur was bij voortduring troebel en meer of min melkachtig; somtijds vertoonden er zich sporen in van donkerrood bloed. Pijnlijke gewaarwordingen in de lenden- of benedenbuikstreek scheen de lijder niet te gevoelen, doch hij was niet vrij van slepende koorts, en zijne krachten waren, toen ik geroepen werd (hetgeen plaats vond tien dagen vóór zijn overlijden), reeds dermate uitgeput, dat ik hem niets wist voor te schrijven dan eenige opbeurende geneesmiddelen. Of de ziekte haar zetel had in de pisblaas dan wel in de nieren, kan ik niet zeggen, daar het mij niet vergund was het lijk te openen.

66. Pisblaastering (*phthisis vesicalis*).

Het eenige ziektegeval van deze soort, door mij op Java waargenomen, deed zich voor bij een vijfjarig knaapje van bastaard-Europeesche afkomst, dat buitendien nog onderhevig was aan wormen en, te voren behebt met den rooden persloop, een menigte kwakzalverijen had moeten

innemen. Zijn overlijden was plotselijk, nadat het vier maanden lang bij tusschenpoozen gesukkeld had aan een moeilijke pisloozing, welke ten laatste gepaard ging met een verlies van werkelijken etter uit de pisbuis. Het lijk openende, ontdekte ik een doorboring van den hals der pisblaas door ettering. Ik acht het overbodig de geneesmiddelen op te geven, door mij in bovengenoemd geval voorgeschreven, aangezien de werking daarvan meermalen gestoord werd door de geheime tusschenkomst van een Javaansch *Doekoen* (kwakzalver).

D. Wormen in het darmkanaal.

Het eenige teeken, waaruit met zekerheid blijkt, dat zich wormen ophouden in het spijsverteringskanaal, is: wanneer zij van tijd tot tijd naar onderen worden ontlast of, hetgeen zeldzamer gebeurt, naar boven. Alle andere verschijnselen, welke als een blijk van hun tegenwoordigheid worden beschouwd, zijn meer of min bedrieglijk, daar zij ook uit andere oorzaken kunnen voortvloeien. Ik haal dat aan, omdat er op Java vele moeders zijn, die haar kinderen dadelijk wormdrijvende geneesmiddelen ingeven, zoodra zij zien, dat zij blauwe kringen onder de oogen hebben, zich aan den neus krabben enz. — Tot de wormsoorten, die ik daar door kinderen naar onderen heb zien ontlasten, behooren: de aarsmade, de platkopworm en de ronde worm. De laatste werd ook in enkele gevallen uitgebraakt. Van den lintworm echter heb ik ginds geen enkel voorbeeld gezien.

67. De aarsmade (*Ascaris vermicularis*).

Ik heb deze wormsoort aangetroffen bij kinderen van elk ras, en wel bij voorkeur tijdens de eerste levensjaren. De toevallen, daar door teweeg gebracht, bepaalden zich tot een lastige jeuking of kitteling in de *anus*, waardoor de ontsteking van dat lichaamsdeel, indien zij bestond, onderhouden werd. De beste middelen om dien prikkel weg te nemen, waren: inwendig eenige theelepels kastorolie en uitwendig een afkooksel van knoflook met melk, waarmede ik de *anus* na elke ontlasting liet afwasschen.

68. De platkopworm (*Trichocephalus dispar*).

Platkopwormen heb ik viermaal zien ontlasten: eens door een halfblank kind van achttien maanden, dat onderhevig was aan een slijmerigen buikloop, en driemaal door blanke en halfblanke kinderen, die ouder waren en behebt met een kwaadaardigen persloop. Van de laatsten stierf er één. De geneesmiddelen, inwendig door mij voorgeschreven, bestonden in olieachtige drankjes van kastorolie en in verzoet kwik. Ook ben ik van gevoelen, dat deze middelen de minst schadelijke zijn om den platkopworm uit te drijven in al die gevallen, waarin hun aanwezigheid gepaard gaat met een ontstekingachtige aandoening van de dikke darmen. Wellicht zouden ook nog inwrijvingen met steenolie (*petroleum*) hierbij van eenig nut kunnen zijn.

69. De ronde worm (*lumbricus s. Ascaris lumbricoïdes*).

Met den ronden worm heb ik menigvuldiger in het strijdperk moeten treden dan met de twee voorgaande. Ik trof hem het meest aan onder de weeskinderen en kinderen der mingegoede inboorlingen van elk ras en ouderdom, met uitzondering der pasgeborenen. De oorzaak, waardoor de voortplanting van dezen worm het meest wordt begunstigd en aan wier invloed voormelde klasse van kinderen bij uitstek was blootgesteld, is het overladen met taai en zwaar verteerbaar voedsel uit het plantenrijk, als: rijstkoek, gebak van *oryza glutinosa* (Maleisch: *katang*), gerooste aardnoten (*Arachis hypogaea*, Maleisch: *katjang goreng*) geroost Turksch koorn (zea *Maïs*, Maleisch: *jagong*), den rauwen wortel van *Dolichos bulbosa* (Maleisch: *bankoan*), de gerooste zaden van *Artocarpus pubescens* (Maleisch: *bnda*), van *Castanea javanica* (Maleisch: *serangan*), van *Antidesma pubescens* (Maleisch: *mlinjo*), de vruchten van *Psidium pomiferum* (Maleisch: *gojaves* of *jamboe bidji*) enz.

Het aantal kinderen, bij welke de tegenwoordigheid van ronde wormen in het darmkanaal op zichtbare wijze zich te kennen gaf, door mij begroot op tachtig, hetgeen niet te hoog is opgegeven, was onderhevig aan de volgende toestanden:

Tweeëntwintig hadden lichte koorts, vergezeld van darmtoevallen, als: misselijkheid, braking, buikpijn, buikloop, buikverstopping, opgezetheid van den buik enz.

Een sobere leefregel, kastorolie, zuiver of met gom toegediend, en het gebruik van lavementen uit honig of gesuikerde melk waren altijd voldoende om die koorts binnen korten tijd te overwinnen, en als het mij noodig scheen, na het verdrijven daarvan nog een krachtig middel aan te wenden tot uitdrijving van de ronde wormen, nam ik mijn toevlucht tot een poeder van wormzaad, valeriaan, jalappe en zinkbloemen (z. het Aanhangel, formulier 15), dat ik echter niet dan zulke lijders liet gebruiken, die het krijgen der eerste tanden geheel en al te boven waren. De invloed van den stand der maan op de werking van dit poeder scheen mij van geen belang te zijn.

Drieëndertig sukkelden aan een toringachtigen toestand zonder koorts, waarvan de kenmerken waren een meer of min in het oog loopende opgezetheid van den buik, vermagering van de ledematen, buikverstopping, een beslagen tong, ringworm der tong, een verwijde oogappel en een kwaadsappig voorkomen. Het grootste getal van deze lijders was boven de drie jaar, slechts weinigen waren jonger. Mijn voorschrift voor de laatsten bepaalde zich tot het gebruik van kastorolie, gestadige beweging in de open lucht, rivierbaden en licht verteerbaar voedsel. Aan de eersten schreef ik buitendien nog bovenvermeld wormpoeder voor (z. het Aanhangel, formulier 15), dat verscheiden malen binnen twee dagen tijds boven de honderd ronde wormen deed ontlasten, waarop de toestand der lijders terstond

een beteren keer nam. Twee nochtans, die reeds in hooge mate waren uitgeteerd, toen zij onder mijn behandeling kwamen, stierven een week na het gebruik van meergemeld poeder, wellicht uit hoofde van een te plotselijk ineenzakken der buksingewanden ten gevolge van de ontlastingen, daardoor teweeg gebracht.

Zeven hadden een slijmerigen buikloop zonder koorts, die week na het herhaald gebruik van kleine giften kastorolie en het genot van licht verteerbaar voedsel.

Acht, behebt met een slependen persloop of bloedigen buikloop, werden door mij behandeld volgens de regelen, aangeteekend in het Tweede Hoofdstuk onder N°. 39. Drie van hen overleden.

Bij tien kinderen, behebt met een etterigen buikloop of een andere ongeneeslijke ziekte, zag ik een grooter of kleiner aantal ronde wormen ontlast worden kort vóór den dood.

VIERDE HOOFDSTUK.

Mededeeling omtrent de ziektegevallen, even menigvuldig of menigvuldiger waargenomen bij volwassenen als bij kinderen.

A. Koortsige toestanden.

a. Tusschenpoozende koortsen (*febres intermittens*).

De tusschenpoozende koortsen vertoonden zich tijdens mijn verblijf te Samarang menigvuldiger gedurende den drogen dan gedurende den natten moesson, hetgeen ik toeschrijf aan den zuidoostelijken landwind, welke aldaar tijdens het droge seizoen waait en in zijn loop over uitgestrekte moerassige rijstvelden bezwangerd wordt met schadelijke dampen. Omstreeks het jaar 1832 werden een aantal koffietuinen aangelegd in de districten, zuidoostwaarts van Samarang gelegen. Sedert dien tijd begonnen de tusschenpoozende koortsen daar ter plaatse zeldzamer te worden.

Het aantal kinderen, door mij te Samarang behandeld aan tusschenpoozende koortsen, bedraagt drieënzeventig.

Elf van hen waren zuigelingen van tusschen de zes en

twalf maanden, tien hadden een ouderdom van twee à drie jaren bereikt, de overigen waren ouder. Wat het ras betreft, was het aantal lijders meer of min gelijk. Wat den aard der koorts aangaat, waren negenentwintig van die 73 gevallen vergezeld van zinkingachtige verschijnselen, veertig van darmtoevallen of galachtige verschijnselen, vier van hoofdtoevallen. De gevallen van den eersten en tweeden aard liepen alle gelukkig af, terwijl twee gevallen van de laatste soort doodelijk waren.

70. Tusschenpoozende zinkingkoorts (*febr. intermittens catarrhalis*).

Deze koorts, die vaak gelijktijdig heerschte met de mazelen en den kinkhoest, onderscheidde zich door een geregelden alledaagschen of anderdaagschen typus en hield gewoonlijk op met den derden of vijfden aanval, ofschoon zij menigmaal ook langer duurde. De beslissende verschijnselen bestonden gedeeltelijk in een vermeerderde huiduitwaseming, welke niet zelden gepaard ging met een puistachtigen of ringvormachtigen, weldra weder verdwijnenden uitslag nabij den mond of op andere lichaamsdeelen, gedeeltelijk in een vermeerderde darmafscheiding of ontlasting van ongebonden drekstoffen, gedeeltelijk ook in een veranderde pisafscheiding, bijaldien een roodachtig bezinksel, door mij opgemerkt in de pis van sommige oudere kinderen, als beslissend mag worden beschouwd. De voorschriften, waardoor

ik de beslissing zocht teweeg te brengen of te bespoedigen, bestonden:

- 1) in matigheid ten opzichte van het eten;
- 2) in geneesmiddelen, welke op de huid werken, als: ammoniakzout, minderveersche geest of goudzwavel, benevens blaartrekkende pleisters;
- 3) in geneesmiddelen, welke de darmafscheiding bevorderen, als: *potio Riverii*, bruispoeder, kastorolie;
- 4) in zwavelzuur kinazout tot besluit van de geneeskundige behandeling, zonder evenwel een noodwendig vereischte te zijn in alle gevallen. Een enkel grein daarvan op een once stroop, met een theelepeltje toe te dienen, was mijn gewoon voorschrift voor een kind van één à twee jaren.

71. Tusschenpoozende darm- en galkoorts *febr. intermittens gastrica et biliosa*).

Deze had evenals de voorgaande een geregelden alle-daagschen of anderdaagschen typus, maar duurde langer bij kinderen, die een slechten leefregel hielden. Zij werd beslist door ontlastingen van galachtige drekstoffen, welke altoos gepaard gingen met een vermeerderde huiduitwaseming en in enkele gevallen met steenpuisten. Mijne geneeskundige voorschriften bestonden:

- 1) in een soberen leefregel;
- 2) in geneesmiddelen, welke de darm- en galafscheiding bevorderen, waarvoor ik de kastorolie of *calomel* koos voor jonge kinderen, de *cremor tartari* sene-

- bladeren en dergelijke voor oudere kinderen;
- 3) in blaarpleisters op den hartkuil, wanneer de beslis-
sing der koorts wat lang duurde;
 - 4) in zwavelzuur kinazout, dat ik echter nooit voor-
schreef, zonder vooraf buikzuiverende middelen te
hebben doen gebruiken of daarmede te vereenigen.

Het koude bad verbood ik in alle voorkomende geval-
len van tusschenpoozende zinking-, darm- en galkoorts,
gedurende de ziekte zoowel als eenigen tijd na het her-
stel. In die gevallen, waarin ik gebruik maakte van zwa-
velzuur kinazout, placht ik op te klimmen met de giften
bij naderende volle en nieuwe maan, omdat de aanvallen
van tusschenpoozende koortsen in den keerkringsdamp-
kring op dien tijd heviger waren en vroeger verschenen
dan bij kwartiermaan.

72. Tusschenpoozende hoofdkoorts (*febr. intermittens cephalica*).

Deze had een minder geregelde en vermomde typus.
Onder de vier kinderen, die daardoor waren aangetast,
bevond zich een bastaard-Europeesche zuigeling van acht
maanden, die twee aanvallen kreeg op één dag en in
den vierden stierf, nadat ik reeds bloedzuigers, koude
begietingen van het hoofd en eenige ontlastende genees-
middelen had aangewend, maar nog geen kinazout. De
drie andere lijders waren een Kreoolsch kind van drie
jaren en twee bastaard-Europeesche van zes en acht jaren.
De eerste, die pas hersteld was van een ontstekingachtige

buikziekte, toen hij aangetast werd door de tusschenpoozende hoofdkoorts, stierf onder aanhoudende stuiptrekkingen, twee weken na den eersten aanval. Wellicht zou de ziekte een gunstiger keer hebben genomen, als ik bij het gebruik van kinazout ontlastende middelen had gevoegd in plaats van zenuwopwekkende. De twee laatstgenoemde lijders, wier koorts in het eerst nalatende was en vier weken duurde zonder tot een beslissing te komen, herstelden na veelvuldig gebruik van *calomel* en koude begietingen van het hoofd, waarop ik ten slotte nog eenige giften zwavelzuur kinazout liet volgen.

6. Nalatende koortsen (*febres remittentes*).

Tot de nalatende koortsen behooren: ten eerste de ontstekingachtige aandoeningen van het chijlbereidende stelsel, waarvan melding is gemaakt in het Tweede Hoofdstuk, onder A. 36, 37, 38, en in het Derde Hoofdstuk, onder A. 49 en 50; ten tweede de uitslagkoortsen, welke opgenoemd zijn in het Derde Hoofdstuk, onder B. a. 54, 55, 56, 58, 59 en 61; ten derde de eenvoudige zinkingkoorts en de slaapzuchtige galkoorts, waarover ik hier nog eenige bijzonderheden wil mededeelen.

73. Eenvoudige zinkingkoorts (*febr. catarrhalissimplex*).

Men noemt haar ook griep of *influenza*, wanneer zij als volksziekte verschijnt, hetgeen gewoonlijk 's jaars ten minste eens gebeurt op Java, vooral tijdens de kentering van den natten of den drogen moesson. Het aantal kin-

deren, door mij daaraan behandeld, beloopt iets boven de 120. Er bevonden zich onder hen 21 zuigelingen van tusschen de vijf en twaalf maanden; 25 twee- à driejarige en 74 oudere kinderen. Ten aanzien van het ras was het aantal lijders meer of min gelijk.

De verschijnselen, welke de koorts van het begin af plachten te vergezellen, bestonden in: verkoudheid, hoest, niezen, oorpijn, oogpijn, tranenvloed, schorre stem en pijnlijk slikken. De gewone bijkomende toevallen van het later verloop der koorts vooral bij zulke kinderen, die het eerste tandenkrijgen nog niet te boven waren en te veel aten, waren aamborstigheid, spruw, buikpijn, persing enz. Twee gevallen liepen dientengevolge doodelijk af, de overige geraakten tot een gelukkige beslissing. De beslissende verschijnselen, die soms al met den tweeden of derden dag der koorts opdaagden, gewoonlijk echter eenige dagen later, bestonden in een wederkeerende huiduitwaseming en snotafscheiding, in een slijmerige fluimloozing, in een meer ongebonden stoelgang en soms in een rooden gierstachtigen uitslag.

Mijne geneesvoorschriften waren zeer eenvoudig, daar zij zich bepaalden bij het verbod van vast voedsel; de zorg voor een luchtige kleeding en koele lucht in het ziekvertrek; het genot van verzachtenden, verkoelenden drank, b. v. kokoswater en kanariemelk; het gebruik van een openend lavement of van een zacht werkende buikzuivering in gevallen van buikverstopping; inwrijving met lauwe olie in de neusgaten in gevallen van neusverstop-

ping; blaarpleisters op borst of buik in gevallen van aamborstigheid, hoest en buikpijn.

74. Slaapzucht verwekkende galkoorts (*febr biliose soporosa*).

De slaapzucht verwekkende galkoorts moet niet verwisseld worden met de eenvoudige hersenkoorts (z. N°. 46, boven). De laatste is een ontwikkelingsziekte, waaraan bij voorkeur onderhevig zijn blanke kinderen van tusschen één en drie jaren; de eerste is een ziekte, te weeggebracht door smetstoffen van den dampkring, welke bij voorkeur worden aangetroffen in lage moerassige landstreken, voornamelijk tijdens het regenseizoen. Tot de kenmerkende verschijnselen daarvan behooren ongeregelde verheffingen, een verandelijke pols, een veranderlijke huidwarmte, plaatselijk zweet, slaapzucht, ijlhoofdigheid, periodiek opgillen, benauwdheid, een gestremde galafscheiding, een geelachtige schakeering van het oog enz. Bij oudere kinderen duurt de ziekte meestal over de drie weken, bij zeer jonge korter (z. N°. 38).

Het aantal oudere kinderen, door mij te Samarang aan deze koorts behandeld, alwaar zij zeldzamer is dan te Batavia, bedraagt acht. Zij waren gedeeltelijk van zuiver, gedeeltelijk van gemengd Europeesche afkomst. Een van hen stierf, de overigen herstelden. De verschijnselen van beginnende beterschap bestonden in ruime ontlastingen van galachtige drekstoffen en een algemeen zweet

dat in het eerst voorbijgaande was, maar allengs overging in een blijvende uitwaseming. Drie lijders kregen ook steenpuisten, toen zij reeds aan de betere hand waren.

Mijn geneeswijze was doortastend; zij bestond behalve in een ontsteking werenden leefregel (koele lucht, lichte kleeding, verzachtenden drank, weinig voedsel), in het gebruik van bloedzuigers, koude begietingen van het hoofd, verzoet kwik, kastorolie, openende lavementen en blaarpleister. De bloedzuigers en koude begietingen maakten het begin uit van de behandeling, verzoete kwik het midden en de blaarpleisters het einde. Het verzoete kwik liet ik toedienen in giften van één à twee grein, drie- à vijfmaal daags, totdat de voorloopers van een ophanden zijnde kwijling zich openbaarden. Ik voegde daarbij gewoonlijk wat goudzwavel en in twee gevallen van koorts, welke reeds drie weken had geduurd en na het gebruik van veertig grein *calomel* tusschenpoozend scheen te willen worden, eenige kleine giften zwavelzuur kinazout, waarop een ruime kwijling ontstond benevens een algemeen zweet, dat de koortsverheffingen deed ophouden, terwijl de lijders gelijktijdig een galachtigen stoelgang kregen.

75. Zonnesteek (*insolatio*).

Dit geval dat een gevolg is van de werking van de meer of min loodrecht staande zon op het bloote hoofd, behoort wel is waar niet tot de eigenlijke nalatende koortsen, maar ik wist het nergens beter te plaatsen dan

juist hier. Het wordt gekenmerkt door een hevige vaste pijn omstreeks de kruin van het hoofd, niet zelden gepaard gaande met ijlhoofdigheid en koorts. De kinderen, welke ik daarmede behebt zag, waren twee Kreoolsche knapen van zeven en negen jaren. Zij werden binnen drie of vier dagen weder beter na het aanwenden van bloedzuigers, koude omslagen en begietingen, waarbij ik het gebruik van verkoelende dranken deed voegen (*limonade*).

Bij volwassen Europeanen in keerkringsgewesten grenzen de toevallen, verwekt door den zonnesteeek, niet zelden aan werkelijke razernij (*phrenitis*). In dusdanig geval behoort men ader te laten en de meest mogelijke koude aan te wenden op het hoofd, waartoe ik omslagen aanbeveel van versch kokoswater, daar dat kouder is dan het gewone rivier- en putwater, of een mengsel uit:

6 gewichtsdeelen *sulphas sodae*,

4 » » *urias ammoniae*,

2 , » *nitras potassae*,

op zes gewichtsdeelen water, waardoor een veel aanmerkelijker koude wordt teweeggebracht dan door de Schmuckersche fomentatiën.

B. Overtollige en gestremde afscheidingen.

76. Aziatische braakloop (*cholera*).

De braakloop behoort tot die klasse van ziekten, welke

van tijd tot tijd als volksziekte op Java verschijnen. De laatste algemeene uitbarsting, welke aldaar plaats vond, begon tegen het jaar 1820, als ik mij niet vergis, en naderde haar einde bij mijn aankomst in het jaar 1823. De kenmerkende verschijnselen der ziekte wil ik hier niet aanhalen, omdat zij dikwerf genoeg beschreven zijn. Aangaande het beloop wil ik alleen dit aanmerken, dat het, over het algemeen genomen, mij korter van duur scheen te zijn dan te *Munchen*, alwaar ik in de maand Januari 1837 den braakloop waargenomen heb.

Het aantal kinderen, dat aan cholera leed, door mij op Java behandeld, beloopt dertien, ongerekend de twee zuigelingen, waarvan melding is gemaakt in het Eerste Hoofdstuk (N°. 25). Vier van hen behoorden tot het Javaansch-Maleische ras, negen waren gedeeltelijk van zuiver, gedeeltelijk van gemengd Europeesche afkomst. Acht hadden het tijdperk van het eerste tandenkrijgen achter den rug, vijf niet; van de eersten ontkwamen drie aan den dood, van de laatsten geen enkel.

De geneesmiddelen, door mij beproefd, waren dezelfde, waartoe ook andere Europeesche geneesheeren op Java van dien tijd hun toevlucht plachten te nemen, te weten: uitwendig het lauwe bad, bloedzuigers, wrijvingen met geestrijke en vluchtige vochten, inwrijving met grijze kwikzalf, blaarpleisters, mosterdpappen; inwendig aromatische aftreksels, hertshorengeest, peper-muntolie, muskus, laudanum en verzoet kwik. Of deze middelen, gezamenlijk of met uitzondering, beschouwd

mogen worden als wezenlijk nuttig tegen den Aziatischen braakloop, indien zij worden aangewend ter rechter tijd in een bepaalde orde, wil ik hier niet onderzoeken. Gesteld echter, dat dit het geval was, dan bestaat er geen twijfel, dat het in meer dan één van de voormelde gevallen reeds te laat was, toen zij werden aangewend. Ook mag ik niet onopgemerkt laten, dat van die dertien kinderen meer dan de helft een buitensporig gebruik had gemaakt van schadelijk voedsel tot op den dag toe, waarop zij aangetast werden door den braakloop. Deze bijkomende omstandigheid, waarvan ik meermalen eerst kennis kreeg na den dood, noopt mij tot de vraag, of het niet geraden zou zijn, bij het begin der ziekte aan dusdanige kinderen terstond een braakmiddel toe te dienen. Zoo het aantal kinderen, ginds door mij behandeld aan braakloop, grooter was geweest, dan zou ik dat middel voorzeker beproefd hebben, indachtig aan de oude spreuk: een hopeloos kwaad vereischt een buitengewoon herstelmiddel.

77. Braakloopachtige buikloop (*choleroïda s. diarrhoea cholERICA*).

Tusschen braakloop en braakloopachtigen buikloop schijnt een dergelijk trapsgewijze verschil te bestaan als tusschen de echte en de gewijzigde kinderziekte. De kenmerkende verschijnselen van den laatsten zijn een plotseling losbarstende krampachtige buikloop, waarbij de lijder een weiachtig vocht ontlast, koude lede-

maten krijgt en zwak wordt, zonder nochtans te braken, pols en stem te verliezen of te verzinken in een toestand van volslagen krachteloosheid en onverschilligheid enz.

Gedurende mijn verblijf te Samarang heb ik den braakloopachtigen buikloop tweemaal zien verschijnen als een epidemisch tusschenspel, dat niet boven de twee à drie dagen duurde en het uitwervsel scheen te zijn van een plotselijke verandering van het weder. De eene maal gebeurde dat in het jaar 1824, kort na het uitbarsten van een onweder, voorafgegaan door een aanhoudende droogte; de andere maal in het jaar 1826 onder een dergelijke weersgesteldheid. De eerste maal werden behalve een aanzienlijker getal volwassenen zeven kinderen schier gelijktijdig aangetast door den braakloopachtigen buikloop, waarvan het jongste derdehalf jaar telde; de tweede maal niet meer dan vier. Zij herstelden allen binnen 18 à 36 uren, bij het inwendig gebruik van een zwak aftreksel van *Cortex Cinnamomi sintoc*, ondersteund door inwrijvingen van lauwe olie op den buik.

78. Galachtige braking (*vomitus biliosus*).

Ik bedoel hier niet de galachtige braking, welke het gevolg is van een slechten leefregel, maar die soort, welke beschouwd moet worden als het uitwervsel van onbekende veranderingen in den dampkring en tenaastenbij in dezelfde verhouding staat tot den braakloop als de onechte kinderziekte tot de echte. Het toeval

komt plotseling, maar houdt reeds na verloop van eenige uren weder op, tenzij de lijder vooraf reeds sukkelde aan een gebrekkige spijsvertering. Koorts, koude ledematen, krampen en andere bedenkelijke toevallen ontbreken daarbij.

In mijn Samarangsch dagboek vind ik drie epidemische uitbarstingen opgeteekend van galachtige braking, welke echter na verloop van ettelijke dagen reeds weder verdwenen. De eene uitbarsting vond plaats in de maand Mei 1825, dus tijdens de kentering van den natten tot den drogen moesson, de andere in de maand Mei 1826, de derde in de maand Augustus 1831. De aangetaste kinderen, een getal van omtrent dertig uitmakende, behoorden meest allen tot het blanke en half-blanke ras. Het jongste was twee jaren oud. Zesentwintig van hen herstelden na verloop van een dag op het gebruik van het Riveersche drankje, bereid uit het sap van versche limoenen en potasch. Er bevond zich onder dat getal een kind, dat gal en bloed tegelijk uitbraakte. Vier andere kinderen, die gelijktijdig sukkelden aan buikverstopping en wormophooping, herstelden langzamer na het gebruik van kastorolie, *calomel* en openende lavementen.

79. Geelzucht der volwassenen (*icterus adultorum*).

Het onderscheid tusschen geelzucht der pasgeborenen en geelzucht der volwassenen is bekend (vergel. Hoofdst. I N°. 18). De gevallen der laatste worden soms ook

opgemerkt bij oudere kinderen, waarvan ik drie voorbeelden in mijn praktijk op Java gezien heb, een bij een Kreoolsch kind van drie, en twee bij bastaard-Europeesche kinderen van drie en vier jaren. Een dier jonge lijders had kort geleden de schurft gehad. Zij hadden alle drie een tragen, taaien, helder gekleurden stoelgang, doch geen koorts, pijnlijke gewaarwordingen of gebrek aan eetlust. De geelzuchtige toestand verdween na verloop van omtrent drie of vier weken, onder het gebruik van een licht verteerbaar voedsel, lauwe baden en oplossende buikzuiveringen (rabarber met magnesia en *cremor tartari calomel* met goudzwavel). De jonge lijder, die behebt was geweest met schurft, maakte buitendien nog gebruik van een huidprikkelende zalf van Spaansche vliegen en braakwijnsteen.

C. Slepene uitslagziekten.

80. Ringworm (*herpes*).

De verscheidenheden van ringworm, door mij op Java waargenomen, laten zich terugbrengen tot drie, die zijn de droge meelachtige ringworm (*herpes farinosus siccus*); de vochtige schubbige of met puistjes bezette ringworm (*herpes squamosus humidus s. phlyctaenodes*), de kringvormige, korstige ringworm (*herpes circinatus crustaceus*).

De eerste verscheidenheid, waarmede ik een klein aantal blanke kinderen behebt zag, die nauwelijks het

eerste tanden krijgen te boven waren, viel niet in de termen van geneeskundige behandeling.

De tweede verscheidenheid, waaraan ik vier blanke kinderen heb moeten behandelen en omtrent een gelijk aantal bastaard-Europeesche van verschillenden ouderdom, kon niet worden uitgeroeid door uitwendige middelen zonder kwade gevolgen voor de gezondheid. In een geval, waarin dat gelukt was aan de heimelijke kwakzalverijen der moeder van een driejarig kind, volgde onmiddellijk daarop de dood. In een ander geval, waarin ik op dringend verzoek der moeder mij liet bewegen, de genezing van den uitslag, welke zijn zetel had in het aangezicht en op den hals, te bespoedigen door uitwendige middelen, begonnen er hevige stuipen uit te barsten welke echter niet doodelijk waren, doordien het mij gelukte den schier verdwenen uitslag weder te doen uitbotten door het oogenblikkelijk opleggen van warme pap. Deze lijder was nog geen vol jaar oud en kreeg te veel voedsel. In een derde geval, waarin ik de inwendige behandeling, welke reeds meer dan een maand geduurd had, zocht te ondersteunen door uitwendige middelen (b. v. vloeibare chloresoda, oplossing van kopervitriool), bereikte ik mijn oogmerk niet dan voor korten tijd. Want de uitslag, welke zijn zetel had op de onderste ledematen, keerde zes weken nadat hij verdwenen was, terug onder de gedaante van een ringwormachtige verzwering, die alle kunstmatige geneesmethoden weerstond, doch later overwon-

nen werd door de natuur. — Vijfmaal zag ik den schubbiggen ringworm binnen vier à vijf weken tijds verdwijnen, zonder terug te keeren, na het inwendig gebruik van een poeder samengesteld uit *aethiops antimonialis*, *magnesia* en den wortel *Asclepias gigantea* (*calotropis gigantea*. — Blume; Maleisch: *wadoeri*), een in het wild groeiende plant op Java (z. het Aanhangel, formulier 16). Daarbij werd tevens een aanhoudend gebruik gemaakt van het koude bad.

De derde verscheidenheid of de kringvormige korstige ringworm, waarmede ik behebt gezien heb zes oudere kinderen en verscheiden volwassenen van verschillende afkomst, wordt op Java voor besmettelijk gehouden en mag zonder vrees voor kwade gevolgen worden uitgeroeid door uitwendige behandeling. Ondertusschen wil ik niet ontveinzen, dat de Europeesche geneesmiddelen, door mij hiertoe aangewend (b. v. vloeibare chloresoda, oplossing van sublimaat, van kopervitriool enz.), schier nooit de bedoelde uitwerking deden, en dat ik meermalen mijn toevlucht heb moeten nemen tot een krachtiger inlandsche geneeswijze, in niets anders bestaande dan dat men de lijdende punten van de oppervlakte van het lichaam vooraf ontdoet van hun korsten, door middel van schaving met een bamboesmesje, en vervolgens herhaaldelijk wrijft met een pap, bereid uit azijn en het poeder van den wortel van *Justicia nasuta* (Maleisch: *trebe djepan*).

81. Schurft (*scabies*).

De schurft vertoont zich wel is waar onder een eenigszins anderen vorm op de huid van een kleurling dan van een blanke, doch dit heeft geen invloed op de behandeling. Mijne waarnemingen op Java doen mij vooronderstellen, dat de schurft onder den invloed van een bestendig hooge luchtwarmte spoediger geneest en niet zoo licht naar binnen slaat als in een koud klimaat. Evenwel heb ik twee bastaard-Europeesche kinderen van drie en vier jaren gekend, die na het verdwijnen van de schurft ten gevolge van het gebruik van uitwendige middelen, een bloedigen buikloop opdeden, waarvan zij niet herstelden dan nadat het mij gelukt was den uitslag te doen wederkeeren door middel van lauwe baden en mosterddeeg.

82. Venerische uitslag (*exanthema syphiliticum*).

Een Kreoolsch kind van twee jaren en een bastaard-Europeesch van anderhalf jaar, beiden gezoogd door een venuszieke min en behebt geweest met primaire chankers op de lippen, deden een vlekkigen, blauw-roodachtigen uitslag op, welke langzaam en zonder inwendige ongesteldheid uitkwam op verschillende punten van den omtrek van het lichaam (ook op den neus), en niet vanzelf weder scheen te zullen verdwijnen. Ik liet voor hen een *rob* bereiden uit een sterk aftreksel en afkooksel van den *sarsaparille-wortel*, welke, of-

schoon een maand lang ingenomen, niet de minste werking deed, waarschijnlijk omdat de daartoe gebezigde wortel de echte niet was. Ik onderwierp hierop de lijdertjes aan een kwikkuur, waardoor zij volkomen herstelden, en welke volgenderwijze was ingericht:

Elk lijdertje nam om den anderen dag één opklimmende gift *calomel* in, vijf weken lang achtereen. Het geheele aantal giften beliep achttien, waarvan de eerste slechts het tiende deel van een grein sterk was en elke volgende $\frac{1}{10}$ grein sterker, zoodat de laatste $\frac{1}{10} \cdot 8$ grein bevatte en over het geheel dus $17\frac{1}{10}$ grein *calomel* werd verbruikt. Het behoeft niet gezegd te worden, dat ik het koude bad liet vermijden, zoowel gedurende de voorschreven kuur als eenige weken daarna.

83. Aardbeipokken (*framboesia s. lues indica*).

Maleisch: *pattee*.

De aardbeipokken zijn een uitslagziekte, die bijzonder eigen is aan den keerkringsdampkring en bekend onder den naam van *pians* en *yaws* (vergel. K. G. Schmalz, Diagnostische Tabellen 4te Aufl. N°. 2085). Zij vertoonen zich als korrelachtige, wratachtige, sponsieuze, weinig of in het geheel niet pijnlijke uitwassen of zweren, welke een zeer onbepaald slepend beloop hebben en heldere vlekken, zelden litteekens achterlaten op de huid der kleurlingen. Wanneer men ze eens gezien heeft, herkent men ze bij den eersten oogopslag. De uitroeiing daarvan door uitwendige geneesmiddelen wordt

niet zelden opgevolgd door beenopzwellingen, bloedingen buikloop en tering. Of zij te beschouwen zijn als een ziekte, bij voorkeur eigen aan kinderen, wil ik niet beslissen, aangezien het getal volwassenen, die ik daarmede op Java behebt zag, bijna even groot was als dat der kinderen. Doch zooveel is zeker, dat zij door aanraking besmetten en het gekleurde menschenras lichter aantasten dan het blanke. Of de uitslag telkens voorafgegaan wordt door koorts, beenpijn of andere teekenen van inwendige ongesteldheid, zooals sommige schrijvers schijnen te gelooven, kan ik evenmin uitmaken, omdat de uitslag bij het grootste getal der door mij behandelde gevallen al voor geruimen tijd had plaats gevonden.

Wat de geneeskundige behandeling van de aardbeipokken betreft, heb ik bevonden, dat spiesglans, zwavel en sarsaparille-wortel volstrekt niet baten en kwik schadelijk is, terwijl het in- en uitwendig gebruik van koper, dat later door mij werd beproefd, mij veertienmaal heeft doen slagen om de ziekte grondig te genezen zonder nadeelige gevolgen voor de inwendige organen. De kuur duurde gewoonlijk tusschen de twee en drie maanden, somtijds ook wat langer. Ondertusschen onderwierp ik daaraan alleen kinderen, die reeds hun vijfde jaar achter den rug hadden. Voor inwendig gebruik koos ik het vloeibare zoutzure koper, bereid volgens het voorschrift van Goelis (z. het Aanhangsel, formulier 17) voor uitwendig *oxymel aeruginis* (*unguentum aegyptiacum*).

Ik deed het vloeibare zoutzure koper in drieërlei evenredigheid verdunnen met gezuiverd water (z. het Aanhangel, formulier 17(*)) voor een kind van tusschen vijf en tien jaren in evenredigheid van één scrupel op een half once; voor een kind van tusschen tien en vijftien jaren in evenredigheid van anderhalf scrupel op een half once; voor oudere lijders in evenredigheid van twee scrupels op een half once. Van deze mengsels liet ik om den anderen dag een enkele gift innemen, nadat de lijder onmiddellijk vooraf een gewonen maaltijd had gehouden. De eerste gift bedroeg een druppel, elke volgende een druppel meer. Ingeval de lijder begon te braken, voordat de kuur was afgelopen, stelde ik het middel eenige dagen uit en deed vervolgens de giften weder opklimmen, totdat er nog eenige weken verlopen waren nadat de aardbeipokken volkomen waren verdwenen.

Het uitwendig gebruik van de *oxymel aeruginis* vond niet plaats, voordat de inwendige behandeling omtrent vier weken geduurd had. Ik liet een ruime hoeveelheid daarvan op pluksel strijken en op de aardbeipokken bevestigen door middel van kleefpleister. Het verband werd dagelijks hernieuwd, totdat de lijdende deelen zich bedekt hadden met een nieuwe gezonde opperhuid.

84. Melaatschheid (*lepra*).

De geneeskundigen onderscheiden een Oostersche en

een Westersche melaatschheid (*lepra orientalis et occidentalis*), welke beide beschouwd kunnen worden als de stammoeders van meerdere verscheidenheden. Onder de variëteiten van de eerste telt men de witte en knobbelige melaatschheid (*lepra alba et tuberculosa s. elephantiasis*). De witte melaatschheid is geen zeer zeldzaam verschijnsel onder de gekleurde bewoners van Java, in het bijzonder onder hen, die tot het Maleische ras behooren alsook onder de Arabieren en Mooren, die daar leven. Menigvuldiger echter ontmoet men er de knobbelige melaatschheid, waarmede ik behalve bovengenoemde natiën ook Chineezen en bastaard-Europeanen behebt gezien heb. Onder de laatsten bevonden zich twee weeskinderen, die echter tot het voorkomen van besmetting te ver verwijderd werden van mijn woonplaats om een ernstige poging ter genezing te hebben kunnen in het werk stellen. Het jongste was eerst derdehalf jaar oud.

A A N H A N G S E L .

Eenige formulieren tot bereiding van geneesmiddelen, met goed gevolg door mij aangewend in mijn praktijk over kinderen op Java.

I

Solutio gummosa cum oleo ricini.

Rec. Gummi arabici pulverati dr. ij.

Olei ricini dr. β —j—ij.

Aquae fontanae onc. j—ij.

of Aquae foeniculi onc. j—ij.

M. D. S. Theelepelsgewijze.

In plaats van de Arabische gom heb ik gedurende mijn later verblijf op Java de Indische gom aangewend tot bereiding van olieachtige mengsels. Deze komt van een boom, welke in het Maleisch *pohon koeda koeda* wordt genoemd en de kenmerken bezit van *Amyris Protium* L. Een gewichtsdeel van deze gom op acht gewichtsdeelen water benevens een twintigste deel suiker levert een zeer lijmig slijm op, dat verdient aanbevolen te worden tegen alle soorten van slependen buikloop (z. D. II. Hoofdst I. N°. 24).

2

Infusum herbae Ocymi gratissimi.

Rec. Herbae ocymi recentis conc. dr. β —j.

Digere cum

Aquae fervidae q.s. per horae quadrantem.

Colature onc. ij expressa.

D. S. Mondwater.

De Maleische naam van dit kruid is *daun selassi* (z. D. II. Hoofdst. I. N°. 26).

3.

Infusum foliorum Abri precatorii.

Rec. Foliorum abri recentium conc. onc. β .

Ebulliat cum

Aquae fontanae q. s.

Colatura onc. iij—jv expressa.

D. S. Mondwater.

De Maleische naam van deze bladeren is *daun saga* (z. D. II. Hoofdst. I. N°. 26).

4.

Electuarium cereum.

Rec. Cerae flavae rasae dr. β .

Olei olivarum onc. β .

of Olei coci recenter excocti onc. β .

Liquescant et ab igne remota agitentur donec fere refrixerint. Deinde admisce in mortario lapideo.

Syropi gummosi recenter parati dr. ij.
(Lapidis calaminaris subtilissime pulverati gr.
ij—iij).

M. D. S. Herhaalde malen daags een halve theelepel
in den mond te strijken en langzaam te doen
doorslikken.

Wanneer de lijder een ouder kind is, moet hij meer
nemen. Het is goed, als dit mengsel telkens vóór het
gebruik een weinig wordt warm gemaakt. (z. D. II.
Hoofdst 1. N°. 26. Hoofdst. II. N°. 39, 43).

5

Solutio cerae.

Rec. Cerae flavae rasae dr. β .

Saponis albi exsiccati rasi gr. vij.

Aquae depuratae scrup. j.

Liquescant leni igne assidue agitanda, donec
invicem coeant. Effusis dein in mortarium la-
pideum sensim admisce

Aquae depuratae onc. iij.

Sacchari albi dr. β .

M. D. S. Aan kleine kinderen één of twee theele-
pels, aan grootere een halve eetlepel om de
twee, drie à vier uren.

In plaats van het gezuiverde water koos ik somtijds
ook een zwak aromatisch aftreksel tot bereiding van dit
mengsel, b. v. een *infusum fol. ocymi gratissimi* (Mal.
daun selassi) of *ocymi Basilici* (Mal. *daun komanggi*).
Vergel. D. II. Hoofdst. I. N°. 26. Hoofdst. II. 37, 39.

6.

Emulsio seminis Camarii communis.

Rec. Seminum canarii decorticat. onc. β .

Sacchari albi dr. j.

Contunde in mortario lapideo cum pistillo ligneo. Emulgendo sensim affunde

Aquae fontanae fervidae onc. iij.

of Aquae nucum coci viridium ferv. onc. iij.

Cola.

(Admisce olei ricini onc. β .)

D. S. Om het uur of om de twee uren een halve of geheele eetlepel

Deze zaadmelk is voor de praktijk over zieke kinderen op Java verkieslijk boven de amandelmelk, uit hoofde niet alleen van haar zacht buikzuiverend vermogen, maar ook wegens het bederf, waaraan de uit Europa ontboden amandelen zoo vaak onderhevig worden bevonden. Tot hetzelfde doeleinde kan ook worden aangewend de versch uitgeperste kokosmelk of een zaadmelk bereid uit de *ktappanpitten* (*Terminalia Catappan* et *moluccana*). Vergel. D. II. Hoodst II. N°. 36, 37, 38, enz.

7.

Pulvis mercurialis compositus

Rec. Calomel. gr. jv—vj.

Sulphuris aurati gr. β .

Pulveris gummosi.

Pulveris sago ana dr. β ,
(Laudani liquidi gutt. j.)

M. f. pulvis. Divide in viij—xij partes aequales.

D. S. Om de drie of vier uren een stuk (voor kinderen van tusschen één en drie jaren).

Het gompoeider smelt zeer licht in de keerkringsdampkring, weshalve het goed is, er wat poeder van sago of heemstwortel (*rad. althaeae*) bij te voegen (z. D. II. Hoofdst. II. N°. 37, 38, 39, enz.).

Decoctum radicis Psidii pomiferi.

Rec. Radicis psidii concisae dr. β .

Coque cum.

Aquae fontanae onc. iv—vj.

Colaturae onc. ij—iij expressae
admisce

Gummi indici dr. β .

Sacchari albi dr. j.

M. D. S.

Om de vier à vijf uren één, twee of meer theelepels.

De Maleische naam van dezen wortel is »akar *jamboe bidji* of *gojaves*." Vergel. D. II. Hoofdst. II. N°. 39.

9.

Decoctum radicis Coryphae umbraculierae.

Rec. Radicis coryphae recenter siccatae et concisae
dr. ij.

Coque cum

Aquae fontanae onc. vj.

Colatura onc. iij expressa.

D. S. Drie- à viermaal daags twee en meer theelepels.

De Maleische naam van dezen wortel is »*bongol bas*." (z. D. II, Hoofdst II. N°. 39).

10.

Extractum corticis Gedrelae febrifugae.

Rec. Extracti cedrelae gr. iij.

Gummi indici scrup. β .

(of Gummi arabici dr. j.)

Sacchari albi scrup. j.

Solve in

Aquae fontanae onc. j—j β .

M. D. S.

Driemaal daags één à twee theelepels.

De schors, waaruit het bovenstaande uittreksel wordt bereid, heet in het Maleisch *kajoe soeren*. De bereiding is dezelfde als van *extractum absynthii*. Vergel. D. II. Hoofdst. II. N°. 39.

11.

Decoctum chartae lacteum.

Rec. Chartae tenuissimae et albissimae minutim concissae dr. j.

Coque cum

Lactis vaccini s. q. ad consistentiam pulpae.

Adde

Lactis vaccini onc. viij.

Continua coctionem usque ad solutionem chartae.

D. S. Om het uur of om de twee uren eenige theelepels (z. D. II. N°. 42).

12.

Cremor tartari cum magnesia.

Rec. Cremoris tartari dr. iij.

Magnesiae dr. β .

Sacchari albi dr. j—ij.

M. f. pulvis.

D. S. Om het uur of om de twee uren een theelepels (z. D. II. Hoofdst. II. N°. 46. Hoofdst. III. N°. 50 enz.).

13.

Nitrum aqua Coci solutum.

Rec. Nitri depurati gr. vj—x.

Aquae nueum coci viridium. onc. iij.

M. D. S. Om de twee of drie uren een halve eetlepel (z. D. II. Hoofdst. II. N°. 46).

14.

Extractum foliorum Daturae fastuosae.

Rec. Extracti folior. daturae gr. j—ij.

Aquae foeuli onc. j.

Syropi gummosi dr. ij.

M. D. S.

Om de vier of zes uren een theelepel.

De Maleische naam van de bladeren, waaruit het bovenstaande uittreksel wordt bereid, is *daun ketjoeboeng*. De bereiding is dezelfde als van *extractum hyoscyami*. Vergel. D. II. Hoofdst. III. N°. 51. Wanneer het boven de drie maanden oud is, begint het zijn werking te verliezen.

15.

Pulvis anthelminthicus.

Rec. Seminis santonici dr. ij.

Radicis valerinae dr. j.

Radicis jalappae scrup. ij.

Florum zinci scrup. β .

M. f. pulvis Divide in vj —ix—xij partes aequales.

D. S. Twee- of driemaal daags een poeder.

Het bovenstaande mengsel wordt verdeeld in zes gelijke poeders voor een kind van boven de acht jaren, in negen gelijke poeders voor een kind van tusschen de zes en acht jaren, in twaalf gelijke poeders voor een kind van tusschen de vier en zes jaren. Een van die poeders wordt toegediend aan den jongen lijder 's morgens nuchteren, nadat hij den avond te voren eenige theelepels kastorolie heeft genomen; een tweede poeder drie of vier uren later, en een derde, mits noodig geoordeeld, tegen den avond. De bijgemengde zinkbloemen kunnen ook vervangen worden door verzoet kwik. Vergel. D. II. Hoofdst III. N°. 69.

Indonesische botanische thesaurus

Ketjurbung 334

Bombax pentandrum 120

Natura fastuosa 333, 282.

Kayu sters 332

Cedrela febrifuga 332, 264, 258.

Psidium pomiferi radia 331, 303, 264, 258.

Corypha umbraulifera 331, 258.

Oryzum gratissimum 329, 328, 263.

Oryzum basilicum 329, 241, 224.

Albus precatorius 328, 224, 174.

Tohon keda keda 327

Canarium 330

Terminalia catappa 330

Terminalia moluccana 330

Justicia nuda 321

Calotropis gigantea 321

Byssa glutinosa 303

Arachis hypogaea 303

Dolichos bulbosa 303

Pitocarpus pubescens 303

Castanea javanica 303

Antidesma pubescens 303

Natura metel 282

Praccharis indica 263

Vitex trifolia 263

Ruta graveolens 228.

Myristica glabra, 224.

Lavandula carnos Pers. 224

Metel 220, 200.

Kaempferia galanga 200.

Benzoë 200.

Preng, gula. 180.

Kassane 173.

Convolvulus batatas L. 172.

Plectranthus tuberosus Vahl. 172

Musa paradisiaca L. 172

Musa sapientum L. 172

Annona muricata 172

A. reticulata 172

A. squamosa, 172

